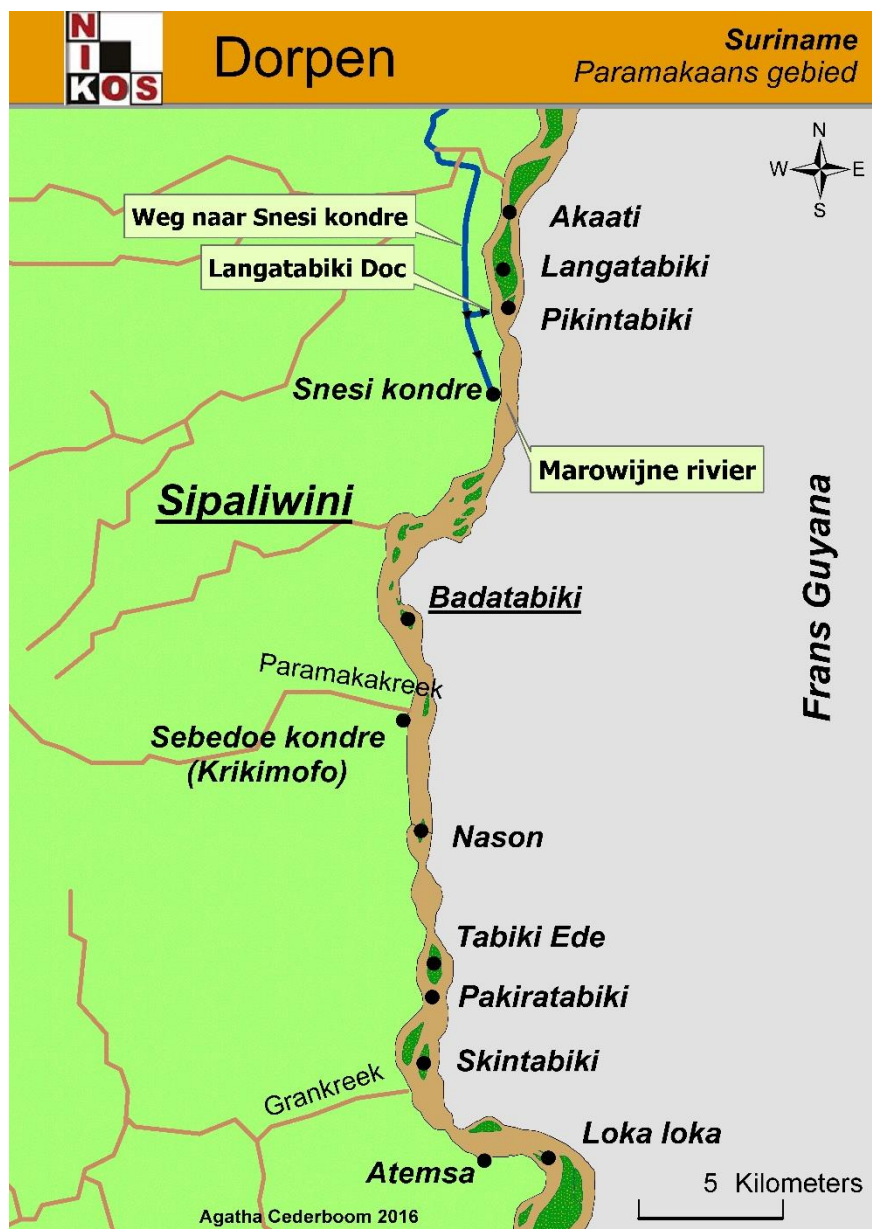

PAMAKA ONTWIKKELINGSPLAN 2016-2020

DISTRICT SIPALIWINI BESTUURSRESSORT PARAMAKA

Opdrachtgever: Paramakaanse Onderhandelings Commissie

Uitvoerder: NIKOS

Financier: Suriname Gold Company LLC

Oktober 2016

Samenvatting Pamaka Ontwikkelingsplan 2016-2020

I. INLEIDING

1. De **Pamaka** (Paramakaners, Paramaccaners) zijn een kleine en vrij onbekende stam. Vanwege het voorkomen van goud is er grotere interesse voor het gebied. De overheid heeft **Surgold** (meerderheidsaandeel van Newmont en minderheid van Alcoa en later van Newmont en Staatsolie) in 2014 het recht tot exploitatie verleend in een gebied van 25.916 ha. Goudreserves zijn geschat op 120.000 kg. De mijn is eind 2016 operationeel.
2. In de **Mineral Agreement** van november 2013 staat o.m. dat Surgold een **Community Development Fund (CDF)** t.b.v. de duurzame ontwikkeling van de lokale gemeenschappen zal oprichten, welke beheerd wordt door twee leden van de Paramakaanse gemeenschap, twee van de overheid en twee van Surgold.
3. Op 30 augustus 2013 werd een **intentieverklaring** getekend tussen Surgold en de lokale gemeenschap. Volgens deze verklaring, die op 12 juni 2016 is omgezet in een **Samenwerkingsovereenkomst**, hebben Pamaka voorkeur bij sollicitatie bij het bedrijf, kunnen de Pamaka goederen en diensten verkopen aan het bedrijf, is er een klachtenprocedure, en zal de kleine mijnbouw ondersteund worden (onder bepaalde condities).
4. Ten behoeve van het CDF diende een **behoefteinventarisatie** te worden gemaakt en procedures te worden uitgewerkt. Hiertoe werd Nikos aangetrokken. Het **Pamaka Ontwikkelings Plan (POP)** vormt het raamwerk voor de inhoudelijke aspecten van het CDF. Om te komen tot het POP zijn veldbezoeken gebracht aan alle dorpen, zijn dorpsplannen gemaakt, literatuur gebruikt en data van volkstellingen, en is met diverse sleutelfiguren gesproken. Het POP is een regionaal ontwikkelingsplan, waaruit de projecten gehaald kunnen worden voor verdere uitwerking en implementatie.

II. BEVOLKING EN GESCHIEDENIS

5. De Pamaka zijn één van de kleinere Marronstammen. Naar schatting telt de stam **4.500 leden**, van wie de helft in Suriname woont en een kwart (ca. 1200 personen) in het stamgebied. Er is een afname van de bevolking die in het stamgebied woonachtig is.
6. Er zijn **meer Paramakaanse mannen (58%) dan vrouwen (42%)** in Suriname. In het stamgebied is de verhouding nog schever. De Pamaka wonen in het grensgebied met Frans Guyana en dat is merkbaar in het feit dat 21% (van de in Suriname wonende leden) de Franse nationaliteit bezit. Een deel van de stam is erg mobiel en pendelt tussen het stamgebied, Paramaribo en Frans Guyana.
7. De Pamakastam kent **bevolkingsgroei**, want 42% is jonger dan 15 jaar, maar ook een behoorlijke groep van senioren burgers (10%). In het stamgebied wonen meer kinderen en ouderen dan buiten het stamgebied.

8. Qua **opleiding** is er een behoorlijke achterstand van de Pamaka t.o.v. de rest van de samenleving, want slechts 19% is verder dan de lagere school gegaan, terwijl dit voor de Surinaamse bevolking in zijn algemeen 53% is. In het stamgebied is de achterstand nog groter, want daar heeft slechts 7% meer dan de lagere school doorlopen.
9. Ongeveer de helft van de Pamaka van 15 jaar en ouder behoort tot de werkzame bevolking. De **werkloosheid** onder de Pamaka (17%) is vrij hoog, maar vergelijkbaar met dat van de Marrons in het algemeen.
10. De meeste Pamaka zijn Rooms Katholiek (58%), maar ook EBG (15%) en Volle Evangelie (18%). In Paramaribo behoort een groter deel tot de Volle Evangelie (30%) dan in het stamgebied (7%). De stamgodsdiens (*kulturu*) wordt veelal naast de officiële **godsdiens** gepraktiseerd.
11. De Pamaka zijn begin 19^e eeuw van de plantages gevlucht. Daarna hebben ze een tijd in de Tempatiekreek gewoon, vanwaar zij over het Nassaugebergte naar de Paramakakreek zijn gegaan. Rond 1878 zijn ze naar de **Marowijnerivier** verhuisd.
12. Er zijn drie belangrijke **onderstammen** t.w. de Asaiti-lo, de Antoosi-lo en de Molo-lo. Na de emancipatie hebben zich nog andere groepen bij de Pamaka gevoegd, waaronder de Wataweliki, de Wajampibo en de Baka-busi.
13. De stam heeft hetzelfde **bestuurssysteem** als de andere Marronstammen. De huidige granman is Samuel Forster (sinds 2010). Hij is opvolger van granman Jan Levi (1993-2008).

III. HET PARAMAKAANS GEBIED IN DE LITERATUUR

14. Het Binnenland is door de overheid lange tijd als een **Verzorgingsgebied** gezien, waarbij de overheid voor de basisvoorzieningen zorgt. Dit idee komt in vele ontwikkelingsplannen van de overheid voor. Natuurlijke hulpbronnen –en niet de mens– stonden centraal in de ontwikkelingsplannen. Dat geldt ook voor het Paramakaanse gebied.
15. In de **eerste plannen** na de onafhankelijkheid werd het accent gelegd op het oliepalmbedrijf Patamacca. Ook zag men mogelijkheden voor grote bosbouwbedrijven zoals Bruynzeel. Het Paramakaanse gebied zou vooral werknemers kunnen leveren.
16. De **Binnenlandse Oorlog** (1986-1992) heeft veel schade aangericht en een stroom vluchtelingen op gang gebracht. Het Paramakaanse gebied werd geïsoleerd. Na de oorlog werd het Binnenland op papier anders bejegend, meer als productiegebied, maar de investeringen vonden toch voornamelijk in de basisvoorzieningen plaats.
17. Er zijn na de Binnenlandse Oorlog diverse **streekontwikkelingsplannen** gemaakt, die echter niet –of slechts beperkt– zijn geïmplementeerd. In de periode 1992 – 2010 is naar schatting 1 miljoen euro aan projecten geïnvesteerd in het Paramakaanse gebied, het meeste in basisvoorzieningen m.n. scholen en onderwijzerswoningen.
18. De PAS (RK) en stichting ter Bevordering van de Landbouw (EBG) hebben in het verleden de landbouw en veeteelt in het Paramakaanse gebied gestimuleerd o.m. via pilot projecten. In het **Agrarisch Ontwikkelingsplan Paramaccaans gebied** (1995) wordt aangegeven dat er permanente landbouw mogelijk is op de rivierterrassen aan de Surinaamse oever.

19. De **Structuuranalyses** van het Planbureau geven een zeer algemene beschrijving van het gebied. Als knelpunten ziet men de geringe bevolkingsdichtheid, de slechte bevaarbaarheid van de rivieren (m.n. in de droge tijd) en het tekort aan kader. Men ziet mogelijkheden voor ecotoerisme (maar er zijn randvoorwaarden) en duurzame bosbouw. Ook vindt men dat er een regionaal centrum met een aantal voorzieningen moet komen (Snesikondre).
20. Het Fonds Ontwikkeling Binnenland is voorstander van het opzetten van **Snesikondre als regionaal centrum** in het Paramakaanse gebied en heeft daartoe in 2010 wederom een studie laten doen. De studie van Busie Suriname komt tot 19 aanbevelingen van beleidsmaatregelen voor de periode 2011-2016, die verder niet worden onderbouwd of financieel worden geschat. De aanbevelingen zijn niet gerealiseerd.
21. In het **Ressort- en Districtsplan** van Sipaliwini voor 2016 zijn 29 projecten te halen voor het Paramakaanse gebied, waarvan 13 een financiële raming hebben (samen SRD 2,2 miljoen) en 16 geen raming hebben.

IV. DE REGIO EN DE DORPEN

22. Het Pamakagebied is **redelijk ontsloten** via de weg die van Moengo tot iets voorbij Snesikondre gaat. De weg is tot de Surgold mijn in goede staat, terwijl het daarna in minder goede staat is.
23. De dorpen na Langatabiki zijn alleen per boot bereikbaar en velen zien graag dat de weg van Snesikondre doorgetrokken wordt naar Loka Loka. Met de komst van een weg is er een tendens dat **dorpsbewoners langs de weg gaan wonen**. Het is echter meer lintbebouwing, terwijl er geen voorzieningen zijn langs de weg.
24. Van de dorpen in het gebied zijn **dorpsplannen** gemaakt. Van elk dorp wordt in dit hoofdstuk een korte beschrijving, een kaart weergegeven en de aandachtspunten uit het dorpsplan weergegeven. Het gaat om de dorpen: Langatabiki, Badatabiki, Krikimofo (Sebedoekondre), Nason, Tabiki Ede, Pakiratabiki, Skintabiki, Atemsa en Loka Loka. Van Akaati en Skintabiki zijn er ook kaarten opgenomen en een korte beschrijving, maar deze dorpen zijn vrijwel leeg. In totaal zijn er 205 aandachtspunten van alle dorpen.
25. De **grondenrechten** van de Pamaka zijn nog niet goed geregeld. De overheid is al verschillende malen veroordeeld door de *Interamerican Court of Human Rights* voor het niet wettelijk vastleggen van de grondenrechten van haar tribale volkeren (Inheemsen en Marrons). Ook de overheidscommissie voor 'Land Rights' heeft hier op aangedrongen.
26. De Pamaka wonen in het gebied tussen de Tapadam (Armina)vallen en de Apuma vallen. Hun **stamgebied** strekt zich echter uit tot de Puluguduvallen, maar vanwege een mondelinge afspraak tussen de granmans mogen de Ndyuka zich in het zuidelijke gebied vestigen (ACT 2010).
27. Surgold erkent dat hun **concessie overlapt met het stamgebied** van de Pamaka, terwijl de Pamaka het recht van Surgold om goud te ontginnen in het gebied erkent. Dit vormt de grondslag voor de samenwerking tussen het bedrijf en de stam. De overheid dient echter de grondenrechten –en vooruitlopend daarop- het gemeenschapsbos en goudconcessies voor de lokale goudzoekers- vast te leggen.

V. BASISVOORZIENINGEN

28. Geen enkel van de negen dorpen heeft een goed werkend **waterleidingsstelsel** met veilig drinkwater. In drie dorpen (Langatabiki, Nason en Atemsa) was er waterleiding, maar die systemen werken niet meer. In Langatabiki heeft de Rotary een beperkt stelsel met veilig drinkwater aangelegd, dat echter uitgebreid moet worden. Kosten van waterleiding, plus training van een lokaal team en equipment, exploitatiekosten voor 4 jaar, plus afwatering, worden geschat op U\$ 1,400.000.
29. Bijna alle dorpen hebben een werkende dieselgenerator, die onderhouden wordt door de Dienst Elektriciteitsvoorziening. De overheid levert ook de diesel en doet het onderhoud. Dit stelsel levert echter beperkt **elektriciteit** (alleen s'avonds) en valt vaker uit (wanneer de generator kapot is of er geen diesel is geleverd). Het kost ca. U\$ 750.000 per jaar (dus U\$ 3 miljoen voor vier jaar) oftewel U\$ 208 per gezin. Een goed alternatief is zonne-energie, waarvan de exploitatiekosten veel lager zijn, terwijl er een eenmalige investering van ca. U\$ 1,5 miljoen nodig is voor alle dorpen samen.
30. Er gaan ca. 300 kinderen naar school in het Pamakagebied. Er zijn drie lagere scholen t.w. te Langatabiki (EBG), te Nason (RK) en te Loka Loka (Openbare school), terwijl er ook een aantal kinderen vanuit Langatabiki naar de Franse school in Apatou gaan (zowel lager **onderwijs** als secundair onderwijs).
31. Ondanks de kleine klassen zijn de prestaties van de kinderen vrij slecht en stromen weinig leerlingen door naar het secundair onderwijs. Het **onderwijspeil** moet verhoogd worden o.m. door bevoegde leerkrachten te rekruteren, het spreken van Nederlands te stimuleren, en de randvoorwaarden voor het onderwijs te verbeteren.
32. Er zijn nauwelijks **vaktrainingen** in het gebied verzorgd, terwijl daar wel behoefte aan is. Via een centraal trainingscentrum kunnen allerhande trainingen verzorgd worden.
33. Er dienen mogelijkheden geschapen te worden voor kinderen die **vervolgonderwijs** moeten volgen bijv. via afstandsonderwijs, individueel onderwijs of een beurzenbeleid.
34. De primaire **gezondheidszorg** in het gebied is in handen van de Medische Zending, die een polikliniek te Langatabiki heeft en een in Nason. De poliklinieken zijn bemenst door goed getrainde gezondheidsassistenten. MZ bouwt een woning voor een arts in Langatabiki en wil een polikliniek in Loka Loka neerzetten.
35. De **vuilverwerking** in de dorpen vormt een probleem en dient beter aangepakt te worden. Hetzelfde geldt voor de sanitaire voorzieningen (toiletten) en de algemene hygiëne. Er dient gezondheidsvoorlichting gegeven te worden.
36. Surgold bekostigt in de dorpen die dat willen **wasi dede oso's** (eenvoudig mortuarium om lijken af te leggen). De eerste is gebouwd in Loka Loka. Ook heeft het bedrijf toegezegd om de aanmeersteiger van de begraafplaats in de Paramakakreek te verbeteren.
37. In het dorp Loka Loka zijn relatief veel **verstandelijk gehandicapten**. Hier dient een onderzoek naar gedaan te worden, terwijl de school van Loka Loka een speciale klas voor deze kinderen dient te krijgen.

38. Er zijn communicatiemasten van zowel Telesur als Digicel in het gebied, waardoor het mobiele **telefoonverkeer** mogelijk is en de dorpen bereikbaar zijn.
39. Er is weinig **radio-ontvangst** in het gebied, maar wel een regionaal radiostation (Ajaude) dat echter onderbenut wordt. Dit station dient beter ingezet te worden als ontwikkelings-instrument.
40. Er is geen **televisie** in het gebied, maar men wil dat wel graag. De overheid is wel bezig met een project –via Telesur- om televisieontvangers te plaatsen.
41. Er worden nauwelijks computers en **internet** gebruikt, maar dit dient wel gestimuleerd te worden o.m. via de scholen.
42. De snelste en goedkoopste wijze van **transport** om het gebied te bereiken is via de weg en daarna de boot. De bus is relatief duur en men wil goedkoper busvervoer hebben. Ook ziet men graag betaalbaar openbaar boottransport.
43. Er zijn ca. 750 woningen in de verschillende dorpen en kampu's. **Huisvesting** is geen groot probleem.
44. De **infrastructuur** in de verschillende dorpen laat te wensen over, terwijl de regelmatige overstromingen van de eilanden en erosie ook voor problemen zorgt. In diverse dorpen zijn betonnen aanmeersteigers nodig, maar hier en daar ook wat wegen, bruggen en trappen. De erosie dient op verschillende plaatsen aangepakt te worden.

VI. LANDGEBRUIK EN VERDIENSECTOREN

45. Het **landschap** in het stamgebied van de Pamaka is bosrijk en heuvelachtig met het Nassaugebergte (hoogste top 564 m) als belangrijkste kenmerk. De dorpen en kostgronden liggen lager bij de rivier. De bodem is op veel plaatsen grindig, maar er is voldoende vruchtbare grond voor landbouw. **Geologisch** is het gebied onderdeel van de groene stenen gordel (greenstone belt), waar goud, bauxiet en andere mineralen in voorkomen.
46. In het Pamakagebied is de **kleine goudwinning** vanaf eind tachtiger jaren een belangrijke bron van inkomsten. Er wordt op drie plaatsen goud gewonnen door kleine mijnbouwers t.w. in het Meriangebied, in de Paramakakreek en in de Grankreek. Er zijn ca. 100 Paramakaanse goudzoekers en ca. 400 Brazilianen actief.
47. In het Meriangebied is in 2013 een **exploitatieconcessie** uitgegeven aan Surgold N.V., die een investering van US\$ 1 miljard doet in een goudmijn. In het Grankreekgebied is er in 2012 een exploitatieconcessie uitgegeven aan The Brothers N.V. Mariana Resources Ltd. was bezig met exploratie in het Nassaugebied, maar is kennelijk gestopt. Suralco overweegt haar bauxietactiviteiten in het Nassaugebergte te hervatten.
48. De lokale goudzoekers hebben geen mijnbouwconcessies, terwijl men wel investeringen heeft gepleegd. Er is door de overheid in 2012 een gebied van 5.667 ha. gereserveerd voor de kleine mijnbouw. In de samenwerkingsovereenkomst die Surgold met de Pamaka heeft getekend, erkent zij het belang van de kleinschalige mijnbouw als economisch bestaansmiddel. Het bedrijf is bereid om deze sector te ondersteunen. De **concessies voor lokale goudzoekers** dienen in orde gemaakt te worden, zodat de ondersteuning kan plaatsvinden. Tevens dient het **schuldenvraagstuk** aangepakt te worden.

49. De negatieve **ecologische gevolgen** van de goudwinning, ook in de rivieren en kreken, verdienen de nodige beleidsaandacht.
50. Alleen Langatabiki heeft al enige tijd een houtkapvergunning (HKV, tegenwoordig **gemeenschapsbos**), terwijl de overige dorpen geen officiële vergunning hebben. Alle dorpen dienen het recht op gemeenschapsbos te krijgen en de Pamaka dienen dit met de overheid in orde te maken. Op deze wijze wordt gegarandeerd dat de bossen rond de dorpen voor eigen gebruik beschikbaar blijven.
51. Er is potentie in de **bosbouwsector** en houtverwerking en er zijn enkele lokale producenten. Er dient een goede studie te komen van deze potentie en een duurzaam bosbouwplan, gericht op inzet van lokale ondernemers en geïnteresseerden.
52. De Pamaka maken hun eigen **boten** en deze kennis dient verder ondersteund te worden.
53. Het bos wordt ook benut voor **Non Timber Forest Products (NTFP)** zoals medicinale planten, bosvruchten, gebruiksvoorwerpen en brandhout. Er dient onderzoek gedaan te worden naar mogelijke commercialisering van de medicinale planten. Er zijn mogelijkheden voor verwerking van bosvruchten middels het opzetten van een verwerkingsloods en apparatuur, maar dit dient ondersteund te worden door onderzoek naar houdbaarheid.
54. **Landbouw** is het belangrijkste middel van bestaan en een bron van inkomsten m.n. door verkoop van kwak. De landbouw is vooral een middel van bestaan voor de vrouwen. De meeste huishoudens hebben een kostgrond. Men produceert vooral voor eigen gebruik, terwijl overschotten worden verkocht.
55. Vanwege de kennis van de landbouw en het belang hiervan dient deze sector verder gestimuleerd en professioneel ondersteund te worden. Er kan vrijwel direct **afzet** aan Surgold plaatsvinden, waartoe goede afspraken moeten worden gemaakt. De ondersteuning kan mogelijk via de vrouwenorganisaties plaatsvinden.
56. De mogelijkheden voor transitie van zwerflandbouw naar **permanente landbouw** dienen goed in kaart te worden gebracht en wellicht via pilot projecten uitgetest te worden.
57. De **visserij** is, vanwege diverse factoren, achteruitgegaan en heeft misschien nog toekomst als sportvisserij of via aquacultuur. **Jagen** wordt bijna niet meer gedaan, terwijl de wildstand ook achteruit is gegaan. Vanwege gebrek aan elektriciteit is het opslaan van vis en wild een probleem.
58. In het gebied was er vroeger **veeteelt** geïntroduceerd, maar dat heeft niet stand gehouden. Pluimvee lijkt meer toekomst te hebben en enkele personen houden al kippen. De (pluim)veeteelt kan wel gestimuleerd worden, omdat er afzetmogelijkheden zijn.
59. Het **toerisme** in het gebied is beperkt, maar er zijn wel een paar touroperators en enkele accommodaties. De sector lijkt wel potentie te hebben om te groeien en een regionaal toerisme plan lijkt een goede aanpak om alle actoren te bundelen en het geheel integraal aan te pakken.
60. Er is reeds **ondernemerschap** onder de Paramakaners dat verder gestimuleerd en ondersteund moet worden. Hiertoe dienen een aantal projecten uitgevoerd te worden, zodat er nieuwe ondernemers gevormd worden en bestaande sterker worden.

61. Er is hier en daar nog activiteit op gebied van **arts en craft**. Dit kan ondersteund worden middels het opzetten van werkplaatsen, trainingen en eventueel een Pamaka Museum.
62. Om de onderlinge handel en afzet te bevorderen dient de mogelijkheid onderzocht te worden om een lokale of regionale **marktdag** in te voeren.
63. Voor de reparatie van kleine motoren kan er een **technische werkplaats** opgericht worden, die mogelijk ook onderhoud van waterleiding en elektriciteit kan doen.

VII. PAMAKA WELZIJN, IDENTITEIT EN ORGANISATIE

64. In het stamgebied zijn zowel het Traditioneel Gezag (**tribaal bestuur**) als het **overheidsbestuur** aanwezig.
65. Het Paramakaanse gebied valt binnen de overheidsadministratie onder het district Sipaliwini en het ressort Tapanahony. Sinds 2011 is er een apart **bestuursressort Pamaka** ingesteld met een eigen District Commissaris (DC) vanuit het ministerie van Regionale Ontwikkeling. De DC en het commissariaat behoren in Snesikondre te zetelen, maar in de praktijk wordt er vanuit Paramaribo (commissariaat Sipaliwini) gewerkt. Het contact tussen de stam en het overheidsbestuur dient verbeterd te worden.
66. De granman is het hoogste gezag binnen de stam. Na hem volgt de fiskari en de hoofdkapiteins. Elk dorp heeft ten minste één kapitein en een aantal basja's, die samen het dorpsbestuur vormen. Het gezag van de traditionele autoriteiten is, vanwege een aantal factoren, minder dan voorheen. Niet alle dorpen hebben een krutu oso (vergader ruimte voor het dorpsbestuur) en geen enkel dorp heeft een kantoor voor de kapiteins. Het **Traditioneel Gezag** in het gebied dient versterkt te worden.
67. Er zijn naast de dorpsbesturen nog 14 externe organisaties en 13 eigen organisaties geïdentificeerd die in het stamgebied werkzaam zijn. Veel van de eigen **organisaties** zijn vrij zwak en minder actief en dienen versterkt te worden.
68. Er woont een grote groep afhankelijke personen in het stamgebied m.n. **ouderen en mensen met een beperking**, waar alleen familie en sommige burens zich om bekommeren. Er dient een expertisecentrum voor deze groep te worden opgezet, zodat er betere zorg verleend kan worden en vrijwilligers getraind kunnen worden.
69. Er zijn geen jongerenorganisaties en weinig activiteiten op gebied van **sport en recreatie**. Via de scholen zou dit gestimuleerd kunnen worden.
70. Er zijn geen culturele organisaties aangetroffen, wat aangeeft dat het **culturele leven** vrij zwak is. De overdracht van de eigen cultuur is belangrijk en de cultuurdragers dienen via de scholen, radio, e.d. meer in beeld te komen.
71. De Pamaka verkeren op een kruispunt in hun bestaan met **grote uitdagingen** die de stam onder druk plaatsen. De economische functie van het gebied zal aanhouden en Snesikondre kan een regionaal economisch (doorvoer)centrum worden a la Atjoni. Het aantal externe actoren en inwoners zal toenemen, maar tast belangen van Paramakaanse actoren aan, wat tot conflicten kan leiden. Men heeft gekozen voor samenwerking met Surgold en dit dient benut te worden. Het kader in de diaspora dient betrokken te worden bij de lokale ontwikkeling. Het leiderschap van de stam

is, vanwege de ziekte van de granman, minder sterk en de tweede lijn dient versterkt te worden. De onderlinge samenwerking moet verbeterd worden.

72. Om de uitdagingen aan te kunnen moet de Paramakaanse **identiteit** versterkt worden en de trek uit het stamgebied tegengegaan te worden. Hiertoe kan het lokaal radiostation een belangrijke rol spelen, maar ook via het organiseren van educatieve tochten uit de diaspora naar het gebied. De Paramakaanse werknemers van Surgold verdienen ook meer aandacht.
73. Vanwege de beperkte **organisatiecapaciteit**, zullen de Pamaka niet goed in staat zijn om de samenwerking met Surgold voldoende inhoud te geven, de middelen van het Community Development Fund te benutten, en het Pamaka Ontwikkelingsplan uit te voeren. De Pamaka Onderhandelings Commissie (POC) heeft zijn nut bewezen en er dient een goede opvolger te komen. Voorgesteld wordt om een sterke professionele Paramakaanse ontwikkelingsorganisatie op te zetten, die als counterpart voor Surgold kan optreden, maar tevens projecten kan schrijven en implementeren. De organisatie dient een eigen kantoor te hebben en een aantal stafleden. Het radiostation kan aan deze nieuwe organisatie gekoppeld worden. Voorgesteld wordt om de Stichting Duurzame Ontwikkeling Pamaka (SDOP) op te richten. De stichting wordt opgericht door het Traditioneel Gezag, aan wie het ook regelmatig verantwoordelijkheid aflegt, en die het bestuur samenstelt en kan wijzigen.

VIII. HOOFDLIJNEN EN PROGRAMMERING

74. Het laatste hoofdstuk begint met een overzicht van de voorgaande hoofdstukken en beschrijft dan de sterke en zwakke punten van de Pamaka (**SWOT analyse**, zie matrix).

STERKE PUNTEN	ZWAKKE PUNTEN
- Er zijn voldoende natuurlijke hulpbronnen om van te leven - Er is kennis van huizenbouw en botenbouw - Er is kennis van goudwinning, landbouwproductie en verwerking - Er is een samenwerkingsovereenkomst met Surgold getekend - Er is een fonds voor de Pamaka (CDF)	- Er zijn onvoldoende basisvoorzieningen - Er is weinig kader - De organisaties zijn zwak - Het lokaal bestuur is zwak - De rol van de granman is vanwege ziekte beperkt - De communicatie laat te wensen over
KANSEN	BEDREIGINGEN
- Er kunnen goederen en diensten worden geleverd aan Surgold - Het CDF kan projecten financieren - Er is werkgelegenheid bij Surgold - Er is kader in de Paramakaanse diaspora buiten het stamgebied	- Het stamgebied ontvolkt - Overstromingen en erosie vormen een bedreiging voor diverse dorpen - Grondenrechten zijn niet formeel geregeld - Buitenstaanders nemen de economische activiteiten over - Kleinschalige goudwinning gaat achteruit, omdat Pamaka geen concessies hebben - Oude onopgeloste kwesties kunnen de onderlinge samenwerking bedreigen

75. De 205 aandachtspunten zijn in de sectoranalyses (hoofdstuk 5, 6 en 7) gereduceerd tot 187 aandachtspunten. Ze zijn verder gereduceerd tot 145 eerste **projectidentificaties**. De geschatte kosten van deze projecten samen is U\$ 9.176.000 (plus een aantal pro memorie posten).
76. Er zijn vier **hoofddlijnen** geïdentificeerd, waarbinnen vrijwel alle projecten passen t.w.:
- 1) Grondenrechten (3 projecten met een begroting van U\$ 50.000).
  - 2) Basisvoorzieningen (53 projecten met begroting van U\$ 5.864.000)
  - 3) Verdien capaciteit (48 projecten met begroting van U\$ 1.491.000)
  - 4) Pamaka identiteit en organisatie (41 projecten met begroting van U\$ 1.771.000)
77. De **strategie** om ontwikkeling te stimuleren gaat uit van de SWOT analyse en probeert in eerste instantie vooral de zwakke punten aan te pakken (via het opzetten van een sterke ontwikkelingsorganisatie en versterken van het lokaal bestuur, verbeteren van de communicatie en upgraden van een aantal basisvoorzieningen) en de bedreigingen te minimaliseren (m.n. grondenrechten aanpakken). Daarna worden de sterke punten gebruikt en de kansen benut (via het genereren van inkomsten). Bij de implementatie zal gelet moeten worden op een goede mix van projecten (putten uit verschillende hoofddlijnen) en het clusteren van projecten (letten op onderlinge samenhang en tevens om kosten te besparen).
78. Niet alle projecten kunnen tegelijk uitgevoerd worden en daarom is er alvast een **program-mering** gemaakt voor het eerste jaar, waarbij de prioriteiten zijn aangegeven. Hierbij is een minimumprogramma gemaakt van 48 projecten met een begroting van U\$ 802.000 plus een extra programma met nog 18 projecten (begroting U\$ 1.056.000).
79. Van de 145 projecten zijn de kosten voor 123 projecten geschat op U\$ 9,2 miljoen. Er zijn **22 projecten pro memorie** opgebracht. Indien we de p.m. ook zouden schatten op het gemiddelde van de overige projecten, zou de begroting uitkomen rond de U\$ 10,8 miljoen.
80. Niet alle projecten zullen uit het CDF moeten worden gefinancierd. Zonder de pro memorie projecten en zonder de projecten met een begroting die wellicht door andere donoren worden betaald, plus besparingen door een efficiënte aanpak, schatten we de **financieringsbehoefte** van het Pamaka Ontwikkelingsplan voor het CDF voor de komende vijf jaar op U\$ 8 miljoen. Het CDF kan dit misschien niet allemaal zelf opbrengen, maar kan via medefinanciering wel zorgen voor de middelen.
81. Het CDF is een fonds dat jaarlijks wordt aangevuld, maar er zal een goed **startkapitaal** moeten zijn om een flinke push aan de uitvoering van het ontwikkelingsplan te geven. Het aanboren van andere financieringsbronnen zal namelijk enige tijd kosten.
82. Het CDF zal zodanig moeten worden opgezet en moeten functioneren dat de bureaucratie wordt beperkt en het geheel een vlot verloop heeft. Nikos heeft ervaring opgedaan met het eerste en tweede fonds van de Twinningfaciliteit Suriname-Nederland, waar resp. 100 projecten en daarna 50 projecten zijn omgezet binnen termijnen van vier jaar (www.utsn.nl). Op basis van die ervaring is een pakket van **procedureregels** opgesteld en aangeboden aan het CDF.
83. De **projectcyclus** van het CDF bestaat uit zes elementen t.w. projectidentificatie, programmering, projectformulering, projectbeoordeling, projectuitvoering, en evaluatie plus audit. Voor de organisatie hiervan zijn zowel het CDF bestuur als SDOP nodig.

84. Voor de **overheadkosten** van het fonds moet 10% tot 12% van het CDF gereserveerd worden. Dit bedrag is zowel voor het financieel beheer (CDF kantoor) als voor de Project Management Unit (SDOP kantoor).

85. De Financieringsaspecten van het Pamaka Ontwikkelingsplan 2016-2020 zien er als volgt uit:

	Kosten (U\$)	Financiering CDF	Opmerking
Begroting (schatting) 123 projecten	9.176.000	8.000.000	1.176.000 door donoren en besparingen
Pro memorie 22 projecten	1.640.000	Geen	Financiering door Overheid, Surgold (Friendship projecten), UTSN, e.a.
Totaal begroting Ontwikkelingsplan	10.816.000	8.000.000	
Eerste jaar minimum-programma (48 projecten)	(35 projecten) 807.000 (plus 13 p.m.)	807.000	5x p.m. Surgold, 2x NH, 2x TCT, 1x MINOVC, 1x UTSN, 1x EDF, 1x IDB
Eerste jaar extra projecten (18 projecten)	(16 projecten) 1.056.000 (plus 2 p.m.)	500.000	1x p.m. NH, 1x p.m. Suralco 434.000 Telesur, 75.000 externe MZ donor, 47.000 besparingen bij eigen bouw aanmeesteigers.
Totaal eerste jaar nodig	1.863.000	1.307.000	

Inhoudsopgave

Pagina

SAMENVATTING

Lijst van tabellen.....	2
Lijst van figuren.....	3
Lijst van kaarten.....	4
Lijst van foto's	5
 1. INLEIDING	 8
 2. BEVOLKING EN GESCHIEDENIS	 12
2.1 Bevolking.....	12
2.1.1 Paramakaners naar aantal.....	12
2.1.2 Geslacht.....	14
2.1.3 Nationaliteit en geboorteplaats	15
2.1.4 Leeftijdsopbouw	16
2.1.5 Opleiding.....	20
2.1.6 Activiteitenstatus.....	20
2.1.7 Godsdienst.....	21
2.2 Geschiedenis	23
2.2.1 In 1876 naar de Marowijnerivier	25
2.2.2 Periode voor 1876: Lowéten.....	27
2.2.3 De Lo's van de Pamaka	29
2.2.4 Traditioneel gezag en lijst van granmans.....	30
2.3 Aandachtspunten hoofdstuk 2.....	32
 3. HET PARAMAKAANS GEBIED IN DOCUMENTEN	 33
3.1 Binnenland als Verzorgingsgebied	33
3.2 Regionaal Ontwikkelingsplan voor Oost Suriname (1977).....	34
3.3 Binnenland als productiegebied (1989)	35
3.4 Streekontwikkelingsplannen	36
3.5 Structuuranalyse districten.....	38
3.6 Recente plannen	40
3.7 Aandachtspunten hoofdstuk 3.....	42
 4. DE REGIO EN DE DORPEN	 45
4.1 De regionale infrastructuur	45
4.2 De dorpen.....	49
4.2.1 Akaati.....	50
4.2.2 Langatabiki	50
4.2.3 Pikintabiki	53
4.2.4 Badatabiki	53
4.2.5 Krikimofo (Sebedoekondre)	54
4.2.6 Nason	57
4.2.7 Tabiki Ede.....	58
4.2.8 Pakiratabiki	60
4.2.9 Skintabiki	62
4.2.10 Atemsa	63
4.2.11 Loka Loka	65

4.3 Grondenrechten en demarcatie stamgebied	68
4.4 Aandachtspunten hoofdstuk 4.....	71
5. BASISVOORZIENINGEN	72
5.1 Water.....	72
5.2 Elektriciteit.....	74
5.3 Onderwijs.....	78
5.4 Gezondheidszorg.....	86
5.5 Transport, Communicatie en Media	89
5.6 Huisvesting	91
5.7 Infrastructuur.....	92
5.8 Aandachtspunten hoofdstuk 5.....	93
6. LANDGEBRUIK EN VERDIENSECTOREN	96
6.1 Algemene kenmerken stamgebied en landgebruik	96
6.2 Kleinschalige mijnbouw	99
6.3 Bosbouw	105
6.4 Bosproducten	110
6.5 Landbouw, Veeteelt, en Visserij.....	111
6.6 Toerisme	117
6.7 Overige sectoren en ondernemerschap	120
6.8 Aandachtspunten hoofdstuk 6.....	122
7. PAMAKA WELZIJN, IDENTITEIT EN ORGANISATIE	123
7.1 Bestuur	123
7.2 Paramaka structuur en organisatie	127
7.3 Welzijn: aandacht voor speciale groepen	130
7.4 Belangrijkste uitdagingen	133
7.5 Pamaka identiteit.....	136
7.6 Paramakaanse ontwikkelingsorganisatie	137
7.7 Aandachtspunten hoofdstuk 7.....	139
8. HOOFDLIJNEN EN PROGRAMMERING	141
8.1 Overzicht van sterke en zwakke kanten.....	141
8.2 Hoofdaccenten van het ontwikkelingsplan	143
8.3 Hoofdpijn 1: Grondenrechten	145
8.4 Hoofdpijn 2 : Basisvoorzieningen	145
8.5 Hoofdpijn 3: Inkomensverwerving.....	148
8.6 Hoofdpijn 4: Pamaka identiteit	150
8.7 Strategie	152
8.8 Programmering	154
8.9 Financiering en organisatie	157
BIJLAGEN	162
Bijlage A: Referenties.....	163
Bijlage B: Inhoudsopgave Handleiding voor het opstarten van het projectbureau Stichting Community Development Fund.....	169
Bijlage C: Intentieverklaring tussen de Pamaka gemeenschap van de Marowijne Rivier en Suriname Gold Company LLC.	171

Lijst van tabellen

	Pagina
Tabel 1: Aantal Paramakaners naar geslacht en woongebied in 2012.....	13
Tabel 2: Schatting van het aantal inwoners per dorp in het Pamakagebied in 1995, 2010 en 2015.....	13
Tabel 3: Paramakaners naar nationaliteit en woongebied in 2012.....	15
Tabel 4: Paramakaners naar leeftijdsklasse en woongebied in 2012.....	17
Tabel 5: Paramakaners van 4 jaar en ouder naar woongebied en opleiding in 2012.....	20
Tabel 6: Paramakaners van 15 jaar en ouder naar woongebied en activiteiten in 2012..	21
Tabel 7: De Paramakaanse bevolking naar godsdienst en woongebied in 2012.....	22
Tabel 8: Watervoorziening in het Pamakagebied	72
Tabel 9: Elektriciteitsvoorziening in het Pamakagebied.....	75
Tabel 10: Uitgaven elektriciteit door ministerie NH in het Pamakagebied 2016.....	75
Tabel 11: Overzicht van aantal leerlingen per school in het Pamakagebied 2010-2016...	78
Tabel 12: Ingeschreven aantal leerlingen per school en klas 2010-2015.....	80
Tabel 13: Toetsresultaat zesde klas per school in het Pamakagebied 2012-2015.....	82
Tabel 14: Overgangs- en drop-out percentage per school 2010-2014.....	82
Tabel 15: De situatie van de 3 lagere scholen in het Pamakagebied.....	84
Tabel 16: Landbouwmachines, verkoop en behoeften van dorpen in het Pamakagebied.....	112
Tabel 17: Het bestuur in het Pamakagebied eind 2015.....	124
Tabel 18: Overzicht van externe organisaties in het Pamakagebied.....	128
Tabel 19: Overzicht van interne organisaties per dorp in het Pamakagebied.....	129
Tabel 20: SWOT analyse Pamaka.....	143
Tabel 21: Overzicht van hoofdlijnen met een schatting van de kosten.....	152
Tabel 22: Planning 1e jaar (minimumprogramma).....	155
Tabel 23: Planning 1e jaar (extra projecten).....	156
Tabel 24: Financieringsaspecten van het Pamaka Ontwikkelingsplan 2016-2020.....	160

Lijst van figuren

	Pagina
Figuur 1: Paramakaners naar huidig woongebied en geboorteplaats in 2012.....	16
Figuur 2: Bevolkingspiramide voor alle Marrons in 2012.....	17
Figuur 3: Paramakaanse bevolking in Suriname naar leeftijd en geslacht in 2012.....	18
Figuur 4: Paramakaanse bevolking die in het stamgebied woont naar leeftijd en geslacht.....	19
Figuur 5: Paramakaanse bevolking die buiten het stamgebied woont naar leeftijd en geslacht.....	19
Figuur 6: Aantal leerlingen per school 2010-2016.....	79
Figuur 7: Aantal leerlingen per klas 2010-2015.....	81

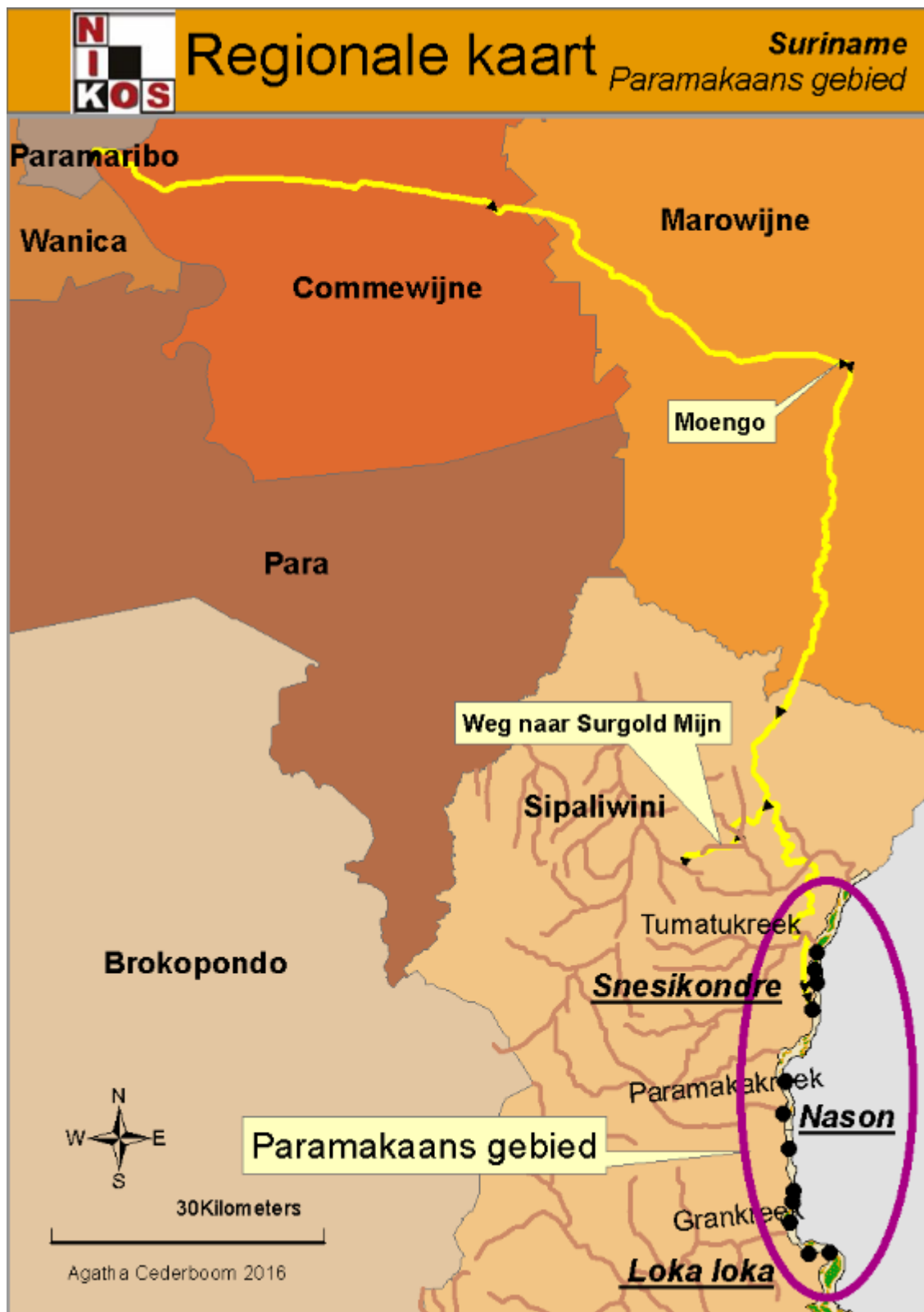
Lijst van kaarten

	Pagina
Kaart 1: Regionale kaart Pamakagebied.....	6
Kaart 2: Kaart Dorpen Pamakagebied.....	7
Kaart 3: Overzicht van tribale volkeren in Suriname.....	24
Kaart 4: Kaart van Cateau van Roosevelt uit 1879.....	26
Kaart 5: Hoofdwegen en nederzettingen in het Pamakagebied.....	46
Kaart 6: Wegen en nederzettingen in Snesikondre en omgeving.....	47
Kaart 7: Plan van Snesikondre.....	48
Kaart 8: Akaati.....	49
Kaart 9: Langatabiki.....	51
Kaart 10: Pikintabiki.....	53
Kaart 11: Badatabiki.....	54
Kaart 12: Sebedoekondre.....	56
Kaart 13: Nason.....	57
Kaart 14: Tabiki Ede.....	59
Kaart 15: Pakiratabiki.....	61
Kaart 16: Skintabiki.....	62
Kaart 17: Atemsa.....	64
Kaart 18: Loka Loka.....	66
Kaart 19: Het traditionele stamgebied van de Paramakaners.....	70
Kaart 20: Hoogte van het Pamakagebied.....	96
Kaart 21: Geomorfologie en bodem van het Pamakagebied.....	97
Kaart 22: Geologie en Mineralen.....	98
Kaart 23: Merian concessie, plus een Right of Exploration en gebied voor kleinmijnbouw.....	101
Kaart 24: Concessie gebied van Mariana Resources in het Nassau gebied.....	104
Kaart 25: Bodemgebruik en concessies.....	106
Kaart 26: Overzicht status bosbouwterreinen Pamakagebied 2016.....	108

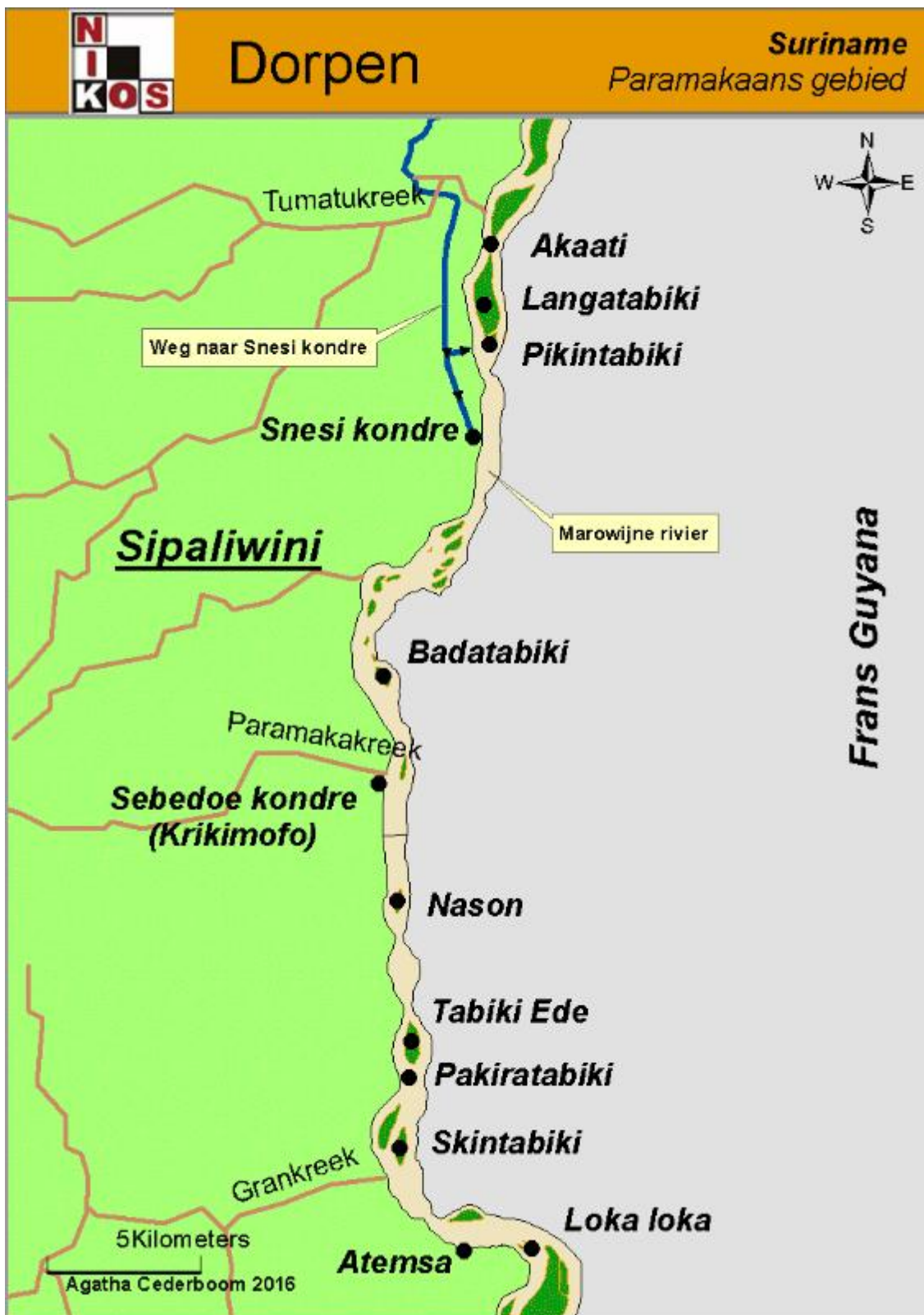
Lijst van foto's

	Pagina
Foto 1: Ondertekening samenwerkingsovereenkomst tussen Surgold en de gemeenschap van Pamaka te Langatabiki.....	10
Foto 2: EBG kerk te Langatabiki van buiten.....	23
Foto 3: RK kerk te Nason van binnen.....	23
Foto 4: Frakatiki in Skintabiki.....	23
Foto 5: Luchtfoto is het dorp Krikimofo.....	55
Foto 6: Deel waterleidingsysteem Langatabiki.....	74
Foto 7: De vrij nieuwe dieselgenerator in Atemsa.....	76
Foto 8: Onderwijzerswoningen Langatabiki met zonnepanelen plus elektriciteit van de dieselgenerator.....	76
Foto 9: De Openbare lagere school van Loka Loka met kinderen op het schoolerf.....	83
Foto 10: Leerlingen Forsterschool te Langatabiki.....	83
Foto 11: Leerlingen op weg naar Apatou.....	83
Foto 12: Gezondheidscentrum MZ Langatabiki.....	86
Foto 13: Gezondheidscentrum MZ Nason.....	86
Foto 14: Eerste wasi dede oso (klein mortuarium) te Loka Loka.....	88
Foto 15: Dhr. Adam Ceder in de studio van radio Ajaude.....	89
Foto 16: De boot is het belangrijkste transportmiddel in het gebied.....	90
Foto 17: Hoogbouw en laagbouw woningen naast elkaar in Loka Loka.....	92
Foto 18: De rivierbodem bij Tabiki Ede tijdens de droge tijd.....	99
Foto 19: Links kleinschalige mijnbouw nabij de hoofdweg naar Snesikondre.....	99
Foto 20: Kleinschalige mijnbouw in het Merian gebied.....	99
Foto 21: Kleine mijnbouw in het Paramakakreekgebied.....	100
Foto 22: Kleine mijnbouw in het Grankreekgebied achter Atemsa.....	100
Foto 23: Nassau gebied met activiteiten van Mariana Resources.....	102
Foto 24: Drie diersoorten die uniek zijn voor het Nassau gebergte.....	104
Foto 25: Skalian actief tegenover Snesikondre.....	105
Foto 26: Het maken van een korjaal in Krikimofo.....	109
Foto 27: Kumu vruchten.....	110
Foto 28: Verkoop kulastokken te Krikimofo.....	111
Foto 29: Kwakwerkplaats in Langatabiki.....	113
Foto 30: Productie van Kwak te Krikimofo.....	113
Foto 31: Kostgrond met mais, banaan, cassave en andere groenten.....	114
Foto 32: Kippenteeltbedrijf in het Pamakagebied.....	116
Foto 33: De Minavallen.....	117
Foto 34: Kunstig handwerk waar men aan werkt.....	121
Foto 35: Granman Forster werd op 27 februari 2010 beëdigd door president Venetiaan..	123
Foto 36: V.l.n.r. hoofdkapiteins Doedoe, Kamil, Abagi en Ceder.....	123
Foto 37: Drie generaties vrouwen in Atemsa.....	131
Foto 38: Recreatiezaal Langatabiki.....	133
Foto 39: Snesikondre van bovenaf gezien.....	134
Foto 40: Bewoners van Badatabiki.....	136
Foto 41: Kinderen van Loka Loka.....	136
Foto 42: Voorzitter Adriaan Adawde van de POC.....	138

Kaart 1: Regionale kaart Pamakagebied

Kaart 2: Dorpen Pamakagebied

PAMAKA ONTWIKKELINGSPLAN 2016-2020

1. INLEIDING

Het stamgebied van de Pamaka (Paramakaners in het Nederlands, wordt ook wel als Paramaccaners geschreven) is weinig bekend bij grote delen van de Surinaamse bevolking. Vanwege hun klein aantal is er ook minder aandacht vanuit de overheid voor deze stam geweest. Dat betekent niet dat de ontwikkelingen aan hen voorbij zijn gegaan. Vanwege het voorkomen van goud in het stamgebied is er na de Binnenlandse Oorlog grote bedrijvigheid ontstaan. Er kwamen veel Braziliaanse goudzoekers naar het gebied, die soms met Paramakaners samenwerkten, maar soms ook alleen. De Brazilianen zijn nog steeds actief in het gebied.

Surgold

Ook buitenlandse bedrijven raakten geïnteresseerd in het goud. De Alcoa (Suralco) zocht vanaf 1999 naar bauxiet in het gebied, maar stuitte op goud. Het bedrijf kreeg in februari 2001 van de overheid het “Merian recht tot exploratie” om naar goud en andere delfstoffen te zoeken in een gebied van 25.916 hectaren. Alcoa ging hierna een joint venture aan met het grote Amerikaanse bedrijf Newmont (www.newmont.com). In 2004 werd de Suriname Gold Company LLC (Surgold) opgericht met 80% aandelen bij Newmont en 20% bij Alcoa.¹ In 2004 is men begonnen met het exploreren en in oktober 2007 vroeg Surgold het “Merian recht tot exploitatie” aan, omdat er voldoende indicaties waren voor het opzetten van een goudmijn. Dit recht tot exploitatie werd in november 2014 verleend. In februari 2014 kocht Newmont het aandeel van de Suralco over voor U\$ 18 miljoen, zodat het de enige eigenaar werd van Surgold.² De overheid had een optie tot aankoop van maximaal 25% aandelen in Surgold, waarvan zij via Staatsolie ook daadwerkelijk gebruik heeft gemaakt. Staatsolie is dus partner geworden en heeft begin 2015 haar aandelen gekocht. De investering in de Merian mijnoperatie bedraagt zo een U\$ 1 miljard. De goudreserves worden geschat op 120.000 kg (5 miljoen Troy ounce)³ en de jaarproductie zal rond de 14.000 kg zijn. De mijn komt eind 2016 in bedrijf.

Mineral Agreement en Gemeenschapontwikkelingsfonds (CDF)

De relatie tussen de Staat Suriname en Newmont is vastgelegd in de Mineral Agreement, die in juni 2013 werd goedgekeurd door de Nationale Assemblée, en in november 2013 is getekend door de overheid. Daarin is in artikel 19.5 het volgende gesteld:

“Surgold verklaart bij deze haar voornemen om een Community Development Fund (CDF) op te richten met het doel om projecten gericht op de duurzame ontwikkeling van de lokale gemeenschappen te financieren. Het CDF zal na het verlenen van het Merian Recht tot Exploitatie worden opgericht. Financiering zal op jaarbasis door Surgold plaatsvinden gedurende de Bedrijfsactiviteiten.

Het CDF zal worden beheerd door een raad van zes bestuurders, samengesteld door een gelijk aantal afgevaardigden van de Paramakaanse gemeenschap, de Republiek Suriname en Surgold. De bestuurders zullen gezamenlijk de beheerder van het CDF benoemen.”

---

¹ Fact Sheet Merian Gold Project, Nassau Joint Venture (2008): “Suriname Gold Company, LLC (Surgold) is a limited liability company owned equally by Newmont Overseas Exploration Limited and Alcoa Worldwide Alumina, LLC. Newmont is the manager of Surgold and has the right to earn-in up to 80% equity ownership of Surgold. Surgold owns and operates the Merian Gold Project (the Project).”

² Recent heeft Surgold haar naam weer veranderd in Newmont.

³ Merian Project Final ESIA Report Volume I - Introduction and Environmental and Social Baseline, 31 January 2013.

De raad van bestuurders zal regels vaststellen voor het beheer van het CDF, zal beslissen welke projecten in aanmerking komen voor financiering en zal bij het identificeren daarvan rekening houden met projecten die voorkomen in het districtsplan van het district Sipaliwini, alsook vervolgens toezicht houden op de uitvoering en verwezenlijking daarvan.

Het financieringsbedrag alsook de gefinancierde projecten, hun uitvoering en verwezenlijking, zullen openbaar worden gemaakt op de website van het Project.”

In het bovenstaande artikel wordt dus expliciet melding gemaakt van het CDF en het doel om de duurzame ontwikkeling van de lokale gemeenschappen te financieren. Er wordt niet expliciet gezegd dat het om de Paramakaners gaat, maar even later worden zij wel genoemd, omdat zij twee vertegenwoordigers moeten aanwijzen in de raad van bestuur. Ook wonen alleen Paramakaners in dit gebied, zodat het duidelijk is dat het primair om hen gaat en het CDF dus bedoeld is voor financiering van hun duurzame ontwikkeling.

In artikel 5.6 van de Mineral Agreement staat dat Surgold bij de implementatie van haar rechten “... rekening moet houden met de leefomstandigheden van de plaatselijke gemeenschappen”. In artikel 5.9 staat dat de overheid “spoedig en beslist” zal optreden tegen “illegale mijnbouwactiviteiten” van porknokkers binnen het concessiegebied.

Intentieverklaring

Met de Paramakaanse gemeenschap is door Surgold een aparte Intentieverklaring getekend op 30 augustus 2013 (zie bijlage 1). In dit stuk accepteert Surgold “dat het bedrijf opereert op het voorouderlijk grondgebied van de Pamakagemeenschap”, terwijl de Pamaka erkennen dat Surgold goud mag ontginnen en het Merian Goudproject ondersteunen. Het stuk geeft aan dat er een milieu en sociale effectenrapportage (ESIA) is gedaan in 2011-2012 en de Pamaka hierover geïnformeerd zijn. Hierna worden een aantal belangrijke punten van samenwerking tussen het bedrijf en de gemeenschap genoemd. Het eerdergenoemde artikel 19.5 uit de Mineral Agreement wordt uitvoerig aangehaald met wat aanvullingen. Zo wordt aangegeven dat:

“Voorafgaand aan de instelling van het CDF en op regelmatige tijden daarna, zal een behoefteanalyse van de Pamakagemeenschap worden gemaakt, waarbij een brede participatie van de Pamakagemeenschap wordt beoogd. Op basis van deze analyse, zal de raad van bestuurders bepalen welke projecten in aanmerking komen voor financiering...”

Naast het CDF wordt in de Intentieverklaring aangegeven dat het bedrijf Paramakaners, die in het bedrijf willen werken, een voorkeursbehandeling zal geven bij de sollicitatie “ter optimalisering van hun arbeidskansen”. Verder wil men bij de inkoop ook voorkeur geven aan goederen en diensten uit de Pamaka gemeenschap. Ook komt er een mechanisme voor feedback, klachten en bezwaren, zodat Surgold problemen kan aanpakken. Er komt ook een participerende monitoringscommissie om ‘mitigatieactieplannen’ te superviseren. Het bedrijf zegt ondersteuning aan de kleinschalige mijnbouw toe voor het verbeteren van milieuvriendelijke en veilige mijnbouwpraktijken en het verkrijgen van formele rechten om te mijnen op domeingrond. Ten slotte wil men bewustwording vergroten m.b.t. zaken die de openbare veiligheid betreffen (bijv. verkeersveiligheid, gezondheidszorg, natuurrampen) en belooft men eerlijke, transparante en consistente communicatie met elkaar te voeren. Al deze zaken moeten in nadere overeenkomsten worden uitgewerkt. De Intentieverklaring geeft aan hoe de onderhandelingen georganiseerd worden nl. via de Paramakaanse Onderhandelings Commissie (POC) (van de kant van de Pamaka) en via de manager Community Relations (van de kant van Surgold).

Op 12 juni 2016 werd de intentieverklaring omgezet in een samenwerkingsovereenkomst tussen Surgold en de lokale gemeenschap. De overeenkomst werd getekend te Langatabiki. Op de foto staan v.l.n.r. de voorzitter van de Parama-kaanse Onderhandelings Commissie, de directeur van Surgold, de vier hoofdkapiteins, en de ministers van Regionale Ontwikkeling en van Natuurlijke Hulpbronnen. (foto G. Lau)

Pamaka Ontwikkelings Plan (POP)

Op basis van de Mineral Agreement en de uitwerking in de Intentieverklaring diende het Gemeenschapsontwikkelingsfonds (CDF) concreet gestalte te krijgen. De uitwerking werd overgelaten aan deskundige bureaus, die een offerte moesten indienen en waaruit NIKOS door de POC is geselecteerd. De insteek van NIKOS was om niet alleen de technische procedures uit te werken rond het CDF, personeel in te vullen en het geheel operationeel te maken. Primair stond voor NIKOS dat het CDF volledig ten dienst van de Pamaka gemeenschap moest staan en dat er daarom eerst een goed ontwikkelingsplan gemaakt moest worden. Dit sluit meteen aan bij de behoefteanalyse die genoemd is in de Intentieverklaring op basis waarvan men projecten zal financieren. Dit Pamaka Ontwikkelingsplan (POP) is het concrete resultaat van de inzet en hiermee is er ook meer inzicht wat het CDF moet doen en welke organisatie en procedures daar het beste bij passen. De technische aspecten en invulling van het CDF komen in een ander document aan de orde (m.n. statuten van een op te richten stichting en bijbehorend beleidskader en reglementen voor projectgoedkeuring, monitoring en verantwoording). Kortom, het POP vormt het raamwerk waarbinnen het CDF verdere inhoudelijke invulling moet geven.

Methodologie

Om te komen tot het POP heeft NIKOS eerst zoveel mogelijk relevante documenten verzameld en bestudeerd. Er is met de granman gesproken, met de hoofdkapiteins en met de POC. Daarna is via veldbezoeken het gebied ten minste zeven keer bezocht. Dit is begonnen met een kennismaking met de dorpsbesturen en daarna is elk dorp meerdere keren bezocht⁴. Tijdens de veldbezoeken is met de dorpsbesturen, met sleutelfiguren en de lokale gemeenschap gesproken over hun leven en behoeften. Er is daarbij zoveel mogelijk relevante lokale informatie verzameld, er zijn foto's gemaakt om zaken te visualiseren en er zijn GPS-opnames gemaakt voor het maken van kaarten. Er zijn ook speciale luchtfoto's gemaakt vanuit een vliegtuig. De informatie is opgetekend in een dorpsplan d.w.z. een beschrijving van elk dorp met aan het eind de aandachtspunten die men aangegeven heeft. Het dorpsplan is weer regel voor regel besproken met het dorpsbestuur, waarna het is afgerond. Elk dorp heeft dus een dorpsplan, wat gezien moet worden als een eerste aanzet voor elk dorp, om zichzelf in beeld te brengen en daarover met elkaar verder te gaan praten om zo liefst jaarlijks te komen tot een beter plan en

⁴ De veldbezoeken hebben plaatsgevonden in de periode van september 2015 t/m maart 2016.

te werken aan uitvoering van de aandachtspunten. De dorpsplannen vormen de kern van de behoefteanalyse, waarover in de Mineral Agreement gesproken wordt. De dorpsplannen zijn gebruikt om te komen tot het Pamaka Ontwikkelingsplan. In elk dorpsplan zijn aandachtspunten aangegeven van zaken die het dorp graag gerealiseerd wil zien (= behoeften van de dorpsgemeenschap). Al die aandachtspunten zijn gebruikt in het regionaal plan.

Naast specifieke zaken die op dorpsniveau spelen, zijn in het POP ook algemene en regionale aspecten en analyses, die niet in de dorpsplannen voorkomen, meegenomen. Bijv. de weg van Moengo naar Snesikondre is typisch een regionaal element dat niet makkelijk in een dorpsplan zichtbaar wordt. Er zijn bevolkingsdata van de volkstelling gebruikt en geanalyseerd. Er is gekeken naar bepaalde sectoren en er zijn sectoranalyses gedaan, er is gekeken naar hout en mijnbouwconcessies, en oude streekplannen, er is een zwakte- en sterkteanalyse gedaan, er is met deskundigen binnen en buiten de overheid gesproken, etc. Op basis van de beschrijving van de regionale aspecten worden - waar nodig - aan het eind van elke paragraaf ook aandachtspunten geformuleerd die samen met de aandachtspunten uit de dorpsplannen verwerkt worden in het regionaal plan.

Dit Pamaka Ontwikkelingsplan is vooral een regionaal ontwikkelingsplan dat van onderaf geschreven is, waardoor het zeker de lokale gevoelens en prioriteiten heeft verwoord. Het blijft niettemin een eerste analyse van het Pamakagebied, omdat er zo weinig bruikbare recente analyses en plannen waren. Om te komen tot een alomvattend Regionaal Ontwikkelingsplan was de tijd te kort en het budget te beperkt. Op 13 en 14 augustus 2016 is het conceptplan gepresenteerd aan de vertegenwoordigers van het Traditioneel Gezag, van de dorpen en van de POC. De commentaren en accenten van de bespreking zijn zoveel mogelijk verwerkt in deze finale versie.

Het Pamaka Ontwikkelingsplan biedt een duidelijk handvat voor degenen die de ontwikkeling van dit gebied verder ter hand zullen nemen, zodat het werk planmatig kan beginnen. Het bureau dat met het CDF belast wordt, zal op basis van het POP de projecten verder moeten (laten) uitwerken, goedkeuren en toezien op de implementatie.

In dit Ontwikkelingsplan is iets meer aandacht dan gebruikelijk besteed aan de geschiedenis van de Pamaka, omdat daar zo weinig van bekend is. Vele Paramakaners kennen hun eigen geschiedenis ook slecht, terwijl dat belangrijk is voor de eigen identiteit.

2. BEVOLKING EN GESCHIEDENIS

In dit hoofdstuk wordt de bevolking beschreven op een aantal kenmerken. Bij de bespreking van de kenmerken wordt soms dieper op een bepaald aspect ingegaan. Er worden waar mogelijk ook vergelijkingen gemaakt tussen de Paramakaners in diverse regio's en ook met andere bevolkingsgroepen. Om meer te leren over een volk dient men de geschiedenis te kennen. Er is vooral accent gelegd op de vroegste periode van de geschiedenis, waarbij uit diverse bronnen is geput en voor zover mogelijk de Paramakaners zelf aan het woord komen. Aan het eind van dit hoofdstuk heeft men meer kennis over de Pamaka als stam.

2.1 Bevolking

Voor elk ontwikkelingsplan zijn goede basisgegevens essentieel, waaronder gegevens over de bevolking. In dit onderdeel wordt vooral gewerkt met data van het Algemeen Bureau voor de Statistiek van de volkstelling 2012. Deze gegevens zijn speciaal voor dit plan samengesteld door het ABS.⁵ Het gaat om data over het aantal Paramakaners, hun nationaliteit, geslacht, leeftijdsopbouw, opleiding, werk en godsdienst.

2.1.1 Paramakaners naar aantal

Tijdens de volkstelling 2012 zijn er 117.567 Marrons geteld oftewel 22% van de Surinaamse bevolking.⁶ Er zijn zes Marronstammen in Suriname, waaronder twee grote (Saramakaners en Aukaners) en vier kleine stammen (Paramakaners, Kwinti, Matuariërs en Aluku). Het ABS telde 2.239 Paramakaners in 2012 in heel Suriname. Dit betekent dat de Pamaka slechts 2% van alle Marrons uitmaken en dus inderdaad een kleine stam is. Hierbij zijn echter niet meegeteld de Paramakaners die in Frans-Guyana wonen en wellicht even groot zijn als het aantal in Suriname.⁷ Indien we van die schatting uitgaan dan zijn er in beide landen samen ongeveer 4.500 Paramakaners. Er wonen veel Paramakaners in Saint Laurent en Apatou.

In Suriname wonen de Paramakaners in gelijke mate in het district Sipaliwini (in feite het Pamakagebied) als de rest van Suriname (vooral Paramaribo en Wanica); dat blijkt uit tabel 1.⁸ Indien we ook de Paramakaners meenemen die in Frans-Guyana wonen dan kan gesteld worden dat nog maar een kwart van de Paramakaners in hun traditioneel stamgebied woonachtig zijn, terwijl driekwart daarbuiten woont. Dit betekent dat er een behoorlijke migratie uit het stamgebied heeft plaatsgevonden. Dit komt door verschillende oorzaken, waaronder de Binnenlandse Oorlog (1986-1992), gebrek aan onderwijs, gebrek aan werkgelegenheid en gebrek aan inkomen. In 1980 woonde nog 92% van alle Paramakaners in het stamgebied (Bureau 5e Algemene Volkstelling, 1992, blz. 155).

---

⁵ ABS data speciaal opgevraagd door NIKOS. De analyse in paragraaf 2.1 gebruikt vooral deze data.

⁶ ABS 2013, blz. 23.

⁷ Price (2002) schatte het aantal Paramakaners in Frans-Guyana rond 2002 op 2.800 personen, waarvan er 500 in het binnenland zouden wonen en 2.300 in de kustvlakte. Volgens het artikel 'Démographie de la Guyane' (fr.wikipedia.org) met data van 2014 zouden er echter maar 14.600 Marrons in Frans-Guyana zijn, terwijl Price dat aantal (in 2002) schatte op 37.200. Volgens het INSEE (het Franse statistiek bureau) rapport 'Evolution de la population en Guyane entre 2007 et 2012' (dossier nr. 2, 2014) bedroeg de bevolking van Saint Laurent in 2012 echter 40.597 personen, van Apatou 7.257, van Maripasoula 9.970, en van Grand Santi 6.029. Dit zijn gebieden met overwegend Marron populatie, terwijl er ook concentraties van Marrons elders in Frans-Guyana wonen.

⁸ Het ABS kon geen gegevens over het Paramakaans gebied verstrekken, slechts naar district. Aangezien nergens anders in het district Sipaliwini een grote groep Paramakaners woont, kan met grote mate van zekerheid worden aangenomen dat het hier het Paramakaans gebied betreft. Evenzo is bekend dat de meeste Paramakaners die buiten hun gebied woonachtig zijn, vooral in Paramaribo en omgeving wonen en een heel klein deel in het district Marowijne. Wij kunnen 'de overige districten' dan ook interpreteren als 'de stad' (d.w.z. Paramaribo en urbane delen van Wanica).

Tabel 1: Aantal Paramakaners naar geslacht en woongebied in 2012

Woongebied	Man	Vrouw	Totaal	Totaal in %
Sipaliwini	719	383	1.102	49,2%
Overige districten	588	549	1.137	50,8%
Totaal	1.307	932	2.239	100%
Totaal in %	58,4%	41,6%	100%	

Het aantal Paramakaners varieert in de loop der tijden, maar vaak gaat het om schattingen die niet altijd zuiver zijn. In 1861 wordt het aantal Pamaka op 100 gesteld (Benjamins & Snelleman, 1917) en rond 1900 werd het op 400 geschat (Price, 2002). Kahn (1931) schat de bevolking rond 1930 op 500. District Commissaris (DC) Wong (1940) deed in 1939 een onderzoek bij de Pamaka en schatte hun aantal op 750 personen. Volgens de volkstelling 1964 zouden er 1632 Paramakaners zijn in Suriname, wat toen 6% was van alle Marrons.⁹ Lenoir (1973) geeft een schatting van ca. 1650 personen die rond 1970 in het gebied woonden.¹⁰ De volkstelling van 1980 geeft aan dat er 1156 Paramakaners in Suriname woonden, oftewel 3% van alle Marrons. De groei van de Pamaka was dus achtergebleven bij de rest van de Marrons en zeer waarschijnlijk waren er reeds velen naar Frans-Guyana vertrokken. Rond 1990 werd het aantal geschat op 2.000 tot 2.500, terwijl Price (2002) het aantal Pamaka dat in Suriname, Frans-Guyana en Nederland woonde rond 2002 op 6.000 schatte.¹¹

Tabel 2: Schatting van het aantal inwoners per dorp in het Pamakagebied in 1995, 2010 en 2015

	Naam van het dorp	GISPLAN schatting 1995	ESIA schatting 2010	NIKOS schatting 2015	Schoolkinderen
1	Akaati	33	5	0 (+ 5 tijdelijk)	0
2	Atemsa	139	77	75 (+ 25 tijdelijk)	23
3	Badatabiki	138	22	40 (+10 tijdelijk)	5
4	Krikimofa	22	163	60	14
5	Langatabiki	389	262	250 (+ 100 tijdelijk)	52 (+ 40 Apatou)
6	Loka	237	165	200 (met omgeving)	67
7	Nason	299	204	100 (+ 50 tijdelijk)	41
8	Pakiratabiki	66	43	30	4
9	Pikintabiki	--	--	1	0
10	Skintabiki	146	116	50 (+ 25 tijdelijk)	14
11	Tabiki Ede	136	80	75 (+ 25 tijdelijk)	21
12	Snesikondre en de weg daar naar toe	--	--	150 (+100 tijdelijk)	(bij Langatabiki)
	Totaal	1.605	1.136	1.031 – 1.371 Gemiddeld 1.201	241 (+40)

Het ABS geeft geen cijfers per dorp, maar we kunnen wel twee schattingen hierover naast elkaar leggen t.w. van GISPLAN uit 1995, de ESIA (ERM 2013) met data van 2010 en onze eigen schatting (data van 2015). Tabel 2 toont deze schattingen. De schatting van de ESIA komt dicht bij de volkstelling van 2012 uit, maar de verhoudingen tussen mannen en vrouwen

⁹ Encyclopedie van Suriname 1977, trefwoord Bosnegers.

¹⁰ "...Langatabbetje has nearly 150 houses and over 550 residents. The downstream village is, thus, twice as large as Nason and three times the size of Loka Loka. The remaining seven villages average around 100 residents each." (Lenoir 1973, blz. 46).

¹¹ Price schatte het aantal Pamaka in Suriname toen rond 2.800, in Frans-Guyana ook 2.800 en Nederland 400. De latere volkstelling heeft uitgewezen dat het aantal Pamaka in Suriname echter een stuk lager ligt, zodat we de schatting van het totaal hiervoren iets naar beneden hebben bijgesteld tot 4.500.

wijken zeer af.¹² De schatting van NIKOS komt ook dicht bij de volkstelling uit m.n. wanneer er een bevolkingsgroei van 3% wordt meegenomen.¹³ Alleen geeft NIKOS een schatting die rekening houdt met het feitelijke patroon van bewoning, waarbij er een vrij groot aantal mensen zijn die mobiel zijn en soms hier dan daar wonen. Het gaat volgens tabel 2 om ongeveer 340 mobiele personen d.w.z. bijna een derde deel van de vaste bevolking.

Voor een andere schatting kunnen we ook cijfers van de scholen gebruiken. Er zijn drie scholen in het gebied die samen 241 leerlingen tellen. Er zijn daarnaast kinderen die naar scholen in Frans-Guyana gaan, maar dat zijn vooral kinderen uit Langatabiki en omgeving. Dus er zijn ongeveer 281 kinderen in de schoolgaande leeftijd van 4-14 jaar. Er zijn zeker ook kinderen in die leeftijdsgroep die niet naar school gaan (naar schatting 20%) zodat er sprake is van ongeveer 337 kinderen in de leeftijdsgroep van 4-14 jaar. Van hieruit kunnen (op basis van de verdeling van de leeftijdsgroepen uit 2012) verder schatten dat er 1.164 personen in 2015 in het stamgebied waren. Dat valt dus ook binnen de schatting die via de woningen is bereikt.

Wanneer we al deze cijfers van meer recente jaren afzetten tegen de schatting van GISPLAN uit 1995 dan is er toch maar één conclusie nl. dat er sprake is van een flinke afname van de bevolking. Ten opzichte van de volkstelling (2012) is er sprake van een afname met bijna een derde van de bevolking in het stamgebied. De cijfers uit 1995 laten ook zien dat er in vrijwel alle dorpen sprake is van een achteruitgang van de bevolking. De trend is dus dat men uit het stamgebied vertrekt.

2.1.2 Geslacht

Een ander opmerkelijk verschijnsel is dat er meer Paramakaanse mannen dan vrouwen schijnen te zijn, want tabel 1 laat zien dat 58% van de Paramakaners man was en slechts 42% vrouw. Dit is een zeer opmerkelijk demografisch verschijnsel, omdat in vrijwel alle normale samenlevingen het totaal aantal mannen en vrouwen ongeveer gelijk is. De verdeling van mannen en vrouwen blijkt echter nog schever te zijn in het Pamakagebied nl. 65% man en 35% vrouw. Uit veldonderzoek in het gebied blijkt dat veel vrouwen met de kinderen in Frans-Guyana wonen, waar men een behoorlijke kinderbijslag krijgt voor de kinderen. Daarnaast is het Pamakagebied een gebied met goudwinning, waarin vooral de mannen actief zijn. De vrouwen van deze mannen wonen hoogstwaarschijnlijk vaak niet in de dorpen, maar in Paramaribo of Frans-Guyana. Het zwak niveau van onderwijs in het gebied en gebrek aan vervolgonderwijs wordt ook vaak genoemd door mannen, die hun vrouwen en kinderen naar de stad gebracht hebben om daar betere ontplooiingsmogelijkheden te hebben. Door de scheve verhouding tussen mannen en vrouwen in het Pamakagebied is verwachtbaar dat een deel van de mannen, behoorlijk mobiel zijn nl. degenen die vrouw en kinderen in Paramaribo of Frans-Guyana hebben, zullen vaak reizen naar hun gezin.

Internationaal wordt de sex ratio gebruikt om de verhouding tussen mannen en vrouwen aan te geven nl. het aantal mannen per 100 vrouwen. De sex ratio ligt voor een normale bevolking tussen de 95 en 102, terwijl sex ratios die lager dan 90 zijn of hoger dan 105 als extreme

---

¹² Volgens de ESIA cijfers (ERM 2013) was de verhouding tussen man en vrouw resp. 53% om 47%, terwijl volgens de volkstelling de verhouding veel schever was nl. 65% man en 35% vrouw. De ESIA methode was via een survey, waarbij men schatte dat 59% van de bevolking in de survey had meegedaan en de rest dus geschat werd. NIKOS heeft huizen geteld (voor het maken van de kaart) en is daarna met een lokale deskundige alle huizen langsgelopen, waarbij men aangaf of die persoon vast daar woonde, af en toe daar woonde of niet meer daar woonde.

¹³ De bevolking van 1.102 personen in 2012 (volkstelling) zou met een bevolkingsgroei van 3% in 2015 gegroeid zijn tot 1.204 personen.

situaties gezien worden.¹⁴ Voor de hele Paramakaanse bevolking in Suriname is de sex ratio 140 en voor het stamgebied 188, terwijl het voor de overige districten 107 is.¹⁵ Bij de Paramakaners is er dus sprake van een extreme vertekening van de verhouding tussen mannen en vrouwen, wat wellicht verklaard wordt door het feit dat er veel meer Paramakaanse vrouwen dan mannen in Frans-Guyana wonen.¹⁶ We komen hier op terug bij de analyse van de leeftijdsopbouw. Toch is het opvallend dat de sex ratio van alle Marrons in Suriname 92 is, wat duidt op een overschot van vrouwen, hetgeen vaak verklaard wordt door de emigratie van mannen naar Frans-Guyana voor werk. De Paramakaners wijken dus ook af van dit patroon. Toch blijkt uit de gegevens van de volkstelling 1980 dat de sex ratio toen vrij normaal was nl. 95. Dus er is iets gebeurd na deze periode, waardoor de verhoudingen scheef zijn gegroeid.

2.1.3 Nationaliteit en geboorteplaats

De Paramakaners wonen in het grensgebied met Frans-Guyana en dat heeft een duidelijk effect op hun leven. Voor tribale gemeenschappen bestaan er volgens de Verenigde Naties geen grenzen en zij mogen zich vrijelijk bewegen in hun traditioneel tribaal gebied. Traditioneel hebben de Paramakaners zowel aan de Surinaamse als Franse oever dorpen gebouwd en kostgronden aangelegd, gevist, gejaagd, hout gekapt, etc. Tot nu toe kunnen personen van een dorp naar een locatie dichtbij verhuizen, zowel op de Surinaamse als Franse oever. Voor de wettelijke nationaliteit heeft het wel gevolgen, want uiteindelijk dient elke burger een bepaalde nationaliteit te hebben.

Tabel 3: Paramakaners naar nationaliteit en woongebied in 2012

Woongebied	Surinaamse nationaliteit	Franse nationaliteit	Overige Nationaliteit en onbekend	Totaal
Sipaliwini	704	385	13	1.102
Overige districten	1.029	95	13	1.137
Totaal	1.733	480	26	2.239
Totaal in %	77,4%	21,4%	1,2%	100%

Het blijkt dat 77% van de Paramakaners de Surinaamse nationaliteit bezit en 21% de Franse nationaliteit. Wanneer we het woongebied erbij betrekken dan blijkt echter dat van de Paramakaners die in het stamgebied wonen 35% de Franse nationaliteit bezit, terwijl dit bij de groep die in de stad woont slechts 8% is. Het wonen in het grensgebied betekent dus dat men mobieler is tussen beide landen en het feit dat een derde deel van de bevolking in het Pamakagebied de Franse nationaliteit bezit levert het bewijs hiervan.¹⁷

Uit cijfers van de plaats waar men geboren is kunnen we wat informatie afleiden omtrent de migratiepatronen van de Paramakaners. Van alle Paramakaners die in Suriname wonen is 33%

¹⁴ In een standaardboekwerk over demografie staat “National sex ratios tend to fall in the narrow range from about 95 to 102, barring special circumstances such as a history of heavy war losses or heavy immigration. National sex ratios outside the range of 90 to 105 are to be viewed as extreme.” (Hobbes, 2008, blz. 130).

¹⁵ De sex ratio van de hele Surinaamse bevolking in 2012 was 99,9 (ABS, 2013, blz. 20). Voor de grootste etnische groepen was de sex ratio als volgt: Hindostanen 102, Marrons 92, Creolen 98, Javanen 103 en Gemengden 101. Bij de kleinere etnische groepen was het: Inheemsen 102, Chinezen 118 en Blanken 116. De sex ratios zijn berekend uit tabel 6.1 van ABS 2013 (blz. 46-48).

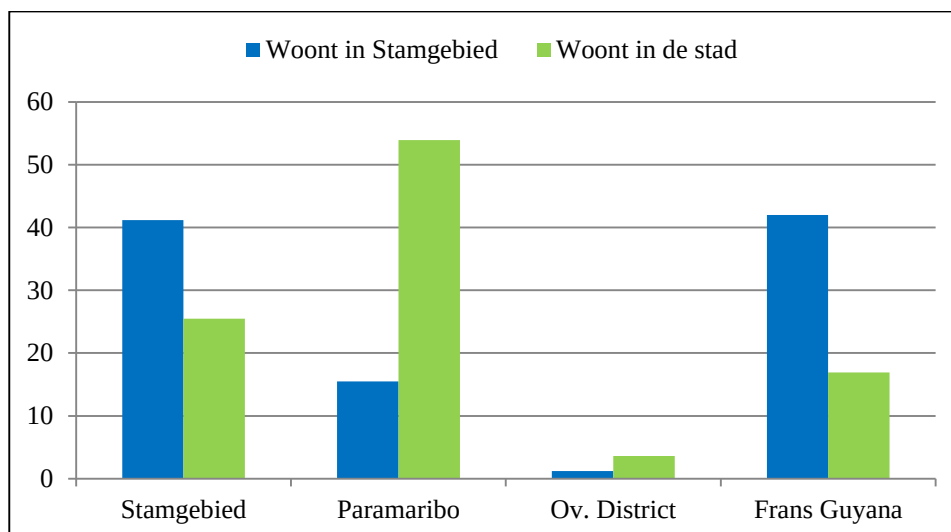
¹⁶ Een vergelijking van de sex ratios van andere volkstellingen zal moeten uitwijzen of dit verschijnsel inderdaad structureel van aard is (d.w.z. dat het in alle volkstellingen voorkomt) of dat het mogelijk komt door tellingsproblemen in een bepaald gebied (d.w.z. indien het slechts in één volkstelling voorkomt).

¹⁷ Van de groep Paramakaners die in Frans-Guyana woonachtig is weten we niet welk percentage de Franse nationaliteit bezit, zodat we geen uitspraak over de nationaliteit van de hele stam kunnen doen. Het lijkt echter waarschijnlijk dat een meerderheid van de stam de Franse nationaliteit bezit.

geboren in het stamgebied, 35% in Paramaribo, 2% in een ander district, en 29% in Frans-Guyana.

Een nadere analyse (figuur 1) laat zien dat van degenen die in de stad wonen 26% in het stamgebied is geboren. Dat betekent dat deze personen dus na hun geboorte naar de stad verhuisd zijn. Evenzo is 17% van degenen die in de stad wonen in Frans-Guyana geboren en dus ook later verhuisd naar de stad. Samen gaat het dus om 43% van de Paramakaners die nu in de stad woont, maar daar niet geboren is en dus gemigreerd is naar Paramaribo. Daarnaast is er een groep van 54% die reeds in Paramaribo geboren is en 4% in een ander district. Er is dus een grote groep Paramakaners die al langere tijd in de stad woont (immers zijn ze daar geboren). De Paramakaners in de stad bestaan voor een groot deel uit personen die al enige tijd daar wonen, maar voor een belangrijk deel (ten minste 43%) ook uit migranten. Indien we nu de groep analyseren die in het stamgebied woont, dan blijkt dat 41% daar geboren is en dus daar is blijven wonen. Maar er is ook een grote groep (42%) die in Frans-Guyana is geboren en verhuisd is naar het stamgebied.¹⁸ Verder is er een groep die in Paramaribo of een ander district geboren is (samen 17%) en naar het stamgebied verhuisd is. De cijfers tonen dus aan dat er een vrij grote groep Paramakaners is die mobiel is en zich tussen het stamgebied, Frans-Guyana en Paramaribo beweegt.

Figuur 1: Paramakaners naar huidig woongebied en geboorteplaats in 2012

2.1.4 Leeftijdsopbouw

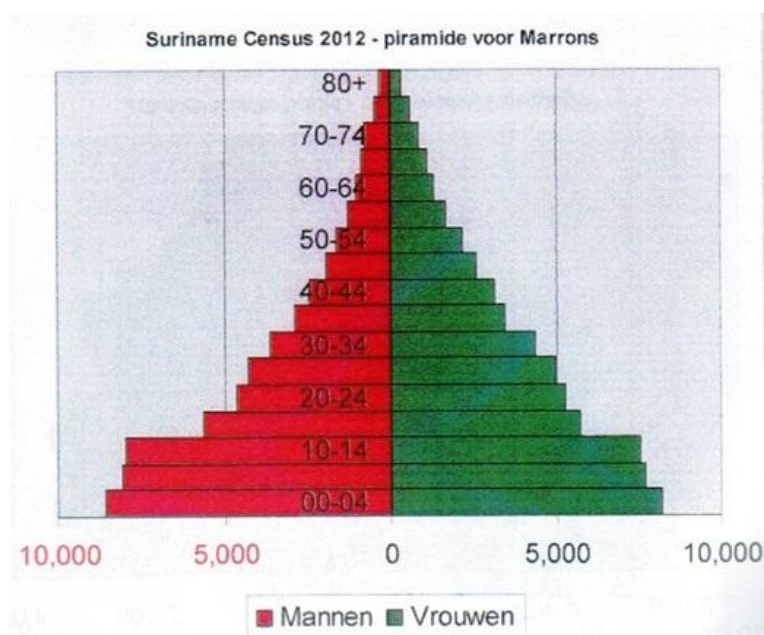
We kijken nu naar de leeftijdsopbouw van de Paramakaanse bevolking. Een gebruikelijke onderscheiding is om te kijken naar het percentage kinderen in de schoolgaande leeftijd (0 – 14 jaar), het aantal personen in de werkzame leeftijd (15 – 59 jaar) en het aantal ouderen (60 jaar en ouder). In tabel 4 is de verdeling te zien van alle Paramakaners, ook van degenen die in het stamgebied wonen en die in de overige districten (met name Paramaribo) wonen. Wat opvalt, is dat er in het stamgebied relatief meer kinderen wonen dan in de overige districten (resp. 47% om 38%). Hetzelfde zien we bij het aantal senioren burgers nl. 11% in het stamgebied en 9% in de overige districten. Het betekent dat in het stamgebied 58% van de bevolking tot de afhankelijke bevolking gerekend kan worden, terwijl dat in de andere districten 47% is. Dit verschijnsel zien we overigens vaak in het binnenland namelijk dat er in de dorpen meer ouderen en kinderen zijn.

¹⁸ Voor een deel kunnen dit ook kinderen zijn die in Frans-Guyana geboren is en waarvan de moeder daar tijdelijk heen is geweest voor de bevalling, een verschijnsel dat zich vaker voordoet.

We kunnen ook wat gedetailleerder naar de bevolkingsopbouw qua leeftijd kijken. Dat doen we via de bevolkingspiramide (figuur 2 t/m figuur 5). Allereerst geven we de piramide van alle Marrons in 2012 weer (figuur 2). We zien een brede basis d.w.z. een relatief groot aantal kinderen, welke geleidelijk afneemt (kleiner aantal personen in de middelste leeftijdsgroepen), en eindigt met een vrij dunne top (d.w.z. relatief weinig ouderen). De vorm van deze bevolkingspiramide is typisch die van een ontwikkelingsland met een grote bevolkingsgroei.¹⁹ De Marrons vormen dus een snel groeiende bevolkingsgroep in Suriname, want de piramides van de andere grote bevolkingsgroepen m.n. de Hindoestanen, Creolen en Javanen hebben de vorm van een ui d.w.z. een veel lagere bevolkingsgroei en een groot aantal personen in de middelste leeftijdsklassen (ABS 2013a).

Tabel 4: Paramakaners naar leeftijdsklasse en woongebied (in 2012)

Leeftijdsklasse	Stamgebied	Overige districten	Totaal
0 t/m 14 jaar	46,6%	38,0%	42,4%
15 t/m 59 jaar	42,1%	53,1%	47,8%
60 jaar en ouder	11,3%	8,9%	9,8%
Totaal	100% (N=1102)	100% (N=1134)	100% (N=2228)

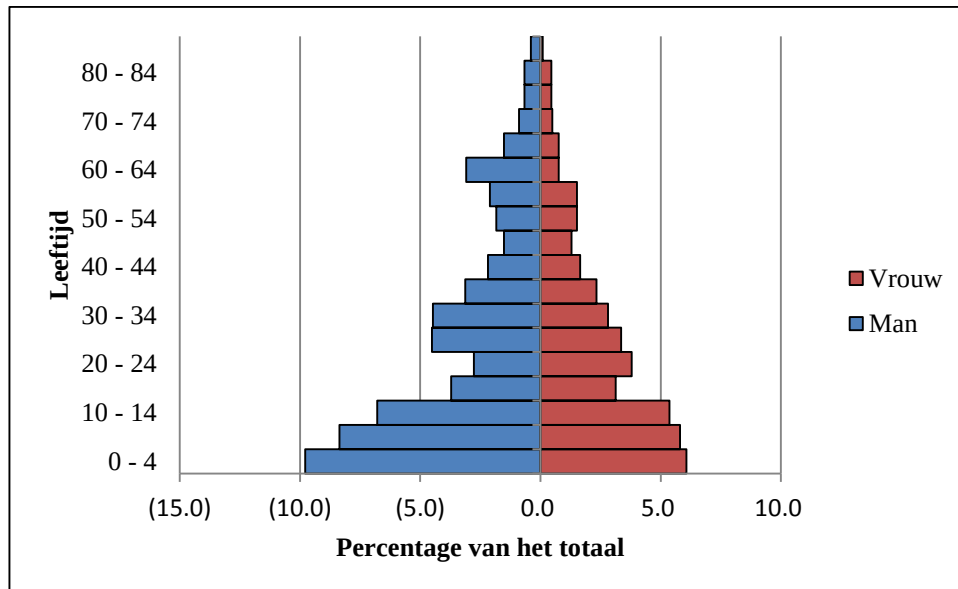

Figuur 2: Bevolkingspiramide voor alle Marrons in 2012 (bron ABS 2013a).

De bevolkingspiramide van alle Paramakaners in Suriname in 2012 (figuur 3) verschilt in diverse opzichten van het algemeen patroon van de Marrons. In figuur 3 valt als eerste op dat er meer mannen (blauw) dan vrouwen (rood) zijn. Opvallend is echter dat het aantal mannen in vrijwel elke leeftijdscategorie groter is dan het aantal vrouwen. In de jonge leeftijdsklasse zien we een erg groot verschil, maar ook bij de ouderen. Meestal is het zo dat er iets meer jongens dan meisjes geboren worden, maar dat vrouwen uiteindelijk langer leven dan mannen en er in de oudere leeftijdsklassen dan meer vrouwen dan mannen zijn. Bij de Paramakaners is dit niet het geval, zodat dit een ietwat afwijkend demografisch verschijnsel lijkt. Bij de bespreking van de sex ratios werd nog de opmerking geplaatst dat er wellicht meer vrouwen dan mannen vertrokken zijn naar Frans-Guyana, maar nu het patroon in alle leeftijdsklassen

¹⁹ Hobbes, 2008, blz. 163

afwijkt, kan het ook zijn dat er structureel meer mannen dan vrouwen zijn, hoewel dit zou duiden op een genetisch afwijkend patroon. Om dit soort vérgaande uitspraken te doen zou echter de hele Paramakaanse bevolking, van zowel Suriname als Frans-Guyana, onder de loep genomen moeten worden. Eerder werd aangegeven dat de verhoudingen naar geslacht in 1980 vrij normaal waren, dus er is na die periode iets gebeurd, wat nader onderzocht moet worden.

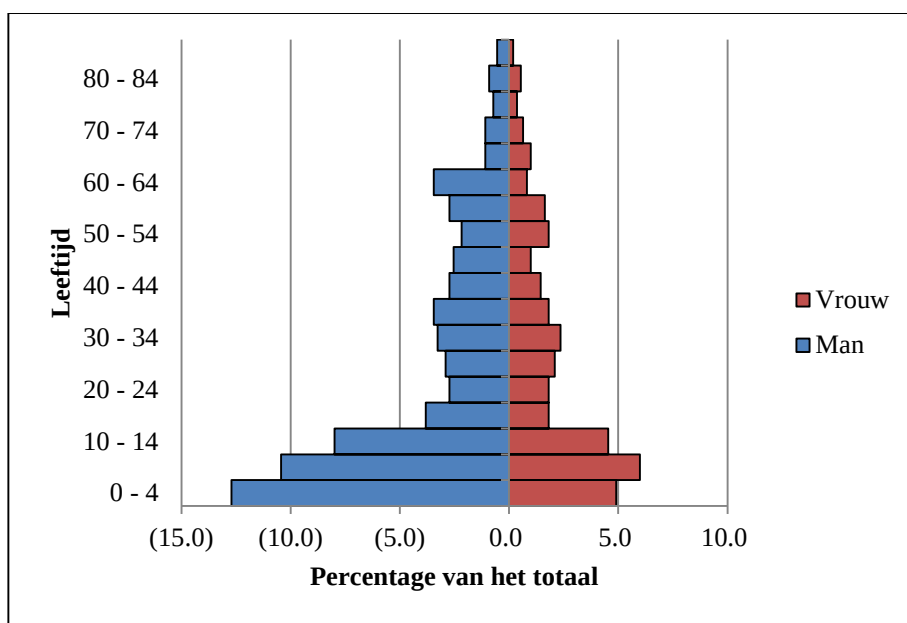

Figuur 3: Paramakaanse bevolking in Suriname naar leeftijd en geslacht in 2012²⁰

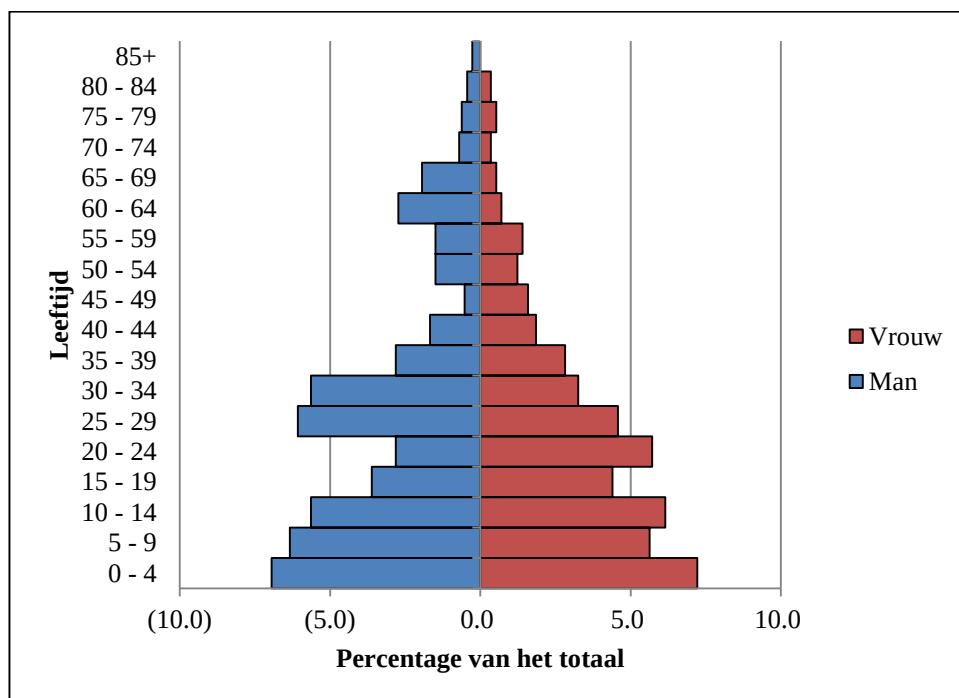
Een tweede patroon in de bevolkingspiramide is dat het inderdaad de vorm van een piramide heeft, in het bijzonder een brede basis van jongeren, die smaller wordt naar boven toe. Dat geeft een vorm aan van een demografisch groeiende bevolking. Dit lijkt op de piramide van de Marrons. Van alle Marrons is 41% jonger dan 15 jaar, terwijl dit bij de Pamaka 42% is.

Een derde opvallend verschijnsel is dat er een gat is bij de mannen in de leeftijdsgroep van 15 t/m 24 jaar, want de piramide toont daar een duidelijke inkeping, terwijl in de leeftijdsklassen daarboven de piramide juist weer breder wordt. Omdat het hier de hele Paramakaanse bevolking van Suriname betreft kan het verschijnsel niet verklaard worden door verhuizing naar het binnenland. We zouden moeten concluderen dat deze groep jonge mannen (en in iets mindere mate ook de jonge vrouwen in de leeftijdsgroep 15-19 jaar) dus blijkbaar naar Frans-Guyana is vertrokken. Dit zouden we moeten verifiëren door soortgelijke data van Frans-Guyana te analyseren. Indien dat niet het geval zou blijken te zijn dan bestaat ook nog de mogelijkheid dat deze groep in de goudvelden zit en door de volkstelling gemist is.

²⁰ Deze bevolkingspiramide heeft de relatieve spreiding van de leeftijdsgroepen als uitgangspunt genomen, terwijl de piramide van alle Marrons de absolute aantallen heeft gebruikt. Voor de vorm maakt het echter geen verschil.

Figuur 4: Paramakaanse bevolking die in het stamgebied woont naar leeftijd en geslacht.

Figuur 5: Paramakaanse bevolking die buiten het stamgebied woont naar leeftijd en geslacht

Omdat het verschil tussen de bevolking in het stamgebied en daarbuiten steeds significant is, vergelijken we ook de bevolkingspiramide van beide woongebieden (figuur 4 en 5). De bevolking van het Paramakaanse stamgebied (figuur 4) toont een apart patroon. We zien relatief veel kinderen met veel meer jongens dan meisjes. Vanaf 15 jaar zien we echter een flinke versmalling (duidt op afname d.w.z. migratie uit het gebied) van het percentage mannen en vrouwen m.n. van de vrouwen. Dat patroon neemt echter niet verder af, wat betekent dat er ook weer mannen en vrouwen in de oudere leeftijdsgroepen blijven en zelfs bijkomen. Met name bij de mannen lijkt het alsof een groep in de leeftijd van 55 t/m 64 jaar (rond de pensionering) naar het stamgebied terugkeert.

De bevolking die buiten het stamgebied en m.n. in de stad woont (figuur 5) toont een duidelijke toename van mannen in de leeftijdsgroep 25 t/m 34 jaar. Bij de vrouwen is er een soortgelijke groep in de leeftijd van 20 t/m 29 jaar. Dit kunnen jonge gezinnen zijn die hun kinderen op school in de stad zetten dan wel werk zoeken om voor hun gezin te kunnen zorgen. We zien ook wat meer mannen in de leeftijdsgroep 60 t/m 69 jaar. Over het algemeen vertoont het percentage vrouwen in de verschillende leeftijdsgroepen een minder grillig patroon dan dat van de mannen, hetgeen kan duiden op het feit dat de woonsituatie van vrouwen stabiel is en zij minder migratiegedrag vertonen.

2.1.5 Opleiding

We kunnen het opleidingsniveau van de Paramakaners vergelijken met dat van alle Surinamers (tabel 5). In heel Suriname heeft 47% van de bevolking (van 5 jaar en ouder) hooguit de lagere school bezocht, terwijl 53% meer dan de lagere school aan onderwijs heeft genoten. Bij de Paramakaners heeft 81% niet meer dan de lagere school bezocht en slechts 19% heeft meer onderwijs genoten. Er is dus een enorme achterstand t.o.v. de hele bevolking.

De achterstand van de Paramakaners in het stamgebied is een stuk slechter, omdat slechts 7% meer onderwijs dan de lagere school heeft genoten, terwijl dat onder de Paramakaners in de overige districten een stuk hoger ligt met 33%. De Paramakaners in Paramaribo en omgeving zijn dus een stuk beter opgeleid dan de stamgenoten die in het stamgebied leven.²¹

Tabel 5: Paramakaners van 4 jaar en ouder naar woongebied en opleiding (2012)

Opleiding	Stamgebied	Overige districten	Totaal	Heel Suriname ²²
Geen onderwijs	373 (46%)	180 (22%)	553 (33%)	12%
GLO en BO	450 (56%)	360 (45%)	810 (48%)	35%
VOJ	41 (5%)	182 (23%)	223 (13%)	34%
Middelbaar en hoger onderwijs	16 (2%)	81 (10%)	97 (6%)	19%
Totaal	880 (100%)	803 (100%)	1.681 (100%)	100% (N=422.274)
Onbekend	67	206	273	35.926

N.B. De percentages zijn berekend zonder de categorie 'onbekend'.²³

De cijfers zijn duidelijk en het heeft geen zin verder te analyseren naar leeftijdsgroepen en geslacht e.d.²⁴ Het onderwijs in het stamgebied moet behoorlijk aangepakt worden om de achterstand weg te werken. In het hoofdstuk over de basisvoorzieningen wordt het onderwijs in de regio verder besproken.

2.1.6 Activiteitsstatus

Belangrijk is om te weten wat de status van de Paramakaners is naar mate van werkzaamheid. Uit tabel 6 blijkt dat bijna de helft werkzaam is en de andere helft niet, dit geldt zowel voor

²¹ Van de Paramakaners in Frans-Guyana is het opleidingsniveau niet bekend.

²² De leeftijdsgroep is hier 5 jaar en ouder (ABS 2013b, blz. 60 met eigen bewerking). Dit brengt een kleine verschuiving naar boven mee voor het opleidingsniveau van 'heel Suriname', omdat de 4 jarigen ontbreken (ca. 1% van de bevolking).

²³ De categorie 'opleiding onbekend' is vrij groot met 14% van het totaal, maar opvallender is dat de meeste 'onbekend' in de overige districten (vnl. Paramaribo) zijn geregistreerd. Dit kan tot vertekening leiden wanneer de aantallen niet evenredig over alle opleidingsniveaus gespreid zijn. Bij gebrek aan duidelijke indicaties hierover wordt vooralsnog uitgegaan van een evenredige spreiding.

²⁴ Er zijn vrij veel onbekende data in bepaalde leeftijdscategorieën en opleidingsniveau, zodat een meer gedetailleerde analyse ook niet zo eenvoudig is. De totalen zijn vaak wel bekend, maar de details niet altijd.

degenen die in het stamgebied wonen als voor de overige districten. Het werkloosheidspercentage is vrij hoog met 17%, maar verschilt niet van dat van alle Marrons in Suriname. Het percentage bejaarden en arbeidsongeschikten is 10%, maar we zien een hoger percentage in het stamgebied dan elders, wat te maken heeft met het feit dat er relatief veel ouderen in het stamgebied wonen. Bij de studenten zien we het omgekeerd beeld nl. ook 10%, maar meer scholieren in Paramaribo e.o. en minder in het stamgebied. In het stamgebied is geen vervolgonderwijs dus er zijn vrijwel geen jongeren van 15 jaar en ouder op school en zelfs 5% lijkt dus veel in dit kader. Het aantal gezinsverzorgers, (m.n. huisvrouwen) en personen die niet economisch actief zijn, ligt rond de 12%, wat een stuk lager is dan dat van de Marrons in het algemeen.

Tabel 6: Paramakaners van 15 jaar en ouder naar woongebied en activiteiten in 2012

Activiteitenstatus ²⁵	Stamgebied	Overige districten	Totaal	Alle Marrons
Werkzaam en anders	255 (52%)	270 (51%)	525 (51%)	45%
Werkloos en ‘discouraged’	78 (16%)	101 (19%)	179 (17%)	17%
Gepensioneerd en arbeidsongeschikt	74 (15%)	26 (5%)	100 (10%)	5%
Student/scholier	24 (5%)	76 (14%)	100 (10%)	16%
Gezinsverzorger en niet ec. actief	59 (12%)	61 (11%)	120 (12%)	17%
Totaal	490 (100%)	534 (100%)	1.024 (100%)	100% (N=57.920)
Onbekend	11	102	113	4.919

N.B. De percentages zijn berekend zonder de categorie ‘onbekend’

Uit de cijfers van het ABS halen we niet in welke sectoren de werkzame bevolking precies werkzaam is. De informatie uit de dorpsplannen laat echter zien dat de meeste personen landbouwers zijn die op hun kostgrond werken. Daarnaast speelt de klein mijnbouw m.n. goudwinning nog een belangrijke rol.

2.1.7 Godsdienst

Ten slotte kunnen wij uit de speciale data van het ABS ook informatie halen over de godsdienst van de Paramakaners. De meeste Paramakaners (58%) blijken Rooms Katholiek (RK) te zijn, waarbij de RK aanhang het grootst is in het stamgebied (69%). Nason is het dorp waar de RK haar belangrijkste centrum in het Pamakagebied heeft opgezet. De meeste dorpen in het stamgebied geven inderdaad aan katholiek te zijn, maar opvallend is dat er geen priester in het gebied woont en ook nauwelijks meer komt. Er zijn enkele catechisten, maar in veel dorpen worden geen diensten gehouden, zodat de katholieke kerk in de praktijk niet zo prominent aanwezig is als haar aanhang doet vermoeden.

Bij de overgang naar de stad blijken veel katholieke Paramakaners overigens de RK te verruilen voor de Volle Evangelie, want die gemeente heeft in de stad met 30% veel meer aanhang dan in het stamgebied (slechts 7%). De Paramakaners in het stamgebied zijn dus veel traditioneler qua godsdienst dan degenen in de stad. In het stamgebied is de Evangelische Broeder Gemeente (EBG) met 18% de tweede grootste denominatie, maar ook zij verliezen aanhang wanneer de mensen naar de stad verhuizen (daalt tot 12%). In het stamgebied is Langetabbetje de basis van de EBG, alwaar ook de kerk gevestigd is en een voorganger nog steeds actief is.

²⁵ Het ABS hanteert de term ‘discouraged worker’ voor personen die werkloos zijn, maar niet actief naar werk zoeken. Wij hebben de categorie ‘anders’ bij werkzamen gevoegd, omdat dit wellicht personen zijn die soms werken en soms niet (bijv. hosselaars).

Tabel 7: De Paramakaanse bevolking naar godsdienst en woongebied in 2012

Godsdienst	Stamgebied	Overige districten	Totaal
Rooms Katholiek	69%	47%	58%
EBG	18%	12%	15%
Volle Evangelie	7%	30%	18%
Overig Christen	1%	4%	2%
Andere godsdienst	2%	0%	1%
Geen godsdienst	4%	7%	6%
Totaal	100% (N = 1.096)	100% (N = 1.001)	100% (N = 2.097)
Onbekend	6	136	142

N.B. De percentages zijn berekend zonder de categorie ‘onbekend’

In het stamgebied zijn de RK en EBG dus de belangrijkste religieuze genootschappen met 87% van de bevolking als lid. Volgens de opgave van het ABS speelt de stamgodsdienst (*kulturu*) nauwelijks een rol, omdat slechts 2% opgeeft een andere godsdienst aan te hangen. Inderdaad geeft men bij de vraag naar godsdienst of geloof tijdens gesprekken op dat men lid van de RK of EBG is. Wie echter de dorpen bezoekt treft daar vrijwel altijd ook offerpalen (*frakatiki*) aan waar men plengoffers brengt (veelal aan de voorouders).²⁶ In de praktijk mengt men vaak beide vormen van geloof of liever gezegd worden beide vormen naast elkaar gebruikt, omdat er niet zozeer sprake is van syncretisme.

Over de geschiedenis van het godsdienstig leven van de Paramakaners heeft Lenoir (1973) het meest uitgebreid geschreven. Daarnaast zijn er wat andere bronnen (Morssink 1934, Steinberg 1933, Reinemann 1996, Vernooij 1996).

Granman Apensa kondigde aan dat de Pamaka een nieuw leven moesten beginnen nadat ze uit het bos tevoorschijn waren gekomen. Lenoir beschrijft dat de Pamaka in de *Lowéten* een *sweli* bundel bij zich hadden, die nog uit de tijd van Afrika zou dateren en als een orakel diende. De granman was tevens de hogepriester van dit orakel. Bij het afscheid van de Paramakakreek werden de goden en het orakel bedankt en bij de Paramakakreek werd de *sweli* teruggebracht naar het bos, terwijl andere zaken samen met de *agida* drum in de rivier werden gegooid (Lenoir 1973, blz. 76). Op Langatabiki bouwde Apensa een dorp en nodigde de Evangelische Broeder Gemeente uit om daar een kerk en school te bouwen. Hij liet zich in 1896 dopen en verklaarde Langatabiki tot gebied van de kerk. Er kwam ook een begraafplaats op Langatabiki, zodat men niet terug hoefde naar de Paramakakreek. In 1915 kwam er een voorganger van de EBG wonen in het dorp. Langatabiki werd een sterk dorp met school, kerk, internaat, polikliniek en vliegveld. De Antoosi-lo is sindsdien nauw verbonden met de EBG.

²⁶ Zie Lenoir (1973) voor een overzicht van de stamgodsdienst van de Paramakaners.

EBG kerk te Langatabiki van buiten (links) en RK kerk te Nason van binnen (rechts)

De Katholieken waren blijkbaar als eersten bij de Paramakaners geweest, maar de eerste contacten waren van korte duur. Men probeerde om ingang in Langatabiki te krijgen en zich ook daar te vestigen; dat lukte in beperkte mate, maar werd na een tijd opgegeven en men ging zich toen concentreren op de Asaiti-lo en daarna de Molo-lo. Het centrum van de RK werd Nason, waar men ook een kerk en school vestigde met later ook een internaat. Ook hier kwam een polikliniek en een vliegveld.

Een hele tijd is er toch wel een onderlinge tegenstelling geweest tussen EBG en RK, maar in feite was dit een nieuwe vorm van oude tegenstellingen tussen de lo's en van regionale verschillen van het bovenstroomse gebied (*opo-sé*) en benedenstroomse gebied (*bilo-sé*). Die verschillen zijn er nog steeds, maar toch wel in mindere mate. De *opo-sé* Pamaka werden gezien als mensen die naast de katholieke godsdienst ook nog leefden met de traditionele stamgodsdienst en rituelen.

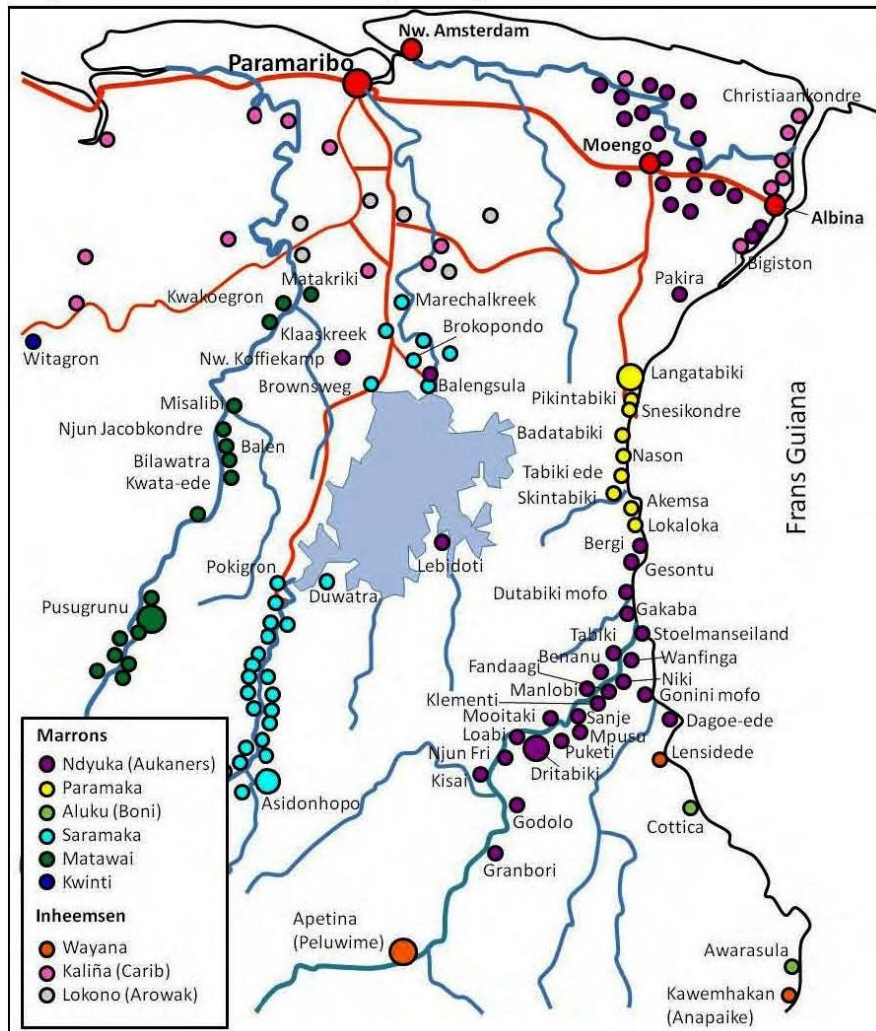
Fragatiki in Skintabiki

2.2 Geschiedenis

De geschiedenis van alle Marrons is terug te voeren naar de tijd van de plantages en de import van tot slaaf gemaakte personen uit Afrika. De voorouders van een deel van deze geïmporteerde personen verkozen de vrijheid in de bossen boven een leven in slavernij op de plantages. Hieruit zijn verschillende Marrongroepen voortgekomen, die uitgekristalliseerd zijn tot de zes stammen die wij nu kennen (zie kaart 1). De geschiedenis van de Pamaka is heel schetsmatig opgetekend, niet alleen omdat dit een kleinere groep was in vergelijking met de Aukaners en Saramakaners, maar ook omdat het een groep was die later is ontstaan en minder een bedreiging vormde dan andere Marrongroepen. In de koloniale geschriften komen we de Pamaka dan ook

nauwelijks tegen en de koloniale overheid heeft nooit een vredesverdrag met hen gesloten.²⁷ De Pamaka kwamen naar de Marowijnerivier toen de belangrijkste periode van gevechten tussen de koloniale overheid en diverse groepen Marrons al achter de rug was. In het gebied waar de Pamaka wonen, waren er eind 18^e eeuw dorpen van de Boni Marrons gevestigd, maar rond 1791 waren ze van daar verdreven door het koloniaal leger.²⁸ Er zijn nog wat namen die aan de Boni periode herinneren, zoals de Bonidoro soela en het eiland Bonidoro.

Kaart 3: Overzicht van tribale volkeren in Suriname (bron: M. Heemskerk)

In de Encyclopedie van Nederlandsch West Indië (1917) lezen we op blz. 155 wat in die tijd bekend was over de Pamaka stam:

“Een kleine stam wegloopers, de Paramaccaners, ongeveer 90 zielen sterk, heeft zich sedert 1879 aan de Marowijne, aan de monding van de Paramaccakreek en op het Lange-eiland (Langa-Tabitji), gevestigd. Over hun oorsprong handelt bijlage H van het Koloniaal Verslag van genoemd jaar. Hun opperhoofd, Apensa, is door de Hernhutters tot het Christendom bekeerd.”

²⁷ Jagdew (2014) heeft het meest omvattende boek over de vrede en oorlog tussen de koloniale overheid en de Marrons in Suriname geschreven, maar de Pamaka komen daar niet in voor, omdat zij dus geen bedreiging vormden.

²⁸ Hoogbergen (1985, blz. 258-316) beschrijft de periode dat de Boni aan de Marowijnerivier woonden en geeft op een aantal kaarten aan waar Bonidorpen in het gebied waren gevestigd. Zo was het dorp van Kormantin Kodjo gevestigd op het eiland Langetabbetje.

Verder wordt gemeld dat het opperhoofd een jaargeld van f 300,- kreeg en dat de stam boven de Arminavallen was gevestigd. Volgens een schatting uit 1861 telde de stam 100 personen. In de Encyclopedie van Suriname (1977) die zestig jaar later verscheen lezen we nauwelijks iets specifiek over de Paramakaners, alleen dat hun aantal volgens de volkstelling 1964 op 1632 uitkwam.²⁹

2.2.1 In 1876 naar de Marowijnerivier

De encyclopedie van 1917 verwijst naar het Koloniaal Verslag van 1879 voor gegevens omtrent de oorsprong van de Pamaka. In de betreffende bijlage H treffen we het “Verslag van eene expeditie tot het traceren van een weg van de Tempatiekreek naar de rivier Suriname” aan. Het verslag is in 1878 geschreven door de leider van de expeditie, de gouvernements-landmeter W.L. Loth.³⁰ Hij was daar, omdat men dacht dat er veel goud zat in het gebied tussen de Tempatiekreek en de Suriname rivier. In de Tempatiekreek woonden toen Aukaners in enkele dorpen. Bij een van hun laatste dorpen (genaamd Foto – stad –, zie kaart 4), woonden nog maar 2 personen, onder wie een Paramakaner. Later ontmoet Loth meer Paramakaners en die vertelden hem hun verhaal nl. dat ze via de Tempatiekreek en het Nassau gebergte naar de Paramakakreek zijn afgezakt. “Aan die kreek hadden zij zich aanvankelijk gevestigd, voor dat zij nu twee jaren geleden aan den oever der Marowijne hunnen woningen overbragten.” Volgens dit verhaal hebben de Pamaka zich dus in 1876 aan de Marowijnerivier gevestigd. Een paar eilanden in die rivier hadden toen al namen –waaronder Lange eiland, Bonidoro en Tapireiland– zodat die namen niet door de Pamaka zijn gegeven. De Pamaka die door Loth gehuurd waren om hem bij de expeditie te helpen, brachten hem:

“...op het pad, dat vroeger door hen gevolgd was. Hier en daar lagen overgebleven stukken van boomen die tot corjalen verwerkt waren, om de vlugt te kunnen voortzetten. De ons vergezellende Paramaccaner wist van bijna elken gevelden boom te vertellen wie dien tot corjaal benuttigd had en welke ontberingen en ellende de vlugtelingen te verduren hadden. Hij vertelde voorts hoe later twee woestelingen, Amani en Nero, zich bij hen voegden; hoe deze door het verraderlijk ombrengen van hunnen oudsten het gezag over hen in handen wisten te krijgen; hoe die wreedaards toen de Aukanernegers zochten ten onder te brengen, door in de Wanekreek, die de Marowijne aan de Coermotibokreek en door deze aan de Cottica verbindt, in hinderlaag te leggen, en de voorbijvarende kapiteins en andere hoofden der Aukaners neer te schieten, tot dat zij in hun kamp aan een zijtak der Tempatie op hunne beurt door twee Aukaners, genaamd Anoké en Azwakie, werden overvallen en onthoofd.”

Dit verhaal is belangwekkend, omdat Loth hier de Pamaka zelf aan het woord laat en de informatie dus uit een directe bron heeft. Het is niet duidelijk hoe lang de Pamaka in de Tempatiekreek hebben gewoond en ook niet hoe lang ze aan de Paramakakreek verbleven, maar wat wel duidelijk is, is dat zij in 1876 naar de Marowijnerivier verhuisd zijn. Het eerste dorp aan de Marowijnerivier was vlak bij de Paramakakreek en werd Amoesa genoemd. Vanuit Amoesa trok elke lo zelf verder en maakte eigen dorpen (Lenoir, 1974). De belangrijkste elementen uit het verhaal kennen de oudere Pamaka die wij gesproken hebben ook; zij bevestigen dat de stam uit het Tempatiegebied afkomstig is en toen in de Paramakakreek gewoond hebben, voordat zij ‘het bos’ uitkwamen.

---

²⁹ Beide encyclopedieën proberen allerlei gegevens over de godsdienst, verwantschap, bestuur, cultureel leven, taal en wijze van bestaan samen te vatten voor alle stammen, waardoor er over de individuele stammen weinig gezegd wordt.

³⁰ Loth gebruikte de kaart van Cateau van Rosevelt (zie kaart 4), die toen nog niet was gepubliceerd.

Kaart 4: Kaart van Cateau van Roosevelt uit 1879 met het dorp 'Foto' er op (linksboven). Daarbij staat dat het een Aucaner dorp is, maar waarschijnlijk was het gesticht door de Pamaka en het eerste dorp van de Antoosi-lo. Duidelijk is ook te zien dat de bovenloop van de Tempatiekreek in het Nassau gebergte begint. De Pamaka zijn deze heuvels overgetrokken. Volgens overlevering zagen ze vanaf het Nassau gebergte de Marowijnerivier liggen en gingen toen die kant uit. Aan de andere kant van het gebergte ontspringt de Paramakakreek die in de Marowijnerivier eindigt. Op de kaart staan een paar dorpen getekend aan deze kreek met opschrift "Dorpen van negers". Een van deze dorpen was Bebi-holo.

2.2.2 Periode voor 1876: Lowéten

Over de Pamaka stam in de periode vóór 1876 is nog weinig bekend. Wel geven diverse bronnen –en ook de Pamaka ouderen– aan dat er verschillende Marron groepen bestonden die zich op een bepaald moment aaneengesloten hebben tot de Pamaka.

Dr. Morton Kahn bezocht Suriname en het binnenland verschillende keren tussen 1922 en 1930. Hij kwam tijdens zijn laatste bezoek ook in contact met Paramakaners, waaronder kapitein Kofi (Kahn schrijft het op zijn Engels als Koffay), die toen al boven de 80 jaar was en die de kleinzoon was van één van de oorspronkelijke vrouwen die van de plantages gevlucht was en medestichter van de stam was.³¹ Volgens Kahn was de groep in 1813 van de plantages gevlucht en had ze lange tijd gewoond aan de Tempatiekreek en ook lange tijd aan de Paramakakreek. Ze waren voorzichtig met de Aukaners en de Boni, die meer stamleden telden. Toen ze naar de Marowijnerivier verhuisden stichtten ze eerst een dorp vlakbij de monding van de Paramakakreek. De belangrijkste dorpen ten tijde van Kahn's bezoek waren Langatabiki, Amerikan Kondre (= Nason) en Akodo Kondre (= Pakirakondre). Ook waren er kleinere dorpjes op de Surinaamse oever en enkelen op de Franse oever. Kapitein Kofi woonde in het dorp Seeton Ponta aan de Franse oever. Kapitein Kofi herinnerde zich dat zijn grootmoeder hem vertelde over de zware tijden die de groep doormaakte nadat ze de plantage verlaten hadden. Een aantal keren waren ze de hongerdood nabij. Een keer dwaalden ze 47 dagen door het bos zonder eten, toen ze het kadaver van een Tapir tegenkwamen, die door een jaguar was gedood. Nadat ze de aasgieren –die zich tegoed deden aan het vlees– hadden weggejaagd aten ze de rest van de tapir en dat redde hen van de hongerdood. De Pamaka noemden zichzelf daarom ook wel *Tigri Nenge*, omdat ze geloven dat de jaguar was gezonden om hen te redden. Zijn grootmoeder had hem ook een keer goud in een kreek gewezen en gewaarschuwd daarvoor, want ze had gezien hoe het de blanken gek maakte. Dit is een interessant verslag, omdat het van een Paramakaner zelf afkomstig is, die kapitein was en de kleinzoon van een stammoeder. Kahn wist niets van de Pamaka en we nemen aan dat hij dus rapporteert wat hij heeft gehoord van kapitein Kofi.

Lenoir (1974) vertelt vanuit de orale traditie van de Pamaka dat niet lang nadat de drie groepen (Antoosi, Asaiti en Molo) elkaar hadden ontmoet in het bos, het koloniaal leger extra begon te patrouilleren in de regio. Het leger stuitte op een aantal stamgenoten, die aan het vissen waren in een zwamp, en begon te schieten, waarbij er diverse doden vielen.³² De groep trok toen voorbij het Cordonpad verder in de Tempatiekreek en stichtte een dorp dat ze de naam '*Boa-Futu-Nenge*' (laat jullie benen rusten mensen) gaven en een ander dorp '*Abra Marwina Passi Nengre*' (mensen die de Marowijne oversteken). De Pamaka waren nu te ver weg van de plantages en konden daardoor geen specerijen (vooral zout), gereedschappen en houwens meer halen. In die periode leerden ze hoe ze zonder gereedschappen konden vissen en jagen en van de as van de Maripapalm zout konden maken. Het vuur in hun dorpen ging nooit uit. Ongeveer tien jaar nadat ze het Cordonpad waren overgestoken, moesten de Pamaka voor de Aukaners vluchten. De Aukaners hadden hun dorpen in de Tempatiekreek ontdekt en de Pamaka waren bang dat ze hen zouden uitleveren aan het gouvernement. Ze trokken toen rond 1810 het Nassau gebergte over en kwamen in de Paramakakreek terecht. Die kreek zakten ze langzaam aan

---

³¹ Het gaat hier vrijwel zeker om kapitein David Kofi, die door het gouvernement als kapitein van de Asaiti was aangesteld te Badatabbetje (Wong, 1940). Volgens de stamboom van Wong was zijn grootmoeder Ma Amba en zijn moeder was Abeini. Kofi is in 1939 overleden, maar woonde toen al meer dan 15 jaar in Frans-Guyana (dat moet dus Seeton Ponta geweest zijn) tegenover Herminadorp. Kofi is in 1901 als eerste kapitein van de Asaiti-lo door het gouvernement aangesteld en was dus 38 jaar kapitein.

³² Bij die gelegenheid zou de groep verspreid zijn geraakt en een deel zou naar het westen zijn gevlucht, die later de Kwinti zijn gaan vormen.

steeds verder af, waarbij er nieuwe dorpen werden gemaakt. Van deze periode is verder weinig bekend, maar een van de dorpen was Bebi-holo op ongeveer een halve dag varen in de Paramakakreek (dit dorp is genoemd door granman Aboenawroko tijdens een gesprek met pater Morssink in 1932).

De District Commissaris (DC) van Marowijne, dhr. E. Wong, heeft in 1936 in opdracht van de toenmalige gouverneur een systematische studie in de archieven in Nederland verricht over de “hoofdenverkiezing, de stamverdeeling en stamverspreiding der boschnegers in de 18e en 19e eeuw”. Hij bracht in 1937 zijn belangwekkend rapport uit. Over de Paramakaners staat er helaas vrij weinig in. Wong put uit het eerder aangehaalde verslag van Loth. Verder noemt hij een journaal van posthouder Schachtruppe van 4 juni 1830, waarin deze aangeeft dat de Aukaners een groep van 9 personen woonplaatsen hebben gegeven. Dit was de eerste keer dat de naam Paramakaner genoemd werd in een ambtelijk stuk. De groep was de Marowijnerivier per vlot overgestoken naar de Franse oever, waar de rebellen hen gevonden hadden.³³ *“...de Aucaners noemen deze negers Paramakkaners. Zooals ik hoore, zoo zijn nog een groote partij van deze negers achter gebleven in haar oude kondré om af te wachten of de Aucaners deze negers niet uit de handen van de rebellen en aan de Blanken uitleveren zullen en zoo neen, dan willen zij naar de Marowijne komen. Deze oude kondré, waar zij zich ophouden noemen zij Paramakka, waar een paar rebellen reeds naar toegegaan zijn, maar de Aukaners weten het niet.”* Wong geeft aan dat de Paramakaners rond dezelfde tijd als de Aukaners zijn gevlucht. Zij hebben zich echter niet bij de Aukaners gevoegd, omdat zij bang waren dat deze hen aan de overheid zouden uitleveren. Wong meldt ook dat een Franse priester Krämer een paar maanden bij de groep aan de Paramakakreek vertoefd had en hun aantal (rond 1870?) op 80 of 90 personen schatte. Wong geeft verder ook een opsomming van de onderstammen van de Pamaka, die we apart behandelen. Verderop maakt hij melding van het feit dat *“Het eerste door het Gouvernement aangestelde opperhoofd Apensa was. Deze bereikte een zeer hoogen leeftijd. Na zijn dood werd de eveneens niet meer jeugdige Aboenawroko als Groot-Opperhoofd benoemd.”* Wij weten uit andere bronnen dat Apensa in 1901 is beëdigd door het gouvernement. Wong schreef in 1940 een apart document over de Paramakaners, na een bezoek aan Langetabbetje, waarbij hij stambomen voegde.

Het belangrijkste uit de bijdrage van Wong is dat de Pamaka in ieder geval rond 1830 al dicht bij de Marowijnerivier waren. Misschien waren ze toen pas in de Paramakakreek aangekomen, want de groep die de zaak moest testen stak per vlot over. Dit kan er op duiden dat ze nog geen of heel weinig boten hadden. De boten die ze in de Tempatiekreek gemaakt hadden moesten ze hoogstwaarschijnlijk daar achterlaten, omdat je die moeilijk over het Nassau gebergte kon sjouwen. Mogelijk dat de groep dus bijna 50 jaar in de Paramakakreek gewoond heeft (ten minste van 1830 tot 1876), ofschoon Wong (1940) later meldt dat “de stam omstreeks 1861 de Paramakakreek bereikte”. Pater Morssink (1934) denkt dat de Pamaka zich omstreeks 1856 in de Paramakakreek vestigden en baseert dat op een verslag van August Kappler uit 1857. Scholtens (1994) geeft echter aan dat de stam zich in de Tempatiekreek bedreigd voelden door de Aukaners en daarom naar de Paramakakreek trokken “... waar ze ruwweg tussen 1810 en 1876 verbleven”. De Pamaka wisten blijkbaar niet dat de emancipatie in 1863 was afgekondigd en het duurde nog 13 jaar voordat zij de stap waagde om dorpen aan de Marowijnerivier te

---

³³ De rebellen waren een groep voormalige Zwarte Jagers (Redimusu) die in 1805 het Cordon pad bewaakten, maar aan het muiten waren geslagen. Ze vermoorden 30 man van de posten Imotapie en Oranjebo aan de Boven Commewijne, werden ondersteund door 30 slaven van een naburige plantage en vertrokken te voet naar de militaire post te Armina. Daar vermoordden ze ook de blanken en andere Zwarte Jagers voegden zich bij hen. Met 80 personen voegden zij zich bij de Boni. Later kregen ze toestemming van de Aukaners om zich te Poligudu te vestigen. Aldus de Groot (1970).

bouwen; blijkbaar wisten ze toen wel dat ‘de kust vrij was’ door de emancipatie en zij niet meer konden worden uitgeleverd.

Posthouder Hostman meldt dat rond 1850 er Paramakanegers aan de oevers van de Gronkreek (= Grankreek) woonden, die ook contacten onderhielden met de Poligudu (Reineman 1996).

2.2.3 De Lo's van de Pamaka

De stam van de Pamaka is verdeeld in een aantal onderstammen of lo's. Wong noemt in zijn rapport de Asaiti, de Antrosi en de Molo als de lo's van de Pamaka.³⁴ Inderdaad zijn dit de drie belangrijkste lo's van de Pamaka.

1. Asaiti-lo. De belangrijke kapitein Amerikan van de Asaiti heeft het volgende over het ontstaan van deze groep gezegd: *“Onze voorouders waren slaven op de plantage Hazard aan de boven-Commewijne .... Toen de toestand op de plantage hun ondraaglijk werd, zijn Ba Atiba, tata Anansi, tata Bigiman en mama Amba vandaar weggelopen en gingen zich vestigen aan de boven-Tempati, waar zij verschillende kostgronden aanlegden. Amba, de vrouw van Anansi, had 8 kinderen o.a. Kwassiba en Asaisi...”* (Morssink 1934).³⁵ Wong (1940) geeft aan dat rond 1830 van de plantage Hazard zijn gevlucht de vrouwen Amba, Asabi Asanni en haar zuster Dienki, Abena en haar zuster Sanna. Hun nakomelingen vormen de vier hoofdgroepen van de Asaiti, maar Amba is de stammoeder van de Asaiti. Hazard werd Asaiti in de volksmond genoemd dus vandaar de naam van de lo. Reineman (1996 en Hoogbergen 2015) heeft het begin van de Asaiti proberen te traceren via de plantages en verslagen van militaire patrouilles. Het beeld is niet helemaal duidelijk, maar geeft een typisch patroon van marronage aan nl. eerst blijven de Marrons in de buurt van de plantages rondhangen en worden regelmatig aangevallen door de militairen, hun dorpen en kostgronden vernietigd, totdat ze verder trekken.
2. Antoosi-lo. Lenoir (1974) heeft twee jaar gewoond op Langetabbetje en heeft daar de ontstaansversie van deze lo gehoord. Hij zegt dat de grootste van de drie lo's de Antoosi groep was, die waarschijnlijk rond 1780 gevormd werd en tot 100 personen aangroeide rond 1800. Ze gingen toen verder naar het zuiden en ontmoeten onderweg de Asaiti en de Molo groepen en vormden samen de stam. Kapitein Amerikan geeft een iets andere versie nl.: *“Na de geboorte der 2 eerste kinderen Kwassiba en Asaisi waren op zekeren dag Anansi en Bigiman op een hunner verlaten kostgronden, en troffen daar aan weggelopen slaven van de plantage ‘Handtros’ aan de Commewijne t.w. tata Doffin, moei Abena ... en een jongetje van plus minus 10 jaar, Apensa. Anansi en Bigiman namen hen mee naar hun dorp; en later hebben zij in die buurt hun eigen dorp aangelegd. Tata Bigiman ging zich ook vestigen op het dorp van Doffin.”*. Vermoedt wordt dat dit het dorp ‘Foto’ was. De ontmoeting vond rond 1848 plaats, want Kwassiba was op 1 mei 1897 gedoopt te Albina (volgens het RK doopregister van Albina). Wong (1940) meldt dat de stammoeder van de Antoosi een zekere Minie (Ma Asa) was en

---

³⁴ Hij zegt verder het volgende over hen in zijn rapport: “1) De Asaiti-negers, afkomstig van de plantage Hasard. Zij bewonen de dorpen: Asabia, Bada-Tabbatje, Nason of American, Pakira-Tabbatje en Bron Kassaba-Tabbatje. 2) De Anthroshi-negers, afkomstig van de plantage Handtros. Zij wonen op Langa-Tabbatje. 3) De Molo-negers van de plantage Molhoop, die thans op Loka-Loka wonen”. Wong (1938, blz. 22).

³⁵ Het verslag was opgeschreven door de bospolitieman Febis en aan Morssink gegeven, maar was ondertekend door kapitein Amerikan zelf en door Abeou en Akodo die hiervoor de volgende reden geven “...en wij verklaren dat wij dit stuk hebben doen opmaken als een verslag vanaf onze voorouders tot nu, en van de granmanschap tusschen ons en de kinderen van granman Apensa”. (Morssink, 1934). Kapitein Amerikan is in 1939 overleden (Wong, 1940).

omstreeks 1830 was gevlucht. Volgens Hoogbergen (2015) was Minie dezelfde als Ma Abena. Kwaku Apensa was het eerste kind van de Pamaka die in het bos geboren is. De plantage Hantros is echter niet te vinden in de plantagebestanden en Hoogbergen (2015) geeft aan dat het om de plantage Arendsrust aan de boven-Commewijne rivier ging, die in de volksmond Antoosi werd genoemd. Reineman (1996) geeft aan dat Doffin (Dauphijn in de plantage-archieven) een tijd in de buurt van plantage Arendsrust heeft gebivakkeerd en diverse malen zijn de dorpen die hij had gesticht ontdekt door militaire patrouilles, waarbij ook bewoners werden gedood of gepakt. In zijn dorpen woonden Marrons van verschillende plantages naast Arendsrust. Rond 1837 moet hij vertrokken zijn van die locatie. Volgens Hoogbergen (2015) zijn zowel de Antoosi groep als de Asaiti groep rond 1830 ontstaan in het plantagegebied en daarna van daar vertrokken.

3. Molo-lo. Over deze lo heeft Morssink geen directe informatie gekregen. Hij meldt dat deze lo niet afkomstig is van plantage Molhoop, maar gevormd is door personen die afkomstig waren van de plantages Copi, Bedo en Sussannasdaal. Op de laatste plantage was een directeur ‘Morron’ van wie de naam afkomstig was. De bron die Morssink gebruikt is hier niet duidelijk. Copi was een houtplantage aan de Cassawinikakreek en Sussannasdaal een suikerplantage aan de Suriname rivier. Wong (1940) geeft aan dat de vrouwen Sa Doifi (alias Awake) en Adjuba omstreeks 1830 vluchten van de plantage Mazon aan de Cassiwinica. Sa Doifi is de stammoeder van de Molo-lo die later te Langetabbetje ging wonen, want granman Apensa nam haar dochter Abena tot vrouw. Adjuba is de stammoeder van de groep die in Loka Loka ging wonen. Lenoir (1974) houdt vast aan de versie dat de eerste personen van de Molo-lo afkomstig waren van de plantage Molhoop, wat waarschijnlijker lijkt. Molhoop was een koffieplantage aan de Cottica rivier, die later werd omgezet in een suikerplantage.³⁶

Lenoir (1974) meldt dat na de afschaffing van de slavernij in 1863 er nog ex-slaven naar de Pamaka kwamen en zich aansloten bij de stam. Het ging om drie groepen van zgn. *baka-fii* (na de emancipatie) personen t.w. de *Baka-busi*, de *Wajiampibo*, en de *Wataweliki*. De Baka-busi groep is ontstaan uit een vrouw die van een groep weglopers achter Paramaribo kwam. Zij was door een Aukaanse man naar zijn dorp gebracht, maar hij mocht niet met haar trouwen en bracht haar weer terug naar de stad. Onderweg stopten ze in Langatabiki en daar bleef ze en vond een Antoosi man. Later verhuisde ze met die man –vanwege een geschil over grond- uit het dorp en stichtten ze het dorp Akaati. De andere twee groepen reisden via de Marowijnerivier naar de stam en gaven aan dat ze verwant waren aan de Pamaka. Een groep ging naar Langatabiki en de andere naar Nason. De oude lo’s accepteerden hen niet helemaal en de Wataweliki zijn later vanuit Nason naar Atemsa verhuisd.

2.2.4 Traditioneel gezag en lijst van granmans

De Pamaka hanteren hetzelfde bestuursstelsel als de andere Marron groepen, waarbij aan het hoofd van de stam een granman staat, met daaronder kapiteins en basja’s (Libretto, 1990). Bij de Aukaners en Paramakaners heb je ook de fiskari, een hoofdkapitein met speciale status.

Volgens kapitein Amerikan werd Frans Kwaku “... officieel te Paramaribo door Gouverneur van Idsinga geïnstalleerd tot granman over ons allen” (Morssink, 1934). Kwaku was inderdaad

---

³⁶ De plantages Copi en Sussannasdaal komen voor in de Almanak van 1821, maar ‘Bedo’ en ‘Mazon’ niet; ook niet in almanakken van verschillende andere jaren zoals 1796 en 1831. Teenstra heeft vanuit een kaart van 1832 een opsomming van plantages gemaakt en daar komen ze ook niet voor. Wel is er een koffieplantage ‘Waijamoe’ (aan de Waijamoe-kreek) die in de volksmond ‘Bedloo’ werd genoemd.

de eerste granman die in 1871 door het gouvernement ontvangen werd, maar volgens Scholtens (1994, blz. 33), die in de officiële gouvernementsarchieven dook, “*is het vrijwel zeker dat Frans Kwaku toen niet werd beëdigd als granman. Wel weten we dat in 1881 Apensa van de Antoosi-lo werd aangesteld als kapitein.*”. De overheid vond de stam te klein, maar in 1898 werd Kwaku (Petrus) Apensa erkend als granman en in 1901 beëdigd door de gouverneur. Samen met Apensa werden toen Papa David Kofi van Badatabiki (Asaiti-lo) en papa Asede van Loka Loka (Molo-lo) tot kapitein benoemd door het gouvernement. Dit waren de eerste Paramakaanse kapiteins van deze lo’s die door de overheid zijn benoemd. In ieder geval zijn de Paramakaners eind 19^e eeuw door deze benoemingen formeel erkend door de overheid als aparte stam. Die status als zelfstandige stam hebben ze sindsdien behouden.

Bij zijn beëdiging gaf Apensa aan dat er voor hem reeds vijf personen waren die ook de titel van granman hadden (Scholtens, 1994, blz. 170). Overigens bestaat er een mooi verhaal rond het granmanschap van Apensa in de orale traditie. Bij zijn verzoek om erkenning als granman werd Apensa eerst geadviseerd om tot de Djuka stam toe te treden. Toen hij dat weigerde en aandrang op erkenning, werd hij aan een test onderworpen. Men vond dat hij maar moest bewijzen dat hij inderdaad een granman was en daartoe werden veel kleine papiertjes in een grote zak gedaan. Er was één papiertje met een kruis er op, terwijl de rest blanco was. Als hij inderdaad granman was moest hij dat bewijzen door dat ene papiertje met het kruisje er op trekken. Tot ieders verbazing trok Apensa inderdaad het papiertje met het kruisje en werd toen erkend als granman (Lenoir, 1973, blz. 75).

Morssink geeft de volgende volgorde van granmans aan, die eerst hoofdaanvoerder genoemd werden. In de orale traditie van de Pamaka worden ze echter ook granman genoemd. Wij vervolgen deze rij met andere informatie (Scholtens, 1994, blz. 156) en meer recente krantenberichten t.w.:

1. Papa Doffin, hoofdaanvoerder/granman
2. Tata Bigiman, hoofdaanvoerder/granman³⁷
3. Tata Aboma, hoofdaanvoerder/granman
4. Frans Kwakoe, granman
5. Viermanschap nl. Asaïsi (die weigerde granman te worden uit vrees voor wisi), Akama, Amerikan en Apensa. Apensa was de oudste van de vier en kreeg het granmanschap.
6. Apensa was granman van 1898-1923 en is in de hoge ouderdom van 101 jaar gestorven.
7. Na hem werd Jozef Aboenawroko granman (1931-1947).
8. Hij werd opgevolgd door Cornelis Zacharia Forster, die veertig jaar granman is geweest (van 1951-1991).
9. Zijn opvolger was Jan Levi (1993-2008) die 88 jaar oud werd.
10. De huidige granman, Samuel Forster is in 2010 beëdigd, hij was toen 60 jaar.

Binnen de stam is er onenigheid ontstaan rond de opvolging van Apensa en dat was reden dat het gouvernement DC Wong in 1939 naar het gebied stuurde om zich ter plekke te oriënteren.

Vanwege ziekte van de huidige granman woont hij in Paramaribo en nemen vier hoofdkapiteins in het stamgebied waar voor hem t.w. Fiskari Albert Kamil (Langatabiki), Hoofdkapitein

---

³⁷ Volgens Lenoir was de opvolger van granman Doffin een zekere Adjigwa (Lenoir, 1973, blz. 74) en dat zou dan dezelfde moeten zijn als Tata Bigiman. Bij navraag bij oudere Pamaka informanten gaat het echter niet om dezelfde persoon. Men geeft aan dat er soms personen vrij kort granman geweest zijn, maar dat alleen degenen die het langere tijd geweest zijn genoemd worden. In feite is ook Hendrick Amawie, die papa Doffin vermoord heeft en daarna de macht gegrepen heeft, een hoofdaanvoerder geweest (weliswaar niet aangewezen), maar ook hij komt niet voor in de rij.

Anthonie Abagi (Badatabiki), Hoofdkapitein Jozef Doedoe (Nason) en Hoofdkapitein Hendrik Ceder (Loka Loka). Deze vier hebben de Intentieverklaring –en later de samenwerkings-overeenkomst– getekend met Surgold namens de Pamaka gemeenschap.

In sommige dorpen is er meestal één kapitein, maar in andere zijn er meerdere kapiteins. Elke kapitein heeft normaliter vier basja's die hem assisteren bij zijn werkzaamheden. De overheid geeft een maandelijks vergoeding aan de traditionele gezagsdragers.

2.3 Aandachtspunten hoofdstuk 2

In dit hoofdstuk zijn een aantal aspecten naar voren gekomen die aandacht behoeven. Ze worden hier onder elkaar gezet en worden later gebruikt bij de activiteiten die uitgevoerd moeten worden in de komende jaren.

Planning:

1. De trek van Paramakaners uit het stamgebied vertoont een negatieve trend (veel emigratie) en dient een punt van zorg te zijn voor de stam. Hieromtrent dient een goede discussie op gang te komen om na te gaan wat er gedaan moet worden om te zorgen dat het gebied niet ontvolkt raakt. Uitvoering van het Pamaka Ontwikkelings Plan kan de ontvolking tegengaan, maar het lijkt niet voldoende.
2. De gegevens over de Pamaka als stam dienen aangevuld te worden met demografische gegevens uit Frans-Guyana, wat als apart onderzoek gedaan moet worden.
3. De zeer scheve sex ratio dient nader onderzocht te worden m.n. ook bevolkingscijfers van Frans-Guyana om na te gaan of er geen bijzondere oorzaken aan ten grondslag liggen.
4. Er zijn relatief veel Paramakaners met de Franse nationaliteit in Suriname en nog meer in Frans-Guyana. De relatie met Frans-Guyana dient positief ingezet te worden voor de ontwikkeling van het stamgebied.
5. Er is gebrek aan kader in het stamgebied, maar via het activeren van Paramakaanse kader uit andere gebieden en Frans-Guyana kan dit tekort wellicht weggewerkt worden. Het betekent dat er een actief diasporabeleid gevoerd moet worden.
6. Het niveau van de 3 scholen in het stamgebied dient opgekrikt te worden, zodat de kinderen beter gaan presteren en meer kinderen voor vervolgonderwijs slagen.
7. De mogelijkheden voor vervolgonderwijs dienen bekeken te worden, maar met een gering aantal kinderen en heel laag slagingspercentage van de lagere school is dit niet zo eenvoudig te realiseren.
8. De geschiedenis van de stam der Paramakaners moet goed opgetekend worden voor het eigen nageslacht, niet alleen voor wat betreft het verre verleden, maar ook de meer recente ontwikkelingen.

3. HET PARAMAKAANS GEBIED IN DOCUMENTEN

In dit hoofdstuk richten we ons speciaal op de documenten die over ontwikkeling van het gebied gaan. Dit zijn vooral documenten van de overheid, of in opdracht van de overheid geschreven, en geven de lijn in het denken van de overheid over het gebied weer. Andere relevante documenten over de Paramakaners en het gebied worden in de andere hoofdstukken verwerkt.

3.1 Binnenland als Verzorgingsgebied

Vlak voor de Onafhankelijkheid van Suriname werd het ‘Programma voor de Sociaal-Economische Ontwikkeling van Suriname’ door een Surinaams-Nederlandse Commissie van Deskundigen geschreven (januari 1975). Dat rapport werd de leidraad voor de ontwikkeling na 1975 en vormde de basis voor het verdrag over de Nederlandse Ontwikkelingshulp, welke pas in 2010 ten einde kwam. Door een subcommissie werd in dezelfde periode het eveneens belangrijke rapport ‘Mobilisatie van het Eigene’ uitgebracht dat vooral ging over de ruimtelijk-fysieke planning. Deze rapporten nemen de natuurlijke hulpbronnen als uitgangspunt met een behoorlijke buitenlandse investeringscomponent. Zij vormden de basis voor het eerste Meerjaren Ontwikkelings Programma (MOP) van Suriname. De overheid ging daarbij uit van economisch-productieve concentratiegebieden (groeipolen), waarbij men het land in drieën opdeelde t.w. twee oude concentratiegebieden (groot Paramaribo e.o., Nickerie-Wageningen-Coronie), vier nieuwe concentratiegebieden (Apoera, Tibiti, Moengo, Brokopondo) en twee verzorgingsgebieden (het boven-Suriname gebied, en het boven-Marowijne plus Tapanahonygebied).

Het Pamakagebied wordt meegenomen in de bespreking over de mogelijkheden voor bosbouw, waarbij men echter niet dacht aan de lokale capaciteit en ondernemerschap, maar aan grote bedrijven van elders. Oost-Suriname t.w. concentratiegebied 5 (de regio Moengo tot Patamacca) zou binnen het bosbouwbeleid één van de drie grote houtproductiegebieden moeten worden. De bosontsluitingsweg van Patamacca naar Langetabbetje paste in dit beleid. Langetabbetje viel nog net binnen concentratiegebied 5, maar de rest van het Pamakagebied viel echter daarbuiten en behoorde tot het binnenland dat als ‘verzorgingsgebied’ werd aangemerkt.

Vanuit het perspectief van de centrale overheid en politiek speelt het begrip ‘verzorgingsgebied’ nog steeds een rol. Volgens ‘Mobilisatie van het Eigene’ zoeken mensen normaliter naar gebieden met goede bestaansmogelijkheden. In het geval van de binnenlandbewoners waren echter veiligheidsoverwegingen het hoofdcriterium, omdat men zich wilde beschermen tegen aanvallen van de koloniale heersers. *“De natuurlijke bescherming die zij toen zo nodig hadden, zoals stroomversnellingen, watervallen, grote afstanden van de vijand en soms geaccidenteerd terrein, bleken later evenzovele belangrijke remmingen voor efficiënte productie, transport en ontwikkeling”*. (blz. 35). Dit alles zorgde voor een achterstand in ontwikkeling en maakte het moeilijk voor de overheid om elk dorp te bereiken.

De overheid wilde daarom de vele dorpen langs de rivieren liever centraliseren in een paar grotere dorpen, waar men geconcentreerde openbare voorzieningen mogelijk kan maken. (blz. 35, 36). Dit idee van bevolkingsconcentratie heeft steeds gespeeld vanuit de overheid en het Snesikondre plan is hier een voorbeeld van.

Binnen het verzorgingsgebied is de gedachte dat de overheid de primaire zorg op zich neemt m.n. zorgt zij voor verbetering van het leefklimaat m.n. door waterleiding, elektriciteit,

verbetering van woningen, onderwijs en gezondheidszorg, en wat recreatiemogelijkheden. Bij de productie-mogelijkheden gaat het dan om landbouw en veeteelt. In beide verzorgingsgebieden wilde men volgens het plan Sf 88,9 miljoen investeren, terwijl de voorgestelde investeringen in de overige zes concentratiegebieden Sf 3.746,5 miljoen bedroegen. Dat betekende dus een investering van 2,3% in de twee verzorgingsgebieden tegenover 97,7% in de zes concentratiegebieden. De investeringen waren dus zodanig dat men de bewoners wat toestopte, maar niet centraal stelde binnen een duidelijke ontwikkelingsvisie. De ontwikkelingsvisie ging uit van natuurlijke hulpbronnen m.n. de mijnbouw met buitenlandse investeringen, en stelde niet de mens met diens mogelijkheden centraal. In feite is dit steeds de gedachtegang bij vele opeenvolgende regeringen geweest. De politieke partijen hebben dit idee van verzorgingsstaat op hun manier vertaald, waarbij men de binnenlandbewoners allerlei beloften deed, die er op neer kwamen dat men wel voor hen zou zorgen, maar waar weinig van terecht is gekomen.

3.2 Regionaal Ontwikkelingsplan voor Oost Suriname (1977)

Het Regionaal Ontwikkelingsplan voor Oost Suriname uit 1977 was een uitwerking van het eerdergenoemd plan voor concentratiegebied 5. Het bevestigt de oriëntatie op grote externe bedrijven. Voor wat betreft mijnbouw werd alleen rekening gehouden met Suralco en bauxiet, terwijl ontwikkeling van de goudsector niet voorkwam. Er wordt slechts opgemerkt dat indien er voldoende goud zou zijn, er mogelijk een goudopkoopkantoor van de Centrale Bank op Langetabbetje gevestigd zou kunnen worden. De bosexploitatie zou door Bruynzeel gebeuren, waarbij men ook van de lokale bevolking (waar men een houtkapvergunning had) zou kunnen opkopen. Op gebied van landbouw zag men vooral mogelijkheden voor oliepalm in Patamacca, waarbij zo een 20% tot 30% van de werknemers uit Langetabbetje afkomstig zouden zijn. In het gebied zou men ook groente voor het Patamaccabedrijf kunnen planten. Ook werd een proef met papaja voor de productie van papaine voorgesteld in het gebied, waarbij Langetabbetje ook mee zou kunnen doen. De papaine zou geëxporteerd moeten worden. Het plan bepleit ook investeringen in het onderwijs en gezondheidszorg in Langetabbetje.

Voor de arbeiders van Patamacca die uit Langetabbetje zouden komen wilde men 170 huizen bouwen, maar dan langs de weg in de buurt van de Tumatukreek. Het ging in feite om het opzetten van een nieuw dorp, waarvoor Sf 5 miljoen gereserveerd was en dat in de periode 1977-1980 gebouwd moest worden. Het betrof hier bouwrijp maken van 100 ha. voor terreinen en 100 ha. voor landbouw, ontwatering, steigerbouw, bouw woningen, bouw school, bouw polikliniek, bouw gemeenschapshuis, bouw houtverwerkingsbedrijf en landbouwvoorlichting. Dit plan is toen niet meer uitgevoerd,³⁸ maar in de vorm van het Snestikondre project wel blijven leven.

De weg is wel gemaakt, maar het Patamaccaproject was geen succes en de overige projecten zijn ook niet meer uitgevoerd. Eind 1982 schortte Nederland de ontwikkelingshulp op na de decembermoorden. Pas in 1988 kwam die hulp weer op gang.

---

³⁸ In het verslag van het Planbureau over de besteding van Nederlandse projectmiddelen tot en met eind 1982, blijkt dat er slechts 2 projecten waren uitgevoerd in het gebied namelijk het opstellen van het Regionaal Ontwikkelingsplan (betaald Sf 157.800) en de weg Patamacca-Langetabbetje (betaald aan Ilaco/LBB Sf 4.236.040). Het Patamaccaproject was toen in uitvoering (totale geprojecteerde kosten Sf 72.700.000 waarvan Sf 24.162.000 toen uitgegeven was). Bij het Patamaccaproject stond de aantekening "Financieel is het bedrijf erg slecht".

3.3 Binnenland als productiegebied (1989)

In 1980 was er inmiddels een militair bewind gekomen, maar er kwam geen nieuw beleid naar het binnenland toe. De opschorting van de Nederlandse ontwikkelingshulp betekende dat veel projecten niet meer werden uitgevoerd. De achterstelling van het binnenland schiep een vruchtbare voedingsbodem voor het Jungle Commando en de daaropvolgende Binnenlandse Oorlog (1986-1992). Tijdens deze oorlog werd helaas een groot deel van de weinige infrastructuur vernietigd dan wel beschadigd. Er was ook een enorm vluchtelingenprobleem ontstaan, waarbij een deel van de vluchtelingen naar Frans-Guyana ging en een deel naar Paramaribo. Nadat de oorlog geëindigd was gingen velen niet meer terug naar hun oude dorpen.

Tijdens de Binnenlandse Oorlog was er al sprake van noodhulp aan de vluchtelingen en na het einde van de oorlog ging het in de eerste fase om herstel van hetgeen kapot gemaakt was. De wegen moesten gerepareerd worden, terwijl in veel dorpen scholen en poliklinieken hersteld moesten worden. In 1988 kwam een einde aan het militair bewind. De nieuwe regering gooide het roer om voor wat betreft het beleid naar het binnenland en verwierp het beleid van verzorgingsgebieden. *“Het hier voorgestane beleid gaat ervan uit dat op prioriteitsbasis de ontwikkeling van dit gebied ter hand wordt genomen en dat eveneens op prioriteitsbasis alle noodzakelijke allocaties hiertoe geschieden.”* (Beleidsnota Binnenland, 1989, blz. 3). Het binnenland werd in het nieuwe beleid *“...beschouwd als een te ontwikkelen productiegebied, waarbij door middel van integratie van de lokaal aanwezige hulpbronnen en sociaaleconomische structuren de gewenste ontwikkeling zich zal voltrekken”* (blz. 5). De plannen die men wilde uitvoeren werden begroot op Sf 100 miljoen t.w. voor een noodhulpplan Sf 12,7 miljoen, voor het hervestigingsplan Sf 54,4 miljoen en het herstelplan Sf 32,8 miljoen.

Het operationaliseren van het beleid werd opgedragen aan de Commissie Ontwikkeling Binnenland. Voor de financiering en uitvoering werd het Fonds Ontwikkeling Binnenland opgezet. Nederland stelde Nf 50 miljoen ter beschikking voor de wederopbouw, waar de Commissie over kon beslissen. Helaas liep het toch allemaal niet zo vlot en is uiteindelijk slechts de helft besteed, terwijl de noden zeer hoog waren. Veel nieuwe ideeën waren er echter niet, want het plan was vooral een bureaustuk. Er werd daarom veel geld uitgetrokken voor het opstellen van een aantal streekontwikkelingsplannen.

Voor Marowijne zag men als belangrijkste mogelijkheden: bauxiet, kaolien, bosbouw, oliepalm en toerisme. Overige potenties zag men in de landbouw, natuursteen en visserij. In de praktijk werd heel veel geld uitgetrokken om de oliepalm te Patamacca weer op gang te krijgen en de weg te repareren. Wanneer we naar de concrete investeringen kijken in het Pamakagebied dan stond er voor onderwijs Sf 550.000 op de begroting voor de school te Langetabbetje, Sf 80.000 voor elektriciteit in Atemsa en ook Sf 80.000 voor elektriciteit in Badatabiki.

Op 8 augustus 1992 werd het ‘Akkoord voor Nationale Verzoening en Ontwikkeling’ getekend door alle partijen die bij de Binnenlandse Oorlog betrokken waren. Dit document bekrachtigde niet alleen het formele einde van de oorlog, maar formuleerde ook nieuw beleid naar het binnenland toe. Zo was men overtuigd *“...van de noodzaak om speciale maatregelen te nemen om de achterstand in ontwikkeling van de bewoners van het binnenland op te heffen en hen in de gelegenheid te stellen zich ten volle te ontplooien.”* (blz. 2). De regering gaf aan dat zij in haar beleid de ontwikkeling van het binnenland hoge prioriteit toekent. Er staat veel relevants in het document, zoals toekenning van grondenrechten en economische zones, maar helaas is de realisatie ver achtergebleven bij de mooie doelstellingen.

De Binnenlandse Oorlog heeft zeker wel invloed gehad op de ontwikkeling van het Pamakagebied. De grootste invloed is op Langatabiki en omgeving geweest, omdat dat gebied, vanwege haar ligging aan het eind van de weg naar Snesikondre het meest betrokken is geraakt bij de oorlog. De ontwikkelingen die door de aanleg van de weg waren ingezet, werden door de afsluiting van de weg en het achteruitgaan van de conditie van de weg, gestagneerd. Het Jungle Commando had een post op Langatabiki opgezet en dat maakte dat het leger af en toe aanvallen deed op Langatabiki. Door de gevechten en het feit dat men niet meer naar Paramaribo kon gaan en er ook geen goederen en geld uit de stad kwamen, vertrokken vele Paramakaners naar Frans Guyana. Ofschoon in de andere dorpen geen gevechten geleverd werden, zorgde de verslechterde economische situatie en gebrek aan goederen ook daar voor vertrek van dorpsbewoners. Het gebied werd in deze periode steeds meer aangewezen op Frans Guyana en de bewoners voelden zich in de steek gelaten door de Surinaamse overheid. Omdat er nauwelijks gevechten in het gebied geleverd zijn, was de schade aan de dorpen beperkt. Het is meer door verwaarlozing dat huizen en gebouwen achteruit gingen m.n. de houtluizen kregen vrij spel. In januari 1995 bezocht ir. Iwan Wijngaarde het gebied en constateerde “dat van sommige dorpen 50 tot 75% van de bewoners nog steeds in kampen in Frans Guyana verblijft”.³⁹ Na de oorlog is niet iedereen teruggekeerd.

3.4 Streekontwikkelingsplannen

Rond 1995 zijn er een aantal streekontwikkelingsplannen geschreven, die de ontwikkeling van het binnenland een push moesten geven. De volgende plannen sluiten aan op het Pamakagebied:

- Streekontwikkelingsplan Cotticagebied tussen Wanhatti en Patamacca (1997).
- Streekontwikkelingsplan Linkeroever Marowijne tussen Bigiston en Pakirakondre (1995).
- Integrated Rural Community Development – Marowijne/Lawa/Tapanahony sub-region (1995).
- Streekontwikkelingsplan Paramaccaans stamgebied (1995).
- Agrarische Ontwikkeling Paramaccaans stamgebied, aanbevelingen (1995).

De meeste streekontwikkelingsplannen zijn niet integraal uitgevoerd. Van het streekontwikkelingsplan Bigiston-Pakirakondre is een Crashprogramma van Nf 600.000 uitgevoerd in drie dorpen. Daarbij zijn drie scholen en diverse onderwijzerswoningen gebouwd dan wel gerenoveerd. Tevens zijn twee poliklinieken gebouwd, een generator met distributienet aangelegd, en een waterbron met distributie aangelegd. Bij de meeste andere streekontwikkelingsplannen zijn vaak losse projecten uitgevoerd via het Fonds Ontwikkeling Binnenland, het Community Development Fund Suriname (CDFS) en andere fondsen.⁴⁰

Uit het FOB1 (periode 1992 – 1997) zijn 32 projecten gefinancierd. Daarvan was er één project in het Pamakagebied nl. het opstellen van het streekontwikkelingsplan (kosten Nf 237.518). Van de 19 projecten die door het NGO Fonds (1996-1999) zijn gefinancierd, was er geen enkel afkomstig uit het Pamakagebied. Van de 127 projecten die door het tweede Micro Projecten Programma (2000-2005) van de Europese Unie zijn gefinancierd, was er één uit het Pamakagebied. Het ging om een bijdrage aan de school van Nason (€ 20.338). Van de 18 projecten die door het GEF Small Grants Program (1998-2010) zijn gefinancierd was er geen

---

³⁹ Hij bracht het bezoek als onderdeel van het maken van het agrarische onderdeel van het ‘Streekontwikkelingsplan Paramaccaans stamgebied’.

⁴⁰ Jaïr Schalkwijk (2010) geeft een overzicht van projecten uit de meeste fondsen die hier worden genoemd.

enkele uit het Pamakagebied. In de lijst van 17 uitgevoerde projecten van het 2e FOB (periode 2002 - 2007) was er geen enkele in het Pamakagebied. Er waren echter 200 projectideeën ingediend, waaruit men 17 gekozen heeft. Onder die 200 waren er wel twee uit het Pamakagebied t.w. uitbreiding licht- en waternet te Snesikondre (schatting € 150.000) en drinkwatervoorziening Sebedoekondre (schatting € 300.000). In de lijst van 108 projecten die door het CDFS zijn uitgevoerd (2003-2008) zijn er twee van het Pamakagebied t.w. de bouw van een lagere school te Nason (financiering van U\$ 270.102 uit CDFS en U\$ 13.022 eigen bijdrage) en onderwijzerswoningen te Nason (financiering U\$ 188.254 en eigen bijdrage U\$ 9.242).

Alle fondsen samen die hierboven zijn aangehaald hebben ongeveer € 28.8 miljoen uitgegeven in de periode 1992 t/m 2010. Van dat totaal is er € 463.837 uitgegeven t.b.v. het Pamakagebied (= 1,6%). Daarnaast zijn er uit andere middelen ook uitgaven gedaan bijv. voor het bestuurscentrum Snesikondre en ook door Newmont. Naar schatting is er in de periode 1992-2010 ca. 1 miljoen euro geïnvesteerd in de regio.

Helaas hebben wij het ‘Streekontwikkelingsplan Paramaccaans gebied’ van 1995 nergens kunnen achterhalen.⁴¹ Uit een eerste draft is wel wat informatie te halen, terwijl ook het agrarisch plan is achterhaald, dat een deelstudie van het rapport betreft. Er worden 11 dorpen genoemd, waarvan Akaati niet is meegenomen, omdat het vrijwel verlaten was en Pikin tabiki ook niet, omdat het verlaten en overwoekerd was; Krikimofu wordt niet genoemd, maar wel Asente Kampu. Er waren in 1995 naast de granman nog 4 hoofdkapiteins, 14 kapiteins en 59 basja’s. Het totaal aantal inwoners werd geschat op 2000 personen. Het onderwijs functioneerde toen slecht en ook met de gezondheidszorg was het slecht gesteld. De watervoorziening was slecht en nergens werkte de waterleiding; overal dronk men rivierwater, waar toen al klachten over waren vanwege vervuiling door de goudwinning. Er was alleen elektriciteit (generator) in Langatabiki en Loka Loka. Men stelde voor om met zonne-energie in de andere dorpen te beginnen. Men klaagde over de hoge prijzen van transport, die voor de lokale mensen onbetaalbaar zou zijn. Er was geen telefoonverbinding, slechts radioverbinding. De overheidsdiensten functioneerden niet. Het is duidelijk dat vlak na het einde van de Binnenlandse Oorlog er veel kapot was o.m. het internaat en de school van Nason. Qua economische activiteiten wordt gewag gemaakt van het feit dat de mannen belangstelling hadden voor de veehouderij en vrouwen voor landbouw en pluimvee. Het plan beveelt aan dat eerst de basisvoorzieningen in orde worden gemaakt en daarna met sociaal-economische activiteiten op projectbasis wordt begonnen, waarbij genoemd werden de agrarische sector, transport op de rivier, een zaagmolen (die in Badatabiki stond, operationeel maken), en een rijstpelmolen.

Het agrarisch plan is meer een korte inventarisatie van de landbouw in het gebied, zoals die in januari 1995 was. Het begint met een overzicht van wat er in de periode 1970 - 1995 aan landbouwprojecten en –initiatieven in het binnenland in zijn algemeen is gedaan. De auteur, Iwan Wijngaarde, had 25 jaar ervaring met landbouw in het binnenland. Via training en voorlichting is geprobeerd om het dieet van de binnenlandbevolking te veranderen en ze wat andere gewassen naast de traditionele gewassen te laten planten. De Rooms Katholieke kerk heeft via de Pater Ahlbrinck Stichting (PAS) in het binnenland gewerkt aan landbouwprojecten, terwijl de EBG dat heeft gedaan via de Stichting ter Bevordering van de Landbouw

---

⁴¹ Het plan wordt wel genoemd in het ESIA rapport van 2013 dat door ERM is geschreven, maar navraag bij dit bedrijf en enkele medewerkers leverde niets op. Ook bij het FOB kon men het rapport niet meer in het archief vinden. Er is geprobeerd in contact te komen met de opstellers van het rapport, maar dat heeft helaas ook niets opgeleverd. Wel werd via een kennis een deel van een draft ontvangen.

in het Binnenland. Er zijn wat pilot farms opgezet op gebied van kasjoe, kusuwe, oliepalm, en het houden van vee. Ook te Langetabbetje werd een pilot farm opgezet. Vanuit de overheid zijn er ook wat pogingen gedaan, maar de meesten zijn nooit goed van de grond gekomen. Door de Binnenlandse Oorlog is het landbouwwerk van de PAS en de EBG gestopt. Na de oorlog moest alles weer worden opgebouwd, wat niet gebeurd is. Van het veeteeltproject is niets overgebleven en er wordt geen vee meer gehouden in het Pamakagebied.

Toen Wijngaarde zijn onderzoek deed meldde hij dat de dorpelingen vooral aan de Franse oever hun kostgronden hadden, omdat die wat hoger liggen en geschikter zijn voor de cassaveteelt. Aan de Surinaamse kant zijn oeverwalgronden die 1-4 km. breed zijn, maar gevoelig zijn voor wateroverlast en er groeit veel onkruid. Deze gronden zijn minder geschikt voor cassaveteelt. Hij gaf aan dat er ook toen al kwak en meel van ararutu (arrowroot) verkocht werd. De kostgronden waren vooral in het eerste jaar erg productief en daarna leverden ze weinig meer op. Hij bekeek de mogelijkheid van permanente landbouw en gaf aan dat die wel zou kunnen worden uitgevoerd op de rivierterrassen aan de Surinaamse oever. Die terrassen komen veel voor, liggen op 1,5 tot 15 meter boven het rivierpeil, zijn over het algemeen vlak, chemisch zeer vruchtbaar, en weinig erosiegevoelig. Hij gaf aan dat elders in Suriname met succes permanente landbouw op zulke grond wordt uitgeoefend. Wel moeten er dan dammen en bedden worden aangelegd en moet er enige bemesting en onkruid-bestrijding plaatsvinden. Men zal nieuwe teelttechnieken moeten aanleren, waarvoor training, scholing en voorlichting nodig is. Ook beveelt hij aan dat de dorpelingen zich organiseren om de veranderingen op gang te brengen.

3.5 Structuuranalyse districten

De Stichting Planbureau Suriname maakt elke paar jaar een structuuranalyse van de districten. Er zijn inmiddels vier van zulke analyses gemaakt. Hier wordt alleen weergegeven wat voor het Paramakaanse gebied relevant is.

Structuuranalyse districten 2009-2013 (SPS 2014).

De beschrijving van het district Sipaliwini begint met de geografie, gevolgd door de demografie. Er wordt summier aandacht geschonken aan het onderwijs, gezondheidszorg, overheidsdiensten, sport, recreatie en cultuur. Er is een apart hoofdstuk over de fysieke infrastructuur, waarbij kort beschreven wordt de centrumvorming, transport, water, elektriciteit en telecommunicatie. Dan volgt een hoofdstuk over Milieu met summier paragrafen over afvalproblematiek, vuilverwerking, sanitair, landdegradatie, erosie, kwik-vervuiling, overstromingen, en natuureservaten. Het hoofdstuk over Economische infra-structuur beschrijft kort de sectoren landbouw, veeteelt en visserij, bosbouw, mijnbouw, toerisme en handel. Ten slotte zijn er knelpunten en potenties.

Voor de kenner van het binnenland blijken er behoorlijke omissies in de feiten en analyses voor te komen, die het geheel verzwakken. Er is een lijst met dorpen per bestuursresort met voorzieningen (stam, polikliniek, school, licht, water, sportveld, BO, kerk). Op de lijst van het Paramakaanse gebied (tabel 3.2. in de structuuranalyse) komen 14 dorpen voor, waaronder een paar Aukaanse dorpen, terwijl andere dorpen juist ontbreken. Ook de opsomming van de voorzieningen klopt niet helemaal. Over het Paramakaanse gebied staat heel weinig geschreven, zodat er niets nieuws uit te halen valt.

Ook de knelpunten en potenties zijn zeer algemeen en lokale en regionale mogelijkheden ontbreken. Er worden drie knelpunten aangegeven. Als eerste knelpunt ziet men de grote

omvang van het gebied met weinig bevolking, waardoor er minimale controle vanuit de overheid kan worden uitgeoefend. Ten tweede geeft men aan dat in de droge tijd de rivieren minder goed bevaarbaar zijn. En ten derde is er een tekort aan kader, waardoor de lokale ontwikkeling stagneert.

Als grootste potentie ziet men het ecotoerisme, maar daarbij worden meteen negen randvoorwaarden gegeven waaraan voldaan moet worden. Duurzame bosbouw is een tweede potentiële sector. En als derde onderzoek in het Centraal Natuurreservaat.

Structuuranalyse districten 2003-2008 (SPS 2010).

De beschrijving in het structuurplan 2003-2008 en die van 2009-2013 hebben dezelfde structuur en vrijwel dezelfde tabellen, met dezelfde tekortkomingen. Er zijn kaarten van elk district met de ressorten en bestuursressorten als bijlage opgenomen. Het gedeelte over de knelpunten en potenties is echter wat uitgebreider. Naast de drie knelpunten die ook in het plan van 2009-2013 terugkomen, wordt het vraagstuk “van de rechten van de binnenland-bewoners” genoemd, waarbij men dus niet de grondenrechten noemt, maar spreekt over ‘rechten’. Bij de potenties wordt het ecotoerisme genoemd. Er is ook een bespreking per bestuursressort. Het bestuursressort Paramaka is in 2004 ingesteld, maar alleen de grenzen van het ressort worden aangegeven en geen enkele potentie.

In de twee eerdere structuuranalyses van de districten zien we dezelfde opbouw van het document terug, met veelal dezelfde gegevens. Bij de knelpunten en potenties zijn er geen specifieke zaken voor het Paramakaanse gebied. In de tweede structuuranalyse (SPS 2006) is wel aangegeven dat Stoelmanseiland als regionaal centrum functioneert, maar ook dat in het Paramakagebied een regionaal centrum moet komen. Letterlijk staat er *“In Paramacca is instelling van een modern regionaal centrum met alle overheidsdiensten van groot belang. In samenspraak met het traditioneel gezag kan een gebied in de omgeving van het dorp Langa Tabiki (niet op het eiland) worden aangewezen. De keuze buiten het eiland moet voornamelijk vanwege de grote bevolkingsdichtheid, de hoge ligging en de ontsluitingsweg vanuit Moengo”* (blz. S-95). Er wordt ook aangegeven welke voorzieningen er in zo een regionaal centrum beschikbaar moeten zijn t.w.:

- Onderwijsfaciliteiten
- Permanente wooncentra
- Overheidsvoorzieningen
- Sportaccommodaties
- Trainingscentra (toerisme, landbouw, informatica, nijverheid)
- Centra voor management, productie en duurzame ontwikkeling
- Gezondheidscentra
- Politie, brandweer en militaire kazerne
- Winkelcentra
- Vliegveld

Sinds deze publicatie is Snesikondre als regionaal centrum aangewezen en zijn er slechts enkele overheidsfaciliteiten gebouwd. Maar het is nog lang geen centrum geworden en er zal nog veel geïnvesteerd moeten worden. Er zijn nog steeds ideeën bij de overheid om Snesikondre tot een regionaal centrum te maken. Omdat de weg daar eindigt en transport per boot begint, zijn er ook een aantal particuliere investeringen gedaan m.n. in winkels en verkoop van diesel en gasoline. Deze zaken bevinden zich echter niet in Snesikondre zelf, maar daarbuiten langs de rivieroever.

3.6 Recente plannen

In 2010 is door het Fonds Ontwikkeling Binnenland de opdracht aan stichting Busie Suriname⁴² verstrekt om een streekontwikkelingsplan voor Snesikondre en omgeving te formuleren. Dit plan is in oktober 2010 aan het FOB aangeboden.⁴³ Het streekontwikkelingsplan heeft tot doel “een document te produceren dat zal bijdragen aan het ontwerp van een ontwikkelings- of dienstencentrum, welke structurele groei en overige ontwikkelingsmogelijkheden zal bevorderen t.b.v. Snesikondre en omgeving’.

In het plan wordt een algemene beschrijving van het gebied gegeven met haar stamkenmerken, bestuurs- en sociaaleconomische gegevens. Daarnaast is er een beschrijving van de fysisch geografische kenmerken m.n. geologie en mijnbouw, bodem, en vegetatie. Hoofdstuk 3 behandelt in twee bladzijden de infrastructuur en basisvoorzieningen. Daarbij is geput uit de structuuranalyse van het Planbureau, waardoor de beschrijving onvolledig is. In het volgende hoofdstuk wordt heel kort de grondenrechtensituatie behandeld. Het laatste hoofdstuk geeft de ontwikkelingsvisie en –strategie aan; het begint met een beschrijving van het regeringsbeleid m.b.t. het binnenland en plannen van het ministerie van Regionale Ontwikkeling (die echter niet specifiek op het Paramakaanse gebied betrekking hebben).

Het vijfde hoofdstuk eindigt met een korte beschrijving van de voorgestelde ontwikkelingsstrategie en een matrix van beleidsmaatregelen 2011-2016, waar we stil bij blijven staan.

“Om het eerdergestelde doel te bereiken wordt een strategie voorgesteld die:

- a. Aansluit bij het ontwikkelingsniveau en de aspiraties van de bevolking.
- b. De individuele en collectieve capaciteiten van de bevolking en aanwezige hulpbronnen mobiliseert.
- c. De zelfwerkzaamheid en participatie van de bevolking in ontwikkelingsactiviteiten bevordert.
- d. De agrarische productie en investeringen in de toerismesector stimuleert.” (blz. 26)

Hierna volgt zonder verdere uitleg een matrix van de volgende 19 beleidsmaatregelen (waarvan 1 t/m 3 in 2011 moesten worden uitgevoerd, 4 t/m 9 in 2012-2014 en 10 t/m 19 in de periode 2015-2016) :

1. Operationalisering Bestuurscentrum Snesikondre.
2. Institutionele versterking lokaal bestuur (overheid en traditioneel gezag).
3. Toekenning collectieve grondenrechten aan de in stamverband levende bevolking.
4. Verbeteren van permanente landbouw d.m.v. kassenteelt/hydroponics.
5. Conservering van ‘heritage’ door ontplooiing van eco-toerisme activiteiten.
6. Identificatie en exploitatie van marktwaardige non timber forest products.
7. Oprichting van een microkredietinstelling t.b.v. de ondersteuning van economische activiteiten.
8. Stimulering van het lokaal ondernemerschap d.m.v. vaktrainingen t.b.v. vrouwen en jong kader.
9. Verruiming van de afzet van agrarische producten op markten in Frans Guyana.
10. Verbetering van de airstrip te Langetabbetje en introductie van reguliere vluchten.
11. Invoering van een permanente energievoorziening d.m.v. zonne-energieopwekking en/of waterkrachtcentrale.

---

⁴² De deskundigen van de stichting die aan het plan gewerkt hebben zijn: Haidy Awanima, Auke Treu en Edgar Eersteling.

⁴³ Via FOB is de final draft versie van oktober 2010 ontvangen, welke luidt “Streekontwikkelingsplan Snesikondre en omgeving (Paramaccaans stamgebied)”.

12. Sociale woningbouwprogramma ter verbetering van het woonklimaat.
13. Verbetering drinkwatervoorziening.
14. Verbetering telecomvoorzieningen, waaronder mobiele telefonie, internet, radio en televisie.
15. Het inzetten van betaalde transportdiensten door de overheid, zowel te land als te water.
16. Decentralisatie van enkele overheidsdiensten (CBB, Sociale Zaken) naar het bestuurscentrum Snesikondre.
17. Verbetering van de kwaliteit van het onderwijs (fysieke infrastructuur en kwaliteit leerkrachten).
18. Ten minste twee artsen beschikbaar stellen voor dit ressort en hoger opgeleid verplegend personeel is wenselijk.
19. Faciliteiten aanleggen voor wedstrijdssportbeoefening.

Uiteindelijk is er niets van de maatregelen gerealiseerd in de voorgestelde periode.

Ressort- en districtsplannen

Een andere bron van informatie wordt gevonden in de Ressort- en Districtsplannen. De wet Regionale Organen schrijft voor dat de Districtsraad van een district verantwoordelijk is voor het opstellen van een jaarplan voor het district. Net zo dienen de Ressortraden voor elk ressort een Ressortplan op te stellen. Het Districtsplan wordt meestal samengesteld op basis van de Ressortplannen van het district. Aan de hand van het Districtsplan wordt de Districtsbegroting opgesteld. De plannen moeten worden gefinancierd uit middelen van het Districtsfonds en uit nationale middelen die via de ministeries kunnen worden gemobiliseerd. In de praktijk worden de plannen nauwelijks uitgevoerd, omdat er meestal te weinig geld is bij de ministeries en het Districtsfonds niet toereikend is. Daarom zie je in opeenvolgende Ressort- en Districtsplannen heel vaak dezelfde projecten weer terug.

In de praktijk worden de plannen opgesteld door de staf van het commissariaat van het betreffend district, omdat Ressortraden en Districtsraden vaak onvoldoende geschoold zijn voor het maken van plannen en soms heel weinig bijeen komen. Omdat de overheid de plannen veelal opstelt (top down planning), gaat het vaak ook om projecten die het commissariaat of de ministeries belangrijk vinden en niet om de prioriteiten van de lokale gemeenschappen. De overheid behoort wel hearings te houden in elk ressort om het plan te toetsen, maar ook daar speelt –zeker in het binnenland– dat de bevolking weinig geschoold is om het proces en het plan te beïnvloeden. Bij de ressortplanning dienen eerst de behoeften op dorpsniveau gepeild te worden, die daarna in het ressortplan behoren te worden verwerkt (bottom-up planning). Dit gebeurt echter vrijwel niet.⁴⁴

We nemen hier de districtsbegroting van het district Sipaliwini voor 2016 als uitgangspunt. De begroting komt uit op SRD 57.647.185 (plus p.m.), waarvan echter 70% voor apparaatskosten van de commissariaten is opgebracht en 30% voor beleidsmaatregelen van het ministerie van Regionale Ontwikkeling. Daarnaast zijn er beleidsmaatregelen van andere ministeries opgenomen, maar bij de begroting staat overal p.m. (pro memorie), wat betekent dat de kosten niet bekend zijn en ook de financiering niet.

---

⁴⁴ Marten Schalkwijk heeft vanuit de universiteit (*Institute for Graduate Studies and Research*), samen met de inwoners en studenten van de universiteit, in 2012 een Ressortplan voor het Ressort Coeroeni opgesteld. Als basis werden drie dorpsplannen gebruikt van de dorpen in het Ressort, die in 2011 waren gemaakt. Dit Ressortplan wek behoorlijk af van het eerdere Ressortplan dat vanuit het commissariaat was opgesteld.

Het bestuursressort Paramaka komt niet apart voor in de begroting, omdat het onderdeel is van het ressort Tapanahony. We halen uit de begroting de specifieke projecten van het Paramakaanse gebied t.w.:

1. Renovatie dienstwoning stamhoofd te Langatabiki (raming SRD 75.000).
2. Renovatie recreatiezaal Langatabiki (SRD. 125.000).
3. Onderhoud Santigron brug Marcus (SRD 22.000).
4. Onderhoud weg tegenover Langatabiki (SRD 15.000).
5. Rehabilitatie voetpad van Lebidoti tot Poli Nason (SRD 80.000).
6. Bouw dienstwoning Nason (SRD 150.000).
7. Bouw logeergebouw Snesikondre (SRD 500.000).
8. Bouw multifunctioneel centrum Snesikondre (SRD 200.000).
9. Bouw doorgangshuis Snesikondre (SRD 100.000).
10. Bouw overloopbrug Atemsa naar Loka Loka school (SRD 50.000).
11. Bouw aanmeersteiger te Langatabiki (SRD 300.000).
12. Bouw aanmeersteiger te Loka Loka en Snesikondre (SRD 300.000).
13. Bouw aanmeersteiger te Snesikondre (SRD 300.000).
14. Herbemensing en herinrichting politiepost te Loka Loka (Ministerie Justitie, p.m.).
15. Herbemensing en herinrichting politiepost te Nason (Ministerie Justitie, p.m.).
16. Opzetten kantoor CBB te Snesikondre (Ministerie Binnenlandse Zaken, p.m.).
17. Aanstellen sportleider Paramakagebied (Ministerie Jeugdzaken, p.m.).
18. Bouw sportzaal Paramakagebied (Ministerie Jeugdzaken, p.m.).
19. Stimuleren landbouw in coöperatief verband Paramakagebied (Ministerie LVV, p.m.).
20. Stimuleren van pluimvee Paramakagebied (Ministerie LVV, p.m.).
21. Landbouwtraining Paramakagebied (Ministerie LVV, p.m.).
22. Regelmatig bezoek Economische Controle Dienst aan Paramakagebied (Ministerie Handel en Industrie, p.m.).
23. Drinkwatervoorziening Langatabiki (Ministerie Natuurlijke Hulpbronnen, p.m.).
24. Drinkwatervoorziening Nason (Ministerie Natuurlijke Hulpbronnen, p.m.).
25. Drinkwatervoorziening Loka Loka (Ministerie Natuurlijke Hulpbronnen, p.m.).
26. Boottransport Albina–Loka Loka (Min. Transport, Communicatie en Toerisme, p.m.).
27. Bustransport Paramaribo - Snesikondre (Ministerie TCT, p.m.).
28. Luchtransport Paramaribo – Nason (Ministerie TCT, p.m.).
29. Luchtransport Paramaribo – Langatabiki (Ministerie TCT, p.m.).

Dit is een behoorlijke lijst van 29 punten. Maar bij de toelichting op de begroting wordt geen enkel project toegelicht. De begroting van de eerste 13 projecten, waar wel een raming is aangegeven, komt neer op SRD 2.217.000 terwijl van de overige 16 projecten geen begroting is gegeven.

3.7 Aandachtspunten hoofdstuk 3

Uit de documenten en plannen van de overheid, die in dit hoofdstuk behandeld zijn, kunnen we een aantal hoofdlijnen halen voor het Pamakagebied. Deze hoofdlijnen laten we hier kort de revue passeren en stippen de meest relevante aan.

Pamaka is geen verzorgingsgebied

Het binnenland –inclusief het Pamakagebied– werd door de overheid en politiek lange tijd gezien als een verzorgingsgebied d.w.z. een gebied dat zelf niet veel produceert en waar de bevolking door de centrale overheid verzorgd diende te worden o.m. via gratis

overheidsdiensten. Dit idee is blijven hangen en heeft in zekere zin ook postgevat bij de bevolking zelf, die vaak ‘hulp’ vanuit de overheid verwacht. Dit beeld past echter niet in deze tijd en was een verkeerd beeld, omdat de bevolking altijd voor zichzelf gezorgd heeft d.w.z. ze hebben hun eigen voedsel geplant, eigen huizen en boten gemaakt, zichzelf bestuurd, etc. Ook heeft de centrale overheid haar beloften nooit waar gemaakt, zodat de realiteit anders is dan wat men de bevolking heeft voorgehouden. In de eerste plannen na de onafhankelijkheid was boven-Marowijne ook ingedeeld als verzorgingsgebied, waarbij echter weinig geïnvesteerd zou worden. Na de Binnenlandse Oorlog werd het gebied weer behandeld als een verzorgingsgebied, waarbij er meer wederopbouwprojecten werden uitgevoerd. Er is tussen 1992 en 2010 ongeveer 1 miljoen Euro in het Paramakaanse gebied geïnvesteerd via projecten, waarvan het meeste in basisvoorzieningen, onderwijs en gezondheidszorg.

Het verzorgingsdeel heeft te maken met onderwijs, gezondheidszorg, elektriciteit, en de normale voorzieningen die Surinamers die elders wonen ook krijgen. Tegenwoordig hoort de Algemene Ouderdom Voorziening hiertoe, maar hier hebben alle senioren burgers van Suriname recht op, zodat het geen bijzondere gunst is.

Centralisatie van de bevolking: Snesikondreplan

Binnen de overheidsplannen voor het binnenland komen vaker plannen voor om de bevolking in het binnenland te concentreren in grotere dorpen. Voor de overheid wordt het dan goedkoper om openbare voorzieningen –zoals scholen, waterleiding, elektriciteit, overheidskantoren- aan te bieden. In het Pamakagebied is het Snesikondreplan een voorbeeld van deze gedachtelijn. De structuuranalyse van het Planbureau benadrukt ook de functie van Snesikondre als een regionaal centrum. Te weinig wordt bij deze plannen stilgestaan bij de opvattingen van de plaatselijke bevolking, omdat men bijvoorbeeld dan moet verhuizen van een dorp waar men rechten op de grond heeft en kostgronden in de buurt kan aanleggen, naar een groot dorp of kleine stad, waar wellicht meer voorzieningen zijn, maar waar de traditionele leefwijze vaak niet meer mogelijk is. In het eigen dorp geldt het bestuur van het traditioneel gezag, terwijl in Snesikondre de overheid het bestuur voert. Zo een plan is vooral een overheidsplan, waarbij de overheid gaat investeren in overheidsvoorzieningen. Het moet daarom goed doorgepraat worden met de lokale bevolking, maar het is niet verwachtbaar dat de Paramakaners massaal zullen verhuizen naar Snesikondre.

Bosbouwgebied

Al in de vroegste plannen van de overheid wordt een deel van het Pamakagebied geschikt geacht voor bosbouw. Daarbij dacht men in eerste instantie niet zozeer aan bosbouw door de lokale gemeenschap of ondernemers, maar meer aan grotere bedrijven (zoals Bruynzeel) van buiten, waarbij de lokale bevolking als werknemer zou kunnen werken. Wel zou het mogelijk zijn dat het groot bedrijf hout van de lokale bevolking zou kunnen afnemen. Het gebied is zeker geschikt voor bosbouw en er zijn ook al wat lokale ondernemers actief. Dit idee wordt verder uitgewerkt in hoofdstuk 6.3.

Paramakagebied als leverancier van werknemers

In het regionaal ontwikkelingsplan 1977 was bedacht dat arbeiders uit Langatabiki aangetrokken konden worden voor het oliepalmbedrijf Patamacca. Ook zou men papaja kunnen planten. Men wilde dan een nieuw dorp langs de weg bouwen. Patamacca is opgehouden te bestaan, maar vele Paramakaners zijn inmiddels in dienst getreden van Surgold. Het plan voor het nieuw dorp is nu verwerkt in het Snesikondreplan.

Van zwerflandbouw naar permanente landbouw

In het agrarisch plan voor de regio werd positief geadviseerd over de mogelijkheid om van het kostgrondsysteem over te gaan naar permanente landbouw. Dat zou kunnen op de rivierterrassen langs de Marowijnrivier.

Ecotoerisme

De structuurplannen van het Planbureau zien voor het binnenland in zijn algemeen mogelijkheden voor ecotoerisme, maar men geeft zelf aan dat dan aan een aantal randvoorwaarden moet worden voldaan (zie hoofdstuk 6.6).

Lijst van projecten

In het Streekontwikkelingsplan Snesikondre e.o. (2010) en het districts- en ressortplan (2016) worden 48 projecten opgesomd, die verder weinig onderbouwd –en ook niet uitgewerkt– zin.

4. DE REGIO EN DE DORPEN

In dit hoofdstuk wordt allereerst het stamgebied van de Pamaka en de omgeving waarin deze zit beschreven. Dit gebeurt o.m. via kaarten. De dorpsbeschrijvingen zijn gehaald uit de dorpsplannen van elk dorp, waarnaar verwezen wordt voor uitgebreidere informatie per dorp.

4.1 De regionale infrastructuur

Aan het begin van dit document zijn twee regionale kaarten opgenomen. Kaart 1 toont het Pamakagebied ten opzichte van Paramaribo en de weg er naar toe. Belangrijk is te constateren dat het gebied voor de onafhankelijkheid alleen te bereiken was per boot via Albina en later per vliegtuig via het vliegveld van Langatabiki. Eind zeventiger jaren is de weg van Moengo naar Langatabiki aangelegd, waarvan de laatste 60 kilometer als bosontsluitingsweg. De weg was tijdens en na de Binnenlandse Oorlog jarenlang in slechte staat, maar is door de komst van Suralco en later Surgold weer in veel betere staat, ten minste tot de noordafslag naar de mijn (North Access Road). Het gedeelte daarna is ook verbeterd, maar dient regelmatig onderhouden te worden, zodat het ook in goede staat blijft.

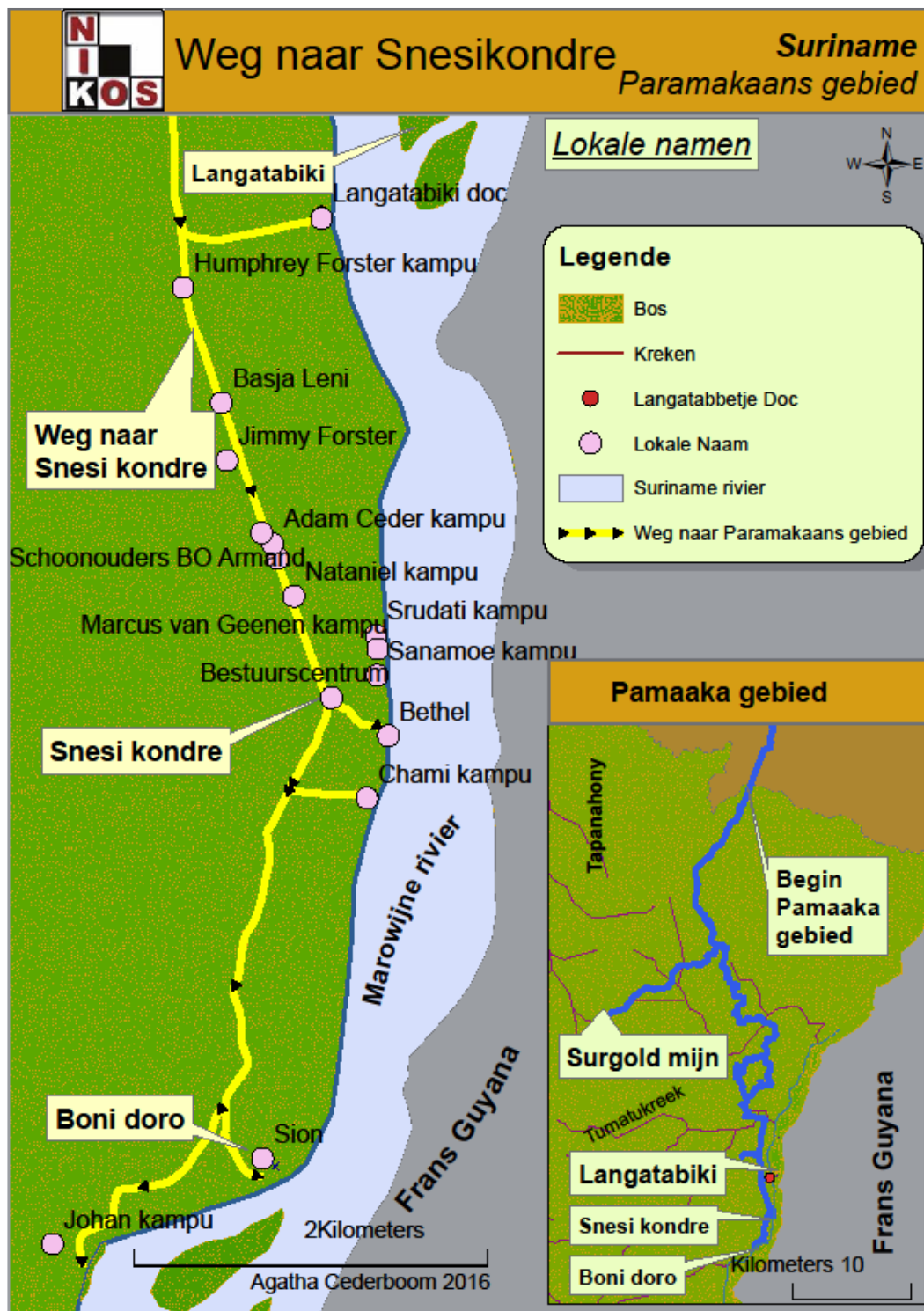
De weg eindigt iets voorbij Langatabiki, zodat men naar de andere dorpen van het Pamakagebied per boot moet. Kaart 2 toont de dorpen van het gebied t.w. van Akaati tot en met Loka Loka. Het bewoonde deel van het stamgebied d.w.z. van het eerste tot het laatste dorp is ongeveer 30 km. In verschillende dorpen werd de wens uitgesproken om de weg door te trekken van Snesikondre naar Loka Loka. Men gelooft dat het transport dan een stuk makkelijker –en goedkoper- wordt en de mobiliteit wordt verhoogd.

Met de komst van de weg is er ook een tendens dat dorpsbewoners naar de weg trekken. Dat was al begonnen voor de Binnenlandse Oorlog toen er grote concentraties van kampjes langs de bruggen bij de kreken ontstonden. Door de Binnenlandse Oorlog is dit proces gestopt en keerde iedereen weer naar zijn dorp terug m.n. Langatabiki. Inmiddels is het proces van kampjes langs de weg weer op gang gekomen en worden er zelfs meer permanente huizen gebouwd. Was het vroeger zo dat het ging om kostgrondjes langs de weg met een tijdelijk kamp, dan zien we nu een gedeeltelijke verhuizing plaatsvinden. Het betreft vooral personen van Langatabiki, maar er zijn ook al enkele bewoners van andere dorpen. Voor een deel betreft het porknokkers die in het gebied langs de kreken aan goudwinning doen of deden en hun kampen hebben omgezet in meer permanente huizen. Hetzelfde verschijnsel dat zich heeft voorgedaan langs de weg naar Afobakka en later de weg naar Atjoni, zien we thans ook in het Pamakagebied, waarbij men verhuist van het dorp naar de weg. Dit proces zal hoogstwaarschijnlijk alleen maar toenemen. Langs de weg zijn er echter geen voorzieningen, zoals licht en water, en ook geen polikliniek en school. Er is wel grond, dicht in de buurt, waarop men kan planten, maar na enige tijd zullen de kostgronden ook weer verder weg gekapt moeten worden.

Kaart 5: Hoofdwegen en nederzettingen in het Pamakagebied

Kaart 5 toont de hoofdweg vanaf km 45 naar het einde toe en laat duidelijk zien dat er veel gebouwd is langs de weg. Er zijn 92 huizen langs de weg geteld. Daarbij zijn er ook enkele plekken waar meer Braziliaanse goudzoekers wonen, inclusief bars en *cabarets*. De verschillende kampu's die wat meer naar binnen liggen m.n. van goudzoekers, zijn niet meegeteld. De bebouwing langs de weg is er een van lintbebouwing d.w.z. er vindt geen dorpsvorming plaats. Op enkele plaatsen zijn er wel een aantal huizen bij elkaar, maar er is weinig druk om een echt dorp te vormen.

Kaart 6: Wegen en nederzettingen in Snesikondre en omgeving

Kaart 6 laat het laatste deel van de weg zien, vanaf Langatabiki-dok tot en met Johan Kampu. Te Snesikondre en directe omgeving zijn 34 huizen geteld, waaronder een aantal overheidsgebouwen. De bedoeling was dat Snesikondre een bestuurscentrum zou worden van de overheid en die intentie is er nog steeds. Volgens het onderstaande plan voor Snesikondre (kaart 7) heeft de overheid in gedachten dat het meer dan een bestuurscentrum moest worden. Hoogstwaarschijnlijk verwacht zij dat mensen uit de dorpen naar Snesikondre gaan verhuizen wanneer daar de basisvoorzieningen aanwezig zijn. Het probleem is dat de overheid de afgelopen jaren nauwelijks iets heeft gedaan aan de realisatie van dit plan.

Kaart 7: Plan van Snesikondre

Na de grote overstromingen in het binnenland in november 2005 en de enorme schade die werd aangericht, nam de overheid het besluit om op drie locaties –Stoelmanseiland, Snesikondre en Atjoni– sterke bestuurscentra op te zetten, van waaruit het overheidsbestuur beter en sneller zou kunnen werken in de gebieden. Deze centra zouden ontwikkelingscentra voor hun respectieve omgeving moeten worden. Door het Ministerie van Regionale Ontwikkeling (RO) werd in samenwerking met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) een project opgesteld “Bouw Bestuur- en Onderwijsfaciliteiten Binnenland in het kader van wederopbouw van het binnenland van Suriname”. Het project werd gecoördineerd door de stichting Fonds

Ontwikkeling Binnenland (FOB). In elk van de drie centra zouden de volgende projectonderdelen uitgevoerd worden t.w.: bouw van een bestuurscentrum, elektriciteit en veilig drinkwatersysteem (plus verwerken rioolwater), vijf woningen (een voor de DC, twee voor de districtssecretarissen en twee voor stafambtenaren), houtwerkplaats, ruimte voor opslag en trainingen voor onderhoudspersoneel. Voor Snesikondre was er een begroting van € 456.525 waarvan de VNG € 188.560, RO € 256.965 en Newmont € 11.000 zou bijdragen. Ook moest er een “Integraal Ontwikkelingsplan voor de ontwikkeling van de drie gebieden” geschreven worden.⁴⁵ Inderdaad staat er in Snesikondre een bestuurskantoor en een aantal woningen, maar van het oorspronkelijk plan is nog weinig terecht gekomen. Er is wel een politiepost, maar het bestuurscentrum functioneerde begin 2016 nog niet.

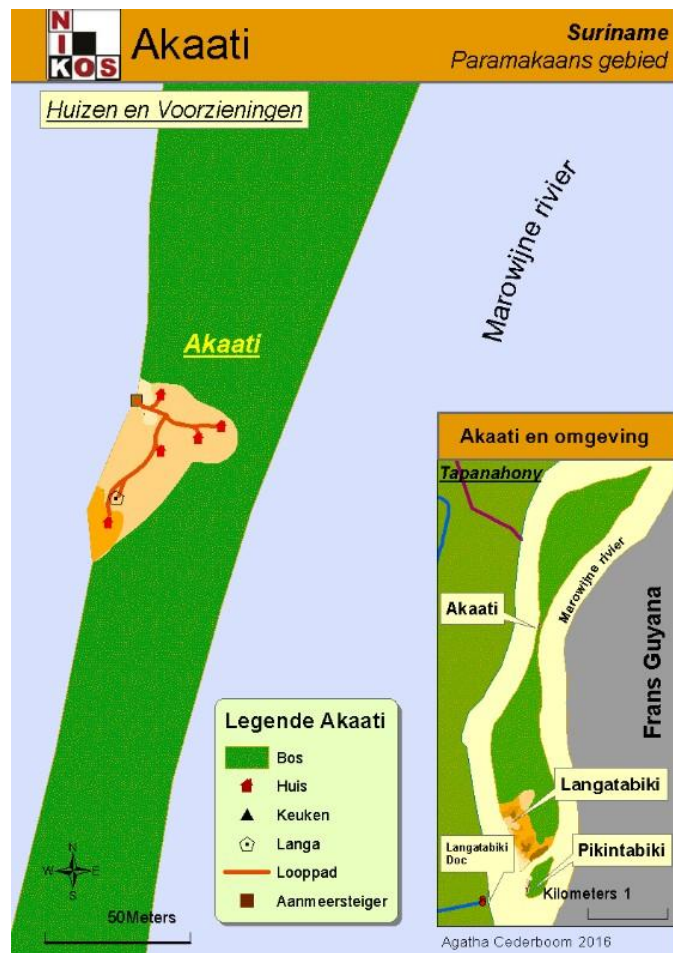
Planning:

1. Weg van Moengo naar Snesikondre dient onderhouden te worden en met name het deel vanaf de North Access Road naar Snesikondre.
2. Doortrekken van de weg van Snesikondre naar Loka Loka.
3. Nagaan wat de overheid nog concreet zal doen met het Snesikondre plan.
4. De kinderen die langs de weg wonen dienen naar school te gaan te Langatabiki en schoolvervoer moet geregeld worden.

4.2 De dorpen

De dorpen worden hier in geografische volgorde behandeld en wel van noord naar zuid. Er is van elk dorp, waar voldoende mensen woonden, een apart dorpsplan gemaakt. Voor een uitgebreide beschrijving van elk dorp wordt verwezen naar dit dorpsplan. Op Atemsa en Krikimofo na, liggen alle dorpen in het gebied op eilandjes, wat de Pamaka een uniek woongebied maakt. Van elk dorpsplan nemen wij hier de aandachtspunten op, die wij zullen gebruiken bij de formulering van de actiepunten.

Hier komen 11 dorpen aan de orde, waarvan twee vrijwel geen inwoners hebben nl. Akaati en Pikintabiki. Daarnaast is Krikimofo officieel geen dorp, maar wel een woonplaats met huizen en een bevolking. Er zijn echter naast deze 11 dorpen verschillende kleine kampu's van personen die

Kaart 8: Akaati

⁴⁵ Het oorspronkelijk plan en realisatie werd niet gevonden. Wel werd via FOB de rapportage over de verslagperiode januari-april 2008 gevonden, toen men net met de implementatie begonnen was.

uit een dorp zijn vertrokken of wel in het dorp wonen, maar ook een kampu hebben. Zoals eerder aangegeven is er daarnaast een nieuwe ontwikkeling van bewoning langs de weg van Snesikondre naar Moengo.

Rond 1970 waren er, volgens Lenoir's beschrijving, 49 plaatsen waar Paramakaners woonden, waarvan 11 dorpen en dus 38 kampu's (Lenoir, 1973, blz. 40). In oude documenten lezen we over dorpen die thans niet meer bestaan, wat de mobiliteit van de stam aangeeft.

4.2.1 Akaati

Akaati is gesticht door Abena (dochter van Sa Doifi) uit de Molo-lo die vrouw was van granman Apensa. Zij woonde eerst in Langatabiki, maar verhuisde later naar Akaati, met toestemming van de Antoosi-lo. Akaati is een kleine nederzetting in het smalste deel van het midden van het eiland Langatabiki. Momenteel is het dorp vrijwel verlaten en komen er af en toe mensen. De meeste bewoners wonen nu langs de weg o.m. Big Mama. Het dorp heeft ook geen kapitein. De kaart van Akaati is weergegeven, waarbij er vijf huizen zijn geteld (zie kaart 8).

4.2.2 Langatabiki

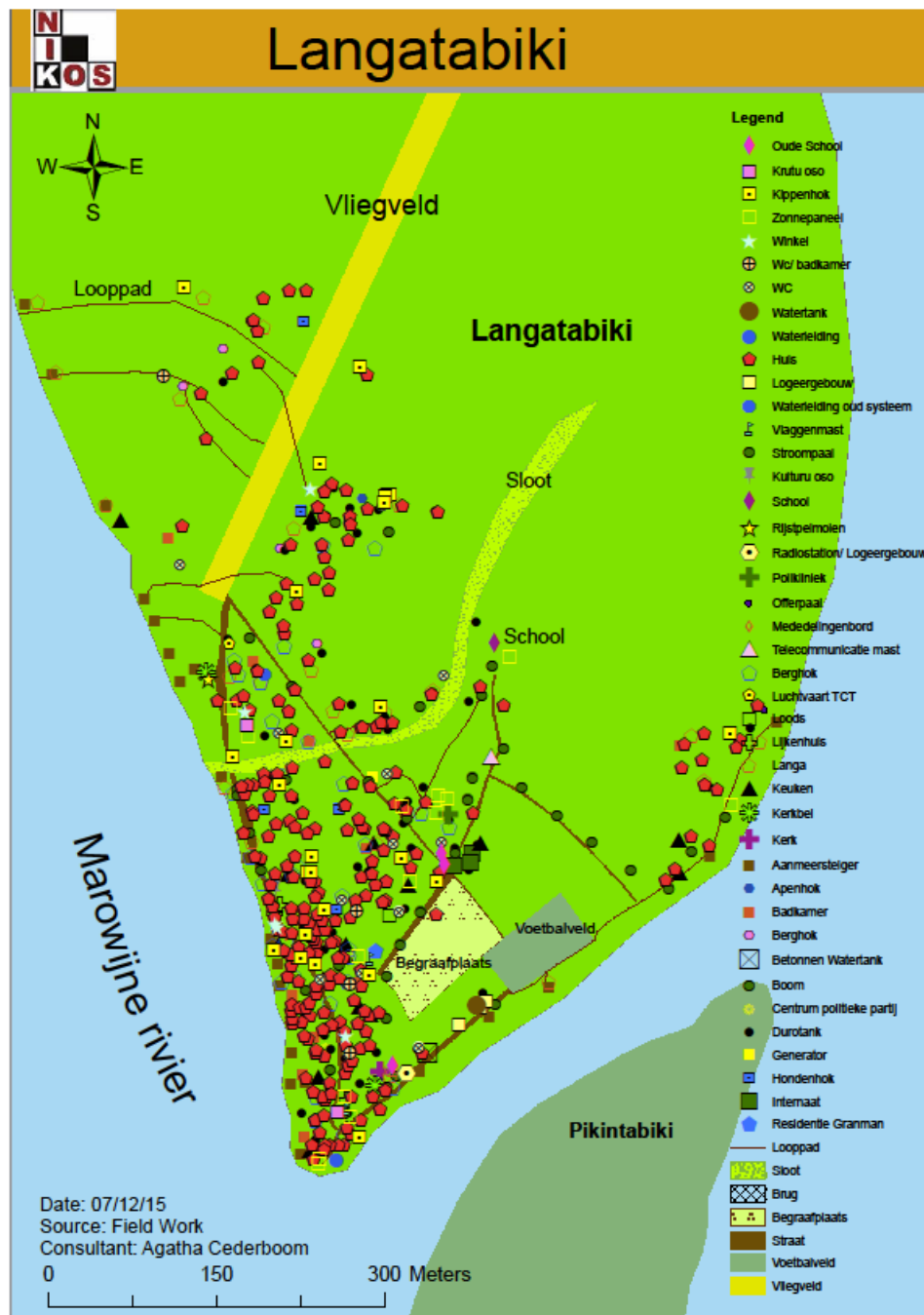
Het dorp Langatabiki (lokale namen zijn Bofutunengre en Otibokondre) is het grootste dorp van de Paramakaners. Er zijn 210 huizen, waarvan 45% bewoond wordt door personen die daar vast wonen. Daarnaast wordt 28% bewoond door personen die er tijdelijk wonen, terwijl 27% van de huizen onbewoond is. Er wonen ca. 350 personen, waarvan 100 er tijdelijk wonen. De bewoners zijn voornamelijk van de Antoosi-lo.

Het dorp is gesticht door granman Apensa en staat bekend als een EBG dorp, omdat de meeste inwoners leden van de EBG zijn. Het dorp heeft het enige operationele vliegveld in de regio. Verder is er o.m. een EBG school, een polikliniek, een kerk, een radiostation, een communicatiemast, een generator en een beperkt waterleidingsysteem. Langatabiki is het dorp van de granman die daar zetelt en vergadert.

Er is behoefte aan een uitgebreid waterleidingsysteem, omdat het huidige systeem slechts vijf kranen telt. Voor elektriciteit is het dorp aangewezen op een overheidsgenerator en overheidsbrandstof, die onregelmatig wordt aangeleverd. Er is een beperkt zonnepanelenproject uitgevoerd. Het telefoonverkeer is goed, radio ontvangst is beperkt, terwijl TV beelden niet worden ontvangen. Het lokale radiozendstation A-ja-u-de (Ajawde) zendt beperkt uit en de potentie wordt onvoldoende benut bijv. er kan meer gedaan worden aan lokaal nieuws, educatie en voorlichting. Er is behoefte aan een duurzame betonnen aanmeersteiger. De vervallen brug over de sloot moet worden gerenoveerd en er is behoefte om de twee zandwegen te verharderen/bestraten. De bevolking wil lagere bustarieven naar Paramaribo.

Langatabiki ligt in een mooie omgeving, maar de biodiversiteit is enigszins achteruit gegaan. Ter overleving doet men voornamelijk aan zwerflandbouw en goudwinning. Verkrijging van gemeenschapsbos en goudconcessies heeft de hoogste prioriteit voor verdere ontwikkeling om de levensvatbaarheid van de gemeenschap te behouden en opbrengsten uit de aanwezige natuurlijke hulpbronnen ten goede van de gemeenschap te laten komen. Door uitgifte van concessies c.q. toelating van derden in hun economische zone wordt de gemeenschap benadeeld en geremd in haar ontwikkeling. Dit moet worden tegengegaan. Het dorp is enigszins vervuild en de aanwezige sanitaire voorzieningen moeten verder worden uitgebreid en de problemen daarbij worden opgelost. Vuilverwerking en milieu bewustwording moeten worden aangepakt. Als oplossing voor hoogwateroverlast moet hoogbouw worden gepropageerd. De milieuschadelijke activiteiten van de goudpontons en skalians moet worden

gereguleerd of verboden. Er zijn mogelijkheden om de ontwikkeling op gang te brengen voor hout en voedingsmiddelen productie voor Surgold en voor derden.

Kaart 9: Langatabiki

Langatabiki heeft drie vrouwenorganisaties, een recreatiezaal en een voetbalveld. De sport moet weer gestimuleerd worden en de sportaccommodatie moet worden gerenoveerd, gemoderniseerd (stadion bijbouwen) en onderhouden. Er was een internaat dat leeg staat en gerenoveerd moet worden met een andere bestemming. Het toerisme biedt wellicht meer mogelijkheden. Het Pamaka festival kan hiertoe bijdragen, terwijl het ook voor meer bewustwording en cultuuroverdracht kan zorgen. De gezondheidszorg is goed, maar behoeft toch enige verbetering. Het dorpsbestuur dient te worden getraind en de vrouwenorganisaties versterkt.

Aandachtspunten Langatabiki

1. Er zijn een aantal aanmeersteigers voor goederen en personen nodig.
2. Een goedkopere busdienst van de overheid naar Paramaribo is wenselijk.
3. Langatabiki heeft een groter waterleidingsstelsel nodig dat niet alleen veilig drinkwater levert, maar ook de huizen bereikt.
4. Het huidige drinkwatersysteem dient goed te werken (o.m. extra zonnepanelen voor stroom van de pompen) en onderhouden te worden (onderhoudsteam en afspraken).
5. Er is een grotere dieselgenerator nodig voor de elektriciteitsvoorziening van het dorp (maar opnieuw evalueren na afloop zonne-energie project).
6. De behuizing van de huidige generator moet gerenoveerd worden.
7. Het zonnepanelenproject van EDF moet afgerond worden
8. Er is behoefte aan ontvangst van televisie.
9. Het lokale radiostation dient beter ingezet te worden en heeft regionale uitstraling.
10. In verband met de volksgezondheid, bevordering van de visstand en veiligheid van de vaarroute moeten de goudpontons en skalians in de rivier worden aangepakt.
11. Er moet onderzoek gedaan worden en voorlichting gegeven worden over welke vissen men veilig kan eten en welke niet.
12. Het dorp moet beschikken over eigen gemeenschapsbos en men moet geen concessies aan derden geven.
13. Het probleem van de vuilhopen, vervallen woningen en grof vuil moet in het belang van de volksgezondheid worden aangepakt bijv. via concrete acties en voorlichting. Er kan werkgelegenheid worden gecreëerd door de werklozen in te zetten om het dorp schoon te houden.
14. Het tekort aan toiletten dient aangepakt te worden.
15. De brug over de sloot moet gerenoveerd worden.
16. De wegen moeten verhard worden.
17. De kleinschalige mijnbouw heeft nog een toekomst en moet behouden blijven, maar dit moet men in groter verband oplossen.
18. De landbouw heeft potentie m.n. afzet aan Surgold. Introductie van kleine mechanische tuinbouwwerktuigen en betere teelttechnieken zou de landbouwproductie kunnen bevorderen.
19. Kwakproductie zou verbeterd kunnen worden, omdat het een goed houdbaar product is.
20. Nagaan of de medicinale planten meer inkomsten kunnen opleveren.
21. Bosbouw kan bevorderd worden middels bijscholing, training en aanschaf van een Lucas mobiele zaagmachine en de nodige training om het te bedienen.
22. De mogelijkheid van een lokale markt in Langatabiki (of een marktdag) nagaan.
23. Toerisme zou misschien bevorderd kunnen worden.
24. De mogelijkheid tot het opzetten van vervolgonderwijs (VOJ school) moet bekeken worden.
25. Onderhoud van de school, leerkrachtenwoningen en omgeving verdient aandacht.
26. Nagaan wat met het oud internaat gedaan kan worden bijv. voor vervolgonderwijs of misschien voor tijdelijke opvang van kinderen wiens ouders bij Surgold werken.
27. Gesprek met de Medische Zending over de medicijnvoorraad, grotere betrokkenheid bij algemene hygiëne en gezondheidsvoorlichting (bijv. over water en kwik via radio).
28. Meer aandacht voor ouderen en mensen met een beperking. Er zijn tenminste twee rollators/ looprekken, drie rolstoelen en drie paar krukken nodig om deze personen te helpen.
29. Er is behoefte aan een omrastering bij de EBG kerk.
30. Renovatie van het voetbalveld en bouw van tribunes.
31. De schoolsport dient weer gestimuleerd te worden.

32. Training voor het dorpsbestuur, gericht op het besturen.
33. De DC behoort het dorp vaker te bezoeken.
34. Kennisoverdracht Paramakaanse cultuur bevorderen.
35. Stimuleren samenwerking vrouwenorganisaties.
36. De stichting Ajaude versterken met nieuwe bestuursleden.
37. Het irrigatieprobleem van de kostgronden moet bekeken worden en eventuele oplossingen gezocht worden.
38. De wateroverlast bij overstromingen moet tegengegaan worden m.b.v. deskundigen.
39. Nagegaan moet worden wat gedaan moet worden om zoveel mogelijk leerlingen aan te trekken voor de school. Bv. kwaliteit verbeteren door aantrekken beter gekwalificeerde leerkrachten. Het is beter als ervaren leerkrachten de school leiden.

4.2.3 Pikintabiki

Tegenover Langatabiki ligt het eiland Pikintabiki. Dat was vroeger een goed bevolkt dorp, maar tegenwoordig woont er bijna niemand meer. Er wordt nu geprobeerd om het nieuw leven in te blazen.

4.2.4 Badatabiki

Het dorp Badatabiki is gesticht op een klein eiland (700 m lang en 300 m breed) in de Marowijnerivier ten zuiden van Langatabiki door papa Kofi en bestond al voor het dorp Langatabiki. Nadat Nason was gesticht zijn er Asaiti's naar Badatabiki gegaan en vanuit daar heeft men toen nog de dorpen Bonidoro en Skintabiki gesticht. Bonidoro is thans verlaten. Badatabiki is een klein dorp met een 30-tal huizen, waarvan 10 onbewoond zijn. De rest wordt bewoond door ongeveer 50 personen. De kinderen gaan naar de school te Nason, ongeveer een half uur varen. Er zijn sterke sociale netwerken en men helpt elkaar.

Antonius Abagi is niet alleen kapitein, maar tevens één van de vier hoofdkapiteins van de stam. In Badatabiki zijn er drie eigen organisaties namelijk het dorpsbestuur, een vrouwenorganisatie en een stichting. De vrouwenorganisatie "Djombo da ie du" bestaat ongeveer 10 jaar en is voortgesproten uit de regionale organisatie Anamakandi (die inmiddels niet meer bestaat). De kapitein is voorzitter van de "Stichting Badatabiki". De stichting kan ingezet worden voor ontwikkelingswerk, maar moet nog verder vorm krijgen.

Badatabiki ziet er netjes uit en de huizen zijn grotendeels van recente datum en zien er goed uit. Er heerst een prettige sfeer in het dorp. Ze gebruiken de opbrengsten uit de goudsector goed in het dorp bijv. in de huisvesting. Men heeft profijt uit de activiteiten van de kleinschalige goudwinning m.n. in de Paramakakreek. De traditionele economie speelt nog steeds een grote rol voor zowel de mannen als de vrouwen. De bevolking is voor haar voedselvoorziening zeer afhankelijk van de oogst van de eigen kostgronden. Iedereen heeft wel een kostgrond.

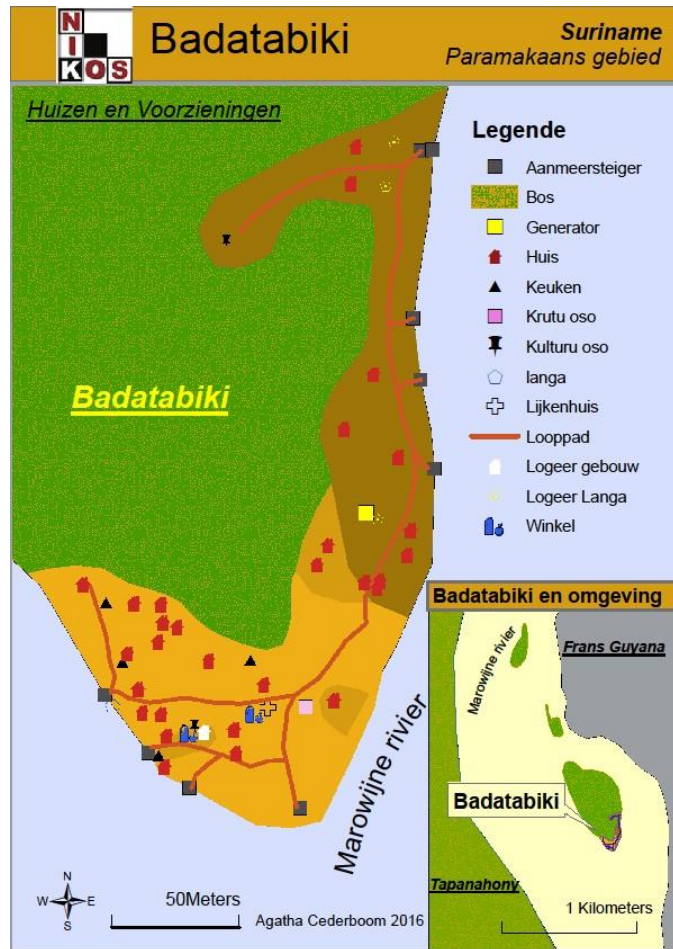
Kaart 10: Pikintabiki

Men heeft o.m. nodig: een betonnen aanmeersteiger, waterleiding, en liefst permanente elektriciteit. Men wil televisie ontvangen. Men heeft geen titel op het bos en geen eigen goudconcessies. De activiteiten van de skalians moeten gereguleerd dan wel verboden worden. Botenbouw kan gestimuleerd worden en landbouwtraining is welkom.

Aandachtspunten Badatabiki

1. Er is tenminste één goede aanmeersteiger nodig.
2. Er is een waterleidingsysteem nodig en veilig drinkwater.
3. Er is behoefte aan permanente elektriciteit, wellicht zonne-energie.
4. Er is behoefte aan goede ontvangst van radio en televisie.
5. Bij het bouwen van nieuwe huizen is hoogbouw aan te bevelen i.v.m. het stijgende water.
6. Het probleem van de verstoring van het milieu door goudpontons dient aangepakt te worden.
7. Goudwinning regelen middels concessies, zodat anderen niet profiteren van de rijkdom.
8. Goudpontons en skalians moeten aan regels gebonden worden en liefst verboden worden.
9. Trainingen in teelt en verzorging van gewassen.
10. Marketing van landbouwproductie verbeteren.
11. Betere tools voor het efficiënter bouwen van boten.
12. Indien belangstelling, kan de handycraft productie bevorderd worden.
13. Eventueel kan een lokale toeristentour worden aangeboden aan toeristen die elders logeren, waarbij m.n. het verhaal van Boni interessant lijkt.
14. Nagaan of het systeem met internaten op Langatabiki dan wel Nason nog haalbaar is m.n. voor secundair onderwijs.
15. Training voor dorpsbestuur.
16. Eventueel andere relevante trainingen organiseren of in participeren.
17. Er zijn sport- en recreatiefaciliteiten nodig.
18. Het dorpsbestuur behoort regelmatig te vergaderen. Training van het dorpsbestuur kan hiertoe bijdragen.
19. De DC moet de BO's instrueren het dorp vaker te bezoeken.

Kaart 11: Badatabiki

4.2.5 Krikimofo (Sebedoekondre)

Het dorp Sebedoekondre (meer bekend als Krikimofo) ligt dicht bij de monding van de Paramakakreek (vandaar de naam Krikimofo). Via deze kreek kwamen de Pamaka naar de Marowijnerivier en in deze kreek hebben zij jaren gewoond en verschillende dorpen gesticht. Vlakbij de monding van de kreek hebben de Pamaka ook het eerste dorp aan de

Marowijnerivier gesticht nl. Amoesa. Het is ook de kreek waar de centrale begraafplaats van de Pamaka is. Jammer genoeg is de kreek nu dichtgeslibd door de goudwinningsactiviteiten in de bovenloop en is de kleur van de kreek veranderd van bruinzwart in geelbruin van de modder. Het water drinkt men ook niet meer. Uniek is dat deze kreek niet, zoals gebruikelijk, naar het noorden in de Marowijnerivier uitmondt, maar naar het zuiden.

In Sebedoekondre staan twee monumenten. Het eerste monument staat boven op de berg en het tweede onderaan, dicht bij de oever van de rivier. Het eerste monument is opgericht ter gedachtenis aan de voorouders die via de Paramakakreek naar de Marowijne zijn gekomen. Het is na het ontstaan van Sebedoekondre opgericht door de granman van de Paramakaners. Het tweede monument is een standbeeld van een vrije manspersoon, waarvan de kettingen gebroken zijn. De oorspronkelijke stichter is Sebedoe en zijn naam zou op het standbeeld moeten staan. Hij was onderweg naar deze plaats om zich te vestigen, maar werd onderweg gedood en is dus nooit gearriveerd. Zijn geest is echter op andere mensen overgegaan, die uiteindelijk wel zijn gearriveerd en het dorp hebben gesticht rond 1991/1992. Het huidige dorp is gesticht door een groep personen die uit Atemsa vertrokken zijn, maar er wonen ook Paramakaners van andere lo's en personen van buiten. Een ieder is welkom volgens de dorpsoudsten.

Op deze luchtfoto is het dorp Krikimofa te zien met het brede strand er voor. Rechts is de Paramakakreek. Verderop in de kreek vindt goudwinning plaats, wat goed zichtbaar is. In de rivier zijn duidelijke onnatuurlijke grindhopen te zien die door skaliërs zijn opgeworpen. Links van het dorp zijn kostgronden te zien en voor de kostgronden een aanmeerplaats voor het goudgebied.

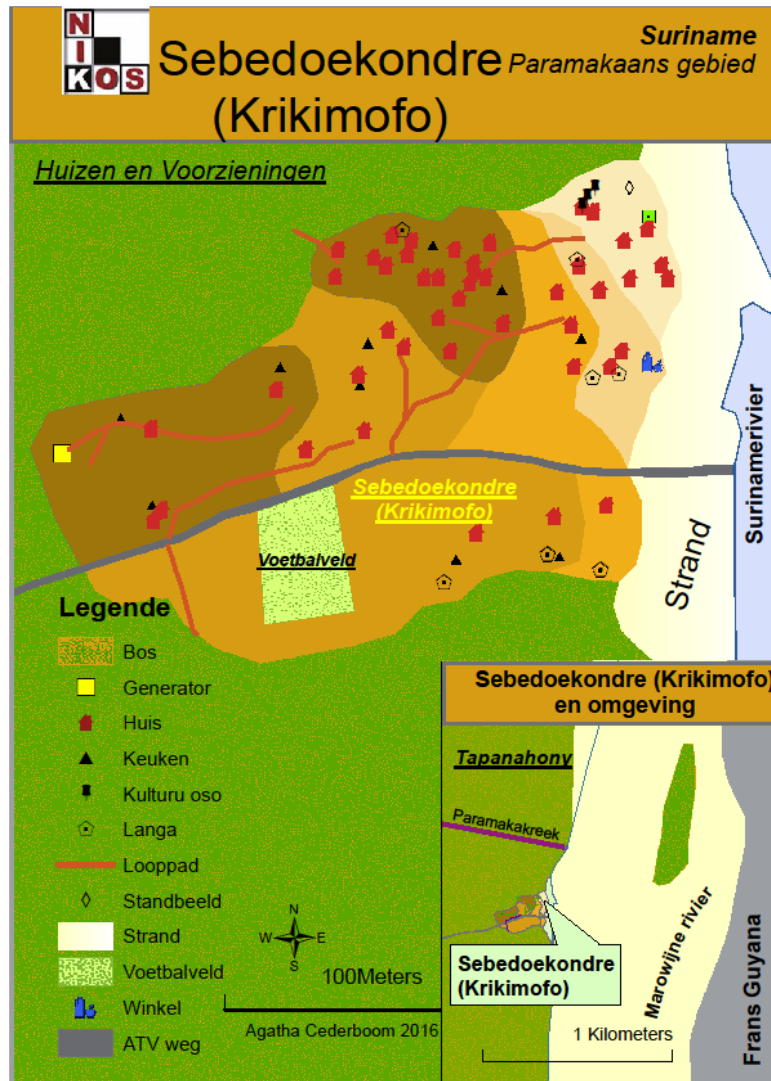
Krikimofa telt 45 huizen, waarvan 10 onbewoond zijn. Er wonen naar schatting 60 personen. Het dorp ligt op 40 minuten varen van Langatabiki en 10 minuten van zowel Badatabiki in het noorden als Nason in het zuiden.

Krikimofa is het enige Paramakaanse dorp met een vrij breed strand, maar dat strand loopt bij hoog water onder water. Vandaar de behoefte aan een aanmeersteiger.

De belangrijkste bron van inkomsten zijn de kostgronden. Men maakt ook wel boten en er worden kulastokken voor boten gemaakt en verkocht. Dhr. Petrus Tjappa is kunstenaar die op bestelling houtsnijwerk maakt. De heer Potali Tjappa (meneer Pot) is natuurgenezer waar men voor niet-westerse behandelingen terecht kan. Er komen soms mensen van ver om genezing te

zoeken voor langdurige ziektes. De dorpsoudsten van Sebedoekondre zien het dorp als een centrum van traditionele cultuur.

Er is behoefte aan waterleiding, permanente elektriciteit, TV en radio ontvangst, landbouw trainingen, en regulering/verbieden van de skalian activiteiten. Er is ook behoefte aan een krutu oso.

Kaart 12: Sebedoekondre

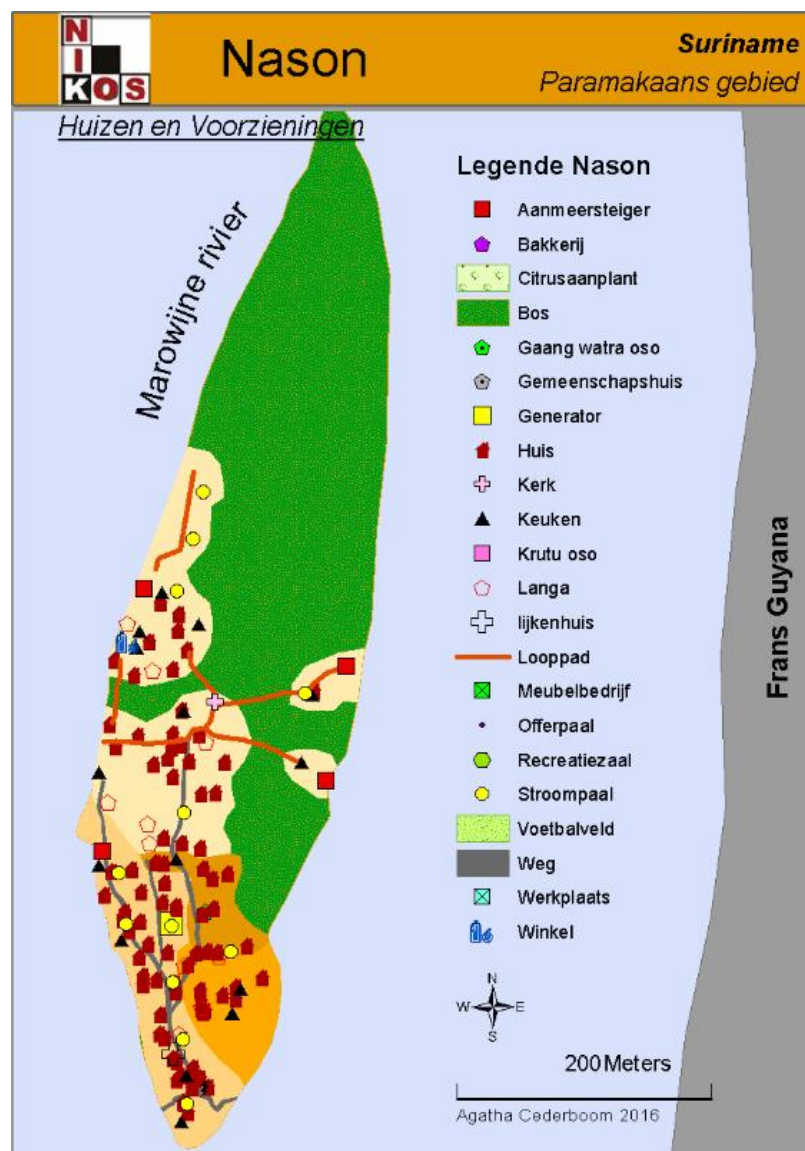
Aandachtspunten Krikimofo

1. Er is een stenen trap van beneden tot boven in het dorp nodig.
2. Een waterleidingsysteem met veilig drinkwater.
3. Er is behoefte aan permanente elektriciteit, wellicht zonne-energie.
4. Er is behoefte aan goede ontvangst van radio en televisie.
5. Het strand moet opgespoten worden en de vaargeul moet verlegd worden, zodat het veiliger wordt voor de bewoners.
6. De kinderen hebben bijles nodig om de school met succes af te ronden.
7. Onderwijs voor volwassenen.
8. Landbouwtrainingen.
9. Cursussen voor vrouwen zoals knip- en naaicursus, zodat men zelf kleren en klamboes kan maken.

10. Landbouwproductie stimuleren en afzetmarkt organiseren.
11. Verwerking bosproducten bevorderen.
12. Handycraft werkplaats bouwen.
13. Er is behoefte aan een vergaderzaal (*krutu oso*).
14. Er is een recreatiezaal nodig.
15. Een speeltuin voor kinderen.
16. Er is behoefte aan sporttrainingen m.n. voetbal.
17. Contact met andere organisaties bevorderen.

4.2.6 Nason

De naam Nason is afgeleid van het Nassau gebergte en het dorp werd ook wel Nason kondre genoemd. Daarvoor stond het bekend als Amekan kondre naar de eerste kapitein Amekan (of Amerikan). Het dorp heeft drie wijken: Ede, Mindi en Gogo. Het eiland ligt heel mooi met uitzicht op het Nassau gebergte. Het dorp ligt tussen Krikimofa in het noorden op 10 minuten varen en Tabiki Ede in het zuiden op 20 minuten varen. Nason ligt ongeveer in het midden van het bewoond gebied van de Paramakaners.

Nason is gebouwd op een vrij klein eiland (800 m lang en 200 m breed) in de Marowijne rivier. Iets meer dan de helft van het eiland is bebouwd. Nason is één van de grotere dorpen in het Pamakagebied. Het was eens een druk bewoond dorp, maar de laatste jaren is er een duidelijke afname van de bevolking. Van de 84 huizen die zijn geteld, waren 29 permanent bewoond, 31 tijdelijk bewoond en 24 onbewoond. Het dorp was vroeger het centrum van waaruit de RK in het gebied werkten. Er is sinds 1938 een RK school met eigen elektriciteit en bibliotheek. De school, de polikliniek van de Medische Zending (MZ), en het (niet operationele) vliegveld zijn op de vaste oever tegenover het eiland gebouwd. Vlakbij de MZ poli is er een Chinese winkel. Niet ver van het vliegveld is het Dorothea toeristen verblijf.

Kaart 13: Nason

De dorpsbewoners leven vooral van kleinschalige goudwinning en landbouw. Er zijn twee vrouwenorganisaties nl. *Nason Uma Seeka Libi* en *Uma Denki*. Verder is er een Stichting Aboi, die een werkarm is van *Uma Denki*.

Aandachtspunten Nason

1. Voor de poli moet de koelkast waarin vaccins worden bewaard gerepareerd worden, indien nodig een nieuwe aanschaffen.
2. 24 uur per dag stroom op de poli en voor de verpleegsters d.m.v. zonnepanelen.
3. Een aanmeersteiger bouwen bij de poli.
4. Een wachthuis voor patiënten.
5. Er is behoefte aan goede ontvangst van radio en televisie.
6. Er is behoefte aan permanente energie, wellicht via zonne-energie.
7. Er is een waterleidingsysteem nodig met veilig drinkwater.
8. De leerkrachten upgraden, zodat het onderwijspeil stijgt.
9. Er zijn nog drie onderwijzerswoningen nodig.
10. De leiding en bewoners van Nason moeten het wegtrekken van de bevolking tegengaan, anders wordt het een verlaten dorp.
11. Het vuil moet milieuvriendelijker worden opgeruimd.
12. Het probleem van de skaliens moet aangepakt worden, zodat de rivier niet aangetast wordt.
13. De kleine mijnbouw (goudwinning) voorziet nog in inkomen en dat wil men behouden.
14. Kwakverkoop levert wat inkomen op en dient verder gestimuleerd te worden.
15. Landbouw zou gestimuleerd kunnen worden voor de verkoop.
16. Toerisme kan mogelijk voor wat inkomen zorgen.
17. Voor permanente energie op school zijn zonnepanelen een goede oplossing.
18. Het taalprobleem aanpakken wat tot betere schoolprestaties zal leiden.
19. Er is vervolgonderwijs nodig voor de regio.
20. Sport en recreatie dienen gestimuleerd te worden.
21. Sanitaire voorzieningen verbeteren.
22. Meer aandacht voor ouderen en gehandicapten.
23. Het vrouwen centrum aanpakken.
24. Het dorpsbestuur moet vaker aanwezig zijn in het dorp en het goede voorbeeld geven.
25. Het dorpsbestuur moet getraind worden.
26. De BO moet vaker langskomen en problemen aanpakken.
27. Werknemers van Surgold moeten gestimuleerd worden om in hun gebied te blijven.

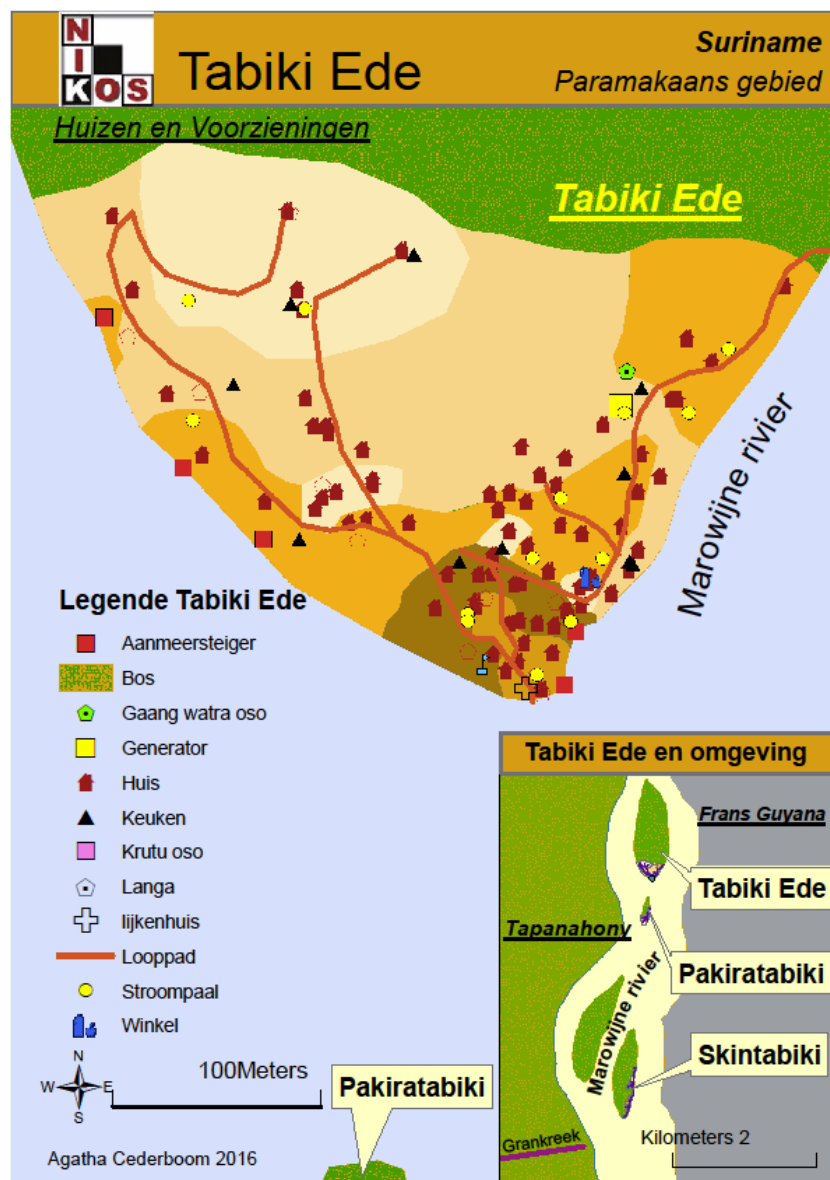
4.2.7 Tabiki Ede

Het dorp Tabiki Ede (ook wel *Gaan Pakila Tabiki* genoemd) is gesticht door de Wataweliki-lo, evenals het dorp Atemsa. Er wonen ook vertegenwoordigers van de Asaiti-lo. Het dorp telt 64 huizen waarvan 35 permanent, 15 tijdelijk en 18 onbewoond zijn. Er wonen ongeveer 75 tot 100 personen.

Het dorp ligt op een groot eiland (1,3 km lang en 450 m breed) in de Marowijnerivier tussen Nason (kwartier varen naar het noorden) en Pakiratabiki (enkele minuten varen naar het zuiden). Het eiland bestaat grotendeels uit drassige gebieden (sombo's) die rijk zijn aan vis.

De landbouw is de belangrijkste bron van inkomsten en de meeste personen hebben een kostgrond. Men plant voornamelijk knolgewassen (cassave, tayer, e.d.), maar ook rijst, bananen en groente. Veertig procent van de bevolking leeft van zwerf landbouw, vijftien procent heeft een inkomen elders, (waaronder porknokkers, Surgold, overheid), achttien procent is werkloos of heeft af en toe een job, en achttien procent is bejaard met een AOV.

Kaart 14: Tabiki Ede

Er is geen waterleiding, maar wel elektriciteit via een overheidsgenerator, en ook telefoon, maar geen ontvangst van televisie. Het dorp heeft de eerste betonnen aanmeersteiger in het gebied aangelegd. Het dorp Tabiki Ede heeft geen titel op het bos (gemeenschapsbos) en ook nooit een houtkapvergunning (HKV) gehad. Men vindt het belangrijk dat de grondenrechten vastgelegd worden.

De kinderen gaan naar school in Nason, maar men is niet zo tevreden over de school. Ook is er geen vervolgonderwijs in de regio. Voor de polikliniek moet men ook naar Nason. Het dorp heeft een dorpsbestuur, maar geen andere organisaties.

Aandachtspunten Tabiki Ede

1. Er is waterleiding nodig met goed drinkwater.
2. Er is behoefte aan permanente energie, wellicht zonne-energie.
3. De lichtmotoroperators zouden een monteurstraining moeten krijgen.
4. Er is behoefte aan goede ontvangst van radio en televisie
5. Er moet training komen hoe men het huisvuil beter kan verwerken.

6. De grondenrechten moeten geregeld worden (voor de stam)
7. Landbouw is de belangrijkste sector en dient ondersteund te worden m.n. wanneer men meer producten kan verkopen aan Surgold en elders.
8. Er is behoefte aan een cassavemolen en gereedschappen voor bewerking van de grond.
9. De mogelijkheid van vervolgonderwijs in de regio bestuderen.
10. Gedacht wordt aan een landbouwschool om groenten en fruit te leveren aan Surgold.
11. Eventueel relevante trainingen nader inventariseren en verzorgen.
12. Een rolstoel en twee rollators voor ouderen en gehandicapten.
13. Er dienen betere faciliteiten voor kinderen te komen bijv. een speeltuin.
14. De recreatiezaal moet opgeknapt worden.
15. Training voor het dorpsbestuur om hen te versterken. Het dorpsbestuur moet niet alleen westers onderwijs krijgen, maar moet ook kennis opdoen over het doen en handelen van het traditioneel bestuur van de Pamaka.
16. Er dient een organisatie te komen om het dorpsbestuur te ondersteunen bij de ontwikkeling.
17. Het 'koeli oso' dient opgeknapt te worden.

4.2.8 Pakiratabiki

De oorspronkelijke bewoners van Pakiratabiki komen van het dorp Nason. De stichter van het dorp, de heer Da Akodo van de Asaiti-lo, is samen met zijn zus en haar kinderen naar hier gekomen. Zijn broer (Papa Asede) is de stichter van het dorp Loka Loka. Dezelfde familie heeft het dorp Skintabiki gesticht. Het dorp wordt ook wel Akodokondre of Kodokondre genoemd naar de stichter Akodo. Hij was ook de eerste kapitein van het dorp. Hij was door granman Apensa benoemd. Vroeger was er een politiepost in het dorp gevestigd, aan de rand van het eiland, maar die is later verhuisd.

Pakiratabiki is gelegen op een vrij klein eiland (400 m lang en 100 m breed) in de Marowijnrivier. Het ligt een uur varen van Langatabiki en enkele minuten varen van Tabiki ede (in het noorden) en een half uur varen van Loka Loka en 10 minuten varen van Skintabiki (in het zuiden). Het dorp beslaat minder dan 200 m in lengte. Pakiratabiki telt 20 huizen, waarvan ongeveer driekwart bewoond is. Er wonen nog geen 30 personen in het dorp. In het verleden trok men naar Frans-Guyana toe vanwege de betere sociale voorzieningen. De mensen die er nog zijn migreren niet meer.

Hoewel er wel drie aanmeerplaatsen zijn is er behoefte aan een duurzame betonnen aanmeersteiger. Er is nooit waterleiding geweest. Het dorp heeft zelf een generator aangeschaft, maar die is kapot. Er is telefoonverkeer, maar geen televisie ontvangst.

De bevolking woont al lang in het gebied, maar beschikt niet over de formele grondenrechten en dit moet geregeld worden. Er is er geen titel op het gemeenschapsbos en geen goudconcessie. Men leefde een tijd van inkomsten uit goudwinning, maar nu vooral van de landbouw.

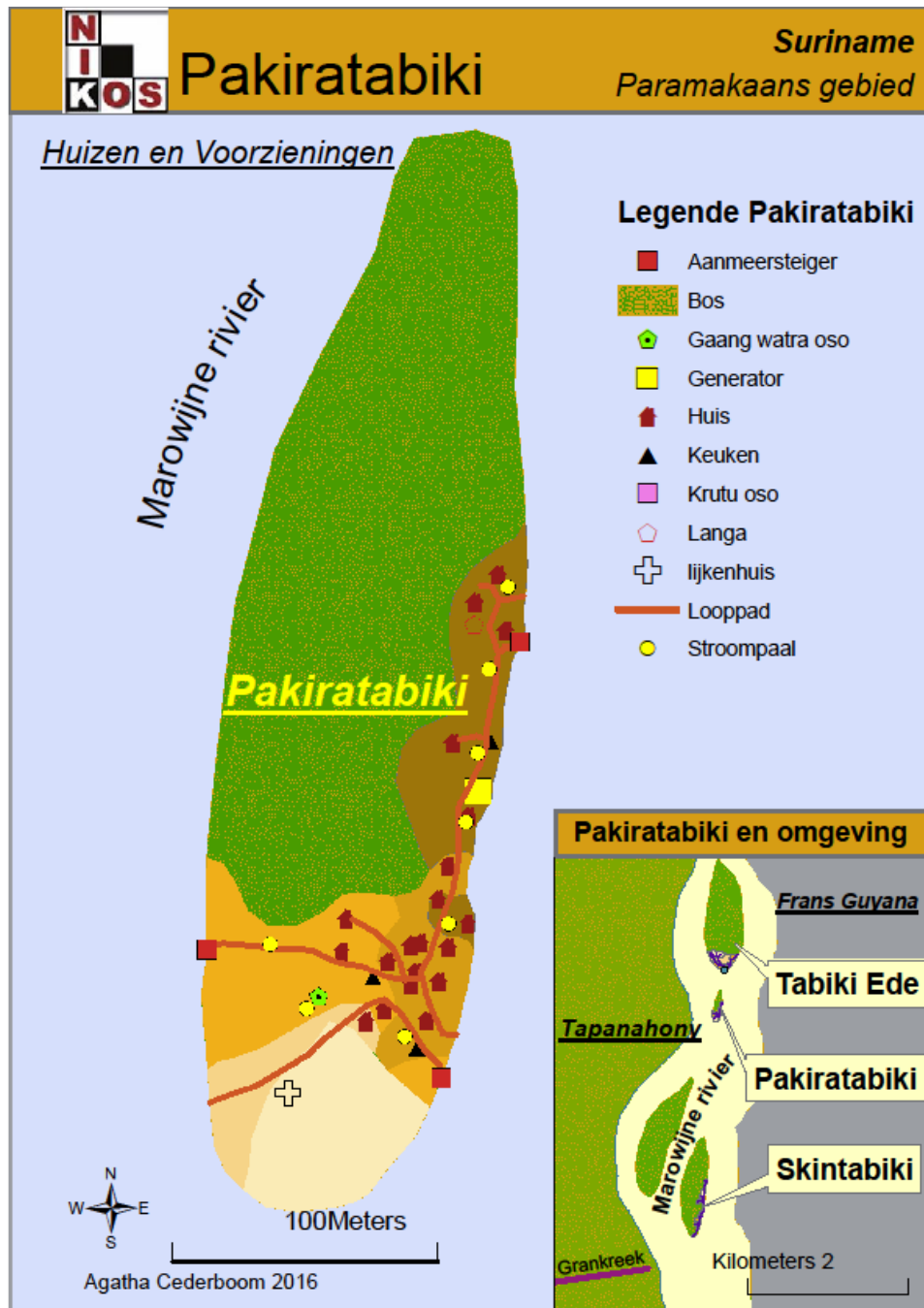
Aandachtspunten Pakiratabiki

1. Er is een betonnen aanmeersteiger nodig.
2. Waterleiding met veilig drinkwater nodig.
3. Het elektriciteitsnet en generator moeten vernieuwd, waarbij de mogelijkheid van zonne-energie bekeken moet worden.
4. Er is behoefte aan goede ontvangst van radio en televisie.
5. Reparatie van buitenboordmotoren (en evt. andere apparaten zoals generatoren) in de omgeving.
6. De grondenrechten moeten geregeld worden.

7. Titel op gemeenschapsbos aanvragen.
8. Vanwege het overstromingsgevaar moeten nieuwe huizen zoveel mogelijk op neuten gebouwd worden.
9. Ondersteuning bij de landbouw o.m. gereedschappen.
10. Cassavemolen aanschaffen.
11. Mogelijkheden voor vervolgonderwijs in het gebied.
12. Training voor het dorpsbestuur.

De aanpak van de water- en energievoorziening, aanschaf van agrarische tools en cassavemolen verdienen de hoogste prioriteit.

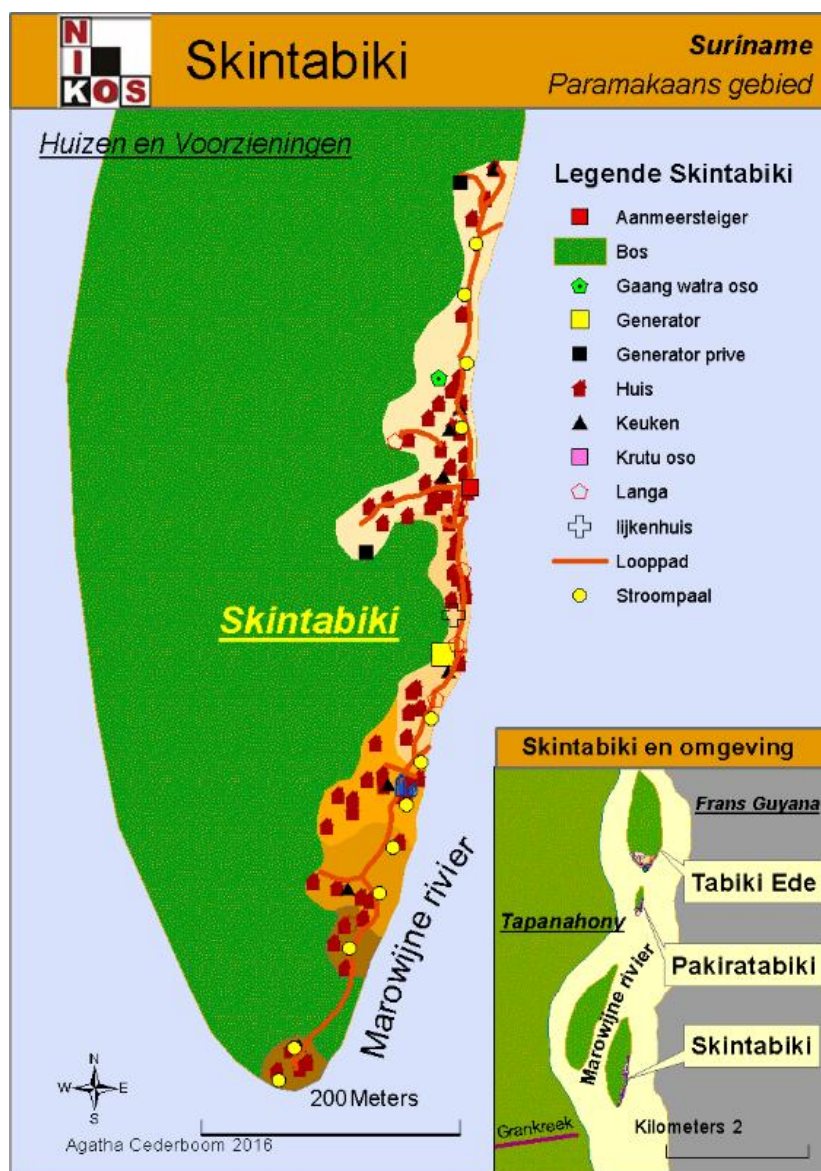

Kaart 15: Pakiratabiki

4.2.9 Skintabiki

Het dorp Skintabiki is gesticht door de Asaiti-lo vanuit Nason via Badatabiki. Da Kwasi Akowina en Ma Akoebi zijn de stichters van het dorp. Er zijn een 65-tal huizen, waarvan een deel vast wordt bewoond door ongeveer 50 tot 75 personen. Een deel van de huizen wordt tijdelijk bewoond en een deel is onbewoond.

Het is een vrij langgerekt dorp (800 m lang en 100 m breed) langs de oostkant (vandaar de naam Skintabiki) van het eiland; het eiland zelf is iets langer en bijna 300 m. breed. Het dorp ligt dicht bij de Frans-Guyanese oever en niet ver van de Surinaamse Grankreek. Het dorp ligt in de Marowijnerivier tussen Pakiratabiki en Atemsa. Het is alleen per boot bereikbaar. Er is behoefte aan een betonnen aanmeersteiger.

Kaart 16: Skintabiki

Er is nooit een waterleidingsstelsel geweest en er is veilig drinkwater nodig. Er is elektriciteit van een dieselgenerator, maar er is behoefte aan permanente energie, waarbij gedacht wordt aan zonnepanelen. Men ontvangt zowel Telesur als Digicel. Men ontvangt het lokale radiostation Ajaude wel en via hen ook radio Apintie, maar er is geen televisie.

Het dorp leeft van kostgronden, die aan de Franse oever liggen. Ook verzamelt men bosproducten (vooral patawa, een palmsoort), doet wat houtkap en een aantal personen zit in de goudwinning. In de Grankreek wordt veel goud gewonnen en de kreek is daardoor vervuild en slecht bevaarbaar geworden. Er is geen titel op het bos en ook geen goudconcessies. De biodiversiteit is ook hier enigszins achteruit gegaan en er is behoefte aan regulering van de skalians, die het water vertroebelen, visgaten vernietigen en de waterloop van de Marowijnrivier ontregelen. Men heeft bij hoog water last van overstromingen. Surgold heeft, net als in de meeste dorpen, een '*gaan watra oso*' gebouwd, die de lokale bevolking heeft gestimuleerd om meer aan hoogbouw te doen.

De kinderen gaan met de schoolboot naar de openbare lagere school te Loka. Voor gezondheidszorg gaat men naar de polikliniek te Nason. Er zijn een aantal bejaarden, waarvan enkele gehandicapt zijn. Er zijn vier rolstoelen nodig. De sanitaire voorzieningen moeten uitgebreid worden. Het *krey oso* is aan renovatie toe. Er is behoefte aan een voetbal/sportveld en de vervallen recreatiezaal is aan renovatie toe. De gemeenschap is vooral RK, maar er is geen kerkgebouw.

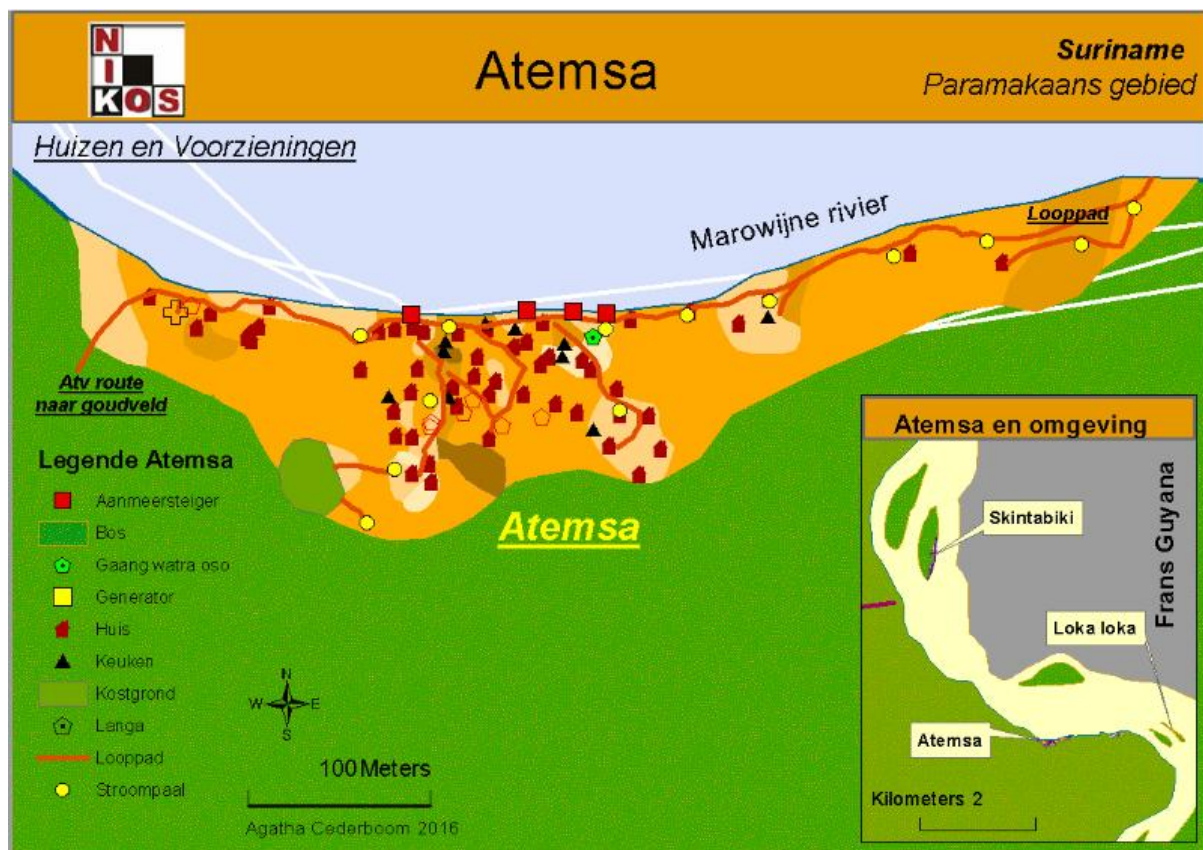
Aandachtspunten Skintabiki

1. Waterleiding met veilig drinkwater nodig.
2. Permanente elektriciteit via zonne-energie.
3. Betonnen aanmeersteiger.
4. De skalians moeten gereguleerd worden, omdat ze het milieu aantasten.
5. Bij nieuwbouw is het aan te bevelen om huizen op neuten te bouwen.
6. Gemeenschapsbos veilig stellen.
7. Aanschaf cassavemolen voor kwakproductie.
8. De landbouw verder stimuleren o.m. via trainingen en goed gereedschap.
9. Patawa kan worden geproduceerd voor verkoop, echter is hiervoor een vriezer nodig, omdat het snel verzuurd. Er zal dus wat onderzoek gedaan moeten worden naar houdbaarheid.
10. Mogelijkheid voor vervolgonderwijs in de regio.
11. Training voor het dorpsbestuur.
12. Afspraken maken en eventueel training over verwerking van vuil.
13. Zorg voor bejaarden verbeteren en hen van rolstoelen voorzien.
14. Recreatiezaal opknappen.
15. *Wasi dede oso* moet komen.
16. Er is behoefte aan een *krutu oso*, deze moet multifunctioneel zijn met een kantoor voor het dorpsbestuur (de kapitein).

4.2.10 Atemsa

De bewoners van Atemsa komen uit Nason en zijn van de Wataweliki-lo. Ze hadden zich eerst gevestigd in het dorp Pinatjarimi op het eiland tegenover Atemsa, maar dat eiland zou aan de Franse kant liggen en toen zijn ze verhuisd. Ze hebben goed contact met dezelfde lo van Tabiki Ede. Het dorp telt een 51-tal huizen waarvan 26 permanent bewoond zijn, 3 tijdelijk bewoond en 22 onbewoond zijn. Er wonen zo een 75 tot 100 personen in het dorp.

Atemsa ligt op het vaste land (evenals Snesi kondre en Sebedoekondre) aan de Marowijnrivier, in een heuvelachtig gebied. Het dorp ligt tussen Skintabiki in het noorden en Loka Loka in het zuiden. Atemsa is verdeeld in drie wijken: Edese, Mindise en Opose. Naar Albina is het vier uren, en naar Langetabetje ongeveer anderhalf uur varen. Er zijn een paar aanmeerplaatsen en een ATV weg naar het goudwinningsgebied achter het dorp.

Kaart 17: Atemsa

Atemsa had 15 jaar geleden een waterleidingsysteem, maar dat werkt al vier jaar niet meer. Er is een nieuw waterleidingsysteem nodig. Het dorp heeft elektriciteit via een dieselgenerator van de overheid, die ook de school een eind verderop voorziet. Er is behoefte aan permanente elektriciteit. Er is bereik van de mobiele telefoon. Men ontvangt radio Ajaude, maar geen andere stations en ook geen televisie.

Men leeft hoofdzakelijk van landbouw, maar ook van goudwinning. Hoewel de houtkap activiteiten zeer beperkt zijn, wil men een Lucas mobiele zaagmolen en voor de goudwinning een poclairn. In de buurt is het Wada toeristen oord. Bij hoog water heeft men wateroverlast, zowel in het dorp als op de kostgronden. De biodiversiteit is volgens de bewoners achteruit gegaan. Vuilverwerking moet beter worden aangepakt.

Zo een 35-tal kinderen gaan naar de openbare lagere school te Loka Loka. Voor gezondheidszorg is men aangewezen op de polikliniek te Nason, wat een eind varen is. Men wil daarom graag een polikliniek in de buurt hebben. Voor de aankoop van goederen is men aangewezen op de Chinees bij Loka Loka of Nason. De eerste Pamaka jurist is uit Atemsa afkomstig.

Er is een *krey oso*, maar die is te ver van het dorp. De overledenen worden –net zoals bij de meeste dorpen– in de Paramakakreek begraven. Ook is er een RK kerk aanwezig, waar een plaatselijke catechist regelmatig diensten houdt. Er is geen recreatiezaal en ook geen *krutu oso*. Surgold financiert in de meeste dorpen een *wasi dede oso* (om lijken te wassen) en het dorp verwacht er ook eentje. Er zijn een aantal bejaarden, van wie een gehandicapt is en er zijn een paar verstandelijk gehandicapte kinderen. De ouderen zijn niet bewust bezig met cultuuroverdracht en dragen in feite alleen de landbouwkennis over op de jongeren. Er wordt

nauwelijks meer aan sport gedaan, terwijl voetbal vroeger een populaire sport was. De bouw van een werkruimte voor de vrouwen uit het Canada Fonds is wegens fraude bij dat fonds mislukt. Door goede sociale controle is er weinig criminaliteit.

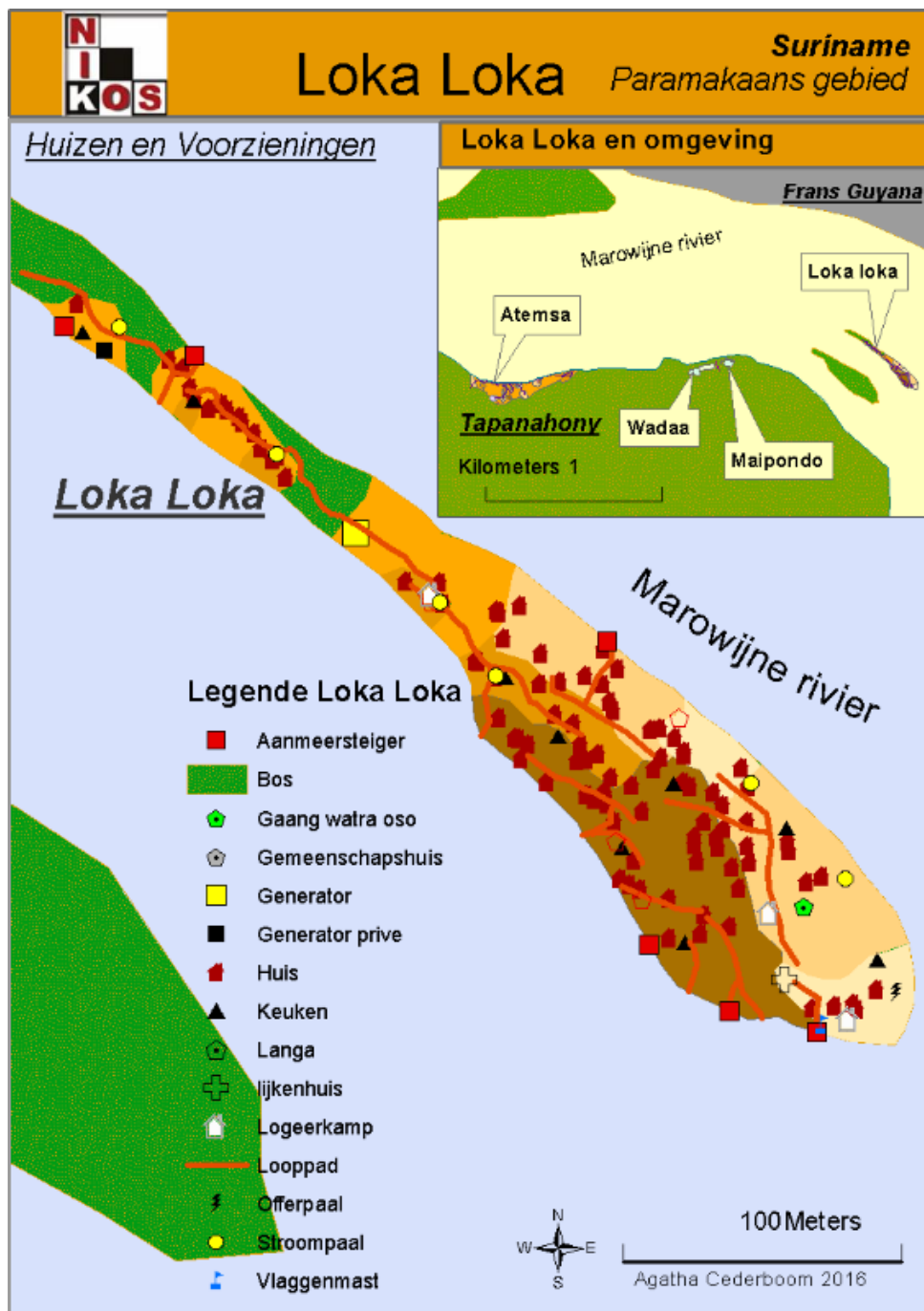
Aandachtspunten Atemsa

1. Er is een waterleidingsysteem nodig met veilig drinkwater.
2. Er is behoefte aan permanente elektriciteit, wellicht in combinatie met zonne-energie.
3. Er is behoefte aan goede ontvangst van radio en TV.
4. Bij het bouwen van nieuwe huizen is hoogbouw aan te bevelen i.v.m. het stijgende water in de regentijd. Ook bouwen op hoger gelegen grond.
5. De grondenrechtensituatie moet geregeld worden.
6. De kleinschalige mijnbouw moet beter georganiseerd worden, zodat het milieu minder wordt aangetast.
7. Kleinschalige goudwinning regelen via concessies, zodat anderen niet profiteren van de rijkdom. Aanschaf van kleine machines en training in milieuvriendelijke methoden.
8. Poclain aanschaffen t.b.v. goudwinning.
9. Tractor aanschaffen t.b.v. de landbouw.
10. Lucas zaagmolen aanschaffen t.b.v. houtverwerking.
11. Trainingen in permanente rotatie landbouw, verzorging gewassen, mechanisatie en verhoging productie.
12. Marketing landbouwproducten verbeteren.
13. Meer waarde uit het bos halen bijv. kweek en verwerking van podosiri.
14. Gemeenschapsbos aanvragen en mogelijkheden bosbouw bestuderen.
15. Training voor dorpsbestuur (institutionele versterking).
16. Eventueel andere relevante trainingen organiseren.
17. Oplossing vinden voor vervolgonderwijs na de lagere school.
18. Polikliniek dichterbij het dorp plaatsen.
19. Training in milieuvriendelijke vuilverwerking.
20. Ten minste twee rolstoelen aanschaffen.
21. Mensen stimuleren om toiletten te bouwen.
22. Sport stimuleren en maaimachine voor onderhoud voetbalveld aanschaffen.
23. *Krutu oso* bouwen.
24. Het dorpsbestuur zou regelmatig moeten vergaderen met de dorpsbewoners om de onderlinge relaties te verbeteren.
25. De DC moet de BO's instrueren het dorp vaker te bezoeken.
26. Versterken vrouwenorganisatie.

4.2.11 Loka Loka

Het dorp Loka Loka is gesticht door de Molo-lo, die ervan uitgaat dat het gebied vanaf Grankriki tot Apuma tapu aan de Molo-lo toebehoort. De stichter was Da Asede en het dorp wordt daarom ook wel Da Asede kondre genoemd. Loka Loka is een van de grotere dorpen in het Pamakagebied. Van de 85 huizen worden er 54 permanent bewoond, 19 tijdelijk bewoond en zijn er 14 onbewoond. In het dorp zelf wonen naar schatting 150 bewoners. Nog een 50-tal bewoners hebben zich op de vaste Surinaamse oever tegenover Loka Loka gevestigd.

Het dorp ligt in een mooi landschap op een eiland in de Marowijnerivier (twee kilometer ten zuiden van Atemsa) en is het meest zuidelijk gelegen dorp van de Paramakaners. Met een 15 pk motor is het ongeveer twee uur varen naar Langatabiki en met een zwaardere motor met hoog water gaat het sneller. Een half uur varen naar het zuiden is het Apuma gebied met diverse Aucaanse nederzettingen.

Kaart 18: Loka Loka

Het eiland is circa 500 m lang en nog geen 100 m breed. De huizen in het dorp zijn dicht op elkaar gebouwd in drie wijken t.w. Ma-Amama pisi, Ma-Amoendo pisi en Ma Tjobo pisi. Het is slechts 10 minuten lopen van het eerste tot het laatste huis. Het eiland is praktisch vol gebouwd en er wordt nu op de vaste oever gebouwd. Er zijn vier betonnen aanmeersteigers, zodat personen en goederen gemakkelijker van de oever naar het dorp kunnen worden gebracht. Een cruciaal probleem vormt het landverlies als gevolg van natuurlijke erosie en de drukke vaarroute. Dit dient aangepakt te worden. Men heeft bij hoog water ook wateroverlast en er is een *gaan watra oso*, terwijl de inwoners op neuten zijn gaan bouwen.

Er is nooit een waterleiding aangelegd in het dorp, maar er is wel behoefte aan veilig drinkwater. Er is elektriciteit via een dieselgenerator van de overheid. De brandstof is meestal

voor de volgende levering op en er is behoefte aan permanente elektriciteit. Het telefoonverkeer is goed, maar radio ontvangst niet en er is helemaal geen televisie.

Men leeft voornamelijk van landbouw en de kostgronden liggen vooral aan de Franse oever. Er zijn een aantal personen werkzaam in de kleine mijnbouw, maar men heeft geen goudconcessie. Ook werken een aantal personen bij Surgold. Er worden ook bosproducten verzameld en een beetje aan houtkap gedaan. De kapitein heeft reeds enige tijd geleden een aanvraag voor gemeenschapsbos gedaan, maar niets vernomen. De biodiversiteit is hier ook enigszins achteruit gegaan. Er zijn twee toeristenoorden in de buurt t.w. Waada en Bluefrog Travel. Voor goederen kan men terecht bij een Chinese winkel op de vaste oever.

Voor gezondheidszorg is men aangewezen op de polikliniek te Nason of kan men naar die van Apuma Tapu. Beiden liggen op enige afstand wat tijd kost en er moet transport zijn. De inwoners willen graag een polikliniek in de buurt. De kinderen gaan met de boot naar de school op de vaste oever. Er zijn veel zwak begaafde kinderen, voor wie speciaal onderwijs nodig is op de school; nu blijven deze kinderen thuis. Er is ook behoefte aan voortgezet onderwijs. Er zijn wat trainingen verzorgd in het verleden o.m. voor koeien-, varkens- en kippenteelt door Surgold.

Er zijn veel ouderen en gehandicapten in het dorp waar speciale aandacht aan besteed moet worden. Er is een *krey oso* en recentelijk is het eerste *wasi dede oso* (lijkenhuis) door Surgold geschonken. De meeste inwoners zijn RK, maar velen hangen daarnaast ook de stamgodsdienst aan. Er is geen kinderspeeltuin en ook geen recreatiezaal. Het voetbalveld ligt op de vaste oever bij de school en iemand heeft daarnaast een privé voetbalveld op een ander eiland aangelegd. Er is een vrouwenorganisatie Makandi libi, die op landbouwgebied bezig is, maar versterkt moet worden.

Aandachtspunten Loka Loka

1. Waterleidingsysteem met veilig drinkwater aanleggen.
2. Permanente elektriciteit bestuderen, wellicht in combinatie met zonne-energie.
3. Goede ontvangst van radio en televisie bewerkstelligen.
4. Frequenter en goedkoper openbaar watertransport is gewenst.
5. Het erosievraagstuk verdient aandacht, omdat het eiland anders op den duur wegspoelt. Misschien ook een verbod om snel te varen in de buurt van het eiland.
6. Bij het bouwen van nieuwe huizen is hoogbouw aan te bevelen i.v.m. het stijgende water in de regentijd.
7. Het vuil moet beter verwerkt worden, want het kan met zo een dichte bevolking snel een probleem worden.
8. Goudwinning regelen via concessies, zodat de Paramakaners zelf profiteren van de rijkdom.
9. De porknokkers dienen getraind te worden in het gebruik van kleine centrifuges, waardoor ze kwikvrij en met een groter rendement kunnen werken.
10. Trainingen op gebied van landbouw, verzorging gewassen, mechanisatie en verhoging productie.
11. Samenwerking tussen de ondernemers stimuleren, om win-win situaties te creëren.
12. Marketing van landbouwproducten verbeteren.
13. Gemeenschapsbos aanvragen (kapitein heeft reeds een aanvraag in behandeling).
14. De school moet een klas voor speciaal onderwijs krijgen, zodat de kinderen die dat nodig hebben geholpen worden.
15. Nagaan welke trainingen nodig zijn en die organiseren.

16. De mogelijkheden voor vervolgonderwijs in de regio scheppen.
17. Zonne-energie voor de school en onderwijzerswoningen.
18. Waterleiding met veilig drinkwater voor het schoolcomplex.
19. Schoolgebouw repareren.
20. Onderwijzerswoningen bekijken en waar nodig aanpassen.
21. Kopieermachine voor de school.
22. Schoolprestaties verbeteren o.m. via verhoging van de kwaliteit van de leerkrachten, meer betrokkenheid van de ouders, betere leermiddelen, e.d.
23. Men wil een polikliniek in de buurt (Medische Zending).
24. De oorzaak van het voorkomen van veel verstandelijk gehandicapte kinderen onderzoeken en maatregelen om deze groep te helpen in hun ontwikkeling.
25. Meer aandacht voor de ouderen en enkele hulpmiddelen aanschaffen voor hen.
26. Een multifunctionele zaal aanleggen. De locatie is al bepaald.
27. Een speeltuin voor kinderen.
28. Training van het dorpsbestuur om het te versterken.
29. Er moet een nieuwe BO aangesteld worden.
30. De relatie tussen dorpsbestuur en DC moet verbeterd worden.
31. Communicatie tussen vrouwenorganisatie en dorpsbestuur moet beter.
32. Nagaan hoe de vrouwenorganisatie versterkt kan worden.

4.3 Grondenrechten en demarcatie stamgebied

Een heel belangrijk punt voor de Pamaka, en in feite voor alle stammen in Suriname, is dat de grondenrechten niet goed geregeld zijn. De Pamaka wonen al verschillende generaties in het gebied wat zij als stamgebied beschouwen, maar er is nooit een formele erkenning van vastgelegd. Opeenvolgende regeringen hebben beloftes gedaan en er zijn een aantal rapporten verschenen, maar nooit is er serieus iets wettelijk vastgelegd. In diverse uitspraken van de “Interamerican Court of Human Rights” is de staat Suriname veroordeeld om tribale rechten en m.n. grondenrechten toe te kennen aan de tribale volken in Suriname. Het meest recent is de uitspraak van 25 november 2015 in de zaak van de Kalina en Lokono stammen versus de Staat, waarbij ook een compensatie van US\$ 1 miljoen is toegekend voor een Community Fund aan deze stammen. De Staat moet geld in dit fonds stoppen. Eerder was de overheid veroordeeld in de rechtszaak van de Saramakaners tegen de Staat (12 augustus 2008) en in de zaak van Moiwana versus de Staat (15 juni 2005).

In het Vredesakkoord van 8 augustus 1992 was tussen alle partijen overeengekomen dat de Staat Suriname werk zou maken van de regeling van de grondenrechten. Artikel 10 lid 1 van dit akkoord stelt expliciet *“De regering zal bevorderen dat bij wet geregeld zal worden dat in stamverband levende en wonende burgers een zakelijke titel verkrijgen op door hen aangevraagde gronden in hun woongebieden.”* In lid 2 wordt vermeld dat het gaat om woongebieden en in lid 4 ook om economische zones. Rondom de woongebieden *“zal door de Regering een economische zone worden aangewezen, waar de leefgemeenschappen van in stamverband wonende burgers economische activiteiten, waaronder begrepen bosbouw, kleinmijnbouw, visserij en jacht kunnen bedrijven.”*

Ondertussen zijn wij 25 jaar verder en is nog niets wettelijk geregeld. De op 1 februari 2006 door de overheid ingestelde commissie “Land Rights” o.l.v. dr. J. van Dijk-Silos (de huidige minister van Justitie) heeft in februari 2008 haar eindrapport uitgebracht. De commissie is heel duidelijk in haar conclusies en stelt o.m.:

- *We can conclude from the jurisprudence that the State must arrange for the legal recognition of the rights to land of the Indigenous and Maroons as soon as possible.*⁴⁶
- *It turns out that consultation and consent of the Indigenous and Maroons is a condition before concessions can be issued to third parties.*⁴⁷

Om grondenrechten adequaat vast te leggen dient er uiteraard inzicht te zijn in het gebied dat een stam tot haar traditioneel gebied rekent.

Lenoir heeft in zijn proefschrift over de Pamaka een aantal elementen beschreven, die niet zozeer gingen over een exacte demarcatie, maar meer het proces van bewoning. Hij stelt dat nadat de Pamaka eerst samen in het dorp Amoesa hadden gewoond –aan de monding van de Paramakakreek– een groep naar het zuiden ging en een groep naar het noorden. *“These first Marowijne settlements demarcated the boundaries of Paramacca territory; the Apouma rapids to the south, and the Tappodam rapids on the north. This area was completely uninhabited when the Paramaccans moved out from the creek, and since there were never any Djuka villages along this 50 km stretch of the river, there were no challenges to Paramacca occupancy.”* (Lenoir, 1973, blz. 28).

Scholtens stelt het volgende: *“Eind negentiende eeuw verspreidden de diverse lö zich over meerdere dorpen in het onbewoonde gebied tussen de Anpoma- en de Tapudan (Armina) Vallen, waar de Paramaka tot op heden wonen.”* (1994, blz. 33).

Het Ministerie van Regionale Ontwikkeling heeft in 2007 opdracht gegeven aan Amazone Conservation Team (ACT) om “...een veelomvattende studie te maken van het systeem van grondbezit en landgebruik van de binnenlandse gemeenschappen” (ACT, 2010, blz. 83). Daartoe hoorde ook het maken van kaarten van wat de betrokken gemeenschap beschouwt als haar stamgebied. Er zijn in dat kader ook drie kaarten gemaakt van het Paramakaanse stamgebied, waarvan we één (van het oud stamgebied) hieronder opnemen (kaart 19). De studie van ACT geeft aan dat het traditioneel stamgebied van de Pamaka zich uitstrekte van de Puluguduvallen tot iets voorbij de Herminavallen. Over die bovengrens staat er het volgende in het rapport:

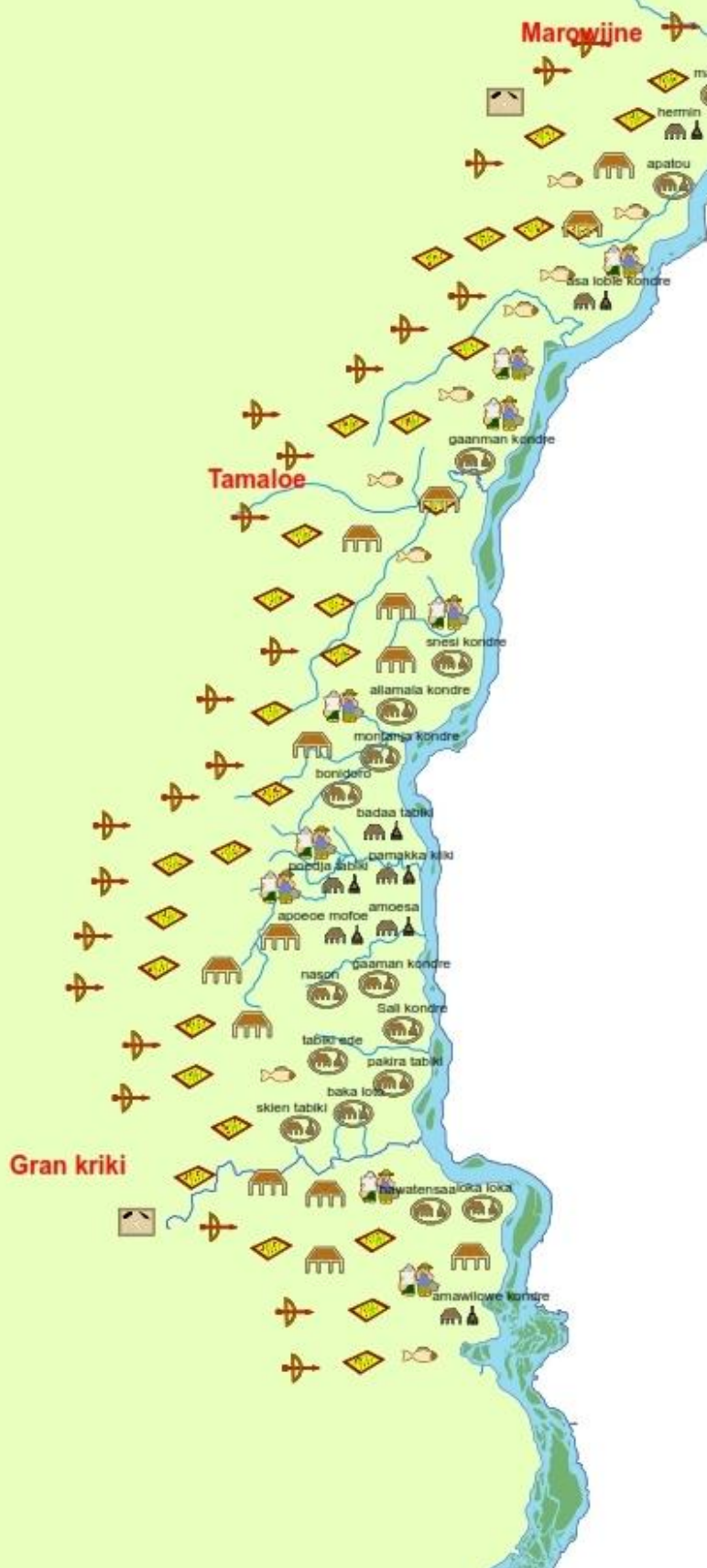
“....the Paramaka claim that the dividing line between the Ndyuka and themselves is Pulugudu falls... According to their ancient stories, the Paramaccans used to live at Pulugudu, but through time went further downriver. Because the Ndyuka are more numerous, they have been moving further and further down the Marowijne River. According to both groups, an oral agreement was made between the former granmans of the Ndyuka and Paramaka, allowing the Ndyuka to settle along the Marowijne River. It was clear though, that the area was given in lease and would not become Ndyuka property. Today Ndyuka are numerous at the upper-Marowijne river, primarily at Ampomatapu and surroundings. The Pedrusungu sula just downstream of the last Ndyuka settlement of Moisanti is today the practical border between the living areas of the respective tribal groups.” (ACT 2010, blz. 54/55).

---

⁴⁶ Vertaling: We kunnen uit de jurisprudentie concluderen dat de Staat de wettelijke erkenning van de rechten op grond van de Inheemsen en Marrons zo spoedig mogelijk moet regelen.

⁴⁷ Het blijkt dat consultatie en het bereiken van overeenstemming met de Inheemsen en Marrons een voorwaarde is voordat concessies aan derden verstrekt mogen worden.

Kaart 19: Het traditionele stamgebied van de Paramakaners (bron ACT)

De Surinaamse overheid is dus ernstig tekort geschoten om de grondenrechten van de tribale gemeenschappen in Suriname vast te leggen. In feite is men zelfs zeer ernstig tekort geschoten, omdat zelfs concrete aanvragen vanuit de Paramakaanse gemeenschap voor gemeenschapsbos en goudconcessies zijn afgewezen. De Paramakaanse gemeenschap is nog niet naar het IACHR gegaan, maar wanneer zij dat zou doen is er een zeer grote kans dat de Staat wederom veroordeeld wordt. Het is daarom dringend aan te bevelen dat de overheid ernst maakt met het vastleggen van de grondenrechten van elke stam, maar vooruitlopend daarop titels op gemeenschapsbos en goudconcessies in het stamgebied daadwerkelijk toekent aan de stam dan wel dorpen die dit aanvragen. In hoofdstuk 5 komt dit uitgebreider aan de orde.

Er is een grote goudconcessie uitgegeven aan Surgold die voor ten minste een deel concreet overlapt met het stamgebied. Hierdoor zijn er al conflicten ontstaan met kleinschalige goudwinning van Paramakaners in het gebied. In de Intentieverklaring staat: “Surgold accepteert dat het bedrijf opereert op het voorouderlijk grondgebied van de Pamakagemeenschap”. Ook staat er dat: “de Pamakagemeenschap het recht van Surgold om naar goud te exploreren en goud te ontginnen uit het Merian Goudproject erkent en ondersteunt zoals verleend door de regering van Suriname”. Die wederzijdse erkenning vormt de grondslag voor samenwerking tussen het bedrijf en de Paramakaners. Het bedrijf is hierin in feite verder gegaan dan de Surinaamse overheid. De zaken moeten anders aangepakt worden, zodat voor de stam en voor elk bedrijf vooraf duidelijkheid bestaat over de demarcatie van het stamgebied zodat er een betere basis is voor besluiten.

Planning:

1. De Paramakaners moeten een eigen grondenrechtencommissie instellen die de grondenrechten case inventariseert en de nodige stappen onderneemt. Kosten U\$ 30.000.
2. De grondenrechtensituatie van de Paramakaners dient geregeld te worden door de Surinaamse overheid. Kosten U\$ 10.000.

4.4 Aandachtspunten hoofdstuk 4

Er zijn in de dorpsplannen in totaal 205 wenselijkheden opgesomd. Die gaan wij hier niet allemaal nog eens op een rij zetten, maar verwerken ze bij de sectoranalyse in hoofdstuk 5, 6 en 7). De overige punten die in dit hoofdstuk aan de orde zijn gekomen worden wel hieronder aangegeven.

1. Weg van Moengo naar Snesikondre dient onderhouden te worden en met name het deel vanaf de North Access Road naar Snesikondre. Kosten p.m. (Ministerie van Openbare Werken).
2. Doortrekken van de weg van Snesikondre naar Loka Loka. Kosten p.m. (Ministerie van Openbare Werken).
3. Nagaan wat de overheid nog concreet zal doen met het Snesikondreplan.
4. De kinderen die langs de weg wonen dienen naar school te gaan te Langatabiki en schoolvervoer moet geregeld worden. Kosten p.m. (Ministerie van Onderwijs).
5. De Paramakaners moeten een eigen grondenrechtencommissie instellen die de grondenrechten case inventariseert en de nodige stappen onderneemt. Kosten U\$ 30.000.
6. De grondenrechtensituatie van de Paramakaners dient geregeld te worden door de Surinaamse overheid. Kosten U\$ 10.000.

5. BASISVOORZIENINGEN

In dit hoofdstuk komen de basisvoorzieningen aan de orde. De meeste voorzieningen zijn ook al bij de dorpsplannen aangegeven, maar hier wordt een algemeen overzicht gegeven en ook wat de mogelijke oplossingen zijn.

5.1 Water

Bij het begin van de behoeften inventarisatie (september 2015) had geen enkel dorp stromend water met veilig drinkwater. Drie dorpen (Langatabiki, Nason en Atemsa) hadden vroeger een waterleidingsysteem met een aantal kranen op openbare plaatsen in het dorp (zie tabel 8). Het ging hierbij niet om veilig drinkwater. Voor veilig drinkwater is iedereen aangewezen op regenwater of kreekwater, maar veel mensen drinken rivierwater. Veel krekken aan de Surinaamse oever zijn vervuild, waardoor men aangewezen is op de schonere krekken aan de Franse kant. Er zijn veel gezondheidsklachten over het drinken van rivierwater m.n. dat het diarree geeft.

Tabel 8: Watervoorziening in het Pamakagebied (januari 2016)

nr.	Dorpen	Drinkwater voorziening	Waterleiding	Staat waterleidingsysteem
1	Langatabiki	Regenwater, kreek, rivier, waterleiding	Ongeveer 35 jaar oud systeem; plus 5 jaar oud nieuw systeem	Oud systeem werkt sinds 1986 niet en leidingen zijn ook stuk. Nieuw systeem is beperkt tot school en poli met slechts 5 kranen; zonne-energie voor opwekking moet sterker.
2	Badatabiki	Regenwater, kreek, rivier	Nooit gehad	Geen
3	Krikimofa	Regenwater, kreek, rivier	Nooit gehad	Geen
4	Nason	Regenwater, kreek, rivier	Ongeveer 10 jaar oud systeem	Werkt niet, infrastructuur vermoedelijk in redelijke staat
5	Tabiki Ede	Regenwater, kreek, rivier	Nooit gehad	Geen
6	Pakiratabiki	Regenwater, kreek, rivier	Nooit gehad	Geen
7	Skintabiki	Regenwater, kreek, rivier	Nooit gehad	Geen
8	Atemsa	Regenwater, kreek, rivier	Ongeveer 15 jaar oud systeem	Werkt niet, waterpomp stuk, 7 kranen stuk
9	Loka Loka	Regenwater, kreek, rivier	Nooit gehad	Geen

De Dienst Watervoorziening (DWV) van het ministerie van Natuurlijke Hulpbronnen (NH) is verantwoordelijk voor de waterleidingsystemen die door de overheid zijn opgezet. In bepaalde dorpen zijn er nog personen in dienst van dit ministerie, maar wordt er niets gedaan aan de waterleiding. Op de begroting van 2016 van het ministerie van NH staat wel dat in Nason een compleet nieuwe drinkwaterinstallatie en distributienet zal worden aangelegd voor ca. 300 personen. In de begroting is SRD 481.950,- opgenomen, wat omgezet US\$ 143.866 is (koers 3.35). Dit geeft dus de intentie aan van de overheid die zich blijkbaar nog wel verantwoordelijk voelt voor de waterleidingvoorziening in de dorpen. Ook geeft het een indicatie van de kosten, ofschoon niet duidelijk is of het hier om gezuiverd drinkwater gaat dan wel om een systeem

zonder zuivering. Men mag aannemen dat het met zuivering is, omdat het ministerie – en zeker de DWV – weet dat veilig drinkwater essentieel is.

In het districtsplan Sipaliwini 2016 worden bij het Paramakagebied drie drinkwaterprojecten genoemd nl. Langatabiki, Nason en Loka Loka. Er staan echter geen bedragen bij en er wordt verwezen naar het ministerie van Natuurlijke Hulpbronnen. Het Streekontwikkelingsplan Snosikondre noemt heel kort ‘verbetering drinkwatervoorziening’ zonder verdere specificatie en toelichting.

In Langatabiki was er een project door Rotary opgezet en bedoeld voor veilig drinkwater. Hierbij werd water uit de rivier gepompt, gezuiverd en verder gepompt in durotanks voor verdere distributie. Een deel werd rechtstreeks gepompt naar 5 openbare kranen bij de school en bij het gezondheidscentrum. De Rotary had reeds meer dan US\$ 100.000 in het systeem geïnvesteerd m.b.v. eigen vergaarde middelen.⁴⁸ Er werd contact gemaakt met de Rotary en uiteindelijk werd het systeem weer gerehabiliteerd en in november 2015 in werking gesteld en overgedragen aan het dorpsbestuur. Met Surgold zijn afspraken gemaakt om het systeem te onderhouden. De kosten voor rehabilitatie zijn betaald uit de middelen van de voorloper van het CDF.⁴⁹ Het gaat echter om een pilotsysteem dat uitgebreid kan worden. Er zijn opstartproblemen en de elektriciteit (zonne-energie) die de waterpompen moet starten is te zwak. Het systeem behoeft dus upgrading, maar voldoet in principe wel.

Wat duidelijk bij het onderzoek (*needs assessment*) naar voren is gekomen, is dat waterleiding met veilig drinkwater een absolute prioriteit is voor alle dorpen. Er is tijdens de inventarisatieperiode getracht om na te gaan wat het beste waterleidingsysteem-model is voor de dorpen, waarbij met een aantal deskundigen is gesproken. Er kwam echter geen eensluidend advies uit deze gesprekken en er was onvoldoende tijd – en geld – om dit verder uit te zoeken bijv. via bezoeken aan dorpen waar een goed systeem werkt, of aan de Franse kant.

Planning:

Er dient dus een goede verdere studie gedaan te worden welk waterleiding-, pomp- en filtersysteem voor schoon drinkwatervoorziening voor de dorpen het beste toegepast kan worden. Er zijn een aantal aspecten die daarbij voor ogen gehouden moeten worden.

1. Het gaat in eerste plaats om veilig drinkwater, vanwege milieubedreigingen van het rivierwater en kreekwater.
2. In de tweede plaats gaat het om stromend water (waterleidingsysteem). Beide zaken (veilig drinkwater en stromend water) kunnen samengebracht worden in één systeem, maar indien dat te duur wordt moet ook gedacht worden aan het scheiden van beide aspecten.
3. In de kleine dorpen moet de optie van goedkope individuele systemen, ten minste voor zuivering van water bekeken worden.
4. Het zal zeker op de eilanden vooral gaan om het zuiveren van rivierwater, vanwege gebrek aan lokale bronnen en een rotsige ondergrond.
5. Het aspect van de afwatering dient direct meegenomen te worden, omdat er anders onhygiënische situaties kunnen ontstaan wanneer men het gebruikte water niet goed kan afvoeren. Kosten van afwatering alle dorpen ca. US\$ 200.000.

---

⁴⁸ Het verhaal dat deze middelen door een Franse donor waren geschonken klopt niet, want door de Fransen is geen geld geschonken.

⁴⁹ Het ging om een relatief klein bedrag van ca. US\$ 5.000 plus eigen inbreng van Rotary.

6. Nagegaan moet worden in welke mate het mogelijk is om een eigen team uit het gebied te trainen in het opzetten en onderhoud van een waterleidingsysteem. Zo een team kan daar wellicht een voltijdse job aan hebben en bijv. ook voor kleinere wooneenheden (kampu's en zelfs individuele huishoudens) waterleiding aanleggen en onderhouden. Gebleken is dat de overheid niet heeft gezorgd voor veilig drinkwater en geen werkbaar waterleidingssysteem heeft kunnen garanderen. Er is plaatselijk ownership nodig en plaatselijke deskundigheid voor onderhoud. Kosten van selectie, training en equipment ca. U\$ 50.000. Daarnaast zullen er jaarlijkse exploitatiekosten zijn van ca. U\$ 50.000 (3 personen die aanleg en onderhoud van alle waterleidingsystemen doen in het gebied). Kosten voor vier jaar U\$ 250.000.
7. Belangrijk is dat de kwaliteit van het rivierwater, kreekwater, regenwater en water uit de waterleiding regelmatig gemonitord wordt. Kosten jaarlijks ca. U\$ 20.000. (vier jaar U\$ 80.000).
8. Het huidige waterleidingsysteem van Langatabiki moet geüpgraded worden (extra zonnepanelen voor waterpompen) en worden uitgebreid naar de rest van het dorp. Tevens dient er een goed onderhoudsplan te komen. De extra kosten worden geschat op ca. U\$ 75.000.
9. Aanleg van waterleiding in andere dorpen wordt gemiddeld U\$ 100.000 tot U\$ 150.000 per dorp, ofschoon het met een eigen team mogelijk wat minder kan worden. Totaal kosten ca. U\$ 1.000.000 voor alle dorpen.

Deel waterleidingsysteem Langatabiki

5.2 Elektriciteit

Vrijwel alle dorpen in het gebied hebben elektriciteit, waarbij het in alle gevallen wordt opgewekt door een diesелgenerator (zie tabel 9). De overheid – via de Dienst Elektriciteits Voorziening (DEV) van het Ministerie van Natuurlijke Hulpbronnen – is verantwoordelijk voor de elektriciteitsopwekking en onderhoud. Men heeft daartoe ook per dorp een persoon in dienst. Alleen in het dorp Pakiratabiki staat geen overheidsgenerator, maar een eigen generator. Vanuit DEV wordt ook diesel aangeleverd.

Op de begroting van het Ministerie van NH voor 2016 staan de uitgaven voor de dorpen (zie tabel 10). De exploitatiekosten per jaar bedragen volgens de tabel U\$ 346.458 en investeringskosten U\$ 335.996, wat dus neerkomt op U\$ 682.454 voor het jaar 2016. Daarbij zijn niet inbegrepen de personeelskosten en kosten van normaal onderhoud en supervisie en ook niet de transportkosten en kosten van DEV (overheadkosten). Indien we voor dat alles nog eens 10% optellen komen de kosten neer op U\$ 750.000 per jaar.⁵⁰ Uitgaande van het feit dat

⁵⁰ We nemen aan dat er elk jaar wel wat andere investeringen gedaan moeten worden en dat 2016 dus geen bijzonder jaar is, maar een normaal begrotingsjaar. De realisaties zijn niet gegeven, omdat in de praktijk moet blijken wat de dorpen werkelijk ontvangen hebben.

er ca. 300 huishoudens in het gebied zijn, betekent het dat de elektriciteit per huishouden ca. US\$ 2500 per jaar kost, oftewel US\$ 208 per maand per gezin.

Tabel 9: Elektriciteitsvoorziening in het Pamakagebied

nr.	Dorpen	Elektriciteitsbron	Specificatie	Opmerking DEV (oktober 2015) ⁵¹
1	Langatabiki	Dieselgenerator DEV zonne-energie (beperkt deel)	90 kW, 17 jaar oud school en onderwijzerswoningen, plus straatlampen en ca. 12 woningen	Generator moet meer vermogen voor heel dorp (was toen 71 kW en inmiddels 90 kW). Elektriciteitsnet is vernieuwd op ca. 500 m na. De huisvesting van de generator moet vernieuwd.
2	Badatabiki	Dieselgenerator DEV	20 kW	Automatic voltage regulator is defect
3	Krikimofo	Dieselgenerator DEV	60 kW ca. 5 jaar oud	Generator werkt
4	Nason	Dieselgenerator DEV	60 kW ca. 10 jaar oud	Generator gerepareerd en werkt weer. Huisvesting moet verbouwd.
5	Tabiki Ede	Dieselgenerator DEV	30 kW ca. 10 jaar oud	Generator werkt
6	Pakiratabiki	Dieselgenerator dorp, particuliere lichtmotor kapitein	7 kW ca. 13 jaar oud	Generator is kapot en moet vervangen worden, alsook huisvesting; er is een nieuw elektriciteitsnet nodig.
7	Skintabiki	Dieselgenerator DEV	20 kW ca. 10 jaar oud	Generator gerepareerd en werkt weer
8	Atemsa	Dieselgenerator DEV	30 kW ca. 2 jaar oud	Generator werkt
9	Loka Loka	Dieselgenerator DEV	40 kW ca. 8 jaar oud	Generator werkt. Huisvesting moet vernieuwd.

Tabel 10: Uitgaven elektriciteit door ministerie NH in het Pamakagebied 2016

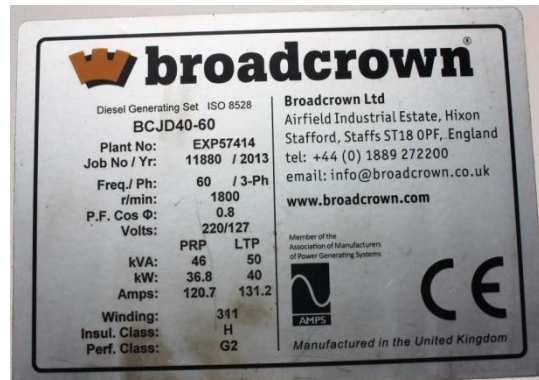
nr.	Dorpen	Gasoline (liter)	Diesel (liter)	Smeerolie (pail)	Lubricant (Nautilus) (karton)	Geplande investeringen
1	Langatabiki	9.600	28.800	12	20	
2	Badatabiki	9.600	12.000	12	15	Uitbreiding e.a. \$ 124.410
3	Krikimofo	7.200	19.200	12	15	Uitbreiding e.a. \$ 124.461
4	Nason	7.200	19.200	12	15	
5	Tabiki Ede	7.200	14.400	12	15	
6	Pakiratabiki	7.200	12.000	12	15	Schakelbord \$ 9.942
7	Skintabiki	7.200	12.000	12	15	
8	Atemsa	7.200	12.000	12	15	
9	Loka Loka	7.200	19.200	12	15	Huisvesting e.a. \$ 77.183
	TOTAAL	67.200	148.800	108	140	
	Kosten	\$ 105.313	\$ 222.089	\$ 9026	\$ 10.030	\$ 335.996

Het huidige systeem van elektrificatie met dieselgeneratoren werkt wel, maar kent drie belangrijke beperkingen. Ten eerste wacht men bij het defect raken van een generator vaak maanden op de reparatie. Ten tweede is de aanlevering van diesel onregelmatig zodat men soms maanden geen elektriciteit heeft. Ten derde draait de generator een beperkt aantal uren en met name 4 tot 5 uur in de avond, zodat er overdag geen elektriciteit is. Op de meest productieve uren van de dag (o.m. op scholen) is er dus geen elektriciteit, terwijl het aanbod onregelmatig is, waardoor vriezers en andere apparatuur vaak niet gedraaid kunnen worden en

⁵¹ NIKOS heeft bezoek gebracht aan directeur NH om te praten over een aantal generatoren die kapot waren en op 16 oktober 2015 heeft toen een ploeg monteurs van DEV het gebied bezocht en bovenstaande rapportage gemaakt die van Directeur NH is ontvangen.

zelfs schade ondervinden. Naast deze drie beperkingen kunnen ook genoemd worden geluidsoverlast van de motoren, ofschoon men in veel dorpen de generator op een afstand van het bewoonde gebied geplaatst, maar door de groei van de dorpen staat de generator nu soms midden tussen de huizen. Daarnaast is het milieuvriendelijk en zijn er ook transportkosten voor de diesel. Het voordeel voor de bewoners is dat niemand voor elektriciteit betaalt, omdat alles gesubsidieerd wordt door de overheid.

De vrij nieuwe dieselgenerator in Atemsa. Diesel is de belangrijkste bron van elektriciteit in het binnenland in de afgelopen 50 jaar.

Naast de dieselgeneratoren in het gebied zijn er nauwelijks andere bronnen van energie aangetroffen in het Pamakagebied. Een beperkt aantal personen hebben een eigen kleine generator om stroom op te wekken. Daarnaast hebben de twee poliklinieken van de Medische Zending (te Langatabiki en Nason) zonnepanelen om tenminste de koelkasten met vaccins en medicijnen te draaien.

In Langatabiki was een project in uitvoering om zonne-energie op grotere schaal te introduceren. Het project was geïnitieerd door de Franse organisatie *Association Kwala Faya*, terwijl de uitvoering in het dorp gedaan werd door het Surinaams bedrijf Guguplex.⁵² Uit dit project zijn zonnepanelen geïnstalleerd bij de school (1,8 kW), kleuterschool (720 W) en onderwijzerswoningen (720 W), plus 20 laptops voor de school en 3 vriezers (voor onderwijzerswoningen en school).

Onderwijzerswoningen Langatabiki met zonnepanelen plus elektriciteit van de dieselgenerator

⁵² De samenwerkingsovereenkomst is verder ondertekend door het Ministerie van Natuurlijke Hulpbronnen, Commissariaat Paramaka van Regionale Ontwikkeling, het Fonds Ontwikkeling Binnenland en het dorpsbestuur van Langatabiki. Het gaat om een project van € 150.000 aan middelen en € 100.000 aan zonnepanelen, die door Kwala Faya geleverd worden, plus microleningen van € 20.000 van Guguplex. De financiering was afkomstig van de Europese Unie via het HELP fonds.

Daarnaast waren er eind 2015 zeven van de 15 straatlampen (40 W elk, maar bijna 100 m zichtbaar) geïnstalleerd. Ook is er licht aangebracht in het *krey oso*. De installatie van 51 woningen was eind april 2016 (toen het project afgerond moest zijn) slechts deels gelukt (12 woningen). De samenwerking tussen de verschillende partners is helaas niet vlot verlopen, waardoor er stagnatie is ontstaan.

Voor duurzame ontwikkeling is permanente energie nodig. Indien men de generator permanent zou draaien dan stijgt het dieselgebruik dus met een factor 5. Dat betekent dat de elektriciteitskosten per huishouden dan neerkomen op minstens U\$ 450 per maand.⁵³ Het model van dieselgeneratoren is door de overheid geïntroduceerd in het hele binnenland vanaf de zestiger jaren. Het is een duur model en milieuonvriendelijk. Indien de bewoners in Paramaribo woonden en zelf voor elektriciteit zouden moeten betalen dan zou iedereen in het goedkoopste tarief van de EBS terecht komen en nog geen U\$ 10 per maand betalen. Indien men de werkelijke kosten in het dorp zou moeten betalen dan is dat dus onbetaalbaar.

Het hebben van permanente energie zal enorm bijdragen aan het verbeteren van de leefbaarheid in het gebied o.m. voor productie gedurende de dag, voor kinderen en ouders, voor de school, voor winkels, voor ijskasten en vriezers (minder bederf van levensmiddelen), voor toerisme, etc. Om tot echte duurzame (1 x 24 uur), schone en betaalbare energie te komen voor het gebied zal de energievoorziening over een andere boeg gegooid moeten worden. De dorpen liggen te ver uit elkaar om een centraal net met één grote dieselgenerator aan te leggen en ze liggen ook te ver van het landelijk net af. Suriname heeft te weinig parate kennis over kleine hydro-energie centrales en hetzelfde geldt voor wind en bio-energie, zodat die opties niet voor de hand liggen. De optie van zonne-energie lijkt wel haalbaar, omdat daar ondertussen voldoende kennis over aanwezig is en de exploitatiekosten in vergelijking met de conventionele energie (dieselgeneratoren) een stuk lager lijken te liggen, terwijl er veel minder onderhoud nodig is. Na de eerste investeringen zijn vervolginvesteringen minder hoog. De bevolking is gereed voor zonne-energie, omdat men de voordelen inmiddels wel ziet. Het nadeel van zonne-energie is dat er niet altijd voldoende zon is om het systeem te draaien, maar dan kan het huidige systeem (dat reeds bestaat) als back-up systeem opgestart worden.

In het Streekontwikkelingsplan Snestikondre wordt voor de energieopwekking zonne-energie en/of waterkrachtcentrale aanbevolen. Deze keuze wordt verder niet uitgewerkt of onderbouwd en er is ook geen schatting van de kosten. Er is slechts één waterkrachtidee bekend in de omgeving, welke nooit verder is ontwikkeld.⁵⁴ Er is helaas weinig expertise in Suriname met kleine waterkrachtcentrales en helemaal niet met kleine drijvende waterkrachtmogelijkheden. Vooralsnog is daarom zonne-energie de meest voor de hand liggende optie.

Planning:

Er zijn echter verschillende zonne-energie systemen t.w. centrale systemen en individuele systemen, elk met zijn voor- en nadelen.

---

⁵³ We hebben alleen de kosten van diesel en smeerolie uit tabel 10 met 5 vermenigvuldigd. In werkelijkheid zal ook de aanvoer van diesel extra geld kosten (transportkosten), terwijl de machines meer onderhoud nodig zullen hebben en eerder vervangen moeten worden.

⁵⁴ Door de stichting DRESS (*Foundation for the Development of Renewable Energy Sources in Suriname*) is de mogelijkheid voor waterkracht in de Grankreek aangegeven. Er zou 15 tot 20 MW kunnen worden opgewekt en verkocht aan Surgold en het omliggend gebied. Dit wordt vermeld in een rapport van L.W. Boksteen 'Strategische analyse en participaties actieplan voor Zuid-Oost Suriname: deelstudie impactvergroting beschikbare hoeveelheid water in het bestaande Brokopondo stuwwaam' (juli 2009). Hier is verder niet veel van terecht gekomen en inmiddels heeft Surgold een eigen energiebron naar het mijngebied gebracht.

Voor elk dorp dient er een zonne-energiesysteem op maat gemaakt te worden, waarbij het doel is om te voorzien in:

1. Permanente (duurzame) energie, welke dag en nacht aanwezig is.
2. Schone energie, zodat de milieuvervuiling tot een minimum wordt gereduceerd m.n. CO₂ uitstoot.
3. Betaalbare energie, zodat de bevolking zich het kan permitteren.
4. Voldoende energie, zodat men lichte machines en huishoudelijke apparaten kan draaien.
5. Het onderhoud zoveel mogelijk lokaal kan worden gedaan, zodat men niet maanden hoeft te wachten op deskundigen uit Paramaribo.
6. Er een back-up systeem bestaat.
7. Het kostenplaatje van het bovenstaande moet nog uitgewerkt worden. De kosten van het bestaande generatorsysteem bedragen ca. U\$ 750.000 per jaar (dus vier jaar U\$ 3 miljoen). Bij de aanleg van zonnepanelen in alle dorpen kan vooralsnog uitgegaan worden van ca. U\$ 1.500.000, inclusief onderhoud.
8. De behuizing van de generator in Langatabiki en Loka Loka moet vervangen worden.
9. Het zonnepanelenproject in Langatabiki moet afgerond worden.

5.3 Onderwijs

In het Pamakagebied zijn er drie lagere scholen t.w. in Langatabiki (EBG school), Nason (RK school) en Loka Loka (Openbare school). De kinderen van alle andere dorpen gaan naar een van deze drie scholen. In de dorpsplannen zijn de scholen individueel besproken, maar hier wordt een totaal overzicht gegeven van het onderwijs.⁵⁵

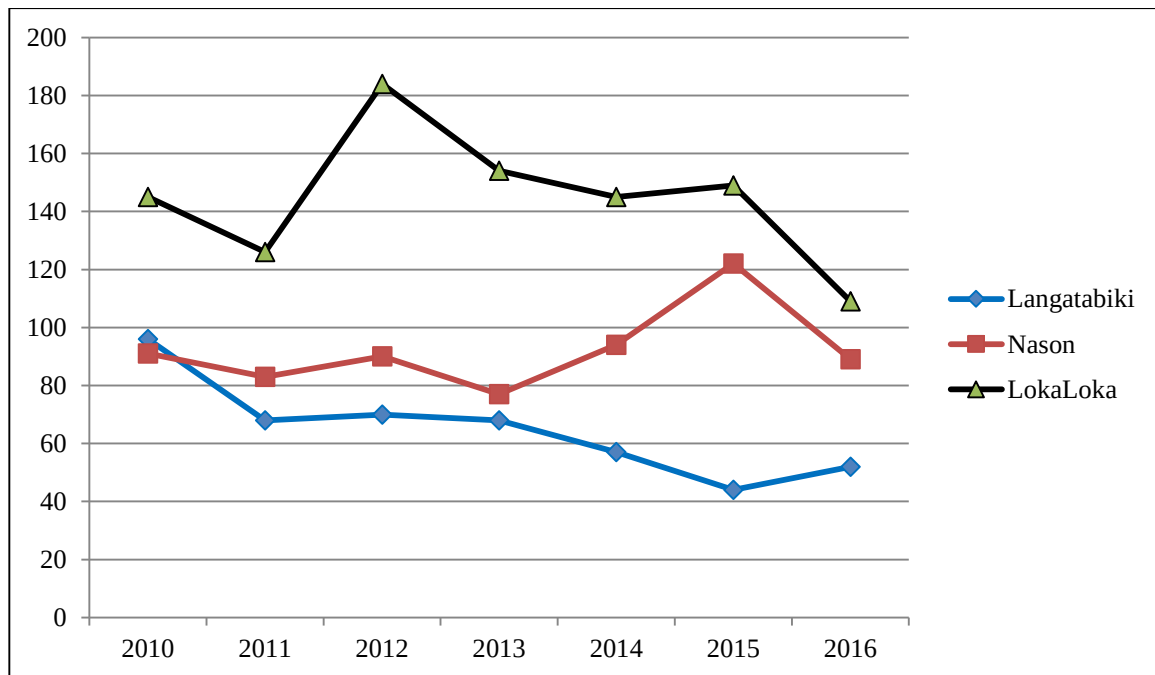
Tabel 11: Overzicht van aantal leerlingen per school in het Pamakagebied 2010-2016

School	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
RK Anton Donici (Nason)	91	83	90	77	94	122	87
EBG Granman C. Forster (Langatabiki)	96	68	70	68	57	44	52
Openbare School Loka Loka	145	126	184	154	145	149	109
Totaal	332	277	344	299	296	315	248

De ontwikkeling van het aantal leerlingen in de afgelopen jaren laat zien dat de bevolking niet gegroeid is, want in het schooljaar 2015-2016 waren er minder leerlingen op de 3 scholen dan in 2010. Daarbij zien we een vrij grillig verloop, waarbij het totaal aantal leerlingen vier jaren onder de 300 ligt en drie jaren boven de 300. Het verschil tussen 2011 en 2012 bedraagt 67 leerlingen d.w.z. er waren in 2012 bijna een kwart meer leerlingen op de scholen dan in 2011. Maar het jaar daarop was er weer sprake van een daling van 45 leerlingen. En van 2015 naar 2016 zien we een daling van 67 leerlingen. Dit kan duiden op de grote mobiliteit van de bevolking, maar inspectie van het aantal leerlingen per klas (tabel 12) laat zien dat het ook een kwestie kan zijn van gebrek aan leerkrachten; in 2011 was er bijvoorbeeld geen enkele kleuter op de OS Loka Loka ingeschreven, maar het jaar daarvoor en daarna wel, wat eerder wijst op een incidenteel probleem. Bij de RK school te Nason zien we hetzelfde verschijnsel bij de kleuters in 2013 en bij de EBG school te Langatabiki in 2014 en 2015. Met zulke fluctuaties kan het ook liggen aan gebrekkige, dan wel onvolledige, rapportages van de scholen aan het ministerie van Onderwijs bijv. in 2011 telde de OS Loka Loka 126 leerlingen, maar het jaar ervoor was dat 145 en het jaar erna liefst 184 leerlingen. Tenzij er in 2011 iets heel specifiek

⁵⁵ De data zijn afkomstig van het Ministerie van Onderwijs, het EBG onderwijs, het RK onderwijs, en de scholen zelf.

aan de hand was, lijkt dit meer een kwestie van slechte rapportage, want de populatie van leerlingen fluctueert normaliter niet zo erg. Toch zien we in 2011 ook bij de twee andere scholen een duidelijke afname van het aantal leerlingen met 19%, zodat er mogelijk wel iets is gebeurd tussen 2010 en 2011. Overigens lijkt 2012 voor de OS Loka Loka een piekjaar geweest te zijn met 184 leerlingen, want de jaren daarna is het aantal afgevlakt tot rond de 150 leerlingen en het meest recente aantal is 109; dus mogelijk is in 2012 sprake van een fout in de rapportage naar boven toe. Volgens opgave van de scholen zelf waren er begin 2016 samen 248 leerlingen ingeschreven t.w. 52 te Langatabiki, 87 te Nason en 109 te Loka Loka. Dit aantal ligt 21% lager dan het jaar er voor.

Figuur 6: Aantal leerlingen per school 2010 - 2016

Wij zullen niet te veel speculeren wat er met de aantallen aan de hand is, maar slechts constateren dat er begin 2016 in totaal ongeveer 300 leerlingen in het Pamakagebied op school zaten. We gaan hierbij uit van de opgave van de scholen zelf en tellen daarbij de ca. 40 leerlingen van Langatabiki die naar scholen in Apatou gaan. Daarnaast zijn er ook kinderen die niet naar school gaan, waaronder een grote groep verstandelijk gehandicapte kinderen te Loka Loka en waarschijnlijk een groep kinderen die langs de weg naar Snesikondre woont (omdat er geen schoolbus is).

Indien we naar het patroon van het aantal leerlingen op de individuele scholen kijken (figuur 6 en tabel 11) dan zien we dat de school van Langatabiki tussen 2010 en 2016 gehalveerd is. Dit wordt ter plekke ook bevestigd door de lokale autoriteiten. Het betekent dat er kennelijk te Langatabiki sprake is van ontvolking en/of van een groter deel van de kinderen dat in Apatou naar school gaat. De school van Nason leek te groeien, ofschoon de laatste cijfers van de school weer wijzen op een afname. De stagnerende bevolkingsomvang van het gebied wijst ook niet op groei. De school van Loka Loka toont een wat grilliger verloop met een beetje groei tussen 2010 en 2015, maar daarna weer een flinke daling. De bevolking lijkt in dit gebied toe te nemen, maar volgens de lokale opgave van de school zijn er toch veel minder leerlingen op school. Gesteld kan worden, dat gezien de bevolkingsgroei van het gebied en de aantallen leerlingen per klas (zie tabel 12), er de komende jaren geen nieuwe lagere school nodig zal

zijn. De huidige drie scholen kunnen het aantal leerlingen in voldoende mate opvangen. De drie scholen zijn goed verspreid over het hele gebied, waardoor ze alle dorpen kunnen bedienen.

Tabel 12: Ingeschreven aantal leerlingen per school en klas 2010-2015

Leerlingen 2010⁵⁶

Schoolnaam	Kleuter A	Kleuter B	Klas 1	Klas 2	Klas 3	Klas 4	Klas 5	Klas 6
Anton Donici	2	9	9	12	20	16	10	13
Granman C. Forster	5	8	23	19	13	10	9	9
OS. Loka Loka	0	20	33	35	23	15	14	5
TOTAAL	7	37	65	66	56	41	33	27

Leerlingen 2011

Schoolnaam	Kleuter A	Kleuter B	Klas 1	Klas 2	Klas 3	Klas 4	Klas 5	Klas 6
Anton Donici	8	11	12	9	11	15	8	9
Granman C. Forster	5	6	17	11	12	6	5	6
OS. Loka Loka	0	0	42	19	33	14	8	10
TOTAAL	13	17	71	39	56	35	21	25

Leerlingen 2012

Schoolnaam	Kleuter A	Kleuter B	Klas 1	Klas 2	Klas 3	Klas 4	Klas 5	Klas 6
Anton Donici	2	11	17	23	10	13	8	6
Granman C. Forster	2	4	19	16	13	5	6	5
OS. Loka Loka	21	23	44	33	22	24	8	9
TOTAAL	25	38	80	72	45	42	22	20

Leerlingen 2013

Schoolnaam	Kleuter A	Kleuter B	Klas 1	Klas 2	Klas 3	Klas 4	Klas 5	Klas 6
Anton Donici	0	0	12	18	15	11	12	9
Granman C. Forster	0	7	11	16	14	12	2	6
OS. Loka Loka	7	23	38	30	26	7	13	10
TOTAAL	7	30	61	64	55	30	27	25

Leerlingen 2014

Schoolnaam	Kleuter A	Kleuter B	Klas 1	Klas 2	Klas 3	Klas 4	Klas 5	Klas 6
Anton Donici	0	9	21	9	26	12	10	7
Granman C. Forster	0	0	12	9	15	8	10	3
OS. Loka Loka	5	8	37	24	20	26	13	12
TOTAAL	5	17	70	42	61	46	33	22

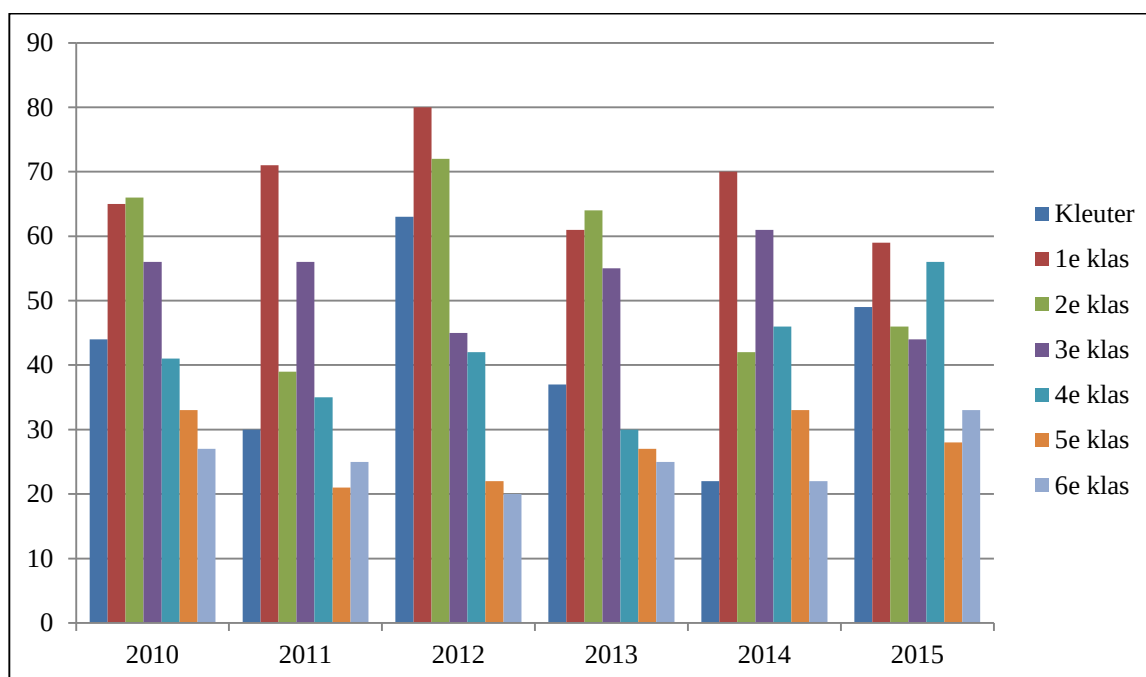
Leerlingen 2015

Schoolnaam	Kleuter A	Kleuter B	Klas 1	Klas 2	Klas 3	Klas 4	Klas 5	Klas 6
Anton Donici	5	18	29	13	17	22	7	11
Granman C. Forster	0	0	4	10	11	8	5	6
OS. Loka Loka	10	16	26	23	16	26	16	16
TOTAAL	15	34	59	46	44	56	28	33

Opvallend was bij het bezoek aan de individuele scholen dat de meeste klassen vrij weinig leerlingen tellen en er nergens sprake was van overvolle klassen. Dit blijkt ook uit het aantal leerlingen per klas in tabel 12. We zien bijvoorbeeld dat er in 2015 geen enkele klas was met meer dan 30 leerlingen en dat 77% van de klassen in dat jaar minder dan 20 leerlingen hadden.

⁵⁶ Kalenderjaar 2010 betekent schooljaar 2009-2010.

Wanneer we kijken naar het aantal leerlingen per klas over de afgelopen jaren (figuur 7) dan verwacht je een gelijkmatig patroon d.w.z. er zijn ongeveer evenveel leerlingen in elke klas. Dat is het beeld wanneer elke leerling ook overgaat. Wanneer er sprake is dat leerlingen niet meer naar school gaan (drop-out verschijnsel) dan worden de laatste klassen m.n. klas 4, 5 en 6 juist kleiner. Het laatste is enigszins zichtbaar, omdat we minder leerlingen zien in de klassen 4 t/m 6 en de minste in klas 6. Maar er zijn ook hele rare patronen bijv. in 2011 en 2014 zien we veel leerlingen in klas 1, maar veel minder in klas 2 en dan weer veel meer in klas 3.

Figuur 7: Aantal leerlingen per klas 2010-2015

Op zich betekent een klein aantal leerlingen per klas dat een leerkracht meer aandacht aan elke leerling kan geven, waardoor de prestaties van de school beter zouden moeten zijn dan die van scholen met overvolle klassen. Dit blijkt niet het geval te zijn. Het beste is dat te halen uit het aantal leerlingen dat van de zesde klas geslaagd is voor de toets (zie tabel 13). In de tabel zien wij dat er per jaar slechts 2 tot 3 leerlingen, die de toets doen in de zesde klas, slagen voor de MULO (of Lagere Technische School). Daarnaast waren 9 leerlingen (gemiddeld dus 3 per jaar) geslaagd voor het LBO onderwijs. Een aantal andere leerlingen kreeg een schooladvies (voor eenvoudig onderwijs), terwijl een deel de zesde klas over moest doen. Het betekent dus dat slechts 13% van de zesde klassers in de afgelopen drie jaar voor de MULO/LTS is geslaagd en 14% voor de LBO.⁵⁷ Nationaal was het slagingspercentage voor de MULO 53% in 2014. Het district Sipaliwini scoorde toen het laagst met 26% geslaagden voor de MULO.⁵⁸ Het betekent dat de scholen in het Pamakagebied ronduit slecht presteren en op de helft van het gemiddelde van de scholen in het district Sipaliwini zitten.

⁵⁷ Van de EBG school was er ook informatie over de jaren 2009-2010, 2010-2011 en 2011-2012. Het bleek dat in deze drie jaar 4 van de 19 leerlingen (21%) die aan de toets hadden meegedaan waren geslaagd voor de MULO en 3 (16%) voor de LBO.

⁵⁸ Volgens het Surinaams Educatief Plan (SEP) van het MINOV (2002) slaagde in de negentiger jaren 47% van de zesdeklassers bij de toets voor de MULO, terwijl 29% de zesde klas overdeed of afhaakte. De overigen werden verwezen naar het LBGO, LTO of een soortgelijke school.

Tabel 13: Toetsresultaat zesde klas per school in het Pamakagebied 2012-2015

School	2012-2013 aantal kandidaten	Geslaagd voor de MULO	2013-2014 aantal kandidaten	Geslaagd voor de MULO	2014-2015 aantal kandidaten	Geslaagd voor de MULO
RK Anton Donici (Nason)	7	0	3	0	9	1
EBG Granman C. Forster (Langatabiki)	4	1	4	0	6	1
Openbare School Loka Loka	7	1	11	3	13	1
Totaal	18	2	18	3	28	3

Tabel 14: Overgangs- en drop-out percentage per school 2010-2014

Kalenderjaar 2010

Schoolnaam	Overgangpercentage	Drop-out percentage
Anton Donici	44 %	36 %
Granman C. Forster	45 %	18 %
OS. Loka Loka	49 %	10 %

Kalenderjaar 2011

Schoolnaam	Overgangpercentage	Drop-out percentage
Anton Donici	52 %	16 %
Granman C. Forster	47 %	15 %
OS. Loka Loka	42 %	13 %

Kalenderjaar 2012

Schoolnaam	Overgangpercentage	Drop-out percentage
Anton Donici	68 %	10 %
Granman C. Forster	66 %	13 %
OS. Loka Loka	69 %	9 %

Kalenderjaar 2013

Schoolnaam	Overgangpercentage	Drop-out percentage
Anton Donici	43 %	16 %
Granman C. Forster	53 %	24 %
OS. Loka Loka	56 %	17 %

Kalenderjaar 2014

Schoolnaam	Overgangpercentage	Drop-out percentage
Anton Donici	44 %	19%
Granman C. Forster	49 %	25 %
OS. Loka Loka	50 %	23 %

We halen nog meer informatie uit tabel 14 waar de overgangs- en drop-out percentages per jaar zijn aangegeven. Het gemiddelde overgangpercentage in deze jaren is 52%, d.w.z. slechts de helft van de leerlingen gaan elk jaar over naar een andere klas en de andere helft blijft dus zitten. Landelijk was het overgangpercentage 82%, wat dus veel hoger is dan op de scholen in het Pamakagebied.⁵⁹ Een deel van de leerlingen die blijft zitten verlaat de school (drop-out); het gemiddelde jaarlijkse drop-out percentage is 17%, d.w.z. elk jaar stopt één op de zes leerlingen met het volgen van lager onderwijs.⁶⁰

⁵⁹ G. Jhinkoe Rai: Effectieve scholen. Master thesis, IGSR, 2012. Volgens het SEP “blijft elk jaar 23% van de leerlingen.....zitten” d.w.z. dat dus het overgangpercentage 77% was (rond het jaar 2000). Het drop-out percentage was volgens het SEP toen slechts 7% voor het lager onderwijs.

⁶⁰ Het jaar 2012 laat in afwijking van alle andere jaren een veel hoger overgangpercentage voor alle drie scholen zien. Dit lijkt meer een probleem met de cijfers te zijn, want waarom zouden op alle drie scholen tegelijk de overgangpercentages plotseling een stuk hoger geworden zijn?

De Openbare lagere school van Loka Loka met kinderen op het schoolerf

Uit de analyse blijkt dat er vrij weinig kinderen in het gebied zijn. Ondanks de kleine klassen zijn de prestaties van de kinderen vrij slecht en stromen weinig leerlingen door naar de MULO of LTS. Het beeld dat we in dit gebied zien is onderdeel van een algemeen beeld in het binnenland. Dat heeft te maken met het feit dat de kinderen vaak slecht Nederlands spreken en hun taalachterstand werkt door naar de andere vakken. Daarnaast zijn er in het binnenland vaak te weinig goed geschoolde leerkrachten op de scholen. Deze twee problemen komen we ook in dit gebied tegen. Vrijwel alle kinderen spreken alleen maar Paramakaanse thuis, terwijl vaak de ouders ook geen of slecht Nederlands spreken en hun kinderen niet met hun schoolwerk kunnen helpen. De leerkrachten die op de scholen werken hebben veelal de Kweekschool A gedaan, of hebben een Boslandakte dan wel Districtskwekeling. Er zijn nauwelijks leerkrachten die de Kweekschool B gedaan hebben en bevoegd leerkracht zijn. Het betekent dus dat de meeste leerkrachten die in de hogere klassen les geven niet bevoegd daartoe zijn. Het gaat echter niet alleen om de bevoegdheid, maar ook om ervaring, omdat veel leerkrachten net van de opleiding komen en geen ervaring hebben en fouten maken.

Leerlingen Forsterschool te Langatabiki (links) en leerlingen op weg naar Apatou (rechts)

De beste manier om het onderwijspeil te verhogen is dus het rekruteren van bevoegde –en liefst ervaren– leerkrachten voor de hogere klassen. Het probleem is dat deze leerkrachten blijkbaar niet naar het binnenland willen gaan, wat weer met de randvoorwaarden waaronder men moet werken te maken heeft.

Randvoorwaarden

De situatie van de school wordt mede bepaald door de fysieke conditie van de school zelf, de huisvesting van de leerkrachten en de aanwezige nutsvoorzieningen. Dat is belangrijk om leerkrachten te rekruteren voor de school. In tabel 15 is een beschrijving gegeven van de situatie waarin elke school zich bevindt. De randvoorwaarden dienen verbeterd te worden, zodat de leerkrachten met plezier in het gebied wonen en werken.

Tabel 15: De situatie van de 3 lagere scholen in het Pamakagebied

Beschrijving	Granman C. Forster school (Langatabiki)	Anton Donicieschool (Nason)	O.S. Loka Loka (Loka Loka)
Fysieke staat van de school	Goed	Goed	Behoeft reparatie m.n. plafond en toiletten
Leerkrachten woningen	Een tekort aan woningen en bepaalde woningen zijn aan reparatie of vervanging toe	Nog 3 woningen nodig	Er zijn niet voldoende woningen, oude woningen behoeven reparatie, nieuwe woningen zijn te klein voor gezinnen
Waterleiding met veilig drinkwater (De school en de woningen)	Er zijn twee kranen bij de school met goed drinkwater (indien het systeem werkt)	Geen veilig drinkwater	Er is alleen regenwater
Permanente elektriciteit (De school en de woningen)	Sinds kort hebben de school en woningen zonne-energie	De school heeft een eigen generator (maar is kapot)	De school en woningen zijn aangesloten op de generator van Atemsa.
Transport naar en van de school	Meeste kinderen lopen	Schoolboot	Schoolboot
De school heeft nog nodig	Een grasmaaimachine	Een grotere schoolboot of meerdere schoolboten	Een kopieerapparaat Een klas voor speciaal onderwijs voor de vele kinderen met een beperking
Opmerkingen			Bij hoog water in de rivier loopt de school en de leerkrachten woningen soms onder water

Vervolgonderwijs

Een van de veel gehoorde klachten in het gebied is dat er geen vervolgonderwijs in het gebied is en dat daardoor ouders vertrekken wanneer hun kinderen van de lagere school afkomen. Inderdaad is er geen MULO school, geen LTS, geen LBGO school of wat voor ander secundair onderwijs ook. De kinderen van Langatabiki gaan naar Apatou voor vervolgonderwijs, maar dat is in de Franse taal en dus sturen ouders hun kinderen liever ook al naar de lagere school daar om de taal beter te spreken.

Het probleem is dat met ca. 300 kinderen op de lagere school en zo weinig geslaagden voor de MULO/LTS en LBO het niet haalbaar is voor het ministerie van Onderwijs om scholen voor secundair onderwijs neer te zetten, want deze scholen zouden nauwelijks leerlingen krijgen. Er moet daarom gedacht worden aan alternatieve manieren van vervolgonderwijs bijvoorbeeld afstandsonderwijs. Een andere manier is om te zorgen voor een goed beurssysteem, zodat kinderen die geslaagd zijn voor de MULO of LTS dat onderwijs elders kunnen volgen met een beurs. Hierover zal de gemeenschap met elkaar en met het ministerie van Onderwijs en diverse onderwijsdeskundigen verder moeten praten om mogelijke oplossingen na te gaan.

Trainingen

Uit de dorpsplannen is gebleken dat er nauwelijks trainingen in het gebied zijn verzorgd, op vrijwel geen enkel gebied. De mensen in het gebied zijn, naast wat ze op de lagere school geleerd hebben, dus vooral van eigen kennis en vaardigheden afhankelijk. Er is wel een behoefte aan verschillende trainingen geconstateerd o.m. landbouw, tuinbouw, mijnbouw, en allerlei vakgebieden. Omdat er weinig organisaties zijn in het gebied die zulke trainingen kunnen organiseren, dient gedacht te worden aan een centraal trainingscentrum. Ook kunnen de scholen mogelijk een rol hierin spelen, omdat zij een infrastructuur hebben waar trainingen

verzorgd kunnen worden. Maar ook kan gedacht worden aan het oude internaat te Langatabiki, dat een trainingscentrum zou kunnen worden, waar de trainees voor kortere tijd ook zouden kunnen verblijven.

Planning:

1. Het niveau van het lager onderwijs dient opgekrikt te worden zodat het aantal leerlingen dat overgaat en het aantal dat voor de toets in de 6^e klas slaagt ten minste op het niveau van het landelijk gemiddelde ligt. Er dient per school een plan hiervoor opgemaakt te worden, waaronder een deel van de hiernavolgende punten meegenomen kan worden. Schatting plan en implementatie U\$ 30.000 per jaar (vier jaar U\$ 120.000).
2. Het aantal drop-outs dient geminimaliseerd te worden.
3. Het contact tussen school en ouders dient verbeterd te worden, zodat men beter samenwerkt en een omgeving schept die het kind stimuleert tot betere prestaties.
4. Het aantal bevoegde leerkrachten (liefst met ervaring) dat op de scholen les geeft dient toe te nemen. Hiervoor dient de rekrutering te verbeteren en waar nodig ondersteund te worden bijv. middels een additioneel beloningspakket.
5. Het niveau van de reeds aanwezige leerkrachten dient ge-upgrade te worden.
6. Het Nederlands van de leerlingen dient verbeterd te worden o.m. door samen te werken met de ouders, het gebruik van ICT methoden (bijv. Nederlandse spelletjes op de computer), het inzetten van taaldeskundigen (bijv. stichting SAGA heeft een heel goede aanpak), e.d.
7. De drie scholen dienen meer samen te werken om elkaar te stimuleren, kennis uit te wisselen en gezamenlijke projecten te ondernemen bijv. een radioprogramma, of sportactiviteiten. Kosten U\$ 5.000 per jaar (vier jaar U\$ 20.000).
8. Er dient een klas voor speciaal onderwijs op de O.S. Loka Loka te komen, zodat de verstandelijk gehandicapte kinderen, die niet naar school gaan, meer aandacht krijgen en in ieder geval een aantal vaardigheden aanleren. Afhankelijk van de situatie in andere dorpen kan dit later uitgebreid worden naar de andere scholen. Schatting kosten U\$ 20.000.
9. Er dient een schoolbus te komen voor vervoer van kinderen die langs de weg naar Snesikondre wonen. Wellicht via ministerie van Onderwijs. Kosten p.m.
10. Er dient vervolgonderwijs (secundair onderwijs) aangeboden te worden in de regio. Vanwege de kleine aantallen leerlingen moet hierbij gedacht worden aan vormen van afstandsonderwijs en/of individueel onderwijs. Kosten U\$ 20.000 per jaar (vier jaar U\$ 80.000).
11. Er dienen ook mogelijkheden te zijn voor het volgen van vervolgonderwijs elders bijv. middels een beurzenbeleid. Kosten U\$ 30.000 per jaar (vier jaar U\$ 120.000).
12. Vanwege het lage opleidingsniveau van vele jongeren en ouders in de regio dient er een goed trainingscentrum te komen, van waaruit vaktrainingen op allerlei gebied en niveaus georganiseerd kunnen worden. Kosten U\$ 30.000 per jaar (vier jaar U\$ 120.000).
13. Aan de fysieke randvoorwaarden voor goed onderwijs dient voldaan te worden (zie tabel 15). Kosten ca. U\$ 274.000.

De verbetering van het onderwijs en bijscholing van de bevolking zal de leefbaarheid ten goede komen, de ontwikkeling van het gebied stimuleren en de migratie uit het gebied beperken. De kosten voor onderwijs worden geschat op U\$ 754.000 voor de planperiode. Een deel van deze kosten komen ten laste van de reguliere begroting van het ministerie van Onderwijs en van de Onderwijs-organisaties van de EBG en de RK (die immers de verantwoordelijkheden over de lagere scholen dragen).

5.4 Gezondheidszorg

De bevolking in het Pamakagebied verkeert in zijn algemeen in redelijk goede gezondheid. Toch is er gezondheidszorg nodig, waar men in geval van ziekte naar toe kan gaan, maar ook om ziekten te voorkomen.

De gezondheidszorg in het Pamakagebied geschiedt zowel preventief als curatief door de Medische Zending, ook wel genoemd Stichting Primary Health Care. In het gebied zijn twee MZ poliklinieken/ gezondheidscentra gevestigd te Langatabiki (234 patiënten geregistreerd in 2014) en Nason (143 patiënten geregistreerd in 2014). De polikliniek te Langatabiki is in het dorp gevestigd, terwijl die van Nason tegenover het dorp is gevestigd op de vaste oever van de Marowijnrivier. Er is ook een poli te Apoema (709 geregistreerde patiënten in 2014), waar mensen van Loka Loka soms naar toe gaan.

*Gezondheidscentrum MZ Langatabiki (boven)
en Nason (onder)*

De poliklinieken zijn bemenst met goed getrainde gezondheidsassistenten (GZAs). Een arts uit Stoelmanseiland komt eens per maand naar het gebied voor spreekuur. Via de telefoon kunnen de GZA's steeds communiceren met hun hoofdkwartier en met de arts voor bijstand. In erge gevallen, waar men zelf niet kan helpen, worden de patiënten naar Paramaribo verwezen en getransporteerd. Via de boot en het vliegtuig (vanuit vliegveld Langatabiki) kunnen de patiënten het snelst naar de stad vervoerd worden.

De meest voorkomende ziekten die de poli's geregistreerd hebben, zijn luchtweginfecties, gevolgd door diarree. Vanuit de polikliniek wordt ook preventieve voorlichting verzorgd en vaccinaties gedaan. De gezondheidsvoorlichting kan gestimuleerd worden indien de Medische Zending meer gebruik zou maken van de lokale radiozender te Langatabiki. Voor preventieve doeleinden is de radio een zeer geschikt medium.

In de planning van MZ is opgenomen dat er een polikliniek te Loka Loka komt (op de vaste oever), wat zal maken dat de regionale spreiding in het Pamakagebied optimaal is t.w. aan het begin van het bewoond gebied (Langatabiki), in het midden (Nason), en aan het eind (Loka Loka). Hierdoor zullen de patiënten in het gebied de kortst mogelijke afstanden hoeven te overbruggen. Naast de poli zal er ook ten minste een personeelswoning moeten worden gebouwd. Verder is er licht en water nodig. Hiernaast is ook in de planning van MZ opgenomen

dat er een arts in het gebied komt wonen en wel te Langatabiki. Met de bouw van de woning van de arts werd begin 2016 een aanvang gemaakt.⁶¹ De stationering van een arts in dit gebied betekent dat er ook voor de mensen die langs de weg naar Snesikondre wonen een arts in de buurt is. Ten slotte heeft MZ in de planning nog een personeelswoning te Nason, terwijl de elektriciteit daar verbeterd moet worden. De Medische Zending komt hiermee tegemoet aan twee vaak gehoorde klachten in de gemeenschap. In ieder geval zijn het voornemens die de kwaliteit van de gezondheidszorg in het gebied zullen doen toenemen.

De poli van Nason heeft behoefte aan een wachthuis voor patiënten en een ijskast voor vaccins. De kosten voor de polikliniek en twee personeelswoningen met licht en water te Loka Loka, alsook de kleinere items kunnen geschat worden op ca. U\$ 392.000.

Verschillende keren is door personen in het gebied de wens te kennen gegeven om een ziekenhuis in het gebied te bouwen. Dat is uiteraard een mooie wens, maar gezien de kleine bevolking en het enorme kapitaal dat met de bouw, inrichting en exploitatie van een ziekenhuis gepaard gaat, is dit niet realistisch.

MZ heeft een goede samenwerking met de Fransen. Er is samenwerking op gebied van vaccinaties, zodat kinderen 1 vaccinatieboekje krijgen en men aan beide kanten van de grens in hetzelfde boekje werkt. Op lokaal niveau is er contact tussen de Surinaamse en Franse artsen. Ook is er participatie in het project Amazonia wat gaat over Health Education in het grensgebied.

Er loopt een Twinningproject tussen MZ en de universiteit van Nijmegen om de kennis over kwik onder de bevolking en onder goudzoekers te meten in diverse gebieden. In het project is ook Merian en Tumatukreek opgenomen en de dorpen Langatabiki en Nason. Dit onderzoek wordt betaald uit Twinningmiddelen (zie www.utsn.nl), maar de resultaten zullen relevant zijn voor de gezondheidssituatie in de regio en m.n. de voorlichting.

De situatie m.b.t. vuilverwerking baart zorgen, omdat de verwerking te wensen overlaat en er sprake is van milieuvervuiling in de meeste dorpen. Tot nu toe zijn de individuele bewoners zelf verantwoordelijk voor hun huisvuil en is er geen ondersteuning of voorlichting hoe men dat het beste kan verwerken. Om de hygiëne in de dorpen te bevorderen zal dit probleem dus beter aangepakt moeten worden. Er dient een voorlichtingsprogramma te komen en training en mogelijk afspraken over vuilophaal.

De sanitaire voorzieningen in de dorpen lijken te beperkt en zullen verbeterd moeten worden o.m. stimuleren van bouw van privaten en wc's. Dit kan via een klein programma, waarbij men voor een zachte prijs een pakket materialen ontvangt en een wc wordt gebouwd (ca. U\$ 100 per stuk).

De Medische Zending is een sterke organisatie in het binnenland en kan ingezet worden om niet alleen medische problemen op te lossen (curatief), maar ook om het drinkwater (waaronder regen-, kreek- en rivierwater) te monitoren en gezondheidseducatie naar een hoger niveau te tillen. Dit kan gedaan worden i.s.m. de universiteit. Hiertoe zullen speciale afspraken en programma's gemaakt moeten worden. In eerste instantie zou gedacht kunnen worden aan ca.

---

⁶¹ De middelen hiervoor werden uit een Twinningproject van MZ gehaald, waarbij NIKOS een positief advies uitbracht.

U\$ 50.000 voor monitoring van water en U\$ 50.000 voor gezondheidseducatie. Een en ander dient uiteraard door MZ zelf verder ontwikkeld te worden.

Er zal een studie gemaakt moeten worden waarom er in Loka Loka zoveel verstandelijk gehandicapten worden geboren. Is het een genetische afwijking, gevolg van kwikvergiftiging, een lokaal product dat men eet, etc.? Voor dit onderzoek dienen middelen uitgetrokken te worden. Het kan door de universiteit bijv. medische faculteit i.s.m. anderen uitgevoerd worden.

In elk dorp is een *krey oso* (voor rouwrituelen bij overlijden) aanwezig van waaruit men de overledenen begraaft. In Atemsa is er behoefte aan een nieuwe *krey oso* dicht bij het dorp. Recent is er in Loka Loka een eerste *wasi dede oso* gebouwd m.b.v. Surgold, waarbij men de lijken niet meer in de open lucht of in het bos hoeft af te leggen. De meeste andere dorpen willen ook een *wasi dede oso* en zijn in overleg met Surgold voor de bouw hiervan.

Eerste wasi dede oso (klein mortuarium) te Loka Loka

De traditionele begraafplaats aan de Paramakakreek is moeilijk te bereiken en er dient een betere aanmeersteiger gebouwd te worden. Hierdoor zullen de begrafenissen op een respectvolle wijze verlopen.

Planning:

1. Bouw en inrichting polikliniek Medische Zending Loka Loka, plus water en elektriciteit. (ca. U\$ 175.000).
2. Bouw personeelswoning bij polikliniek MZ te Loka Loka. (ca. U\$ 82.000).
3. Bouw en inrichting artsenwoning MZ te Langatabiki. Wordt reeds gebouwd. Kosten zijn betaald uit Twinningfonds Suriname-Nederland.
4. Bouw personeelswoning MZ te Nason (ca. U\$ 82.000).
5. Elektriciteitsvoorziening poli en woningen MZ te Nason upgraden (ca. U\$ 10.000)
6. Overdekt wachthuis voor patiënten te Nason (ca. U\$ 30.000).
7. IJskast voor poli te Nason (ca. U\$ 2000).
8. Onderzoek kwikgehalte bij personen en in milieu. ca. U\$ 5.000.
9. Monitoren van drinkwater. Dit is al opgenomen bij het onderdeel water (§ 5.3).
10. Gezondheidseducatie ter voorkoming van ziekte en schoner milieu (ca. U\$ 50.000).
11. Programma ter stimulering van sanitaire voorzieningen (bouw van ca. 50 wc's @ U\$ 500 = U\$ 25.000).
12. Onderzoek naar oorzaak en bestrijding verstandelijk gehandicapten Loka Loka en andere dorpen (U\$ 30.000).
13. Bouw nieuwe *krey oso* Atemsa (ca. U\$ 5.000).
14. Bouw *wasi dede oso* in 8 dorpen (p.m., project Surgold).
15. Aanmeersteiger voor begraafplaats Paramakakreek (p.m., project Surgold).

De totale kosten voor de gezondheidszorg worden geschat op U\$ 496.000. Een deel hiervan drukt op de begroting van de Medische Zending. Niet meegerekend zijn de kosten die Surgold draagt dan wel heeft toegezegd.

5.5 Transport, Communicatie en Media

Moderne communicatie wordt tegenwoordig gezien als een basisvoorziening, waar men recht op heeft. Het gaat hier met name om toegang tot telefoon (mobiele communicatie), radio, televisie en internet. Ook kan worden meegenomen de fysieke verplaatsing van personen middels transport (weg-, water- en luchttransport).

Telefoon

De communicatie van de dorpen met elkaar ging voorheen via fysieke contacten, waarbij mensen elkaar opzochten of via de persoonlijke boodschap, waarbij men een boodschap met iemand anders meestuurde. De communicatie met Paramaribo verliep vooral via de radiozender, waarvan er slechts enkelen waren bijv. via de Medische Zending of de Luchtvaartdienst. Tegenwoordig zijn er communicatiemasten in het gebied, waardoor er via mobiele telefoons gecommuniceerd kan worden. De meeste volwassenen in de dorpen hebben een mobiele telefoon, zodat men niet meer van derden afhankelijk is om te communiceren met andere dorpen, met familie elders of met Paramaribo. Er zijn verschillende masten in de regio geplaatst door Telesur en Digicel, waardoor elk dorp in het gebied bereikbaar is en ook een groot gedeelte langs de weg naar Snesikondre.

Radio

Bij communicatie hoort ook informatievoorziening, welke tegenwoordig vooral via radio, televisie en internet gecommuniceerd wordt. Er is een radiostation A Ja U De (Ajaude) in Langatabiki, welke in het hele gebied ontvangen wordt. Boodschappen betreffende het gebied worden door het lokale radiostation bekend gemaakt, maar er zijn nauwelijks eigen uitzendingen.

Dhr. Adam Ceder in de studio van radio Ajaude

Soms kan men radiostations van Frans-Guyana opvangen, maar van slechte geluidskwaliteit. Dit radiostation is indertijd vanuit de UNESCO gefinancierd en daarna met een gift van de ALCOA Foundation ge-upgrade. Dat werd gedaan door radio Apintie, waarmee nog steeds een samenwerking bestaat en welke via het station te beluisteren valt. Het radiostation valt onder een stichting, maar in de praktijk wordt het gedraaid door dhr. Adam Ceder. De financiering is een probleem, waardoor het werk meer vrijwilligerswerk is geworden.

De radio is een goed ontwikkelingsinstrument en dient beter ingezet te worden bijvoorbeeld voor voorlichting (o.m. agrarisch, gezondheid, milieu), bewustwording, nieuws, lokale informatie, wetenswaardigheden, bevorderen ondernemerschap, etc. Er is ook potentie voor inkomen via advertenties van Surgold en de overheid. Er zullen ook nieuwe investeringen gedaan moeten worden en trainingen moeten worden verzorgd. Er dient een goed plan gemaakt te worden om de radio als ontwikkelingsinstrument te gebruiken en continuïteit te garanderen.

Televisie

Er is in de dorpen in het gebied geen ontvangst van televisie; geen Surinaamse en geen Franse televisiestations. In elk dorp werd de behoefte aan televisie aangegeven, zowel voor educatieve doeleinden als voor ontspanning. Op enkele plekken voor goudzoekers zijn satellietantennes aangetroffen, waarmee men vooral Braziliaanse televisiestations ontving. Dit is echter een dure oplossing die de gemiddelde burger in het gebied zich niet kan permitteren.

De ontvangst van televisie kan opgelost worden door ontvangstapparatuur in de reeds aanwezige telefoonmasten aan te brengen. In feite is de overheid via Telesur al enige tijd bezig om het binnenland te voorzien van televisiebeelden. Het is echter geen goedkope oplossing, omdat het niet alleen om de zender gaat, maar vooral ook om permanente energie (zonnepanelen). Zo een zender met energie en installatie kost U\$ 150.000 tot U\$ 200.000 en daarnaast moet men voor de dataverbinding nog eens U\$ 1500 tot U\$ 2000 per maand betalen. In het gebied zijn er wellicht twee tot drie zenders nodig voor televisieontvangst in alle dorpen.

Computers en internet

Het internet wordt in het gebied nog nauwelijks gebruikt en er zijn heel weinig personen met een computer. Het gebrek aan computers hangt samen met de lage scholingsgraad. Op de lagere scholen wordt thans een begin gemaakt met het gebruik van de computer en dat lijkt ook de beste plaats om het gebruik op een verantwoorde manier te stimuleren. In de radiostudio is er wel internetontvangst en via de mobiele telefoon is dat ook mogelijk. Het gebruik van computers en internet zal echter verder gestimuleerd moeten worden. Via de computer die met het internet verbonden is kan men uiteraard ook radio en televisie ontvangen.

Transport

In het gebied is de boot het meest gebruikte transportmiddel. Men heeft genoeg boten en men heeft de kennis om nieuwe boten te maken. Het individu zorgt voornamelijk zelf voor een eigen boot, maar er zijn ook personen die anderen vervoeren tegen betaling. Daarnaast zijn er enkele schoolboten die kinderen naar school brengen. De overheid heeft twee keer per week een boot voor openbaar vervoer, die mensen van Loka Loka naar Albina vervoert en vice versa (kosten SRD 100 per persoon, ca. U\$ 30). Ook gaan er veel vrachtboten langs de dorpen die vracht en personen transporteren en die soms bereid zijn om personen van het gebied te vervoeren.

Naast het vele boottransport is er ook wegtransport met name vanuit Snesikondre naar woonplaatsen langs de weg, naar Moengo en naar Paramaribo. Omdat de dorpen niet via de weg bereikbaar zijn is het niet vreemd dat er heel weinig personen zijn die een eigen auto bezitten. De bezitters van auto's wonen vooral langs de weg naar Snesikondre. Er zijn een vijftal kleine particuliere bussen en taxi's die ingezet worden voor transport van personen die naar Moengo of Paramaribo moeten. Er is geen openbaar vervoer, ofschoon er wel contacten over zijn met het Natio-

De boot is het belangrijkste transportmiddel in het gebied

naal Vervoers Bedrijf. Het particulier transport is relatief duur (ca. U\$ 40 per enkele rit per persoon). Een andere optie voor personen die naar Paramaribo is om de boot naar Albina te nemen en daar een bus te pakken.

Het vliegveld te Langatabiki wordt sporadisch gebruikt, zodat het onderbenut is. Vanwege de weg naar Snesikondre en de veel hogere kosten van vliegen is het vliegen afgenomen. Toch dient het vliegveld behouden te blijven, omdat het de snelste verbinding is tussen het gebied en Paramaribo. Voor vervoer van personen die niet veel tijd hebben bijv. bezoek van hoogwaardigheidsbekleders, dure deskundigen die weinig tijd hebben of wiens tijd zeer kostbaar is, e.d. blijft dit relevant. Ook voor patiëntenvervoer is de vliegverbinding belangrijk. Met de komst van helikopters is een vliegveld niet meer zo belangrijk, omdat die op veel plaatsen kunnen landen, maar het helikoptertransport is een stuk duurder dan een vliegtuig. Surgold is ook bezig een vliegveld in de mijn aan te leggen, maar dat zal exclusief voor het bedrijf zijn m.n. voor transport van goud en van hoge bedrijfsbonzen. Er is ook een vliegveld te Nason aangelegd, maar niet in gebruik. Vooralsnog dient het vliegveld van Langetabbetje behouden te worden voor het gebied.

Planning:

1. Er dient een goed plan gemaakt te worden om radio Ajaude als ontwikkelings-instrument te gebruiken en continuïteit te garanderen. Het stichtingsbestuur dient versterkt te worden. Kosten incl. training en een jaar begeleiding ca. U\$ 50.000.
2. Ontvangstapparatuur voor televisie in de reeds aanwezige telefoonmasten aanbrengen (tenminste 2 plaatsen). Kosten U\$ 150.000 tot U\$ 200.000 per stuk. Plus datatransport per maand U\$ 1500 tot U\$ 2000 (vier jaar U\$ 84.000). Kosten U\$ 434.000.
3. Internetverbinding en computers voor scholen en publieke plaatsen in elk dorp. Schatting U\$ 100.000.
4. Vaste busverbinding Paramaribo-Snesikondre, ten minste twee keer per week voor een goedkoper tarief. Daarnaast kunnen er losse busverbindingen zijn voor een iets hoger tarief. Kosten p.m.
5. Betaalbaar boottransport vanaf Loka Loka garanderen met vaste frequentie van twee keer per week, via overleg met ministerie van Transport. Wellicht dus upgrading bestaande afspraken. Kosten p.m.
6. Vliegveld Langatabiki vooralsnog behouden. Vooral taak ministerie van Transport. Kosten p.m.

Tijdens de bespreking van het concept rapport werd speciale aandacht gevraagd voor punt 4 en 5, waar prioriteit aan gegeven dient te worden. De kosten van de projecten worden geschat op U\$ 584.000 waarvan een deel op de begroting van de overheid drukt (men is immers bezig met een nationaal plan om televisie overal te brengen).

5.6 Huisvesting

In de dorpen zijn er samen zo een 665 huizen geteld, waarbij de huizen en kampen buiten de dorpen niet zijn meegeteld. Samen zullen er ca. 750 huizen in het stamgebied zijn. Dit betekent niet dat er ook 750 huishoudens zijn, want slechts 51% van de huizen is permanent bewoond, 21% tijdelijk bewoond en 27% is onbewoond. Bij de laatste categorie zijn er huizen die in aanbouw zijn, maar ook huizen die verlaten zijn (bijv. door verhuizing), of waarvan de laatste bewoner overleden is, of huizen die onbewoonbaar (vervallen) zijn. Van de tijdelijke bewoners zijn er personen die al een tijd buiten het dorp wonen, maar een huis in het dorp bouwen. Daarnaast zijn er personen die permanent in het dorp wonen, maar soms langere tijd voor werk

in het bos zijn voor goudwinning. Ook zijn er personen die verschillende woonplaatsen hebben (bijv. in Frans-Guyana en in het dorp) en regelmatig tussen deze woonplaatsen pendelen.

In de gesprekken met de dorpsbewoners is huisvesting niet als een probleem genoemd, want blijkbaar heeft iedereen wel een huis ter beschikking. Er is ook kennis om huizen te bouwen en de meeste huizen zijn dus zelf gebouwd of met hulp van familie en/of kennissen. Soms worden timmermannen betaald om te bouwen en in 1 dorp hebben we Brazilianen een huis zien bouwen voor iemand.

De staat van de woningen varieert, er zijn hele goede huizen en hele bouwvallige huizen, er zijn huizen op neuten en laagbouw. Een aantal huizen heeft onderhoud of verbouwing nodig, wat men niet altijd kan doen vanwege gebrek aan middelen. Dit geldt vooral voor oudere mensen. Ook bouwen mensen wanneer ze geld hebben en daarna kan de bouw weer stilleggen totdat men weer wat heeft gespaard. Het zou niet slecht zijn om voor deze gevallen wat makkelijke leningen en/of ondersteuning te hebben zoals toegang tot het LISP programma (Low Income Shelter Program).

Hoogbouw en laagbouw woningen naast elkaar in Loka Loka

Planning:

1. Proberen aansluiting te vinden bij het LISP III programma (IDB financiering). Kosten p.m.

5.7 Infrastructuur

Bij de dorpsplannen zijn een aantal algemene punten genoemd die met de infrastructuur en wateroverlast te maken hebben. Het gaat met name om aanmeersteigers in de dorpen Langatabiki, Badatabiki, Nason (poli), Pakiratabiki, en Skintabiki. Vanwege de wateroverlast is in de verschillende dorpsplannen opgenomen dat hoogbouw aan te bevelen is, zodat de schade bij overstroming beperkt wordt. Er zijn bij sommige dorpen nog een aantal specifieke aandachtspunten. Ook in het ressort- en districtsplan 2016 zijn een aantal punten genoemd, die wij hier meenemen.

Planning⁶²:

1. Drie aanmeersteigers nodig te Langatabiki voor goederen en personen (kosten ca. US\$ 270.000).
2. Ten minste één goede aanmeersteiger nodig te Badatabiki (kosten ca. US\$ 90.000).
3. Er is een aanmeersteiger nodig bij de polikliniek van de Medische Zending te Nason (kosten ca. US\$ 90.000).
4. Er is een aanmeersteiger nodig te Pakiratabiki (kosten ca. US\$ 90.000).

---

⁶² De indicatie van kosten is mede afgeleid van begrotingen zoals door de overheid gemaakt en lijkt soms wat hoog geschat.

5. Er is een aanmeersteiger nodig te Skintabiki (kosten ca. U\$ 90.000).
6. Er is een stenen trap nodig van beneden naar boven te Krikimofu (kosten ca. U\$ 120.000).
7. De brug over de sloot in het dorp dicht bij het vliegveld moet gerenoveerd (kosten ca. U\$ 10.000).
8. De wegen in Langatabiki moeten verhard worden, want bij regen worden ze glad en moeilijk begaanbaar (kosten ca. U\$ 50.000).
9. Het strand van Krikimofu moet opgespoten worden en de vaargeul verder van het dorp, zodat het veiliger wordt voor de dorpingen (kosten ca. U\$ 30.000).
10. De erosie van het eiland Loka Loka dient aangepakt te worden, omdat het eiland anders zal verdwijnen. Wellicht via opspuiten van de stranden rond het eiland en verbod om dicht bij het eiland te varen. (kosten ca. U\$ 50.000).
11. Er dient een goede studie naar de regelmatige overstromingen gemaakt te worden, waarbij de erosie versneld plaats vindt in vele eilanden. (kosten ca. U\$ 30.000).
12. Er dient een algemeen advies te komen aan de bewoners van de dorpen om hoog te bouwen i.p.v. laag, vanwege het overstromingsgevaar en te verwachten schade. Mogelijk kan men delen van het eiland verhogen om overstroming van de huizen tegen te gaan. (kosten p.m.)
13. Het 'koeli oso' van Tabiki Ede moet gerenoveerd worden. (kosten ca. U\$ 5.000).

Uit het ressort- en districtsplan 2016 worden de volgende punten gehaald.⁶³

14. Onderhoud brug Marcus (kosten ca. U\$ 7.000).
Opm.: wellicht wordt bedoeld de brug bij Gronkriki.
15. Onderhoud weg tegenover Langatabiki (kosten ca. U\$ 4.500).
16. Rehabilitatie voetpad van Lebidoti tot poli Nason (kosten ca. U\$ 24.000).
Opm.: Hier dient wellicht ook de brug op het voetpad gerehabiliteerd te worden.
17. Bouw overloopbrug van Atemsa naar school Loka Loka (kosten ca. U\$ 15.000). Opm.: Wellicht ook rehabilitatie voetpad.
18. Bouw aanmeersteiger Loka Loka (kosten ca. U\$ 90.000).
19. Bouw aanmeersteiger Snestikondre (kosten ca. U\$ 90.000).
Opm.: Het moet gaan om een openbare aanmeersteiger, want nu betaalt men voor het in- en uitladen van spullen bij een particuliere aanmeersteiger van Marcus.
20. Bouw aanmeersteiger Langatabiki. Dit punt overlapt met het eerste, zodat hier geen kosten worden opgenomen.

In het ressort- en districtsplan zijn ramingen van bedragen aangegeven, die we –waar mogelijk– ook hanteren bij de andere aandachtspunten. De totale kosten van de 19 aandachtspunten (nr. 20 dus niet meegeteld) van het onderdeel infrastructuur worden geschat op U\$ 1.155.500. Zonder de 'overheidsprojecten' die uit de reguliere begroting zouden moeten worden betaald gaat het om U\$ 925.000.

5.8 Aandachtspunten hoofdstuk 5

In dit hoofdstuk zijn er 72 aandachtspunten naar voren gekomen. Deze punten gaan wij hier niet allemaal herhalen, maar slechts de belangrijkste aspecten aangeven. In hoofdstuk 8 worden de punten tot projecten teruggebracht. Het totale pakket dat uitgevoerd zou moeten worden kost ca. U\$ 5.864.000 (niet meegerekend de onderdelen die pro memorie zijn opgebracht). Hiervan drukt echter een deel op de reguliere overheidsbegroting. Hier zijn niet inbegrepen de

---

⁶³ De Paramakaners gaan er van uit dat projecten uit het ressort- en districtsplan door de overheid worden gefinancierd uit de reguliere begroting en niet ten laste van het CDF.

reguliere kosten voor de dieselgeneratoren op de overheidsbegroting van ca. U\$ 3 miljoen voor vier jaar. En ook niet de infrastructurele projecten die op de begroting van de overheid staan.

Water (9 aandachtspunten): Het gaat om veilig drinkwater en stromend water (waterleiding). De kwaliteit van het water dient steeds onderzocht te worden. In de kleine dorpen kunnen er mogelijk individuele watersystemen komen en in de grotere dorpen collectieve systemen. Vanwege gebrek aan bronnen op de eilanden zal men daar rivierwater moeten zuiveren, terwijl op het vaste land naar bronnen kan worden gezocht. Tezamen met de waterleiding moet de afwatering ter hand worden genomen. Liefst dat de waterleiding door een lokaal team wordt aangelegd en onderhouden. De totale kosten worden geschat op ca. U\$ 1.605.000 voor waterleiding.

Elektriciteit (9 aandachtspunten): Elk dorp dient een werkend elektriciteitssysteem te hebben dat dag en nacht voldoende elektriciteit levert en duurzaam en betaalbaar is. In aanvulling van het collectief systeem met diesel generatoren dient er een individueel systeem te komen van zonnepanelen. Het onderhoud dient lokaal gedaan te worden. De overheid blijft vooralsnog verantwoordelijk voor het huidige systeem met diesel generatoren, terwijl de lokale gemeenschap verantwoordelijk is voor de zonnepanelen. De gemeenschap wordt in de eerste fase geholpen met de zonnepanelen, maar men zal ook een eigen bijdrage moeten leveren en later zelf voor onderhoud en vervanging moeten zorgen. De kosten voor zonnepanelen aanschaf en aanleg worden geschat op U\$ 1.500.000. Daarnaast zijn er reguliere kosten van de dieselgeneratoren van ca. U\$ 3 miljoen voor de planperiode (kosten ministerie NH), die we verder in het plan niet meenemen.

Onderwijs (13 aandachtspunten): Er zijn voldoende lagere scholen in het gebied, maar het niveau moet opgekrakt en het aantal drop-outs geminimaliseerd worden. Het verhogen van het niveau kan via betere leerkrachten qua bevoegdheid en qua vaardigheden, betere beheersing van het Nederlands door de leerlingen en via samenwerking tussen de drie scholen. Ook dient aan de fysieke randvoorwaarden te worden voldaan. Te Loka Loka dient een klas voor speciaal onderwijs te komen en voor de kinderen die langs de weg wonen naar Snesikondre dient er een schoolbus te komen. Het vervolgonderwijs dient georganiseerd te worden via afstands-onderwijs, beurzen en via een trainingscentrum voor vak trainingen. De kosten van onderwijsfaciliteiten en het overig programma worden geschat op U\$ 754.000.

Gezondheidszorg (15 aandachtspunten): De gezondheidszorg in de regio is toegewezen aan de Medische Zending. Er zijn twee poliklinieken in de regio, wat uitgebreid moet worden met een derde poli te Loka Loka. Op diverse plaatsen zijn personeelswoningen nodig. De poli's dienen voldoende nutsvoorzieningen te hebben. Het geheel kost ca. U\$ 492.000. Naast de basisgezondheidszorg dient het drinkwater en kwikgehalte gemonitord te worden. Er moeten meer sanitaire voorzieningen in de dorpen komen. Ook moet er gezondheidseducatie gegeven worden en onderzoek gedaan worden onder verstandelijk gehandicapten. Voor het begraven van de doden dient er een aanmeersteiger bij de begraafplaats aan de Paramakakreek te komen, in 8 dorpen een *wasi dede oso* gebouwd te worden en in 1 dorp een nieuwe *krey oso*. De laatste zaken worden door Surgold betaald, terwijl de kosten van de andere onderdelen ca. U\$ 135.000 bedragen. Voor de hele gezondheidszorg is ca. U\$ 496.000 nodig (niet meegerekend de reeds gecommitteerde bijdrage van Surgold en de projecten van MZ die reeds in uitvoering zijn).

Transport, Communicatie en Media (6 aandachtspunten): De verbindingen tussen de dorpen (per boot) en van het gebied met de rest van het land (bustransport, vliegverbinding) dienen goed en betaalbaar te zijn. Er is behoefte aan televisie en internet, zodat men ook in het gebied

op de hoogte is wat er in het land en de wereld gebeurt en voor educatieve doeleinden. Er is een regionaal radiostation dat echter veel beter ingezet moet worden om de eigen cultuur uit te dragen, de onderlinge communicatie te bevorderen en belangrijke informatie te verstrekken. De kosten voor transport, communicatie en media worden geschat op U\$ 584.000 (plus p.m.).

Huisvesting (1 aandachtspunt): De meeste mensen hebben huisvesting en er is genoeg kennis van huizenbouw in het gebied aanwezig. Voor de afbouw, onderhoud en verbouwing van woningen kan aansluiting gezocht worden bij het LISP III programma (kosten p.m.).

Infrastructuur (19 aandachtspunten): Er zijn een aantal grote uitdagingen in de regio, die vooral te maken hebben met het feit dat de dorpen in het gebied op eilanden liggen. Het gaat onder meer om overstroming, erosie en toegang vanuit het water naar land (aanmeersteigers). Daartoe zullen een aantal studies gemaakt moeten worden en aanbevelingen gedaan moeten worden, maar ook concrete acties moeten volgen. Daarnaast zijn er een aantal specifieke infrastructurele werken die ter hand moeten worden genomen. De totale kosten van de 19 aandachtspunten van het onderdeel infrastructuur worden geschat op U\$ 925.000 (zonder de 'overheidsprojecten' en de pro memorie punten).

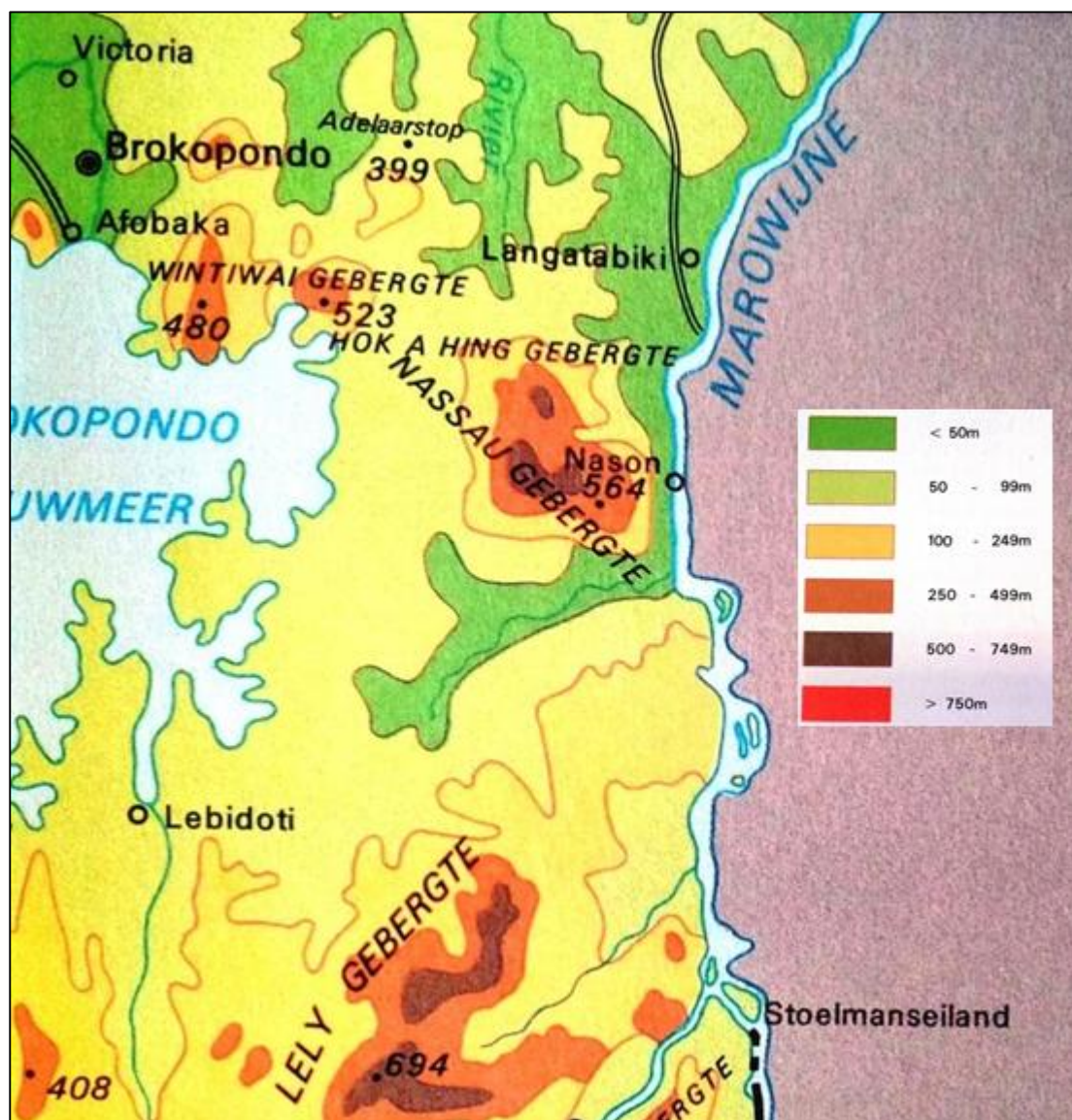

6. LANDGEBRUIK EN VERDIENSECTOREN

In dit hoofdstuk wordt eerst gekeken naar het algemeen landgebruik en de fysieke kenmerken van het Pamakagebied. Daarna wordt per sector gekeken naar wat er in die sector al gebeurt en potenties voor inkomen en werkgelegenheid.

6.1 Algemene kenmerken stamgebied en landgebruik

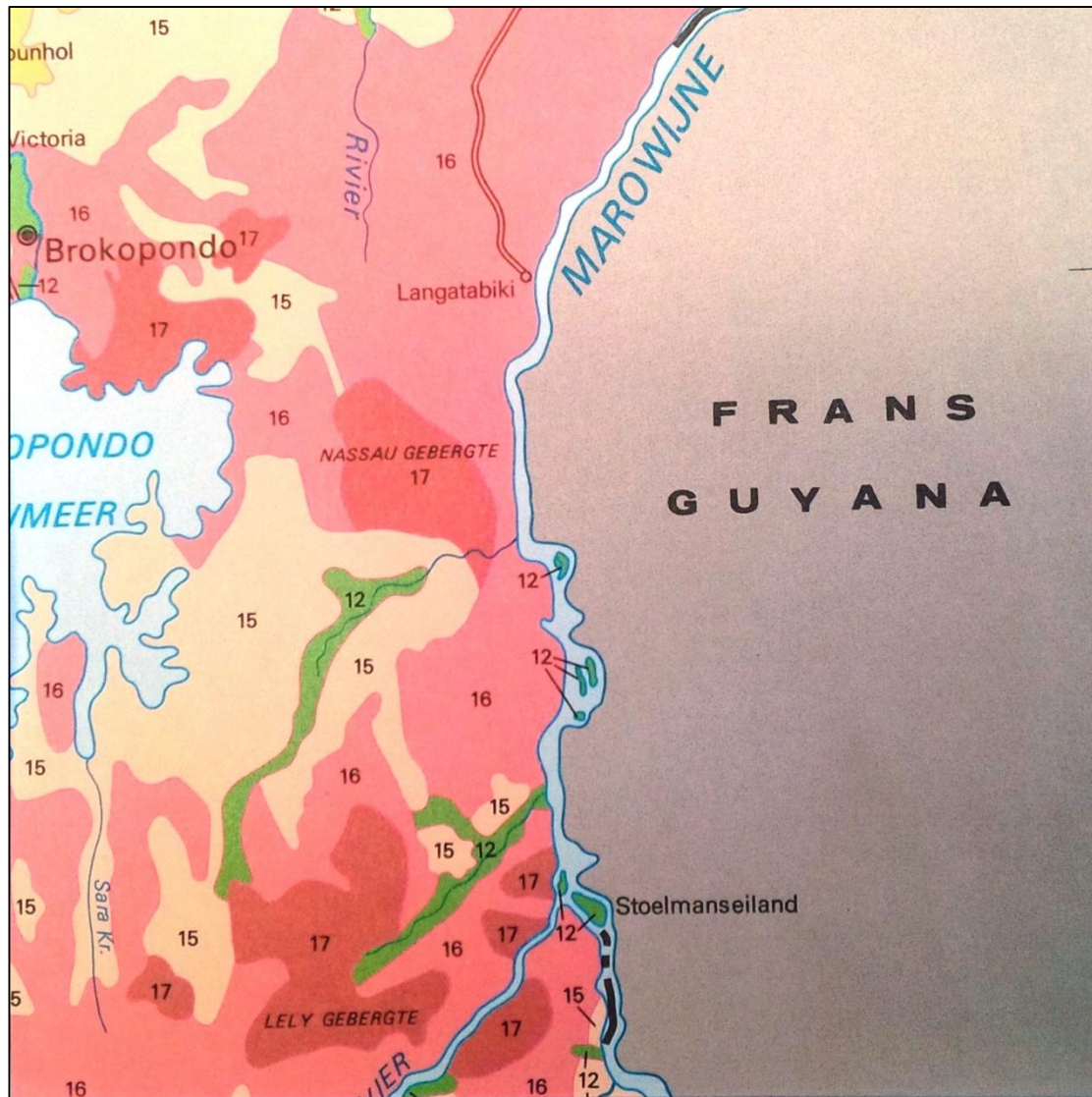
Het stamgebied van de Paramakaners is heuvelachtig met als meest kenmerkende het Nassau gebergte (zie kaart 20). De hoogste piek van het Nassau gebergte is 564 meter. Het Nassau gebergte is in feite een plateau. Het bewoonde deel, waar de dorpen zijn is veel lager en ligt minder dan 50 meter boven het zeepil. Iets verder van de Marowijnerivier begint het heuvelland. In de buurt van Loka Loka en daarna zijn er veel heuvels na elkaar met een bolvormig uiterlijk. De kostgronden liggen dicht bij de rivier en zijn dus relatief makkelijk te bereiken. Men plant niet in het heuvelachtige deel, dat verder van de oever ligt.

Kaart 20: Hoogte van het Pamakagebied (bron: Surinaamse Planatlas 1988)

De geomorfologie en de bodemgesteldheid zijn aangegeven in kaart 21. Het grootste deel van het gebied wordt in de Planatlas 1988 beschreven als “Heuveltop-, plateau-, rug- en hellingsverweringsgronden, veelal met (zandige) zware leem en (zandige) klei, vaak grindig; lokaal ijzersteen of stenen aan de oppervlakte” (gebied met nummer 16). Daarnaast komen er ook wat andere landschappen met bodemsoorten voor zoals de riviervlakten met “oeverwallen en kommen met (zandige) leem en klei, en terrassen met zand, zandige (zware) leem en klei” (nummer 12). Verder zien we naast het Nassau gebergte (nummer 17) ook nog “Plateau-, heuveltop-, helling- en depressieverweringsgronden, veelal met (zandige) zware leem en (zandige) klei, vaak grindig” (nummer 15).

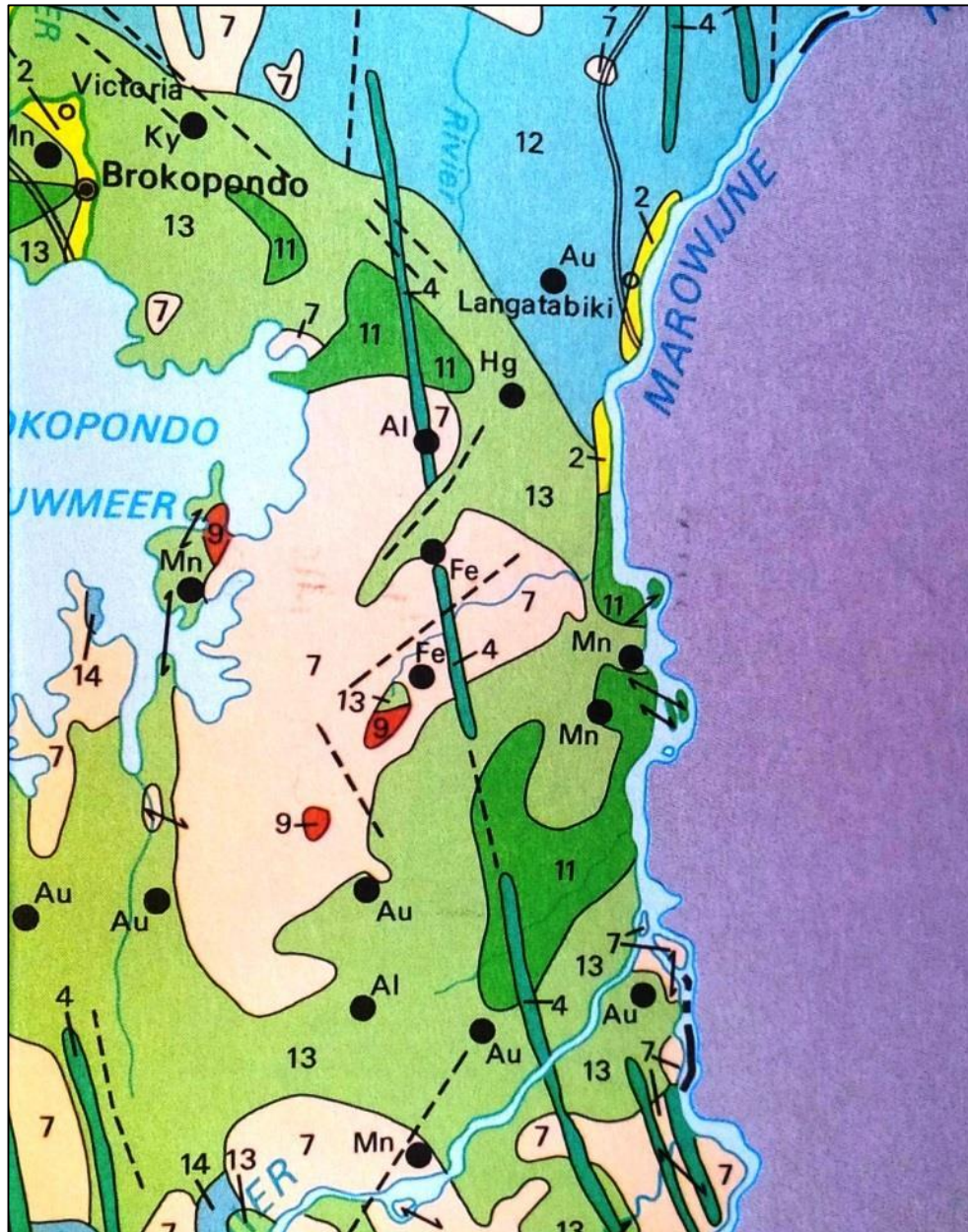

Kaart 21: Geomorfologie en bodem van het Pamakagebied (bron: Surinaamse Planatlas 1988)

Inderdaad is de bodemgesteldheid op veel plekken in het gebied erg grindig d.w.z. kleine stenen die verweringsproduct zijn van de bergen, heuvels en gesteente. De rivier is er vol van, maar ook langs de oevers kom je het tegen. Toch is er voldoende vruchtbare grond waarop men kan planten.

In geologisch opzicht is het gebied onderdeel van de zgn. groene stenen gordel (greenstone-belt). Op kaart 22 zijn dat de gebieden met nummer 11 (Rosebel-formatie, donkergroen gebied), nummer 12 (Armina-formatie, lichtblauw gebied) en nummer 13 (Paramaka-formatie,

lichtgroen gebied).⁶⁴ Het is in deze gebieden dat er goud (op de kaart aangeduid met Au, de afkorting van het chemische element *Aurum*) aanwezig is. De Planatlas noemt de geologische periode waarin de formatie heeft plaatsgevonden het Precambrium en daarbinnen is er weer een onderverdeling, waarbij de drie genoemde formaties vallen binnen het vroeg Proterozoïcum. Ook het vroeg Proterozoïcum is weer onderverdeeld in drie groepen en de Trans-Amazonische groensteen-gordel, waartoe de eerdergenoemde drie formaties behoren, staat ook wel bekend als de Marowijne-groep.

Kaart 22: Geologie en Mineralen (bron Surinaamse Planatlas 1988)

⁶⁴ Nr. 11 is omschreven als “Metamorfe kwartzsandstenen en fyllieten, plaatselijk met vulkanische inschakelingen (Rosebel-formatie”. Nr. 12 “Metagrauwackes en fyllieten, plaatselijk vulkanische inschakelingen (Armina-formatie). Nr. 13 “Oceanische basalten, eiland-boog andesieten, kwartsieten en kleistenen (Paramaka-formatie).

Op kaart 22 staan ook andere mineralen aangegeven zoals aluminium (Al), mangaan (Mn), ijzer (Fe) en kwik (Hg). Bekend is dat er bauxiet (aluminium) in het Nassagebergte is, waar Suralco belangstelling voor had om te mijnen, maar dat plan is niet doorgegaan.

De fysieke kenmerken van het Pamakagebied zijn gunstig voor mijnbouw, bosbouw, landbouw en toerisme en aan deze sectoren besteden we dan ook meer aandacht.

Op de foto is de rivierbodem bij Tabiki Ede tijdens de droge tijd te zien met vele stenen (later wordt dat zand en grind)

6.2 Kleinschalige mijnbouw

Het Pamakagebied ligt in de greenstone-belt waar goud gevonden wordt. Reeds vanaf hun intree in het gebied – rond 1880 – kennen de Paramakaners goud als betaalmiddel met name de bewoners van Langatabiki. De landmeter Loth, die in 1878 als één van de eersten over de Paramakaners schreef, was in het Tempatiegebied vanwege goudexploratie. Er zijn genoeg verhalen van oudere personen die aangeven hoe zij af en toe een beetje goud gingen winnen om wat goederen te kopen m.n. rond oudjaar wanneer men wat extra geld nodig had. Het goud was dus een soort reserve die af en toe aangesproken werd. Er werd naar behoefte gewonnen. Die situatie is veranderd tijdens de Binnenlandse Oorlog toen het binnenland was afgesloten als oorlogsgebied en er geen goederen meer kwamen, ook geen salarissen en uitkeringen. Het is in die periode dat de goudproductie tot ontwikkeling kwam m.b.v. Brazilianen die op verzoek van Marrons hun kennis inbrachten. Vanaf de negentiger jaren is de goudproductie, ook vanwege stijgende goudprijzen, enorm gegroeid. Ondertussen hebben de Marrons zelf de kunst van moderne goudexploitatie geleerd.

Links kleinschalige mijnbouw nabij de hoofdweg naar Snesikondre (de hoofdweg is links zichtbaar). Rechts kleinschalige mijnbouw in het Merian gebied. Duidelijk zichtbaar is dat de kleinschalige mijnbouw de secundaire goudafzetting in de waterwegen volgt.

In het Pamakagebied wordt op drie plaatsen goud gewonnen t.w. het Merian gebied (inclusief de gebieden rond de Meriankreek en Tumatukreek), de Paramakakreek, en de Grankreek. In

het eerste gebied zijn vooral personen uit het Langatabiki gebied actief, in het tweede gebied personen van Badatabiki en in het derde gebied personen van Nason, Atemsa en Loka Loka. Uit de verschillende dorpsplannen kan gededistilleerd worden dat ongeveer 100 Paramakaners werkzaam zijn in de kleinschalige mijnbouw. Qua werkgelegenheid is dit na de landbouw de belangrijkste sector in het gebied en qua inkomensgenerering mogelijk zelfs de belangrijkste sector.

Er zijn geen cijfers over de kleine goudproductie in het Pamakagebied bekend. Gezien het grote gebied dat door de kleinmijnbouw is ontgonnen (zie bijgevoegde foto's), gaat het echter om vele honderden zo niet enkele duizenden kilo's goud die sinds 1990 gemijnd zijn.

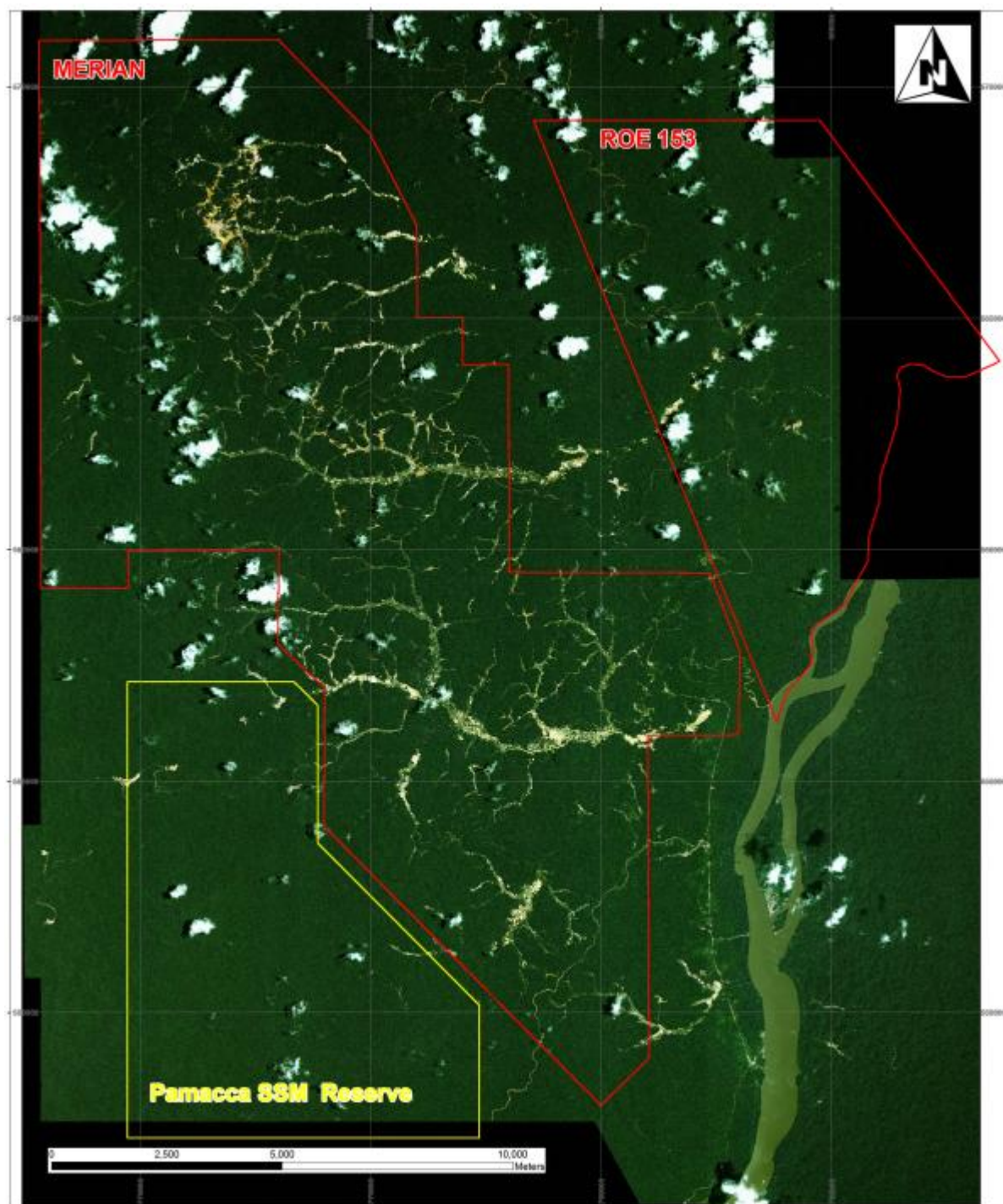

Kleine mijnbouw in het Paramakakreekgebied (links) en in het Grankreekgebied achter Atemsa (rechts)

Naast de kleinschalige goudwinning is er vanaf 2004 geëxploreerd door Suralco (dochter van Alcoa) en later Surgold. Surgold is begonnen als joint venture tussen Suralco en Newmont, maar in 2014 heeft Newmont de aandelen van Suralco overgekocht. Later in datzelfde jaar kreeg Surgold ook de vergunning van de overheid tot exploitatie. Het gaat hier om grootschalige mijnbouw van een heel andere dimensie dan de kleinschalige goudwinning, wat alleen al blijkt uit de enorme investeringen van ca. US\$ 1 miljard die gepleegd worden om de mijn en verwerking van het goudhoudende erts op te zetten.

De komst van Surgold en het aan hen verleende concessiegebied betekent echter dat de kleinschalige mijnbouw in het concessiegebied afgebouwd moet worden, wat niet prettig ligt bij de lokale gemeenschap en m.n. bij de kleine mijnbouwers. Men maakt zich zorgen over de schulden die de lokale kleine mijnbouwers gemaakt hebben middels investeringen in machines. Nu men niet meer kan mijnen in het gebied van de Meriankreek en Tumatkreek dreigt men de machines te verliezen. Surgold is zich hier zeer van bewust en er is in samenwerking met de overheid naar alternatieven gezocht. Het resultaat hiervan is dat er voor de kleinschalige mijnbouw door het Ministerie van Natuurlijke Hulpbronnen in 2012 een gebied van 5.667 ha. gereserveerd, ten zuidwesten van het Merian recht van exploitatie. Ook zijn er in de samenwerkingsovereenkomst tussen het bedrijf en de lokale gemeenschap voorzieningen opgenomen ter ondersteuning van de kleinschalige mijnbouw. Het belangrijkste hierbij is dat Surgold het bestaansrecht van de kleinschalige mijnbouw van de lokale bevolking erkent. Ook erkent het bedrijf dat de kleinschalige mijnbouw naast de grootschalige mijnbouw kan bestaan en dat er zelfs ondersteuning aan verleend kan worden. Voor ondernemers met machines zijn oplossingen gezocht om deze anders in te zetten bijv. voor het onderhoud van wegen, maar een ander verloopt – vanwege een aantal knelpunten – niet altijd vlot.

Kaart 23: Merian concessie, plus een Right of Exploration en gebied voor kleinschalige mijnbouw (in geel)

In de samenwerkingsovereenkomst die Surgold met de Paramakaanse gemeenschap heeft getekend staat m.b.t. kleinschalige mijnbouw het volgende (hoofdstuk 2.6):

Surgold erkent dat kleinschalige mijnbouw de traditionele manier van levensonderhoud is geweest van de Pamaka Gemeenschap en een belangrijke economische bestaansmiddel blijft. Daarom heeft Surgold zich verplicht Paramakaners die zich met kleinschalige mijnbouw bezig houden in de omgeving van het Merian Recht van Exploitatie, te ondersteunen door (a) te werken aan de ontwikkelingen van veiligere en meer milieuverantwoordelijke kleinschalige mijnbouw technieken en praktijken, en (b) hen te helpen bij het

*verkrijgen van formele rechten om te mijnen op land dat wordt aangewezen door de Regering van Suriname. Deze bijstand wordt verleend in overeenstemming met de Methode voor Kleinschalige Mijnbouw, aangegeven in **Bijlage E**.*

In de bijlage E die hierboven genoemd is wordt een uitwerking gegeven van de methode en procedure die gehanteerd zal worden door Surgold om de lokale kleinmijnbouw te ondersteunen. Het gaat daarbij o.m. om:

- a. Een exploratieprogramma in het voor Kleinmijnbouw Gereserveerd Gebied om in kaart te brengen wat de goudvoorkomens zijn. Dit doet Surgold op eigen kosten, waarna verslag aan het Traditioneel Gezag wordt gegeven.
- b. Logistieke en administratieve bijstand om concessieaanvragen in te dienen bij de overheid.
- c. Ondersteuning bij gebruik van verantwoorde kleinschalige goudwinningstechnieken zonder kwik, maar met beter rendement. Deze methoden worden eerst getest door Surgold op hun bruikbaarheid.
- d. Ondersteuning van kleine mijnbouwers om het onder c) geteste materieel aan te schaffen.
- e. Surgold geeft technisch advies om waterkwaliteit te verbeteren, waterlopen te herstellen en uitgemijnde gebieden te herstellen.

Tijdens de gesprekken in de dorpen zijn een aantal zaken m.b.t. de kleinmijnbouw naar voren gekomen. Het blijkt dat in vrijwel alle dorpen ten minste een paar personen in de kleinmijnbouw werkzaam zijn. Vroeger waren dat er meer en het is dus enigszins afgenomen. Er waren tevens veel klachten over de skalians en goudpontons omdat deze:

- de visstand vernietigen door visgaten dicht te gooien;
- de vaargeul veranderen en er overal grindhopen liggen wat een gevaar vormt voor boten en passagiers;
- geluidsoverlast voor de bewoners van de dorpen en
- het water vertroebelen.

Ook gaf men aan dat door de kleinmijnbouw de bossen worden vernietigd, het wild verdreven is, het kreekwater wordt vervuild, de kreken onbevaarbaar zijn geworden, het kwik een gevaar vormt (m.n. in vis), en de kostgronden bedreigd worden. Wij kunnen hier aan toe voegen dat Suriname ook rekening moet houden met het feit dat de grens met Frans-Guyana bepaald wordt door de vaargeul in de rivier en wanneer die veranderd wordt kan dit mogelijk consequenties hebben voor de grens. In het Brokopondogebied waren er ook klachten over de skalians, maar uiteindelijk is er daar een regeling getroffen met de dorpen, die nu een deel van de opbrengst ontvangen. De minister van Natuurlijke Hulpbronnen heeft een soortgelijke regeling toegezegd voor het Marowijne gebied. Ook heeft hij aangegeven dat er een samenwerking komt met Frans-Guyana om dit probleem op te lossen.

Aan de ene kant onderkent en beschrijft de lokale gemeenschap de nadelige effecten van de kleinschalige goudwinning en wil men dat die zaken worden aangepakt, maar aan de andere kant geeft men ook aan dat het voor inkomsten zorgt, die men graag wil behouden.

In het Grankreekgebied is er een goudconcessie uitgegeven aan een paar Aukaanse ondernemers (onder de naam The Brothers N.V.), waar bezwaar tegen is gekomen van de lokale bevolking. De bewuste ondernemers zijn inmiddels in financiële problemen gekomen en hebben het bedrijf aan dhr. S. Badloe verkocht. Uit bekomen informatie blijkt dat The

Brothers in 2012 een exploitatie-vergunning op een gebied van 9600 ha. van de overheid heeft gekregen voor 10 jaar.

Foto van Nassau gebied met activiteiten van Mariana Resources

Mariana Resources Ltd. (www.marianaresources.com) is een exploratie en ontwikkelingsbedrijf met beperkte middelen (ca. US\$ 7 miljoen werkkapitaal). Zij is bezig in het Nassau gebied (rond de Bamboekreek) in samenwerking met Sumin Resources Company.⁶⁵ Het gaat om een concessie van 280 km². Het gebied was tussen 2004 en 2007 al geëxploreerd op goud door Surgold, maar was blijkbaar niet interessant genoeg. Ook overlapt het gebied met de bauxietconcessie van de Suralco. In het jaarverslag 2015 van het bedrijf staat het volgende:

Mariana has been operating and managing exploration at the Nassau Project since January 2015, targeting high grade gold veins and laterite-hosted bulk tonnage gold deposits. A fixed-wing airborne geophysical survey by Terraquest was commissioned over the entire property to acquire high resolution aeromagnetic and radiometric data. A Mariana team commenced mapping, soil/rock chip sampling and biogeochemistry over the anomalous target areas. The objective is to define Auger drill targets for testing in 2016, specifically aimed at the Nassau plateau in an attempt to vector the primary gold vein-type mineralization in shear and tension vein array settings, typical of the orogenic gold vein systems developed at Merian.

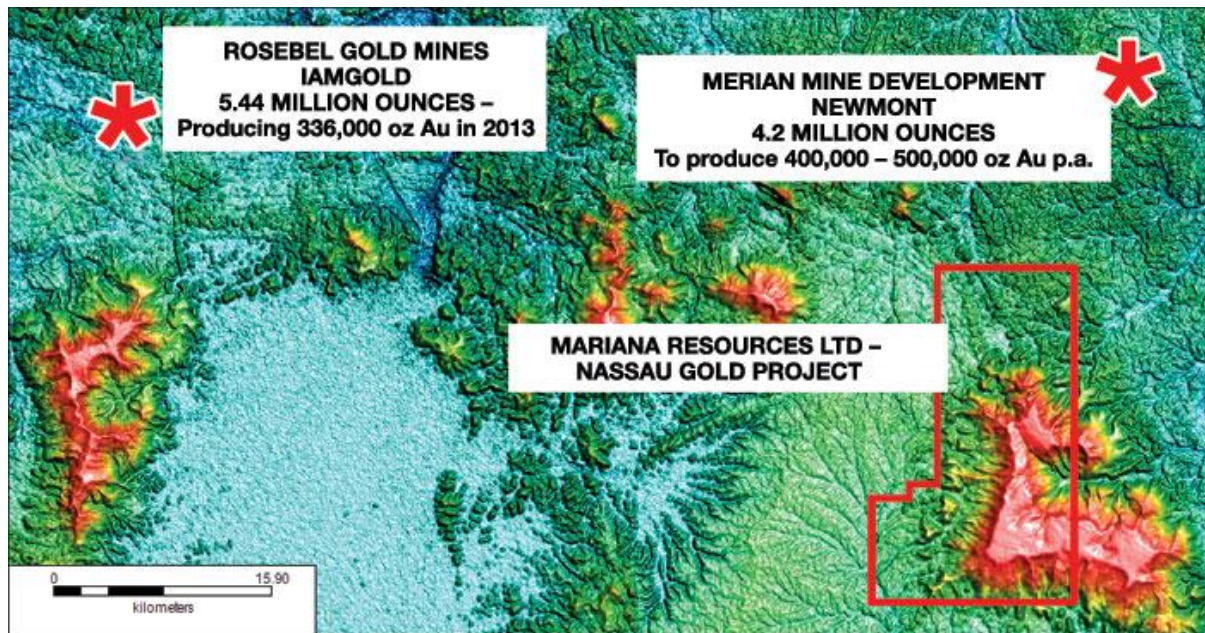
Under the terms of the option, Mariana has the right to acquire a 50.01% interest in Nassau Gold Limited by spending US\$5.3 million and paying Sumin US\$1.1 million over a 30 month period which would give Mariana an effective 40.01% controlling interest in the project.

*Exploration and technical reviews were carried out in Q1 2016, following the geochemical and auger drill sampling programmes, **it was decided to withdraw** after taking into account the geological results obtained versus expenditure requirements and future option payments. Mariana retains a 10.2% in the project going forward.*

---

⁶⁵ Sumin Resources heeft geen website en is gevestigd in de British Virgin Islands, terwijl Bloomberg Business Analyze stelt: "Sumin Resources Limited does not have any Key Executives recorded". Dus blijkbaar gaat het om een offshore achtig investeringsbedrijf (www.bloomberg.com/research/stocks/private/snapshot.asp?).

Kaart 24: Concessie gebied van Mariana Resources in het Nassau gebied

In het gebied zijn ook Braziliaanse goudzoekers actief, maar die opereren volgens kenners nooit op zichzelf. Men betaalt altijd wel iemand die een concessie heeft of die hen toestemming heeft gegeven om in het gebied te werken. Er zijn naar schatting 400 Brazilianen in het gebied actief, waarvan de meesten in het Merian- en Tumatugebied, maar ook een aantal in andere gebieden en zelfs op de Skalians in de rivier. Vaak betaalt men dan een percentage (10% wordt het meest genoemd) van de opbrengst aan degenen die de toestemming heeft verleend.

Naast de goudwinning lijkt het er op alsof Suralco bezig is haar bauxietmijnbouw weer op te starten. Dit betekent dat als eerste bauxiet gewonnen zal worden in het Nassaugebergte, omdat hier voldoende reserves voor een paar jaar waren aangetoond. Het was echter ook aangetoond dat het ecologisch systeem op de berg vrij uniek is m.n. is er een unieke vissoort ontdekt.

Drie diersoorten die uniek zijn voor het Nassau gebergte (bron: Jan Mol)

Naast goud en bauxiet is heel evident dat er veel zand en grind in het gebied is, dat eventueel commercieel makkelijk gewonnen zou kunnen worden. Er dient echter een goede kostprijscalculatie te komen m.b.t. de afzetgebieden en transportprijzen.

Planning:

1. Naast de reeds uitgegeven mijnbouwconcessie aan Surgold dienen andere concessies voor goudwinning in het tribaal gebied alleen verleend te worden aan Paramakaanse ondernemers. Deze concessies zijn niet overdraagbaar en dienen door de lokale gemeenschap gemijnd te worden. De overheid dient medewerking te verlenen bij de toekenning van mijnbouwconcessie aan lokale ondernemers Kosten p.m. (overheid).
2. De overheid dient de goudwinning in de nieuwe concessies te verbinden aan ecologisch verantwoorde mijnbouw en herstel van uitgemijnde gebieden en waterloop van de krekén. Kosten p.m. (overheid).
3. Surgold zal Paramakaanse ondernemers in de kleinschalige goudwinning bijstaan met aanvragen voor concessies bij de overheid. Kosten p.m. (Surgold).
4. Surgold zal kleinschalige goudwinningsbedrijven bijstaan met technische trainingen op het gebied van kwikvrij goudwinning en herstel van uitgemijnde gebieden en waterloop van krekén. Kosten p.m. (Surgold).
5. Het schuldenvraagstuk van de lokale kleine mijnbouwers moet in kaart gebracht worden en er dient waar mogelijk assistentie verleend te worden om dit op te lossen. Registratie en bundeling van kleine mijnbouwers is hierbij belangrijk. Kosten van inventarisatie en garantiefonds c.q. schuldderving US\$ 100.000.

N.B. Het garantiefonds kan wellicht ook een algemeen fonds worden voor kleine ondernemers.

6. Het vraagstuk van de skalians op de Marowijnerivier oplossen en liefst verbieden, vanwege ernstige ecologische problemen en mogelijke grensproblemen. Kosten p.m. (overheid).
7. Men zal de ontwikkelingen m.b.t. eventuele bauxietwinning door Suralco moeten volgen en waar mogelijk input geven. Het Traditioneel Gezag moet in vroeg stadium met Suralco aan tafel gaan zitten hierover, mede omdat er klachten zijn dat zij de weg beschadigen. Kosten p.m.
8. Er dient een studie te komen m.b.t. eventuele commerciële winning van zand en grind. Kosten US\$ 10.000.

Skalian actief tegenover Snesikondre

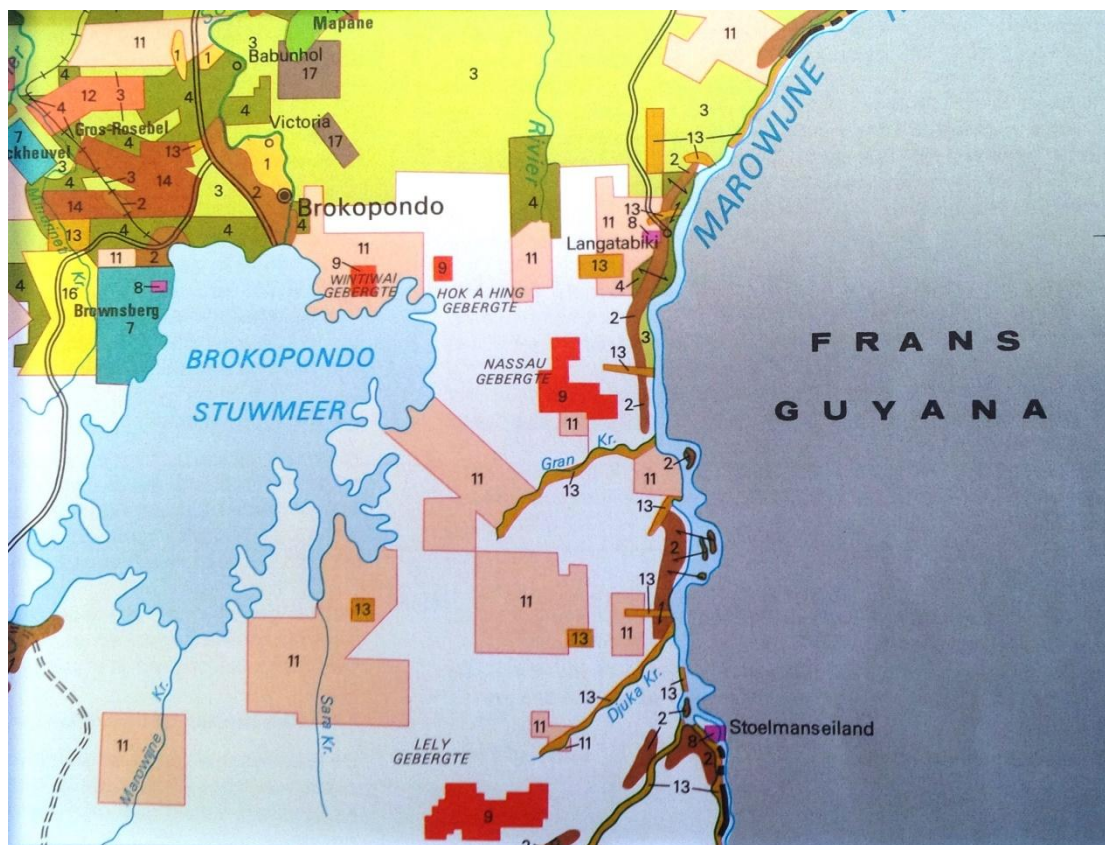
6.3 Bosbouw

De Paramakaners hebben in het verleden veel aan bosbouw gedaan. Via houtproductie konden zij geld verdienen, wat in die tijd schaars was. De bomen werden gekapt, naar de rivier gebracht en aan elkaar gebonden en als vlot naar Albina getransporteerd. In Albina waren er een paar houtopkopers die het hout opkochten. Door diverse personen is aangegeven dat er, vanwege de houtkap in het verleden, weinig waardevolle boomsoorten meer in de buurt van de rivier zijn.

Naast houtkap voor geld werd er ook gekapt voor de bouw van huizen (balken en planken) en voor het maken van boten. In verschillende dorpen is aangegeven dat men tegenwoordig afgewerkt hout koopt (m.n. voor huizenbouw) in Albina. Voor boten heeft men speciale houtsoorten nodig, die men ook wel uit Frans-Guyana haalt.

Tot eind zeventiger jaren was er nog geen weg naar het gebied, zodat alle transport via de rivier plaatsvond. Nadat de weg naar Langatabiki af was, werd het gebied bereikbaar voor grote trucks en voor bosbouw. De laatste 60 km van de weg was in het begin meer een bosontsluitingsweg voor de bosbouw. Het gedeelte van Snesikondre tot voorbij Loka Loka bleef echter onbereikbaar voor wegtransport, zodat er weinig grootschalige bosbouw in dat gebied gedaan is. Voor zover er hout werd gekapt, is dat vooral dicht bij de rivier gedaan. Door de goudwinning is er echter wel bos vernietigd en het terrein aangetast, zodat het niet overal begaanbaar is. Ook zijn vele bomen in de buurt van de rivier gekapt voor het aanleggen van kostgronden.

Kaart 25: Bodemgebruik en concessies (bron: Planatlas 1988)

Op kaart 25 is het bodemgebruik in het gebied aangegeven. Daarbij is het bruine gedeelte (nr.2) als landbouwgebied aangeduid. De nummers 3 en 4 zijn houtkapgebieden (resp. houtconcessie en houtkapvergunning). Het gebied met nr. 8 (vlakbij Langatabiki) is aangeduid als een recreatieoord en nr. 9 als een bauxietconcessie (Nassau gebergte). Nr. 11 betreft goudexploratieconcessies en nr. 13 goudexploitatieconcessies. Dit was de situatie voor 1988 toen de Planatlas werd gemaakt. Op kaart 26 is een recent overzicht gegeven v.w.b. de situatie met betrekking tot bosbouw in het gebied. Er is een houtkapvergunning verstrekt in het Langatabikigebied. Deze houtkapvergunning stond vroeger op naam van B. Petrus en daarna

op naam van C.R. Forster.⁶⁶ Op de kaart van zowel 2009 als 2016 staat ook dat er een houtkapvergunning is verleend aan 'de gemeenschap van Ampoma-Tapu' maar er wordt geen enkele naam bij vermeld; het betreft het gebied vanaf Bergi tot voorbij Gakaba. Verder zijn er geen Houtkapvergunningen, gemeenschapsbossen of houtconcessies in het gebied verstrekt. Wel zijn er een aantal aanvragen voor 'houtkaprechten in het gebied ingediend'; het gaat om 6 tot 7 aanvragen die het hele gebied bestrijken, maar er zijn geen namen aangegeven.

Vroeger werden er in de buurt van dorpen aan tribale gemeenschappen Houtkapvergunningen (HKV) afgegeven die op naam stonden van de kapitein van het dorp. De naam is ondertussen veranderd in gemeenschapsbos, waarmee tevens wordt aangegeven dat het niet alleen bedoeld is voor houtkap, maar voor het gebruik van het bos t.b.v. de hele gemeenschap. De Paramakaners hebben nog geen enkele titel op het gemeenschapsbos. De kapiteins van Nason en Loka Loka hebben aangegeven dat zij al enige tijd een aanvraag voor gemeenschapsbos hebben ingediend, maar nog niets hebben vernomen. Deze zaak verdient wel prioriteit en in feite moet het gehele gebied als gemeenschapsbos worden aangevraagd door de stam, verdeeld over de verschillende dorpen. Op deze manier wordt het bos rond de dorpen dan beschermd voor eigen gebruik.

Er zijn twee personen die aan commerciële bosbouw doen in het gebied nl. de heren George van Dun en Max Asalobi, die houtproducten aan Surgold leveren. Ze werken met een aantal arbeiders. Er wordt ook hout gekapt in de buurt van Krikimofu, maar niet door de lokale bevolking. Soms kappen Brazilianen bomen, waarbij zij op bestelling hout leveren.

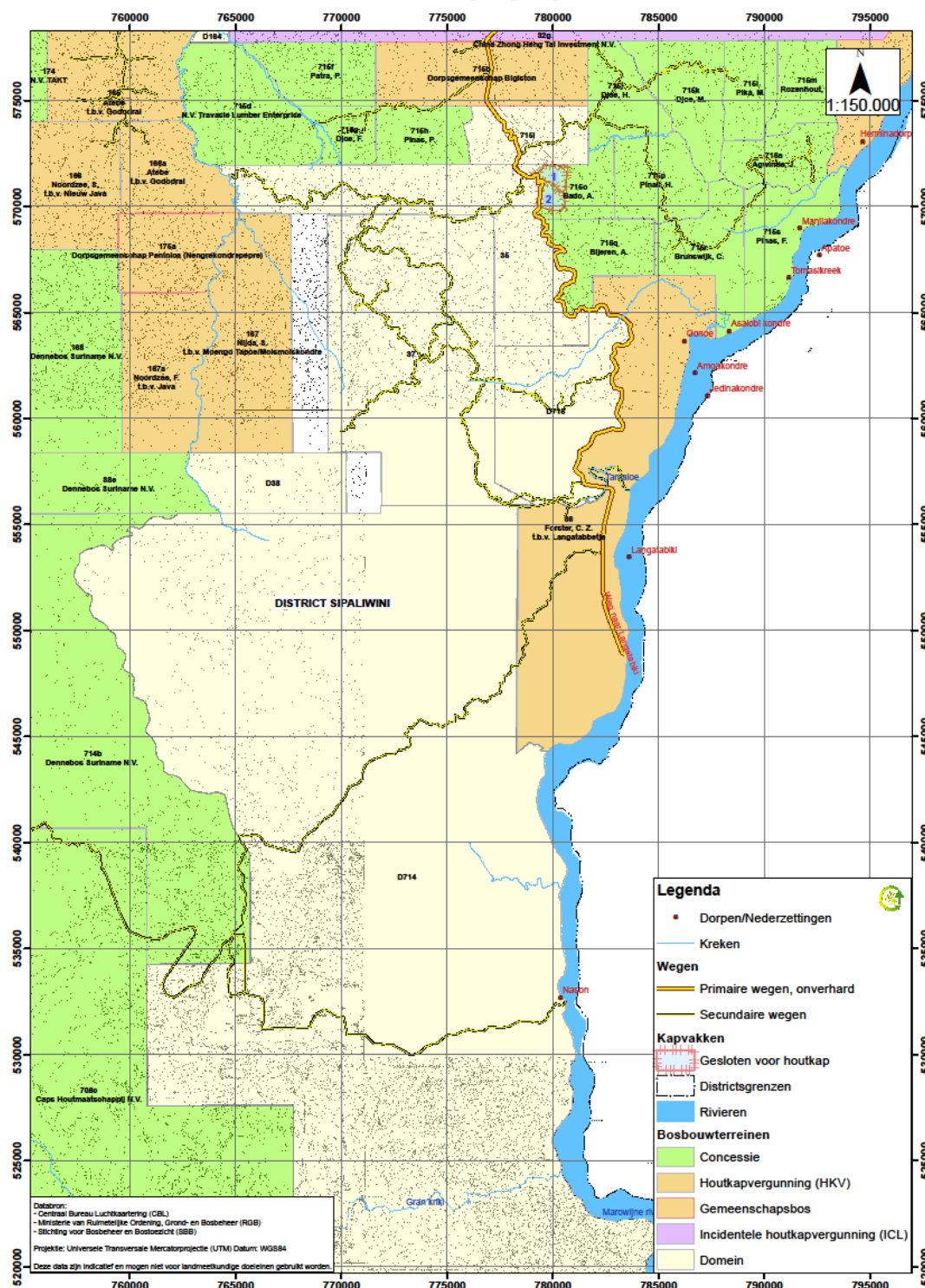
Voor bosbouw en houtverwerking zijn er kettingzagen aanwezig. Er is een mobiele zaagmolen, die wordt gehuurd van een particulier, en langs de weg naar Snesikondre bestaat behoefte aan zo een machine. In een paar dorpen wordt er nog wel hout gekapt voor persoonlijk gebruik o.m. Nason en Loka Loka. Twee dorpen (Langatabiki en Atemsa) willen graag een Lucas zaagmolen om de bosbouw te ontwikkelen. Daarbij dient dan ook training verzorgd te worden in het werken met de zaagmolen.

Het lijkt zeker de moeite waard om de ontwikkeling van de bosbouw ter hand te nemen mede omdat er al een paar ondernemers in deze sector bezig zijn. Het bos kan volgens de stichting Bosbeheer en Bostoezicht (SBB) 25 m³ hout per jaar per ha. opleveren. In het Pamakagebied zou ten minste 50.000 ha. gemeenschapsbos ter beschikking gesteld moeten worden van de dorpen. Uitgaande van een gemiddelde prijs van U\$ 100 per m³ kan 50.000 ha bos dus een bedrag van U\$ 125 miljoen per jaar aan inkomsten opleveren. Indien er waarde wordt toegevoegd middels geavanceerde machines en verwerking, kan de verkoopwaarde verder toenemen. Het vergt wel een zeer professionele aanpak. Er dient ook duurzaam geoogst te worden bijv. via het CELOS Management Systeem. Er dient een verdere studie van de mogelijkheden gemaakt te worden om een duurzaam bosbouwsysteem en verwerkingsindustrie op te zetten. Deze sector biedt in ieder geval meer mogelijkheden dan tot nu toe er uit gehaald wordt. Vanwege de investeringen zou de mogelijkheid bekeken kunnen worden om eventueel met een externe partner in zee te gaan, die reeds ruime ervaring en goede equipment heeft. Er dient in ieder geval geld gestopt te worden in een goed bedrijfsplan voor de aanpak van de bosbouw. Hiertoe behoort ook een goede inventarisatie van het bos, zodat een indicatie wordt verkregen omtrent de potentie van het aanwezige bos.

---

⁶⁶ Op de kaart van maart 2009 staat voor de HKV de naam van B. Petrus aangegeven en op die van maart 2016 de naam van C.R. Forster.

Overzichtskaart omgeving Langatabiki

Kaart 26: Overzicht status bosbouwterreinen Pamakagebied 2016 (bron: ROGB)

Het is jammer wanneer waardevol hout bij de aanleg van de goudmijnen in het gebied zomaar verspild wordt. Het verdient daarom aanbeveling om tot goede afspraken te komen over het rooien van het hout voordat de mijn wordt aangelegd. In het Brokoponggebied werden bij de aanleg van de Gros Rosebel mijn bijvoorbeeld de waardevolle boomstammen door het mijnbouwbedrijf opzij gezet zodat de houtexploitanten ze konden ophalen. Volgens de beleidsmakers met wie gesproken is overlappen mijnbouw- en bosbouwconcessies elkaar op

verschillende plaatsen in Suriname. Via goede afspraken kunnen beide sectoren productief bezig zijn.

Indien de bosbouw ter hand wordt genomen, dient ook gedacht te worden aan mogelijkheden van herbebossing en eventueel planten van snelgroeiers en verwerken van houtafval. Er is een snelgroeende markt voor bio-energie pellets waarop ingespeeld zou kunnen worden. Indien men in de bosbouw gaat investeren dan dienen de inkomsten uit deze sector continu geherinvesteerd te worden zodat er een stabiele houtkap- en verwerkingsindustrie ontstaat. Vanwege de potentiële inkomsten uit de bosbouwsector lijkt het dat deze sector zichzelf via leningen en investeringen zou kunnen bedruipen. Slechts aan het begin kunnen er middelen gestopt worden in diverse studies, bedrijfsplannen en begeleiding.

In een paar dorpen worden er boten gemaakt, waarvoor speciaal hout gekapt wordt o.m. Badatabiki, Nason, Krikimofu. De boten worden voor eigen gebruik en voor de verkoop gemaakt. Er is nog genoeg vakmanschap aanwezig in het gebied om boten te bouwen. Badatabiki wil graag betere gereedschappen zodat men boten kan bouwen.

Planning:

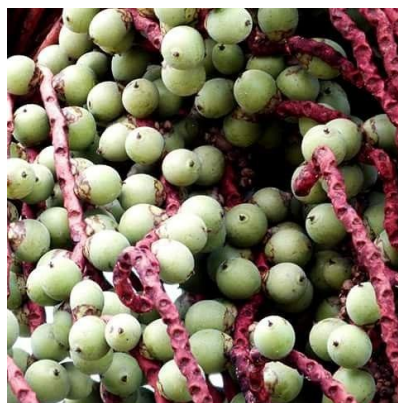
1. Elk dorp dient gemeenschapsbos aan te vragen. Deze aanvragen dienen gecoördineerd te worden en met de overheid besproken te worden, zodat de goedkeuring wordt bespoedigd. Kosten ca. US\$ 10.000.
2. Er dient een goede inventarisatie van het bos te komen t.b.v. de potentie van commerciële bosbouw. Kosten ca. US\$ 10.000.
3. Er dient een goed duurzaam bosbouwplan te worden ontworpen teneinde deze sector verder te ontwikkelen. Kosten ca. US\$ 20.000.
4. De bestaande Paramakaanse bosexploitanten dienen ondersteund te worden, zodat zij wellicht de leiding kunnen nemen bij de verdere ontwikkeling van de sector. Nagegaan moet worden wat zij nodig hebben om verder te kunnen groeien. Gedacht moet worden aan een professioneel begeleidingstraject, zodat de kennis die nog ontbreekt, kan worden bijgebracht. Kosten ca. US\$ 10.000.
5. Het verzoek van de dorpen Langatabiki en Atemsa voor de aanschaf van twee Lucas zaagmolens met training dient ingepast te worden in het bosbouwplan. Daarbij zal naast een commerciële bosexploitatie ook de mogelijkheid bekeken moeten worden voor een veel kleinere aanpak m.b.v. mobiele zaagmolens zoals de Lucas zaagmolen. De exploitatie kan wellicht het best via lokale particuliere ondernemers gebeuren, die aan de gemeenschap hout levert. Kosten machines en training ca. US\$ 80.000.
6. Voor de botenmakers dienen goede gereedschappen aangeschaft te worden zodat zij goede kwaliteit boten kunnen bouwen. Identificeren en registreren van alle botenmakers en hun behoeften. Kosten ca. US\$ 12.000.

Het maken van een korjaal in Krikimofu

6.4 Bosproducten

Het bos is voor de Paramakaners niet alleen het gebied waar men hout uit haalt voor huizen en boten, maar ook waar men landbouw uitoefent. Verder wordt er voedsel verzameld (bosvruchten), medicijnen uit gehaald en brandhout voor energie gebruikt. Tegenwoordig wordt dit omschreven als de Non Timber Forest Products (NTFP). Het onderdeel over landbouw (veeteelt en visserij) komt hierna aan de beurt, zodat in dit onderdeel het accent zal liggen op andere bosproducten.

Kumu vruchten

Medicinale planten en oliën

Er is nog wel kennis van medicinale planten aanwezig bij de stam en men haalt uit het bos o.m. bita, gedroogde bospapaja bladeren, redi katoen, Bonu wiri, Agu maka, korsu wiri, Kapasiwiri, Blakamasoesa en Bigimasoesa, kimboto, weko, mamadosoe, agoeston, kwasibita, etc. De medicinale planten, zoals de verschillende kruiden, zijn voor zowel eigen gebruik als voor de verkoop. Kwasibita is Luangubita. Luangubita wordt meer verkocht.

Er zijn ook allerlei oliën die gebruikt worden, waarvan de bekendste de maripa olie is. Die olie is eetbaar en wordt als smaakmaker bij het eten gebruikt.

De medicinale planten bieden misschien mogelijkheden voor de opzet van een parafarmaceutica-, nutriceutica- en cosmetica industrie. Dit moet worden bestudeerd, want in Brazilië is er een behoorlijke ontwikkeling op dit stuk. Er zal wellicht i.s.m. de universiteit van Suriname samengewerkt moeten worden om na te gaan wat de mogelijkheden zijn voor het commercialiseren van verschillende medicinale planten.

Bosvruchten

In het gebied worden verschillende bosvruchten gebruikt. Genoemd zijn o.m. podosiri, kumu, patawa (een kumu soort), maripa, markoesa, pikin kumu, afakomu, komoekobek, baba (maripa), nenge oedoe (noot), e.d. Patawa vindt men vooral bij de Grankreek. De bijzondere plant Kipua komt veel voor bij het dorp Skintabiki; het bos heeft heel veel vruchten, vooral hun Patawabomen staan bekend in het Pamakagebied en dat is iets waarop ze trots zijn. Patawa kan je na 5 jaren oogsten en is zeer gewild; het wordt onder andere gegeten met rijst en kwak. Er zijn problemen met de Braziliaanse goudzoekers die de neiging hebben om de Patawa vruchtbomen om te kappen. De houdbaarheid van Patawa is een probleem, zodat men het direct moet gebruiken, maar hier zou onderzoek naar gedaan kunnen worden, zodat de houdbaarheid verlengd kan worden. Podosiri is zeer gewild en kan men makkelijk verkopen. Er is interesse om dit op grotere schaal te doen m.n. in Atemsa.

De bosvruchten worden nu reeds voor een deel verkocht. De traditionele verzamelaars verwerken de verzamelde producten (bijv. drogen, malen, uitpersen, koken, beroken) voor eigen gebruik en verkopen overschotten aan passerende belangstellenden of kunnen deze zelf brengen naar een markt voor verkoop. De bosvruchten bieden potentie om op grotere schaal te worden benut. Deze vruchten en hun aanwezigheid dienen goed in kaart te worden gebracht. Ook dient de potentie op de markt te worden geïnventariseerd. Daartoe kan een begin worden gemaakt met het opzetten van een eenvoudige verzamel/verwerkings-loods met het vastleggen

van een verzamel infrastructuur (uitrusten van de verzamelploegen met GPS waardoor het voorkomen van de diverse te verzamelen producten in kaart kan worden gebracht). Daarnaast kan begonnen worden met het kunstmatig aanleggen van beplantingen van deze begroeiing, bijv. podosiri pilot plots. Voor sommige producten is onderzoek naar houdbaarheid en verwerking nodig, zodat de kwaliteit en houdbaarheid van de producten wordt bevorderd. Gedacht moet worden aan het opzetten van een verwerkingsloods in het gebied, wellicht in de buurt van Skintabiki, Atemsa en Loka Loka waar meer bomen aanwezig schijnen te zijn.

Verkoop kulastokken te Krikimofu

Overige bosproducten

Overall wordt er brandhout gesprokkeld, waarmee men kookt of vlees of vis rookt (barbakot) om het langer te kunnen bewaren. Dit is een relatief goedkope vorm van brandstof. In Krikimofu worden er kulastokken (voor bootsmannen) verkocht.

Planning:

1. Er dient een goede inventarisatie te komen van de aanwezigheid van lokale kennis en het gebruik van medicinale planten en oliën in het gebied en in hoeverre deze geschikt zijn voor de verkoop. Kosten U\$ 10.000.
2. De gemeenschap dient aan te geven in welke mate zij deze kennis wil delen en onder welke voorwaarden. Eventueel kan samengewerkt worden met deskundigen van de universiteit. Kosten p.m.
3. Er dient eveneens een goede inventarisatie gemaakt te worden van de meest interessante bosvruchten (waaronder patawa en kumu) voor de verkoop. Kosten U\$ 10.000.
4. Er dient wellicht nader onderzoek gedaan te worden naar de houdbaarheid en mogelijke verwerking van bepaalde bosvruchten. Kosten U\$ 15.000.
5. Na onderzoek zullen de mogelijkheden geëvalueerd moeten worden voor eventuele commercialisering en wat daar voor nodig is. Kosten U\$ 15.000.
6. Indien er voldoende potentie en belangstelling is kan op korte termijn al met eenvoudige verwerking begonnen worden van bosvruchten, waartoe een loods kan worden opgezet met eenvoudige verwerkingsmachines. Later kan dit uitgebreid worden. Kosten U\$ 50.000.
7. Bij gebleken potentie en belangstelling kan het bestand van bomen aangevuld worden met een beplant areaal. Kosten U\$ 20.000.

6.5 Landbouw, Veeteelt, en Visserij

Landbouw – De meeste huishoudens in het Paramakagebied hebben een kostgrond. Via de landbouw op de kostgronden voorziet men in het dagelijks voedsel. In de afgelopen jaren was de landbouw wat afgenomen, maar vanaf 2015 is dit –door de economische crisis die voelbaar werd- weer toegenomen. Vele huishoudens zijn afhankelijk van de opbrengsten van de kostgrond. In verschillende dorpen is dit het hoofdmiddel van bestaan.

Op de kostgronden plant men zoete en bittere cassave, bananen, bacove, tayer soorten (pomtayer, dassin en Chinese tayer), napi, zoete patat, pinda, rijst, mais, watermeloen, peper,

suikerriet, pompoen, sopropo, komkommer, oker en andere groenten. Vroeger werd meer rijst geplant, maar dat gebeurt nu nauwelijks meer; de meeste mensen kopen rijst uit Paramaribo.

Landbouw is een belangrijke sector in de regio en voorziet ook in de meeste werkgelegenheid. Meer vrouwen doen aan landbouw. De mannen kappen het bos open voor de vrouwen die daarna planten, onderhouden, verzorgen, oogsten en de gewassen verwerken. Als er kostgronden opengekapt moeten worden, huurt men tegenwoordig ook wel iemand in om de grote bomen om te hakken. De kostgronden liggen zowel aan de Surinaamse oever als aan de Franse oever, maar dat verschilt per dorp. Volgens de traditie mag men vrijdag niet naar de Franse kant om de kostgrond te bewerken en op de zaterdag niet naar de Surinaamse kant; dit wordt door veel bewoners in ere gehouden.

Tabel 16: Landbouwmachines, verkoop en behoeften van dorpen in het Paramakagebied

Dorp	Verwerking	Behoefte	Verkoop/afzet
Langatabiki	Cassavemolen is kapot Rijstpelmolens wordt niet meer gebruikt		Kwak wordt verkocht m.n. mevr. Palestina
Badatabiki	Oude cassavemolen moet vernieuwd. Rijstpelmolens wordt niet gebruikt en is vanwege overstroming verhuisd.	Planttechnieken Gewasverzorging Behoefte aan betere afzetmarkt	Overschot landbouwproducten wordt verkocht
Krikimofa	Er is geen cassavemolen Er is geen rijstpelmolens		Overschot kwak wordt verkocht.
Pakiratabiki	Cassavemolen is kapot Er is geen rijstpelmolens		Kwak wordt soms verkocht
Tabiki Ede	Er is een cassavemolen Er is een rijstpelmolens		Kwak wordt verkocht
Skintabiki	Er zijn enkele prive cassavemolens Er is geen rijstpelmolens		Kwak wordt verkocht m.n. in Frans Guyana
Atemsa	Er zijn enkele prive cassavemolens De rijstpelmolens is kapot	Men wil een tractor Betere afzetmogelijkheden	Landbouwproducten worden in Frans Guyana verkocht
Loka Loka	Er is een cassavemolen Er is geen rijstpelmolens		Overschot aan kwak wordt in Frans Guyana verkocht

De kostgronden zijn tussen de 1 ha. en 2 ha groot, afhankelijk van hoeveel een persoon kan bewerken/beplanten. De bodem bestaat uit klei en leemgronden, met hier en daar een kleizandmix en zwarte aarde. Men is afhankelijk van regenwater en er zijn geen irrigatiesystemen. Er is geen permanente landbouw; wanneer de grond is uitgeput kapt men een ander gebied open. De gebruikte gereedschappen zijn: houwer, tjap, hark, kettingzaag, bijl en vijl, en kruiwagens. Voor de verwerking is vooral de cassavemolen belangrijk.

De landbouwproducten zijn voor-namelijk voor eigen gebruik, maar overschotten worden wel verkocht. Het belangrijkste product voor de verkoop is kwak. Uit cassave wordt kwak gemaakt dat lang houdbaar is. In de meeste dorpen is er één centrale plaats waar men kwak maakt. Men betaalt iemand die een cassavemolen heeft om de cassave te malen. De betaling hangt af van de hoeveelheid die verwerkt moet worden.

Kwak wordt aan elkaar verkocht als men geld heeft, zo niet moet de ene de andere helpen met oogsten en verwerken van de cassave tot kwak en krijgt de helper als beloning wat kwak. Kwak wordt aan goudzoekers verkocht, maar ook in Frans-Guyana. Een groot blik kwak (12-13 kg.) wordt voor 50 Euro verkocht. Vroeger kocht iemand de producten op, maar dat gebeurt niet meer. Men verkoopt nu zelf aan de Franse kant.

Kwakwerkplaats in Langatabiki

Voedselvoorziening: Wortel- en knolgewas-sen zoals cassave zorgen voor de koolhydratenvoorziening. Van de geoogste cassavewortels wordt glutenvrij zetmeel en vooral kwak geproduceerd. Kwak is een lang houdbaar basisvoedselproduct vermits droog bewaard. Het is ook het hoofdvoedsel van de Paramakaners en tevens een belangrijke bron van inkomsten. De groenten die men plant, zoals pompoen, komkommer, bananen, bacoven, sopropo (antroewa en boulanger kan ook), gogomango (groeit als onkruid), oker, etc., zorgen voor de vitaminen- en mineralenvoorziening. De eiwitvoorziening kan bevorderd worden door het planten van pinda en bonen (pesi) soorten.

Productie van Kwak te Krikimofu

Wat moet gedaan worden: Men plant vooral voor eigen gebruik en verkoopt de overtollige producten. Omdat de landbouw zo belangrijk is in het leven van de Paramakaners en een sector is waar men ervaring mee heeft en veel van weet, is dit een sector die zeker meer aandacht verdient als inkomstenbron voor vele huishoudens.

Men heeft reeds een heel belangrijk product t.w. kwak, dat lang houdbaar en van goede kwaliteit is. In eerste instantie behoort dit product ondersteund te worden vanaf de selectie van het materiaal (cassavesoorten), beplanting tot en met de verwerking en verpakking en houdbaarheid.

Daarnaast dienen andere landbouwproducten in beeld gebracht te worden, waarbij de afzetmogelijkheid als eerste onder de loep genomen moet worden. Zonder afzetmogelijkheid is het niet aan te bevelen om bepaalde producten te stimuleren.

De afzet van landbouwproducten in ruwe of verwerkte staat dient zeker onderdeel te zijn van het plan dat Surgold en de Pamaka Gemeenschap zullen opstellen voor aanschaf van goederen en diensten. Dit wordt genoemd in de samenwerkingsovereenkomst art. 2.3 en Annex B (m.n. bijlage B ‘Methode lokaal aanschaffen’). De aanschaffingen van landbouw-producten behoeft een speciale aanpak, waarbij zowel de Pamaka Gemeenschap als Surgold direct voordeel zullen hebben. Voor de Pamaka Gemeenschap betekent het behoud en wellicht uitbreiding van traditionele werkgelegenheid en meer inkomen. Ook is er een regionaal voordeel, omdat de reistijd en de transportkosten voor producten die naar de markt in Albina of Saint Laurent moeten worden gebracht een stuk hoger zijn. Voor Surgold betekent het een zeer directe ondersteuning van de Pamaka Gemeenschap via schepping van werkgelegenheid en inkomen in het stamgebied, maar ook van verzekerde aanvoer van landbouwproducten van goede kwaliteit en versheid. De aanleveringsroute is veel korter dan producten die uit Paramaribo en omgeving moeten komen, terwijl er meer controle op de producten mogelijk is (bijv. gebruik van pesticiden, e.d.) en HACCP bevorderd kan worden.⁶⁷ Met name wordt de werkgelegenheid onder vrouwen gestimuleerd.

Het is aan te bevelen om z.s.m. een gezamenlijke werkgroep op te zetten om aan dit onderdeel te werken. Binnen het kader van dit plan zou de opkoop van kwak een vrijwel direct uitvoerbaar onderdeel moeten zijn wat tevens de nodige goodwill bij de lokale bevolking zal kweken en zal tonen dat het bedrijf serieus is met de ondersteuning van lokale opkoop. Er werken al een groot aantal Paramakaners en andere Marrons bij Surgold, zodat kwak geen onbekend voedsel is en zeker afgezet kan worden. Een ander onderdeel is de organisatie van de opkoop van landbouwproducten in het gebied bijvoorbeeld middels het opzetten van een landbouwcoöperatie dan wel een speciale opkoopcentrale.

Kostgrond met mais, banaan, cassave en andere groenten

In het gebied zijn een aantal vrouwenorganisaties actief die gericht zijn op de landbouw en die dus ook ondersteund kunnen worden teneinde de landbouw te bevorderen.

Discussiepunt: Transitie naar permanente landbouw – Bij de landbouw dient bekeken te worden wat de mogelijkheden zijn om van de traditionele landbouw (met weinig externe inputs en mechanisatie, lage productiviteit en lage toegevoegde waarde per werker) over te stappen naar meer permanente landbouw. Het huidige landbouwsysteem is vatbaar voor oogstverliezen als gevolg van zware regenval, plagen en onkruidbesmetting, droogte, evenals andere productie gerelateerde risico's. Men is thans primair afhankelijk van het extraheren van bodemnutriënten met onvoldoende vervanging door hetzij organische dan wel anorganische meststoffen. Daardoor is de kostgrond alleen in het eerste jaar vruchtbaar en moet men de kostgrond na twee jaar meestal verlaten, zodat deze zich op natuurlijke wijze kan herstellen.

⁶⁷ Hazard Analysis and Critical Control Points is een risico-inventarisatie voor voedingsmiddelen.

Wanneer men de verdien capaciteit van deze sector wil vergroten dan is de vraag of het oude systeem voldoende productie zal opleveren of dat men liever moet overschakelen op permanente landbouw, waarbij de afzet aan Surgold kan worden gegarandeerd. Het vergt wel een gedegen voorbereide en professionele aanpak met training, voorlichting en begeleiding. Voor het overgaan tot permanente landbouw moet ten aanzien van de inrichting allereerst cultuurtechnische/landbouwtechnische deskundigheid (selectie van de meest geschikte arealen) worden ingeschakeld. De rivierterrassen op de Surinaamse oever lenen zich voor permanente landbouw, omdat het ook elders in Suriname wordt gedaan.⁶⁸ Gelet moet worden op de waterhuishouding van de betreffende arealen en wellicht zullen er dammen en bedden moeten worden aangelegd om de arealen te beschermen tegen wateroverlast bij hoogwater, en eventueel een mini-infrastructuur voor aanvoer van irrigatiewater en afvoer van overtollig water. Daarbij wordt sterk aanbevolen de ontginning op een ecologisch duurzame manier te doen geschieden (niet meteen de begroeiing wegdozen/omver poelcainen, maar toch allereerst met kettingzagen te werk te gaan voor het zoveel mogelijk behouden van de initiële grond en nuttige bomen/palmen). Verder educatie en training van de landbouwers met als hulpmiddelen Praktijkschaal-Demo-Pilots (PDP)'s en waarde toevoegende units als verpakkings- en verwerkingsunits met een daarbij passende marketingstrategie zal daarbij nodig zijn (aanvankelijk afzet bij Surgold, later ook export naar St. Laurent of verder).

Visserij - De bevolkingsvisserij is achteruit gegaan in het gebied. Een heel klein aantal personen is nog actief op dit gebied, terwijl anderen het nog af en toe erbij doen. Men vangt met hengels en netten. Er zijn weinig ijskasten en vriezers in het gebied, zodat de houdbaarheid van de vis zeer beperkt is. Als er vis is koopt men het van elkaar.

Vanwege de skaliën zijn de visgronden aangetast en is de visstand achteruitgegaan. Ook het gebruik van kwik –en het gebrek aan onderzoek naar kwik in vissen– maakt dat de ontwikkeling van de visserij vooralsnog geen prioriteit heeft. Mogelijk dat sportvisserij in relatie tot toerisme nog een bron van inkomsten kan zijn. Een andere optie is aquacultuur, waarbij vis wordt gekweekt voor afzet bij Surgold, maar dit zal dan onder stringente voorwaarden moeten gebeuren.

Bij jagen en vissen wordt de vriezer gebruikt om het wild en de vissen op te slaan. Hoewel het wild of de vissen ook kan worden gezouten en gedroogd op houtvuur om het langer houdbaar te maken, is er behoefte aan permanente elektriciteit om jagen en vissen, de communicatie en het leerproces te bevorderen.

Jacht - Er wordt heel weinig gejaagd in het Pamakagebied en de wildstand is achteruit gegaan o.m. door de goudwinning. Af en toe wordt er nog wat wild gevangen en meestal verkocht, maar de jacht is op dit moment geen middel van bestaan. Stimuleren van de jacht lijkt niet gewenst.

Veeteelt (pluimvee) – In het gebied komt geen veeteelt van grote dieren voor. Ooit zijn er wel koeien geïntroduceerd en ook schapen en geiten, maar die worden niet meer gehouden. Je ziet dus geen vee rondlopen. Pluimvee m.n. kippen zie je wel hier en daar rondscharrelen in de dorpen. Nu de jacht en visvangst weinig meer opleveren is pluimvee een heel goed alternatief. Ook zijn eieren gewild en in Langatabiki zijn er al twee personen die legkippen hebben en eier-

---

⁶⁸ Het rapport “Agrarische Ontwikkeling Paramaccaans stamgebied, aanbevelingen” (1995), noemt Pakirakondre en Wi Sa wini als concrete voorbeelden.

Kippenteeltbedrijf in het Pamakagebied

en verkopen. Langs de weg van Snesikondre is er een persoon die eieren aan Surgold verkoopt en zij heeft ook doksen. In feite is er een markt bij Surgold voor afzet van vlees en eieren en de teelt van pluimvee, en zelfs van ander vee zou tot de mogelijkheden moeten behoren. Hiertoe zouden met Surgold ook afspraken gemaakt kunnen worden. Er is voorlichting, training en begeleiding nodig van een aantal ondernemers die in deze branche zouden willen werken.

Planning:

1. Landbouw is zeer belangrijk voor de voedselvoorziening van de Paramakaners. De landbouw voorziet in veel werkgelegenheid m.n. van vrouwen en dient behouden te worden en waar mogelijk gestimuleerd te worden. Dit kan via bevordering van de landbouwvoorlichting in het gebied en via de radio, waarbij ook lokale landbouwers aan het woord komen en hun inzichten delen. U\$ 20.000.
2. Kwak is een product dat een goede prijs oplevert en lang houdbaar is. De afzet aan Surgold, waar vele Marrons werken, dient op korte termijn gerealiseerd te worden en verzekerd te zijn. Registratie van alle kwakverwerkers en bundeling is hierbij nodig. U\$ 5000.
3. Het kostenplaatje van de kwakbereiding –vanaf de teelt van cassave- tot en met de afzet dient goed in kaart te worden gebracht. Dit moet helpen om de efficiency van de productie te verhogen en waar mogelijk de kosten te verlagen. Bijvoorbeeld kan gedacht worden aan een opkoopsysteem, waarbij niet elke vrouw met de eigen kwakproductie naar Saint Laurent hoeft te gaan. Ook kan gekeken worden naar de cassavesoorten die gebruikt worden en het rendement daarvan. Ook kleine verbeteringen in transport van de kostgrond e.d. Mogelijk dat met het CELOS op dit punt samengewerkt kan worden. U\$ 20.000.
4. Kwak is het hoofdvoedsel en wordt reeds overal geproduceerd. De Paramakaanse vrouwen hebben hun methode van kwakbereiding, welke een goed en verkoopbaar product oplevert. Dit dient verder versterkt en waar nodig verbeterd te worden. In Brazilië zijn vele soorten kwak bekend en het zou nuttig zijn om hier kennis van te nemen en de eigen productie, verpakking en houdbaarheid, indien nodig te verbeteren bijv. een delegatie sturen, contacten leggen en kennis delen. U\$ 20.000.
5. Een belangrijk stuk mechanisatie bij de kwakbereiding is de cassavemolen, waarbij cassaveknollen vernalen worden, zodat men die niet meer zelf hoeft te raspen. In diverse dorpen is er geen cassavemolen meer of moet die vernieuwd worden. Dit dient goed geïnventariseerd te worden en er dienen voorzieningen getroffen te worden om nieuwe molens aan te schaffen bijv. via een lening of via een vrouwenorganisatie. Ook dient de mogelijkheid bekeken te worden om een back-up cassavemolen in het gebied te hebben. U\$ 10.000.
6. Er dient in zijn algemeen ter bevordering een bedrag uitgetrokken te worden voor aankoop van landbouwgereedschappen en –machines. Het dorp Atemsa wil een tractor aanschaffen voor de landbouw. Wellicht kan dit een groter bedrag worden voor leningen t.b.v. aanschaf dan onder punt 5 is aangegeven. Kosten ca. U\$ 50.000.
7. Er zijn meer mogelijkheden voor de Paramakaners om aardvruchten, groente en fruit te leveren aan Surgold. De mijn is op korte afstand van de dorpen en het moet mogelijk zijn

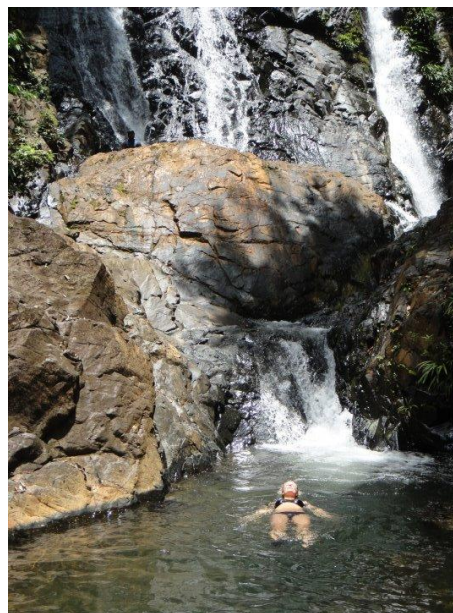
om gezamenlijke afspraken te maken en plannen voor ontwikkeling van deze sectoren daarop af te stemmen. Het grootste voordeel is dat de afzet gegarandeerd is, zodat de rest georganiseerd moet worden en een behoorlijke bron van inkomsten kan zijn voor het gebied. Er dient een gezamenlijke commissie te komen van de Pamaka en Surgold om de producten te identificeren, afspraken te maken en verdere plannen uit te werken. Binnen het gebied zouden mensen zich ook kunnen specialiseren, zodat niet iedereen alles plant. Ook dit moet georganiseerd worden. Wanneer de productie op gang is gekomen, de kwaliteit goed is en afzet geregeld is, dan kan het model verder ontwikkeld worden om andere gebieden te voorzien. U\$ 20.000.

8. Er zijn mogelijkheden om eieren, kippenvlees en ander vlees te leveren aan Surgold. Op deze wijze kan er in navolging van de groente en fruitsector ook een plan voor pluimvee, kleinvee en eventueel groot vee gemaakt worden. Belangrijk is dat men de kwaliteitseisen kent en samen met Surgold een plan van aanpak maakt. U\$ 20.000.
9. Wanneer er voldoende aanzet is om de landbouw en tuinbouw verder te ontwikkelen, dient de mogelijkheid onderzocht te worden om over te gaan tot permanente landbouwsystemen. U\$ 20.000.
10. Wellicht dient er ook een pilotproject ontwikkeld te worden om de permanente landbouw te demonstreren. Kosten U\$ 60.000.
11. Jacht is geen optie meer om te ontwikkelen als bron van inkomsten. Visserij ook niet, maar wellicht dat er ruimte is voor de sportvisserij in combinatie met toerisme. Dit onderdeel dient bij de ontwikkeling van het toerisme meegenomen te worden.
12. Het zou interessant kunnen zijn om de mogelijkheid van aquacultuur te bekijken bijv. via een alternatieve manier zoals in een niet vervuilde kreek. Kosten studie U\$ 5.000.

6.6 Toerisme

Het Paramakagebied is een mooi gebied in de Marowijnerivier, met kreken, heuvels, eilanden, water, soela's, en een vriendelijke bevolking. Het is niet zo ver van het bewoonde gebied als andere locaties en zowel via de rivier vanuit Albina te bereiken als via de weg naar Snestikondre. Ook kunnen personen in Frans Guyana vanuit St. Laurent via de weg naar Apatou (ca. 50 km) en dan zijn ze ook al in het Paramakagebied.

Het toerismebezoek is de afgelopen jaren behoorlijk achteruit gegaan. Volgens bekomen informatie gingen er tussen 1995 en 2005 honderden toeristen naar het gebied, maar na de overstroming van 2006 is dat afgenomen. Verhalen in toeristenbladen en tijdschriften over kwik in het water hebben de toeristen verder doen afnemen. In de afgelopen jaren komen er nog maar enkele tientallen.

De Minavallen (foto: Bluefrog Travel)

Reisorganisaties en accommodaties in het Pamakagebied:

- a. Bluefrog Travel van dhr. Stephan Esajas (zie www.bluefrogtravel.net) biedt een groot aantal standaard trips voor toeristen aan, waaronder een naar het Paramakagebied. Deze trip wordt avontuurlijk genoemd en eist een goede conditie. Er wordt o.m. een vierdaagse tour naar het gebied georganiseerd voor de toeristen met o.m. bezoek aan

de Minavallen in de Grankreek, aan het dorp Loka Loka en aan de Ampoma vallen. Deze touroperator biedt ook mogelijkheden aan voor stagiaires.

- b. Afu-Mena (www.afu-mena.com) van dhr. Boike Tojo is een touroperator die ook trainingen voor ondernemers verzorgt. De organisatie kan reizen op maat maken via verschillende concepten. Men organiseert ook reizen naar het Paramakagebied.
- c. Tegenover het dorp Loka Loka is het vakantieoord Waada van dhr. Adawde. Hij organiseert op verzoek trips naar het gebied.
- d. In het dorp Langatabiki is er een guest house, welke beheerd wordt door dhr. Adam Ceder. Men kan in het guest house slapen en betaalt per nacht. Dhr. Ceder is geen tour operator, maar kan wel de nodige contacten leggen, omdat hij een groot netwerk heeft.
- e. Tegenover het dorp Nason op de vaste oever heeft de stichting Aboi een guest house waar men kan verblijven.
- f. De overheid heeft in het dorp Langatabiki ook twee logeergebouwen, waar m.n. ambtenaren die daar voor hun werk moeten zijn, kunnen overnachten.

In elk dorp kan men wel een boot vinden om vervoerd te worden, maar voor toeristen van buiten is het aan te bevelen om een touroperator in de hand te nemen. In de dorpsplannen wordt toerisme niet gezien als een sector met potentie, omdat de dorpelingen nauwelijks toeristen zien en er weinig voordeel van hebben. Toch lijkt het wel een sector met potentie te zijn, maar dan moet het serieus worden aangepakt. Zoals het nu gaat wordt het teveel aan individuen overgelaten om er iets van te maken. Het bestaand aanbod is gering en weinig bekend.

Vanwege de kleine aantallen toeristen kan nog niet gedacht worden aan de bouw van een klasse accommodatie met de daarbij behorende luxe en gerieven (gym, restaurant, bar, dancing, zwembad, sportfaciliteiten), van waaruit de dag tours en overige arrangementen worden georganiseerd. Dat is ook niet het format dat past binnen het dorpsleven, maar indien Snestikondre een stadje wordt dan ontstaat er wel behoefte aan verblijfsmogelijkheden voor gasten. Gedacht moet worden om in eerste instantie accommodaties en voorzieningen te ontwikkelen op een lager niveau, omdat ook op een andere soort toerist gemikt wordt. Het dient wel planmatig ter hand genomen te worden, want anders zal het niet van de grond komen.

Planning:

1. **Maken regionaal toerisme plan.** Er is een regionale aanpak vereist, waar de verschillende operators die reeds bezig zijn en accommodaties hebben, bij betrokken moeten worden. Het is misschien aan te bevelen om de Stichting Toerisme Suriname in te schakelen om een goed regionaal plan voor toerisme uit te werken en te implementeren. Algemeen plan maken voor Pamaka toerisme U\$ 45.000.
2. **Productontwikkeling.** Het plan moet uitgaan van de omgeving en potentie die reeds aanwezig is en ook wat het Paramakaanse gebied onderscheidt van andere regio's. Er dienen een aantal tours ontwikkeld te worden, zodat er gecatered wordt voor een variëteit aan toeristen. Er dienen voor jongeren die avontuur willen tours te zijn (bijv. jungle wandeling, waterval, bergbeklimmen), maar ook voor ouderen die van het natuurschoon en de rust willen genieten. Er kunnen tours komen waarbij een dorp een belangrijke rol kan spelen, of juist niet. Elk dorp kan een dorpstour met eigen accent aanbieden, waar men voor

betaalt. Men zou aan sportvissen kunnen doen, naar kostgronden meegaan, of zelfs de kleinschalige mijnbouw van dicht bij bekijken. Er kan een school of een polikliniek bezocht worden om wat te leren van de lokale aanpak. Of men kan cultuurtoerisme doen. Kortom er dient een pakket aan tours of onderdelen daarvan te komen, wat het interessant zou moeten maken voor een groter aantal toeristen. Tours uitzetten en testen met toeristen U\$ 25.000.

3. **Marketing regio.** Het Paramakagebied dient echter een bijzondere marketing te krijgen als gebied, want tot nu toe is het vrijwel onbekend en lukt het de bestaande touroperators nauwelijks om de marketing van het gebied te doen. Ook dient het imago opgepoetst te worden. Vanwege de locatie is het gebied redelijk goed bereikbaar. De Paramakaners zijn als kleine stam vrij onbekend, maar dat kan juist een interessant aantrekkingspunt zijn. De markt zal niet alleen bestaan uit toeristen die via Paramaribo komen, maar er dient ook gekeken te worden naar de Frans Guyanese markt. Filmpje, website en marketing van Pamakagebied in Suriname en Frans Guyana U\$ 45.000.
4. **Surgold pakket en promotie.** Ook zouden speciale pakketten aangeboden kunnen worden aan Surgold staf en arbeiders (en hun gezinnen), die vaak niet verder gaan dan de mijn en de rest van het gebied niet kennen. Dat kan de band met de Paramakaners ook versterken. Samenwerken met Surgold om op maat toerismepakket aan te bieden en te verkopen aan staf en arbeiders. U\$ 2000.
5. Om toerisme goed te ontwikkelen is ondersteuning van de lokale bevolking nodig. Er dient daarom een goede **toerisme-educatie** te komen voor de lokale bevolking, zodat men begrijpt waar het om gaat (toerisme awareness), wat er verwacht wordt en op welke wijze men kan meedoen of er op kan inspelen. Dit moet niet onderschat worden, omdat het succes van toerisme staat en valt met de lokale bevolking. Men zal zich moeten realiseren dat men toeristen vriendelijk moet behandelen, niet moet overvragen, maar tegelijkertijd de eigen identiteit moet behouden en uitdragen. Het zal gaan om voorlichting op scholen, via radioprogramma's, dorpsvergaderingen, trainingen, e.d. U\$ 30.000.
6. Het toerisme dat beoogd wordt in het gebied behoort meer te zijn dan het normale toerisme. Het moet dus niet zo zijn dat er een bus met toeristen komt en naar een lodge gaat en wat trips naar het bos maakt en weer vertrekt. Het moet gaan om een bijzondere regionale aanpak en marketing van de regio, waarbij de toerist ook iets leert van de regio. Daarvoor is ieders bijdrage belangrijk. Dit zou tot uiting moeten komen via een zekere **benefit-sharing**, waarbij de lokale gemeenschap profijt heeft van het toerisme. Dit kan op verschillende wijze worden ingevuld bijv. door elke groep steeds een ander dorp aan te laten doen, of via een kleine bijdrage aan een lokaal project, etc. Dit zal moeten worden uitgewerkt, maar moet geen onnodige last voor de touroperators of de toeristen worden. Afspraken maken en vastleggen U\$ 2000.
7. **Samenwerking en standaarden.** Er dient in een vroeg stadium samenwerking te komen van diverse actoren en stakeholders, zodat het plan grotere kans van slagen heeft. De stakeholders dienen de potentie van deze sector in te zien, zodat het inkomen en werkgelegenheid kan scheppen. Bijvoorbeeld de dorpen kunnen hier bij betrokken worden en bij elk eiland kan er een naambord komen. De taakverdeling van elke actor dient ook goed aangegeven te worden bijv. de lodgehouders, de tour operators, bootsmannen, gidsen, onderhoudspersoneel, etc. Samenwerking is nodig om het geheel rendabeler te maken en grotere aantallen toeristen aan te trekken. De standaarden van het regionaal toerismeplan

dienen door iedereen hoog gehouden te worden, waardoor de regio zich kan onderscheiden van andere regio's. Regionale toerisme standaarden ontwikkelen, implementeren, overleg en samenwerking faciliteren. U\$ 10.000.

8. **Investeringsplan.** Er dient een investeringsplan te komen, zodat er ten minste een of twee goede toerboten zijn, plus een of twee goede lodges, voldoende getraind personeel, etc. Bedrag voor ondersteuning, training en investeringen U\$ 100.000.

6.7 Overige sectoren en ondernemerschap

In dit hoofdstuk zijn een aantal sectoren de revue gepasseerd die allemaal bedoeld zijn om de verdien capaciteiten van de regio te stimuleren en de werkgelegenheid te doen toenemen. Daarbij is er niet van uitgegaan dat de overheid deze zaken gaat uitvoeren en men daarop moet wachten. Ook is niet aangegeven dat het dorpsbestuur de leiding neemt. Er is aangetoond dat er mogelijkheden zijn in de verschillende sectoren en dat die benut moeten worden. Er is echter ondernemerschap nodig om de mogelijkheden te benutten. Dat ondernemerschap dient gestimuleerd en ondersteund te worden.

Ondernemerschap

De Paramakaners zijn al ondernemingsgezind zoals we gezien hebben in de landbouw en kleinschalige mijnbouw, maar ook op gebied van boottransport en het rijden van taxi. Er zijn een aantal personen die textiel bewerken (pangi's, kledjes borduren) en aan handycraft doen (kalebas bewerken, houtsnijwerk, sieraden). Indien het toerisme op gang komt dan is daar ook ondernemerschap voor nodig en zal er een spin-off zijn naar andere goederen en diensten bijv. behoefte aan souvenirs, leverantie van voeding, en culturele shows.

De Paramakaanse samenleving heeft afzetmogelijkheden via de samenwerking met Surgold, waarbij goederen en diensten kunnen worden geleverd. Van deze gelegenheid moet gebruik gemaakt worden door de lokale ondernemers, maar er dient ook een goede afstemming plaats te vinden met het bedrijf, zodat men niet onnodig gaat investeren in iets dat later niet meer doorgaat.

Ondernemen is dus een goede mogelijkheid voor de Paramakaners om zelf een klein bedrijf te beginnen. Het ondernemerschap dient in zijn algemeenheid gestimuleerd te worden en ondernemers dienen getraind en ondersteund te worden bijv. met het schrijven van een ondernemingsplan, met hun boekhouding, met communicatievaardigheden, met onderhandelen met afnemers en banken, etc.. Het gaat echter niet alleen om ondersteuning in het begin, maar ook om de begeleiding van ondernemers die gestart zijn om hun bedrijf tot een succes te maken. Dit kan natuurlijk via bedrijfstrainers en adviseurs, maar er dient ook gewerkt te worden aan een goed ondernemingsklimaat en overleg tussen lokale ondernemers, zodat men elkaar ook helpt.

Omdat het vaak moeilijk is voor startende ondernemers die opereren in het binnenland om een lening van een bank te krijgen, kunnen er vanuit het CDF eventueel garanties en verzekeringen gegeven worden aan ondernemers, zodat de toegang tot de bank makkelijker gaat en ze een lening kunnen krijgen, waarbij de rente laag gehouden kan worden.

Het verdient aanbeveling om twee tot drie ondernemingen centraal op te zetten, zodat een aantal zaken, die in dit hoofdstuk aan de orde zijn gesteld, een eerste push krijgen. Het gaat dan om een productiebedrijf op gebied van landbouw, veeteelt en visserij; dit bedrijf kan

pilotprojecten uitvoeren en verzelfstandigen. Ten tweede om een afzetbedrijf (of coöperatie) voor agrarische producten; dit bedrijf zou bijvoorbeeld producten kunnen inkopen, opslaan en verkopen en ook een eigen markt beheren. Ten derde gaat het om een bedrijf ter begeleiding van ondernemers en beginnende ondernemingen.

Textiel en handycraft

In de dorpsplannen is aangegeven waar men nog aan handycraft en textielverwerking doet en wat er nodig is. In Langatabiki is mevr. Lodrika bezig met enkele vrouwen met het bewerken van kalebassen. In Krikimofo is dhr. Petrus Tjappa bezig met houtsnijwerk en schilderen. In Badatabiki maken vrouwen gebruiksvoorwerpen (bijv. draagdoeken) en pangi's (met kruissteken), souvenirs (tassen) en sieraden voor eigen gebruik en voor de verkoop. Het materiaal om deze producten te vervaardigen wordt uit het bos verzameld (zaden, bospalmen, katoen) of in de stad ingekocht (kralen, garen en stoffen). In de meeste dorpen kunnen de vrouwen zelf kleding maken en pangi's bewerken.

Kunstig handwerk waar men aan werkt

Markt

Om de afzet van producten en de onderlinge handel te stimuleren dient de mogelijkheid onderzocht te worden om bijvoorbeeld enkele keren per jaar een lokale of regionale marktdag te organiseren, waar producenten hun producten kunnen verkopen. Dit zou in Langatabiki of eventueel in Snestikondre kunnen worden georganiseerd. Dit zou gekoppeld kunnen worden aan een dag voor eigen identiteit (soort Pamakadag). Er kan begonnen worden met een pilot, waarna het geëvalueerd wordt.

Technische Werkplaats

Er is behoefte aan reparatie van kleine motoren zoals buitenboord, bromfiets, brush cutter, maaimachine, cassavemolen, generator, waterpomp, etc. Er is hier ruimte voor een particuliere ondernemer, die dan voldoende training en investeringsruimte dient te krijgen. Het kan echter ook als een technische werkplaats worden opgezet voor het hele gebied, waarbij de werkplaats ook de verantwoordelijkheid krijgt voor het uitvoeren van kleine werken en onderhoud van waterleiding en elektriciteit.

Planning:

1. Inventariseren van Paramakaanse ondernemers en komen tot een bundeling. U\$ 5000.
2. Overleg binnen Pamaka, plus gesprekken met Surgold om behoeften en mogelijke lokale bedrijven te identificeren voor afzet van goederen en diensten. U\$ 10.000.
3. Opzetten en implementeren van een trainings- en ondersteuningsprogramma voor startende ondernemers. U\$ 50.000.
4. Opzetten en implementeren van een programma voor begeleiding van ondernemers en bevorderen van samenwerking om lokale bedrijven succesvol te maken. U\$ 30.000.
5. Het zou goed zijn om in elk dorp (of ten minste in een aantal dorpen) een werkplaats te hebben voor *arts en craft*, waar geïnteresseerden van het dorp bijeen kunnen komen om samen of alleen aan kleine projecten te werken. Ook kunnen daar trainingen gegeven worden op gebied van *arts en craft*. In de werkplaats kunnen kleine machines en apparaten geplaatst worden, die men dan gezamenlijk kan gebruiken. Zo een omgeving kan stimulerend werken op de jongeren om ook zaken aan te pakken. Het beheer dient gegeven

te worden aan een organisatie in het dorp bijv. een vrouwenorganisatie. Men kan eerst nagaan of er al een geschikte ruimte is die gebruikt kan worden en ook welke apparaten nodig zijn. Ook dient er een plan van trainingen gemaakt te worden. Wanneer er trainers van buiten komen dan kunnen meerdere dorpen bijeen komen of kan de trainer naar een paar dorpen gaan. Meerjarenprogramma *arts and craft* U\$ 200.000.

6. Pilot lokale marktdag. Kosten ca. U\$ 15.000.
7. Opzetten Technische Werkplaats met gebouw, apparatuur, gereedschap en opleiding. U\$ 100.000.
8. Studie voor het opzetten van productiebedrijven voor landbouw, bosbouw, veeteelt en visserij. U\$ 10.000.
9. Opzetten bedrijf voor inkoop en verkoop van producten. U\$ 100.000.
10. Opzetten bedrijf voor bewustwording, stimulering, begeleiding en verbetering standaarden van ondernemers. U\$ 100.000.

N.B. punt 8, 9 en 10 zouden eventueel gekoppeld kunnen worden met punt 1 t/m 4.

6.8 Aandachtspunten hoofdstuk 6

In dit hoofdstuk zijn de belangrijkste verdiensectoren aan de orde gekomen met 51 punten die verder planmatig uitgewerkt moeten worden t.w. :

- Mijnbouw (8 aandachtspunten). Kosten U\$ 110.000 plus niet berekende kosten van de overheid en Surgold.
- Bosbouw (6 aandachtspunten). Kosten U\$ 139.000.
- Bosproducten (7 aandachtspunten). Kosten U\$ 120.000.
- Landbouw, veeteelt en visserij (12 aandachtspunten). Kosten U\$ 250.000.
- Toerisme (8 aandachtspunten). Kosten U\$ 259.000.
- Overige sectoren en ondernemerschap (10 aandachtspunten). Kosten U\$ 620.000.

Het gaat om belangrijke aandachtspunten die de verdien capaciteit van de Paramakaners flink kunnen doen toenemen en de ontwikkeling zullen bevorderen. De totale kosten zijn vooralsnog geraamd op U\$ 1,498.000 (plus p.m.).

In dit hoofdstuk zijn de belangrijkste verdiensectoren aan de orde gekomen met 51 punten die verder planmatig uitgewerkt moeten worden t.w. :

- Mijnbouw (8 aandachtspunten). Kosten U\$ 110.000 plus niet berekende kosten van de overheid en Surgold.
- Bosbouw (6 aandachtspunten). Kosten U\$ 139.000.
- Bosproducten (7 aandachtspunten). Kosten U\$ 120.000.
- Landbouw, veeteelt en visserij (12 aandachtspunten). Kosten U\$ 250.000.
- Toerisme (8 aandachtspunten). Kosten U\$ 259.000.
- Overige sectoren en ondernemerschap (10 aandachtspunten). Kosten U\$ 620.000.

Het gaat om belangrijke aandachtspunten die de verdien capaciteit van de Paramakaners flink kunnen doen toenemen en de ontwikkeling zullen bevorderen. De totale kosten zijn vooralsnog geraamd op U\$ 1,498.000 (plus p.m.).

7. PAMAKA WELZIJN, IDENTITEIT EN ORGANISATIE

In de voorgaande hoofdstukken zijn de basisvoorzieningen en de verdiensectoren aan de orde gekomen. In dit hoofdstuk worden de resterende punten van de dorpsplannen verwerkt onder de noemer van welzijn. Daarnaast wordt aandacht besteed aan het organisatieleven. Verder komen kansen en uitdagingen aan de orde en de manier waarop de Pamaka daar het beste antwoord op kunnen geven.

7.1 Bestuur

Elk dorp heeft een dorpsbestuur nodig om de orde te bewaren, zaken die spelen op te lossen en het geheel te besturen. Daarnaast is er een overheidsbestuur nodig voor het linken van de dorpen en de regio met het centraal bestuur. De overheid is ook nodig voor een aantal voorzieningen die vanuit Paramaribo naar de regio moeten komen. In deze context is bestuur en

Granman Forster werd op 27 februari 2010 beëdigd door president Venetiaan

met name goed bestuur ook een basisvoorziening. Zoals gezegd zijn er echter twee besturen, t.w. het tribaal bestuur (Traditioneel Gezag) en het overheidsbestuur.

Traditioneel Gezag

Het Traditioneel Gezag bestuurt de stam van de Paramakaners. De stam staat onder leiding van granman Samuel Forster. Onder de granman staan de hoofdkapiteins, van wie de eerste waarnemer van de granman fiskari genoemd wordt. Albert Kamil van Langatabiki is momenteel hoofdkapitein en fiskari. Er zijn nog drie hoofdkapiteins, t.w. Anthonie Abagi (Badatabiki), Jozef Doedoe (Nason) en Hendrik Ceder (Loka Loka). Omdat de granman al enkele jaren ziek is en in de stad verblijft, nemen de vier hoofdkapiteins waar in het stamgebied. Na de hoofdkapitein volgt de kapitein. Een dorp heeft normaliter tenminste één kapitein, maar het kunnen er ook twee of meer zijn. De stam der Paramakaners telt momenteel ongeveer 20 kapiteins, van wie de helft aan Langatabiki verbonden is en de andere helft over de overige dorpen verspreid is. Een kapitein heeft normaliter vier basja's onder zich, twee

*V.l.n.r. hoofdkapiteins Doedoe, Kamil, Abagi en Ceder
(foto G. Lau)*

mannelijke en twee vrouwelijke. De basja's zijn gebonden aan een bepaalde kapitein, die zij persoonlijk assisteren.

Het Traditioneel Gezag voert het bestuur over de stam. In de eerste plaats wordt het stamgebied bestuurd, waar men traditioneel woont; nu de Paramakaners zich hebben verspreid valt men -ook wanneer men buiten het stamgebied woonachtig is- nog steeds onder het gezag van de granman. Dat gezag loopt vooral via de kapitein van de familie. De kapitein is gekozen door een familie en is vooral bestuurder van die familie en niet zo zeer van een dorp. Omdat het dorp de belangrijkste woongemeenschap is, wordt het bestuurd door het dorpsgezag dat bestaat uit de daar aanwezige kapiteins. Maar zelfs indien een kapitein niet in het dorp woont, kan hij invloed uitoefenen.

Tabel 17: Het bestuur in het Pamakagebied eind 2015

Dorp	Samenstelling dorpsbestuur	Functioneren van het dorpsbestuur	Overheidsbestuur	Ministeries actief in het dorp
Langa-tabiki	1 hoofdkapitein en 10 kapiteins Normaal zijn er 4 basja's per kapitein, maar niet iedere kapitein heeft er 4.	Veel kapiteins zijn meer buiten het dorp, waardoor een paar kapiteins de verantwoordelijkheid dragen. Er is een Platform van de Paramakaners met als doel adviseren van de kapiteins, maar men kan ook zaken doorgeven aan de POC. Elk dorp heeft twee vertegenwoordigers.	2 Bestuursopzichter's (BO's) in het dorp. De District Commissaris (DC) bezoekt het dorp heel weinig. Het contact met het ministerie van Regionale Ontwikkeling (RO) is goed. De DC werkt met individuele kapiteins en niet met het dorpsbestuur, wat problemen kan veroorzaken.	RO, NH, TCT en MinOWC
Bada-tabiki	1 hoofdkapitein, 4 basja's (waarvan één begin 2016 is overleden)	Geen structureel overleg tussen de kapitein en zijn basja's. Wanneer er iets is wordt het wel direct aangepakt. Er is weinig contact met de granman, omdat hij ziek is en in Paramaribo verblijft.	De BO's moeten het dorp vaker bezoeken. Er is een goede samenwerking met de DC. Hij onderhandelt met de gemeenschap als er iets gedaan moet worden en bezoekt hen. Er is een Ressortraadslid (RR) op het eiland: Cho van de BEP. Hij is het enige RR lid in het Pamakagebied.	RO en NH
Sebedoe-kondre (Krikimof)	Sebedoe-kondre heeft geen officieel dorpsbestuur en daardoor is het geen erkend dorp binnen de Paramakaanse stam. Bij problemen is er overleg met de kapiteins van Badatabiki en Nason.	Er is geen gestructureerd overleg meer in het dorp. De jongeren hebben geen tijd en daarom is er nu weinig overleg.	Er zijn geen RR en DR leden in het dorp Krikimof. Ook is er geen BO. De DC en BO komen wel eens langs.	NH
Nason	1 hoofdkapitein, 3 kapiteins (1 woont in de stad) en 9 basja's.	Het bestuur heeft vaak geen tijd om bij elkaar te komen om te overleggen.	De BO van Nason is met pensioen, en de BO van Langatabiki bezoekt de andere dorpen zo af en toe	RO, NH en MinOWC

			De DC heeft goed contact met de <u>gemeenschap</u> .	
Tabiki Ede	3 kapiteins, 1 hoofdbasja en 6 basja's.	Bepaalde kapiteins zijn niet met het algemeen belang bezig, maar met eigen belang. De communicatie van het dorpsbestuur met de gemeenschap en het nationaal bestuur moet verbeterd worden. Het traditioneel bestuur hanteert een boetesysteem.	De DC bezoekt het dorp af en toe en als iets gedaan moet worden, vindt overleg plaats.	
Pakiratabiki	1 kapitein en 4 basja's (één woont in de stad en één aan de Franse kant).	Volgens de dorpsbewoners functioneert het bestuur goed.	De DC houdt goed contact met de bevolking van Pakiratabiki. De overheid heeft weliswaar niets voor het dorp Pakiratabiki gedaan.	RO en NH
Skin-tabiki	3 kapiteins en 4 basja's.	Eén van de kapiteins is de drummer van de granman.	De District Secretaris Asaiti Pasensi en de BO Kojoe zijn beide afkomstig van het dorp Skintabiki, maar werken voor het gehele Pamakagebied. De kapitein vindt de samenwerking goed. Er zijn vier BO's Het contact met de DC en het ministerie van RO is goed. Zij gaan af en toe naar het gebied.	RO en NH
Atemsa	2 kapiteins (1 woont in de stad) en 6 basja's.	De basja's functioneren eigenlijk niet, omdat ze bijna nooit aanwezig zijn. Er is geen gestructureerd overleg, er wordt naar behoefte afgestemd. Het traditioneel bestuur hanteert een boetesysteem.	Er zijn geen BO's in het dorp. Men kent de heren Ba-Ifi (Langatabiki), Jan Asaite Kojoe (stad), en mv. Maureen (Langatabiki) als BO's van het Pamakagebied. De DC komt zo af en toe naar het gebied, maar hij is lang niet geweest	RO en NH
Loka Loka	1 hoofdkapitein, 2 kapiteins (waarvan 1 kapiteinsfunctie nog ingevuld moet worden) en 10 basja's.	Slechte communicatie tussen het traditioneel bestuur en het dorp. Geen optimale samenwerking met de basja's. De basja's zijn vaak niet in het dorp.	Vertegenwoordigers van de overheid zijn niet permanent beschikbaar. Geen BO (BO moet nog aangesteld worden). De relatie met de District Commissaris (DC) moet worden verbeterd.	RO, NH en MinOWC

Het Traditioneel Gezag is niet zo sterk als het zou kunnen zijn. Daar zijn een aantal oorzaken voor. Zoals in het hele binnenland is er sprake van een afname van het gezag van de traditionele leiders. Dat is deels gevolg van de Binnenlandse Oorlog, waarbij jonge Marron mannen met wapens de lakens uitdeelden en nauwelijks meer luisterden naar het Traditioneel Gezag. Deels heeft de overheid het Traditioneel Gezag ondermijnd door het accent te verleggen naar het overheidsbestuur en de gekozen Ressortraden. Deels heeft de jonge generatie, die vaak beter geschoold is dan de oudere kapiteins en basja's, minder respect voor de oudere gezagsdragers. Deels onttrekken de dorpelingen zich door een grotere mobiliteit aan het Traditioneel Gezag. Ook is door de toename van de geldeconomie en andere externe invloeden het gezag ondermijnd. Een probleem dat zich voordoet in verschillende dorpen is dat leden van het Traditioneel Gezag vaak zelf buiten het dorp verblijven, waardoor het gezag zichzelf ondermijnt, omdat het dorpsbestuur dan nauwelijks bijeenkomt om zaken te bespreken en de dorpsbewoners zaken zelf moeten oplossen. Daarnaast zijn de meeste kapiteins en basja's niet getraind in het besturen van een dorp, waardoor soms de tools ontbreken voor goed bestuur. Geen enkel dorpsbestuur heeft een kantoor en niet alle dorpen hebben een *krutu oso*. Ook is er behoefte aan training voor het dorpsbestuur. De relatie tussen dorpsbestuur en overheidsbestuur kan een stuk beter.

Tijdens de bespreking van het concept ontwikkelingsplan is het punt aan de orde gekomen dat leden van het dorpsbestuur vaker afwezig zijn. Dit werd een punt van discussie, omdat men ook aangaf dat een basja niet voor een compensatie van SRD 300 de hele dag in het dorp kan zijn, maar ook zelf moet werken. Voor de gepensioneerde basja en kapitein is het misschien makkelijker meer tijd te besteden aan het bestuur, maar voor de jongeren die nog een gezin moeten onderhouden is het soms lastig. Men vond dat de mogelijkheid van een zekere extra compensatie voor de werkzaamheden van het dorpsbestuur uit het CDF bekeken dient te worden. De meeste aanwezigen vonden wel dat een kapitein er niet alleen is voor zijn familie, maar verantwoordelijkheid draagt voor het hele dorp en beschikbaar moet zijn voor het dorp.

Overheidsbestuur

Suriname is administratief onderverdeeld in 10 districten en 62 ressorten. Het Pamakagebied ligt in het district Sipaliwini dat zeven ressorten telt. Het gebied valt onder het ressort Tapanahony. Normaliter is er één District Commissaris (DC) voor elk district. In 2011 heeft de regering echter besloten om het district Sipaliwini bestuurlijk op te delen en meerdere DC's aan te stellen. Daarbij werd het bestuursressort Pamaka ingesteld met een omvang van 3233 km². In 2012 werd de jonge Paramakaner Maverick Boejoekoe de eerste DC van het nieuwe bestuursressort. De bedoeling was dat de nieuwe DC's in hun bestuursressort zouden wonen en werken, waarbij Snesikondre het bestuurscentrum voor het Pamakagebied is. Omdat de faciliteiten te Snesikondre deels ontoereikend zijn en deels in gebruik zijn door een politiepost, terwijl de woningen gebruikt worden door politieagenten en militairen, zitten de DC en de meeste van de 29 ambtenaren van het bestuursressort in Paramaribo. In het gebied zelf zijn vooral de Bestuursopzichters (BO) werkzaam, maar slechts twee van de vier BO's wonen ook daadwerkelijk in het gebied.

De DC is verantwoordelijk voor de overheidsdiensten in het gebied en dient tevens het welzijn, welvaart en ontwikkeling te stimuleren. De DC dient in dit verband het gebied goed te kennen en op de hoogte te zijn van het wel en wee van de bevolking. Via de BO's heeft de DC een belangrijk instrument om aan up-to-date informatie te komen m.b.t. de gang van zaken. Regelmatige werkbezoeken zijn zonder meer nodig om de relaties te onderhouden en zelf een evaluatie van de situatie te maken. Samenwerking met de lokale bevolking en vooral met het traditioneel gezag is essentieel voor het werk van de DC. Bij de bezoeken aan de dorpen is

gebleken dat de relatie tussen het overheidsbestuur en het traditioneel gezag helaas niet optimaal was. Ook bleek dat het overheidsbestuur niet altijd goed op de hoogte was van problemen in de dorpen, die dan ook niet werden aangepakt. De inzet van de BO's dient effectiever te zijn en ze moeten in staat zijn om goede rapporten te maken. Ook zijn opmerkingen gemaakt dat de politie vaak niet optreedt wanneer hun hulp wordt ingeroepen. Ze hebben kennelijk onvoldoende faciliteiten ter beschikking om uit te rukken, maar soms willen ze niet optreden.

Planning:

1. Er dient gestructureerd werkoverleg te zijn tussen de DC en het Traditioneel Gezag. Kosten p.m. (reguliere begroting Regionale Ontwikkeling).
  2. De DC dient regelmatig werkbezoeken te brengen aan het gebied. Kosten p.m. (reguliere begroting Regionale Ontwikkeling).
  3. De Bestuursopzichters dienen wekelijks elk dorp te bezoeken, gesprekken te voeren en daarover te rapporteren. Kosten p.m. (reguliere begroting Regionale Ontwikkeling).
  4. Het Traditioneel Gezag dient versterkt te worden middels trainingen. Kosten van trainingen en begeleiding ca. U\$ 50.000.
  5. De leden van het dorpsbestuur dienen vaker in het dorp aanwezig te zijn en het goede voorbeeld te geven. Kosten p.m. (dorpsbestuur).
  6. Er dienen regelmatig vergaderingen te zijn van het dorpsbestuur met de bevolking. Het onderling contact dient verbeterd te worden. Kosten p.m. (dorpsbestuur).
  7. In elk dorp dienen er faciliteiten te zijn voor het dorpsbestuur, waaronder een kantoor met inventaris. Kosten ca. U\$ 400.000.
  8. In elk dorp dient er een *krutu oso* te zijn waar het dorpsbestuur met de bewoners bijeen kan komen. Waar reeds een *krutu oso* aanwezig is dient deze opgeknapt te worden. Kosten ca. U\$ 300.000.
- N.B. punt 7 en 8 kunnen makkelijk gecombineerd worden door bij de *krutu oso* een kantoorruimte te reserveren en in te richten. Hierdoor worden de kosten behoorlijk gedrukt (schatting ca. U\$ 500.000 i.p.v. U\$ 700.000).

Punt 1 t/m 3 heeft meer te maken met de werkwijze van de DC en zijn zaken die in feite voor zichzelf spreken. Net zo heeft punt 4 t/m 6 te maken met de werkwijze van het dorpsbestuur.

7.2 Paramaka structuur en organisatie

Een van de belangrijke aspecten van elke samenleving is de wijze waarop die georganiseerd is. De Paramakaanse samenleving is als stam georganiseerd via het Traditioneel Gezag, terwijl het stamgebied is opgedeeld in dorpen. Rond de dorpen zijn er kampen en kostgronden. De dorpen worden bestuurd door een dorpsbestuur. Elk dorpsbestuur bestaat weer uit leden van het Traditioneel Gezag. Kortom het Traditioneel Gezag en het dorpsbestuur zijn hele belangrijke onderdelen van de organisatie van de Paramakaners. In hoofdstuk 5.6 is aangegeven dat het Traditioneel Gezag en het dorpsbestuur versterkt moeten worden, met enkele aandachtspunten, zodat hier niet verder op wordt ingegaan.

Belangrijk is om na te gaan welke organisaties er naast het Traditioneel Gezag en het dorpsbestuur bestaan, omdat dat mede de organisatiekracht van de Paramakaanse samenleving bepaalt. Interessant is om daarbij na te gaan hoe lang de organisaties bestaan en hoe actief men is. Er dient onderscheid gemaakt te worden tussen interne (lokale) organisaties bijvoorbeeld van een dorp of van de stam en externe organisaties (die onderdeel zijn van een grotere

organisatie). Sommige externe organisaties hebben een lokaal karakter bijv. een kerk kan bestaan uit lokale gelovigen (die het lokale kerkbestuur aanwijzen), maar tegelijk onderdeel zijn van een nationale denominatie (die de voorganger aanstelt).

De externe organisaties zijn belangrijk omdat zij vaak zelf kaderleden hebben werken en daarnaast kader van buiten kunnen laten komen. Bijvoorbeeld de Medische Zending heeft een aantal gezondheidsassistenten die werken op de poliklinieken, maar MZ kan ook deskundigen inschakelen om een gehoortest te laten afnemen, of samenwerken met tandartsen die het gebit nakijken.

Tabel 18: Overzicht van externe organisaties in het Pamakagebied

	Naam organisatie	activiteit	locatie	Personeel	Opmerking
1	Medische Zending	Gezondheidszorg	Poliklinieken te Nason en Langatabiki	GZA's	Artsenwoning wordt gebouwd te Langatabiki. Plannen voor poli te Loka Loka.
2	Openbare School	Lager onderwijs	Loka Loka	Leerkrachten	Leerlingen van Loka Loka, Atemsa, Skintabiki, e.o.
3	RK School	Lager onderwijs	Nason	Leerkrachten	Leerlingen van Nason, Krikimofu, Badatabiki
4	EBG School	Lager Onderwijs	Langatabiki	Leerkrachten	Leerlingen van Langatabiki en omgeving
5	RK kerk	Godsdienst	Nason	Lokale catechist	
6	EBG kerk	Godsdienst	Langatabiki	Voorganger	
7	Volle Evangelie Bethel (God's Bazuin)	Godsdienst	Snesikondre	Lokale voorganger	
8	Pater Ahlbrinck Stichting (PAS)	Agrarische productie, verwerking en afzet	geen	contactpersoon is Genia Pansa	Heeft contact met vrouwenorg. A sa jepi deng (Langatabiki)
9	Districts Commissariaat (Min. RO)	Districtsbestuur	Snesikondre Langatabiki Paramaribo	DC en lokale bestuursopzichters	
10	Politie (Min. Justitie en Politie)	Openbare orde	Snesikondre	Agenten	
11	Nationaal Leger (Min. Defensie)	Veiligheid	Snesikondre	Militairen	
12	Dienst Elektriciteits Voorziening (Min. NH)	Bediening dorpsgenerator	Vrijwel alle dorpen	Lokale operators	De dienst heeft geen kantoor in het gebied, maar wel lokale medewerkers.
13	Dienst Watervoorziening (min. NH)	Bediening waterleiding	Langatabiki, Nason	Lokale operators	In de praktijk werken betrokken personen al jaren niet, omdat de waterleiding nergens werkt.
14	Luchtvaartterreinen (min. TCT)	Vliegveld operationeel houden	Langatabiki	Lokaal personeel	

Een overzicht van de aanwezige externe organisaties zien we in tabel 18. De externe organisaties bestaan uit 3 lagere scholen, die contact hebben met drie grotere onderwijsorganisaties en voor onderwijsprojecten en activiteiten dus van belang kunnen zijn. Er zijn drie kerken, die vaak ook weer verbonden zijn met een moederkerk, die niet alleen religieuze deskundigen in huis heeft, maar vaak ook op sociaal en zorggebied actief is. We zien

een gezondheidsorganisatie (MZ) en een gemeen-schapsontwikkelingsorganisatie (PAS). Daarnaast zijn er zes overheidsdiensten actief in het gebied, die elk ook weer belangrijke hulpmiddelen en deskundigen kunnen inschakelen. Soms zien de lokale medewerkers van een organisatie de potentie van hun organisatie zelf niet in, maar anderen kunnen zo een organisatie misschien wel goed inschakelen.

Tabel 19: *Overzicht van interne organisaties per dorp in het Pamakagebied*

Dorpen	Naam organisatie	Activiteit	Track record	Andere relevante informatie
Algemeen (alle dorpen)	Paramakaanse Onderhandelings Commissie (POC) Platform van de Paramakaners	Contact met Surgold onderhouden Adviseert de kapiteins	Opgericht in 2012 en in 2016 samenwerkingsovereenkomst afgesloten. Onderhandelt over CDF.	Opgericht door Trad. Gezag. Voorzitter Adriaan Adawde Voorzitter Adam Ceder
Langatabiki	A sa Japie Deng A sa du Opo seki St. Ajaude	Vrouwenorg. (landbouw) Vrouwenorg. (landbouw) Vrouwenorg. (landbouw) Communicatie e.a.	Beheert het radiostation (opg. 2011)	Voorz. Lisina Asalobi Voorz. Sylvia Sua Voorz. Eva Asoida Voorz. Adam Ceder
Badatabiki	Djombo da ie du Stichting Badatabiki	Vrouwenorg. (landbouw e.a.) Ontwikkelingswerk	Bestaat ca. 10 jaar. Groenten geplant en verkocht. Een rijstpelmol en twee cassavemachines gekregen. Meegedaan met klamboe project. De stichting moet nog verder vorm krijgen	Niet meer actief, omdat veel vrouwen vertrokken zijn naar de Franse kant. Kapitein is voorzitter
Krikimofu	(geen organisaties)			
Nason	Nason Uma Seeka Libi Uma Denki Stichting Aboi	Vrouwenorg. Vrouwenorg. Werkarm van Uma Denki	Toeristenverblijf opgezet. Projectdrager voor school Nason (CDFS en Microprojecten)	Voorz. Margretha Aboi
Tabiki Ede	(geen organisaties)			
Pakiratabiki	(geen organisaties)			
Skin Tabiki	(geen organisaties)			
Atemsa	Stichting Pasensi Atemsa	Landbouw	Bestaat ca. 20 jaar Vroeger contact met Bureau Forum NGO's. Cassave verwerkingsunit project is nooit goed van de grond gekomen (Canada Fonds)	Voorz. Geertruida Dewinie De organisatie draait nu op een laag pitje wegens gebrek aan financiën.
Loka Loka	Makandi libi	Vrouwenorg. (landbouw)	Bestaat al 7 jaar	Organisatie is momenteel inactief

			Er was contact met regionale organisatie Ana Makandi, maar die bestaat niet meer.	vanwege gebrek aan landbouwgereedschappen.

Naast de 14 externe organisaties zijn er ook 13 interne organisaties (zie tabel 19), die een bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van de Paramakaanse samenleving. Opvallend is dat de meerderheid vrouwenorganisaties zijn, die op landbouwgebied bezig (willen) zijn. Dit geeft aan dat landbouw een belangrijk middel van bestaan is en dat vooral vrouwen daarin actief zijn. Helaas draaien veel van deze organisaties op een laag pitje, maar ze zouden wellicht meer kunnen doen indien ze versterkt zouden worden. Er zijn vier stichtingen onder de lokale organisaties, die als ontwikkelingsorganisaties kunnen dienen om projecten te dragen. Ten slotte zijn er twee regionale organisaties (de POC en het Platform), die een groter belang dienen.⁶⁹

Helaas blijken de meeste organisaties vrij zwak en niet erg actief meer te zijn. Het betekent dat de interne organisaties van de Paramakaners een behoorlijke ‘boost’ moeten krijgen om de ontwikkeling te stimuleren. In vier dorpen zijn er naast het dorpsbestuur geen andere organisaties, zodat het dorpsbestuur er dus alleen voor staat om activiteiten te organiseren. Helaas zijn vele dorpsbesturen ook niet erg sterk. Kortom het organisatieleven is het Paramakaanse gebied behoeft een flinke upgradering. Dit is een belangrijk aandachtspunt, waar in paragraaf 7.5 meer aandacht aan wordt besteed.

Planning:

1. Stimuleren samenwerking vrouwenorganisaties. Kosten US\$ 5.000.
2. Versterken bestaande organisaties en m.n. de vrouwenorganisaties. Kosten US\$ 20.000.
3. Contact van dorpsbesturen met lokale en externe organisaties bevorderen. US\$ 5.000.
4. In elk dorp dient ten minste één organisatie naast het dorpsbestuur te bestaan om het dorpsbestuur te ondersteunen met bepaalde activiteiten. Kosten US\$ 10.000.

7.3 Welzijn: aandacht voor speciale groepen

Een samenleving dient aandacht te hebben voor de meest zwakke groepen van mensen in die samenleving en ook voor bijzondere groepen. Iedereen kan niet voor zichzelf zorgen en sommige groepen moeten daarom ondersteund worden. Het gaat dan om groepen zoals ouderen, mensen met een beperking, vrouwen en jongeren.

Ouderen en mensen met een beperking

Zo een 11% van de bevolking in de dorpen, dus 1 op de 10 personen, is 60 jaar of ouder. In geen enkel dorp is er sprake van ouderenzorg. De ouderen in de gemeenschap zijn op zichzelf en hun directe familie aangewezen. Soms helpen buurtbewoners, maar er zijn geen speciale organisaties die aan bejaardenwerk doen. Ouderen werken vaak nog door, zolang ze kunnen. Iedere Surinamer vanaf 60 jaar maakt aanspraak op AOV (SRD 525 per maand) en velen ontvangen dus ook AOV. Een enkele oudere, die ambtenaar is geweest of in een bedrijf heeft gewerkt, krijgt een pensioen, maar dat zijn er heel weinig.

---

⁶⁹ In het Streekontwikkelingsplan Snestikondre e.o. (2010) zijn 15 lokale organisaties genoemd, waarvan 8 nog bestaan en de 7 anderen kennelijk niet meer bestaan. Die 7 anderen zijn: Un wani (Langatabiki), Stichting Sola (Langatabiki), Ana Makandi (Nason), Stichting Communicatie, Cultuur en Ontwikkeling (regionaal), Sama (Skintabiki), Stichting A Sa Kon (Skintabiki) en Stichting Taki Makandi (Da Tjabu tabiki). Deze organisaties zijn bij de dorpsbezoeken niet genoemd.

Veel personen met een beperking zijn vaak ook ouderen, die vanwege hun hoge leeftijd niet meer goed kunnen lopen. Voor de mensen met een beperking geldt hetzelfde als voor de ouderen: er is geen speciale zorg voor gehandicapten. De mensen zijn op zichzelf en naaste familieleden aangewezen. In vrijwel elk dorp is er meer aandacht nodig voor de ouderen en gehandicapten. Soms zijn er ook hulpmiddelen nodig voor de mensen die een beperking hebben, zoals een rolstoel, rollator, looprek of krukken.

Eerder is al aangegeven dat er in het dorp Loka Loka veel personen met een verstandelijke beperking voorkomen. Er zijn al aandachtspunten geformuleerd om dit nader te onderzoeken en maatregelen te treffen op school. Deze groep dient beter ondersteund te worden om hun potentie -ook al is die beperkt- te realiseren, zodat ze zoveel mogelijk zelfstandig kunnen leven.

Omdat er geen aparte organisaties zijn voor ouderen en gehandicapten, moet overwogen worden om de zorg voor deze groepen vanuit een centrale plaats te organiseren. Hierbij zouden in elk dorp een paar vrijwilligers getraind kunnen worden om aandacht aan deze personen te besteden. Ook zouden er een paar personen in het Paramakaanse gebied aanwezig moeten zijn, die wat meer kennis hebben op dit gebied, die mobiel zijn en regelmatig elk dorp bezoeken. Hierover zou gesproken kunnen worden met de Medische Zending, want zij bezoeken de ouderen al thuis om medicijnen toe te dienen. Misschien kan de post van de Medische Zending in Nason een centraal punt worden. Maar er kan ook gedacht worden aan een gemeente die zich hierin gaat specialiseren. Of één van de vrouwenorganisaties zou dit stuk werk kunnen oppakken.

Vrouwen

De positie van de vrouw in de Paramakaanse samenleving is er eentje die niet veel verschilt van de vrouwen in andere Marrongemeenschappen.

Vrouwen zijn erg actief in de landbouw en helpen dus in belangrijke mate het gezin van voeding voorzien. De vrouwen zijn verantwoordelijk voor de opvoeding van de kinderen en doen ook het huishouden. Mannen zijn niet altijd aanwezig in huis, omdat ze vaak buiten het dorp werken. Ze helpen wel met het openkappen van de kostgronden.

Drie generaties vrouwen in Atemsa

In het dorpsbestuur zijn het veelal de mannen die het voor het zeggen hebben, maar er zijn inmiddels ook al een paar vrouwelijke kapiteins bij de Paramakaners.

Bij de organisaties zagen we dat er veel vrouwenorganisaties zijn en het is belangrijk om deze organisaties te stimuleren om zich te versterken en ook om meer samen te werken. Dit kan de vrouwen empoweren en hen meer mogelijkheden geven om hun werk op allerlei gebied beter te kunnen doen. De aandachtspunten hiervoor zijn reeds bij hoofdstuk 7.1 opgenomen.

Jongeren, Sport en recreatie

Het is heel opvallend dat bij de organisaties er geen jongerenorganisaties zijn, maar ook geen sportorganisaties. In vele andere dorpen en buurten zijn het vaak jongeren die zich organiseren

en sportgroepen. In zijn algemeen zijn er ook weinig activiteiten op gebied van sport en recreatie.

In het districtsplan voor Sipaliwini is aangegeven dat er een sportzaal gebouwd zou moeten worden in het Paramakagebied. Ook is aangegeven dat het ministerie van Jeugdzaken een sportleider voor de regio zou moeten aanwijzen. Er zijn geen bedragen bij genoemd. Vanwege de kleine concentratie van de bevolking en relatief grote afstanden is de vraag of een sportzaal wel rendabel zal zijn. Beter kan gedacht worden aan wat eenvoudige speelplaatsen in de open lucht bijv. een half basketbalveld of het stimuleren van volleybal. De sportleider van het ministerie zal ook niet zomaar kunnen werken, vanwege het zeer verspreid zijn van de dorpen en ontbreken van een actief sportleven. Beter zou zijn om via de drie scholen een sportleider te laten werken om de schoolsport op peil te krijgen.

Sport is een belangrijke activiteit in de ontwikkeling van jongeren (men leert verdraagzaamheid, sportiviteit, discipline en oefent het lichaam) en dient gestimuleerd te worden. De school kan daarbij een belangrijke rol vervullen met gymnastiek en sport. Voorheen organiseerde men via de scholen competities en het zou goed zijn om de scholen deze taak toe te kennen, zodat er continuïteit gegarandeerd is. De scholen hebben ook ruimte voor sportvelden en speeltuinen en kunnen dus een centrale rol vervullen op het gebied van sport en recreatie. Dit is zeker van belang daar er geen sportorganisaties in het gebied zijn en alles weer moet worden opgebouwd. Via de school kunnen ouders van goed presterende leerlingen benaderd worden om zich voor een sportorganisatie in te gaan zetten.

Er zijn een aantal aandachtspunten in de dorpsplannen genoemd, die hier worden verwerkt. Hetzelfde geldt voor de recreatiemogelijkheden, waaronder gebrek aan speeltuinen voor kinderen.

Cultuur

Opvallend bij de lijst van organisaties was ook dat er geen enkele culturele organisatie genoemd is d.w.z. geen toneelgroep, geen muziekgroep, geen dansgroep, etc. Ook dit geeft aan dat niet alleen het organisatieleven, het sportgebeuren, maar ook het culturele leven in het stamgebied zwak is. Het culturele leven lijkt zich vooral te beperken tot de hoogtijdagen en overlijden en speciale evenementen. Ook hier lijkt de kleine omvang van de meeste dorpen en een vrij mobiele bevolking een van de oorzaken te zijn.

Het is niet zo makkelijk om het culturele leven te stimuleren en m.n. culturele organisaties op te richten. Maar belangrijk is dat jongeren toch wel weten wie ze zijn, dat ze de verhalen en tradities van de stam kennen. Ook hier zou de school een rol kunnen spelen door cultuurdragers –meestal de ouderen in de samenleving- ruimte te bieden om hun verhalen en ervaringen door te geven aan anderen. Het radiostation zou hier een belangrijke rol kunnen vervullen. Ook moeten de verhalen te boek gesteld worden. Belangrijke cultuurdragers moeten soms van buiten het gebied gehaald worden, of een radiojournalist moet naar hen toe gaan, wat kosten met zich meebrengt.

Planning:

1. Opzetten van een expertisecentrum voor ouderen en mensen met een beperking. Dit hoeft geen eigen centrum te zijn, maar kan mogelijk gekoppeld worden aan de Medische Zending, een kerkgenootschap, of een vrouwenorganisatie. Het gaat om trainen van enkele lokale specialisten. Kosten ca. US\$ 20.000.

- N.B. Over dit punt zijn er opmerkingen gemaakt om misschien liever een soort ouderen-centrum (bejaardenhuis) op te zetten, waarbij de familie maandelijks betaalt voor de zorg. Dit zal veel meer kosten, maar dient met de gemeenschap nader besproken te worden.
2. Trainen van vrijwilligers in elk dorp door het expertisecentrum om ouderen en gehandicapten te helpen. Kosten ca. U\$ 10.000.
  3. Voldoende hulpmiddelen (zoals rolstoelen, looprekken, rollators, krukken, e.d.) aankopen en beschikbaar stellen voor mensen met een beperking. Dit kan vanuit het expertisecentrum. Kosten ca. U\$ 40.000.
  4. Vrouwencentrum renoveren te Nason. Kosten ca. U\$ 20.000.
Opmerking: Eerst goed nagaan wat het rendement zal zijn en of het gebruikt zal worden.
  5. Schoolsport dient gestimuleerd te worden via de drie lagere scholen. Materiaal aanschaffen, programma maken, trainers aanstellen, competities organiseren, contact met dorpen en ouders, etc. Kosten U\$ 30.000.
  6. Renovatie van het voetbalveld en opzetten tribunes te Langa-tabiki. Kosten U\$ 20.000.
Opmerking: Men stelt voor dit punt vooraf eerst goed te bespreken en te evalueren.
  7. Renovatiezaal recreatiezaal Langatabiki. Kosten U\$ 37.000.
Opmerking: dat dit liever een multifunctioneel centrum zou moeten worden. Ook dient goed overleg met de overheid plaats te vinden, zodat het eigendom duidelijk is.
  8. Sport- en recreatiefaciliteiten voor Badatabiki. Kosten U\$ 20.000.
  9. Recreatiezaal nodig in Krikimofo. Kosten ca. U\$ 40.000
  10. Een speeltuin aanleggen in Krikimofo voor de kinderen. U\$ 10.000.
  11. Er is behoefte aan sporttraining m.n. voetbal te Krikimofo. U\$ 2.000.
  12. Sport- en recreatie stimuleren te Nason. U\$ 2.000.
  13. Recreatiezaal renoveren van Tabiki Ede. U\$ 10.000.
  14. Een speeltuin aanleggen in Tabiki Ede voor de kinderen. U\$ 10.000.
  15. Recreatiezaal renoveren van Skintabiki. Kosten ca. U\$ 10.000.
  16. Sport stimuleren te Atemsa en maaimachine voor het voetbalveld. Kosten U\$ 10.000.
  17. Een multi-funcionele zaal aanleggen te Loka Loka. Kosten U\$ 40.000.
  18. Een speeltuin voor de kinderen van Loka Loka aanleggen. Kosten ca. U\$ 10.000.
  19. Kennisoverdracht Paramakaanse cultuur bevorderen via de radio, de school, boeken, etc. kosten ca. U\$ 30.000.

Recreatiezaal Langatabiki

N.B. Ten aanzien van de recreatiezalen werd bij de feedback de opmerking geplaatst of dit niet beter past bij de Vriendschapsprojecten van Surgold. Bij de speeltuinen werd de opmerking gemaakt om deze liever bij de scholen te plaatsen, omdat ze anders door iedereen gebruikt zullen worden zonder supervisie en sneller kapot zullen gaan, plus kunnen ze samenscholingsplaatsen voor drugsfiguren worden. Niet elk dorp heeft echter een school.

7.4 Belangrijkste uitdagingen

De Paramakaanse stam verkeert op een kruispunt in haar bestaan. Er zijn een aantal ontwikkelingen gaande in het gebied die de Pamaka als stam behoorlijk onder druk kunnen

zetten. Wanneer men zich niet goed daarop voorbereid kan de identiteit van de stam verloren te gaan. Er zijn een aantal grote uitdagingen, maar tevens zijn er ook wel kansen. Wanneer de kansen niet benut worden dan ziet de toekomst er echter somber uit voor de overleving van de stam als stam.

Economische groei en bevolkingsgroei: Snesikondre wordt regionaal centrum

Ten eerste is er nog steeds sprake van kleinschalige mijnbouw, waar men Brazilianen en personen van buiten het gebied heeft toegestaan om in het gebied te werken. Dit betekent dat er externe krachten bezig zijn in de goudwinning en de lokale krachten een minderheid zijn geworden. Ten tweede is er nu een groot bedrijf (Surgold) in het gebied werkzaam. Het betekent dat er veel bedrijvigheid is, waar men geld aan kan verdienen. Dit trekt toeleveringsbedrijven aan en personen die werk zoeken van buiten het gebied. Ten derde is er de weg van Moengo naar Snesikondre, die maakt dat o.m. olieleveranciers tot Snesikondre kunnen rijden en dat vrachtaarders uit het Lawagebied niet meer helemaal naar Albina hoeven te varen om diesel en andere goederen in te slaan. Indien de weg goed blijft en het bustransport verbetert, is verwachtbaar dat er steeds meer vrachttransport via het Paramakaanse gebied naar de boven Marowijne zal gaan, net zoals dat bij Atjoni het geval is. De economische functie van het gebied zal toenemen, maar het ziet er naar uit dat de actoren vooral van buiten het gebied komen. Er kan een groei verwacht worden van Snesikondre en omgeving, welke gestimuleerd zal worden door de overheid, die Snesikondre als regionaal centrum heeft aangewezen.

Snesikondre van bovenaf gezien. In de rivier is een skalian bezig. In de bocht van de weg is de politiepост.

Concentratie van bevolking

De dorpen in het Pamakagebied zijn vrij klein en met de regelmatige overstromingen van de Marowijnerivier worden ze bedreigd (klimaatverandering?). De erosie speelt daarbij ook mee. Ook onder de Paramakaners wordt af en toe het idee geopperd om alle dorpen te bundelen tot een 'stad'. Dit is hetzelfde idee als dat van de overheid om de bevolking te concentreren. Alleen beseffen de Paramakaners dat Snesikondre een overheidscentrum is en willen zij een 'stad' waar de Paramakaners het voor het zeggen hebben. Er is echter nog geen consensus over dit idee en intern zullen dus de nodige krutu's hierover gehouden moeten worden.

Economische belangen en potentie: samenwerkingsovereenkomst

De stam is door heel moeilijke tijden gegaan, zowel politiek als economisch, zoals tijdens de Binnenlandse Oorlog. Men heeft steeds overleefd en is er economisch zelfs sterker uitgekomen. Men is in de goudwinning gegaan en heeft er goede zaken gedaan. Door de staat Suriname zijn

concessies aan anderen gegeven in het gebied, zonder vooraf goed overleg te plegen met de stam. Er zijn belangen in het geding van personen en dorpen die baat hebben bij de goudwinning in het concessie-gebied. Aan de andere kant zijn er mogelijkheden voor afzet van producten en financiering van projecten. De leiding van de stam heeft de belangen en potentie afgewogen en de samenwerkings-overeenkomst met Surgold getekend. Men zal de nieuwe kansen moeten benutten. Wanneer men dit niet heel nadrukkelijk zal doen, zullen er regelmatig spanningen met het bedrijf opduiken. Deze moeten in een vroeg stadium en op het hoogste niveau direct uitgepraat worden.

Stam en kader wonen verspreid: bundelen

Nog maar een kwart van de stam woont in het oude stamgebied, terwijl driekwart daarbuiten woonachtig is m.n. in Frans Guyana en Paramaribo. De stam is vrij klein en heeft weinig goed geschoold kader. Het meeste kader dat er is woont buiten het stamgebied en slechts een klein deel in het stamgebied. Degene die buiten het gebied wonen, noemen we de Paramakaanse diaspora. De grote uitdaging is om de ongeveer 5000 leden van de stam bij elkaar te houden en om het kader dat buiten het stamgebied woont te betrekken bij de ontwikkeling van het stamgebied. Men zou moeten beginnen met het inventariseren en registreren van de stamleden en hun kwalificaties. Een belangrijk gegeven van de diaspora is dat zij normaliter degenen zijn die eerder geneigd zullen zijn om de eigen gemeenschap te helpen bijv. door te investeren in het oude dorp, door bezoeken af te leggen, door kennis in te zetten, misschien zelfs door terug te keren.

Traditioneel Gezag kampt met problemen: versterken

De leiding van de stam is in handen van het Traditioneel Gezag. Helaas is de gezondheidstoestand van de hoogste leider, de granman, niet van dien aard dat hij zelf in het stamgebied en daarbuiten als grote trekker kan optreden. Dit is een beperking, die door de realiteit van het moment geaccepteerd moet worden. Het betekent dat de tweede lijn van het Traditioneel Gezag m.n. de hoofdkapiteins, deze rol moeten vervullen. De hoofdkapiteins zijn niet gewend aan zo een rol, maar zullen zich moeten versterken en omringen met sterke adviseurs om deze rol naar behoren uit te oefenen. Een van de vereisten daarbij is dat men het belang van de stam boven het belang van een specifiek dorp of lo moet stellen. Er zijn vier hoofdkapiteins die veel meer op elkaar afgestemd moeten raken en een gezamenlijke visie, en gezamenlijk leiderschap, moeten ontwikkelen.

Oude issues en conflicten: benoemen en oplossen

De stam kent een aantal issues en conflicten die al zeer lang spelen. Het zijn zaken die de stam verdeeld houden en wanneer bepaalde kwesties gaan spelen de tegenstellingen aanwakkeren. Het gaat om regionale tegenstellingen, zaken tussen bepaalde lo's, e.d. Zolang deze kwesties niet opgelost worden, zullen ze op regelmatige tijdstippen de stam verdeeld houden. De grote uitdaging voor een goede samenwerking van alle dorpen en leiders is om deze kwesties op te lossen en de eenheid te bevorderen.

Planning:

1. Leden van de stam registreren, zodat naam, adres, opleiding, werk, telefoonnummer bekend zijn. Op die manier worden ze bereikbaar. Kosten US\$ 20.000.
2. Kaderleden identificeren en registreren. Zo weet men wat voor kader er is en waar nodig kan worden ingezet. Kosten US\$ 10.000.
3. Diasporabeleid voor alle Paramakaners ontwikkelen via gesprekken met personen in de diaspora en organisatie van de diaspora in Frans Guyana en Suriname. Kosten ca. US\$ 20.000.

4. De hoofdkapiteins van de stam dienen regelmatig en apart getraind te worden in ontwikkelen van visie en leiderschap. Kosten US\$ 10.000.
5. Issues en conflicten die de stam verdeeld houden gaan benoemen en oplossen. Kosten p.m.
6. De samenwerkingsovereenkomst met Surgold dient zoveel mogelijk benut te worden ter stimulering van de ontwikkeling van het gebied. Kosten p.m.
7. Er dient een permanente overlegstructuur met Surgold te bestaan waar op het hoogste niveau zaken snel opgelost kunnen worden. Kosten p.m.
8. Er zal een discussie gehouden moeten worden rond de eventuele concentratie van de bevolking in een groter geheel. Kosten p.m.

7.5 Pamaka identiteit

Al de bovengenoemde ontwikkelingen betekenen dat er de komende jaren een flinke economische en bevolkingsgroei van Snesikondre en omgeving verwachtbaar is. Die groei zal vooral bestaan uit personen van buiten het gebied, waarbij het kleine aantal Paramakaners al snel een minderheid in eigen gebied zal worden. De Paramakaanse gemeenschap en autoriteiten moeten hierop voorbereid zijn en voorkomen dat zij de zeggenschap in het eigen gebied verliezen.

Naast de ontwikkelingen van buitenaf zien we dat vele Paramakaners uit het gebied verhuizen of op en neer pendelen. Men verhuist vanwege een aantal redenen, waaronder betere mogelijkheden elders qua werk, school voor de kinderen, moderne leefomgeving, familie, e.d. Dit is ook merkbaar bij werknemers van Surgold, waarvan velen die uit de dorpen komen, na enige tijd naar Paramaribo verhuizen. Met het inkomen dat wordt verdiend kan men een woning in de stad huren en de kosten van levensonderhoud betalen. Men moet meer contact onderhouden met de groep werknemers bij Surgold en een beroep op hen doen om zich in te zetten voor de stam.

Hoe sterk is de Paramakaanse identiteit? Bewoners van Badatabiki (links) en kinderen van Loka Loka (rechts)

Er zijn dus pull en pushfactoren gaande die de migratie van Paramakaners uit het gebied stimuleren, maar niet-Paramakaners juist aantrekken. De Paramakaners dreigen steeds meer buiten hun gebied te gaan wonen en hun gebied zal op deze manier overgenomen worden door anderen. Wat kan en moet hiertegen gedaan worden? Voor een deel zal de uitvoering van dit ontwikkelingsplan de kwaliteit van het leven in de dorpen verbeteren op gebied van elektriciteit, waterleiding, onderwijs en gezondheidszorg. Ook aan verbetering van het inkomen wordt via dit plan gewerkt, zodat men niet voor werk buiten het gebied hoeft te gaan

wonen. Voor een ander deel zal er leiderschap en organisatie nodig zijn om de stam door de soelas van de nieuwe uitdagingen te loodsen. Het Traditioneel Gezag zal daarbij uit een ander vaatje moeten tappen dan het gebruikelijke leiderschapsmodel. Men zal zich moeten versterken en veel meer tijd moeten besteden aan de visieontwikkeling voor de stam en het bevorderen van onderlinge eenheid en samenwerking. Het ontwikkelingsplan kan daarbij helpen, maar er is meer nodig. Het inzetten van de diaspora en deskundige adviseurs is erg belangrijk. Er dient ook een sterke regionale Paramakaanse organisatie te komen, zodat men eigen kracht kan ontwikkelen (zie § 7.5). Het belangrijkste is echter om de Paramakaanse identiteit te versterken, zodat de stam veerkracht heeft om voor zichzelf op te komen.

De Paramakaanse identiteit dient ontwikkeld te worden via cultuuroverdracht, kennis over de stam, speciale evenementen, bezoeken en bijeenkomsten ook buiten het stamgebied, etc. Er zal hier veel aandacht aan moeten worden besteed, zodat alle Paramakaners zich betrokken voelen bij de stam en zich daar ook voor willen inzetten. Informatievergaring en overdracht zijn hierbij heel belangrijk, waarbij het radiostation Ajaude een grote rol behoort te spelen. Hiertoe behoren ook zaken als educatieve tochten voor jongeren naar het gebied. Zo kan het contact met de vele kinderen aan de Franse kant, maar ook in Suriname, worden bevorderd en vervreemding van de stam worden tegengegaan. Het bevorderen van de eigen taal hoort daar ook toe.

Planning:

1. Regelmatig contact onderhouden met de Paramakaanse werknemers bij Surgold en hen betrekken bij de ontwikkeling van het gebied. Kosten U\$ 5.000.
2. Educatieve tochten voor Paramakaners die elders wonen organiseren om hun stamgebied beter te leren kennen. Daarbij speciale aandacht voor de jongeren. Kosten ca. U\$ 30.000.
3. Speciaal programma voor identiteitsbevordering opzetten en uitvoeren. Kosten ca. U\$ 50.000.
4. De mogelijkheid nagaan om een Pamaka Museum op te zetten, wat de identiteit van de stam zal stimuleren en tevens een toeristische attractie zal zijn. Kosten voor een voorstudie U\$ 5.000.
5. Bevorderen onderlinge samenwerking en eenheid. Kosten p.m.

7.6 Paramakaanse ontwikkelingsorganisatie

Er zijn weinig organisaties in het gebied aanwezig en voor zover ze aanwezig zijn, zijn ze vrij zwak. Dit wijst op een beperkte organisatiecapaciteit en gebrek aan lokaal kader. Individueel zijn er wel een aantal succesvolle ondernemers in het gebied, maar collectief is de kracht beperkt. Dit is één van de kernproblemen van de Paramakaners. Het is tevens één van de uitdagingen die meteen aangepakt moet worden en die ook met succes aangepakt kan worden.

Het dorpsbestuur is in vele dorpen de enige organisatie en dient daarom zeker versterkt te worden, zodat de aanpak van problemen in het dorp wordt verbeterd. Een sterk dorpsbestuur zal de problemen van de Paramakaners echter niet oplossen, omdat deze ook regionaal moeten worden aangepakt. Er is een samenwerkingsovereenkomst met Surgold en er komt een Community Development Fund met een ontwikkelingsplan. Daarnaast zijn er regionale vraagstukken die eerder in dit hoofdstuk aangegeven zijn. Er dient dus voldoende beleidskracht te zijn, maar ook voldoende uitvoeringscapaciteit.

Voorgesteld wordt om een sterke regionale organisatie voor de stam op te zetten. Een organisatie die projecten kan voorbereiden, monitoren, en uitvoeren (dan wel toezien op de

uitvoering). Deze organisatie moet een werkmarm zijn van de stam en nauw betrokken zijn bij het toezicht op en de uitvoering van de samenwerkingsovereenkomst en het CDF. De organisatie dient een eigen kantoor en eigen staf en bestuur te hebben. De organisatie dient regelmatig te overleggen met het Traditioneel Gezag en met de dorpsbesturen en lokale organisaties. Het moet een professionele organisatie worden. De organisatie heeft een paar meewerkende stafleden nodig en kan ook een aantal deeltijdse personen in dienst hebben voor belangrijke sectoren/projecten zoals landbouwafzet.

De Paramakaners hebben met het oprichten van de POC al een regionale organisatie in het leven geroepen. De POC heeft zich ingezet voor de ontwikkeling van de stam, maar zij is vooral gefocust op de onderhandelingen en niet op projecten en dorpsontwikkeling. Er moet dus een sterke regionale ontwikkelingsorganisatie worden opgebouwd om de dorps-ontwikkeling en regionale ontwikkeling ter hand te nemen. Deze organisatie zal merkbaar aanwezig moeten zijn in het gebied. Het bureau moet in de regio zijn, want de organisatie moet zichtbaar zijn en moet ook regelmatig met het traditioneel gezag kunnen overleggen. De kapiteins moeten naar het bureau kunnen komen om hun projecten te monitoren. De directie en staf van het bureau moeten ontwikkelingswerkers zijn die ter plaatse moeten wonen en niet mensen die af en toe komen.

De regionale organisatie moet een soort POC plus worden. In de POC heeft men Paramakaanse kader en Traditioneel Gezag bijeen gebracht en het heeft uiteindelijk resultaat opgeleverd. Je zou de stam-organisatie kunnen vergelijken met de Vereniging van Inheemse Dorpschefs in Suriname (VIDS). De VIDS als Traditioneel Gezag kan zelf weinig doen, maar heeft een Bureau van de VIDS, die projecten voorbereid en indient en ook uitvoert. Het verschil is dat de Paramakaanse regionale organisatie in het eigen stamgebied gevestigd is en snel overleg ter plaatse kan voeren.

Voorzitter Adriaan Adawde van de POC (foto G. Lau)

Een mogelijke locatie voor het kantoor zou het internaat te Langatabiki kunnen zijn. Daarmee krijgt dit gebouw meteen een goede bestemming. Een alternatief is om het kantoor in Snestikondre of omgeving te vestigen, wat de bereikbaarheid via de weg ten goede komt. Er zal ook een afdeling van het kantoor in Paramaribo kunnen zijn.

Het is aan te bevelen om het radiostation aan de nieuwe organisatie te koppelen, zodat men een sterk communicatiemiddel heeft en de voorlichting ter hand kan nemen.

Zonder een sterke Paramakaanse organisatie bestaat de kans dat de middelen van het CDF niet voldoende omgezet zullen worden of dat deze weinig duurzaam zullen zijn. Het CDF en de samenwerkingsovereenkomst met Surgold bieden kansen aan de Pamaka om zich als stam te versterken, maar zonder kader, organisatie, en leiderschap zal dat niet goed lukken.

Voorgesteld wordt om de organisatie als stichting op te richten en wel als Stichting Duurzame Ontwikkeling Pamaka (SDOP). Maar wel met een aantal speciale voorzieningen, zodat de

stichting zich niet later los kan koppelen van de Paramakaanse gemeenschap. De stichting moet een sterke organisatie worden, die krachtig kan helpen om het ontwikkelingsproces te helpen sturen. Het bestuur en degenen die in de stichting zitten moeten daar hun bijdrage leveren. De directie, staf en personeel moeten niet op afstand werken, maar nauw betrokken zijn bij het ontwikkelingsproces van de Pamaka. Ook de Raad van Beheer over het CDF moet bestaan uit personen die betrokken zijn bij het Paramakaanse gebied en bereid zijn om mee te zoeken naar oplossingen voor vraagstukken die spelen. Het bestaan van dorpsplannen en een Pamaka Ontwikkelingsplan geeft al voldoende richting voor de ontwikkeling, maar het moet geoperationaliseerd en geïmplementeerd worden in samenwerking met de lokale gemeenschap.

De stichting moet ook andere middelen mobiliseren, kader mobiliseren, de dorpsbesturen versterken, het ontwikkelingsplan verder uitwerken, de kansen die er liggen voor aanlevering van goederen en diensten aan Surgold benutten, etc. Het bureau van de stichting kan mogelijk ook dienen als een registratiebureau of zelfs uitzendbureau voor Paramakaners, die bij Surgold of in het gebied willen werken. De stichting moet dus zelf een sterke ontwikkelings-organisatie worden die de Paramakaanse gemeenschap dient en versterkt.

Bij dit alles moet niet vergeten worden dat de Pamaka een stam vormen met een tribale identiteit en organisatiestructuur. Het Traditioneel Gezag is bij een stam het hoogste orgaan qua besluitvorming en dit aspect is ook in de statuten zo verwerkt. Uiteindelijk blijft de granman –dan wel zijn directe vervangers, de hoofdkapiteins- de uiterste verantwoordelijkheid behouden. Die verantwoordelijkheid dienen ze niet geïsoleerd te dragen, maar binnen de context van de stamgenoten, vandaar dat de liba krutu (de riviervergadering, oftewel de vergadering van het stamhoofd met alle dorpschouwen) een wezenlijk onderdeel hiervan uitmaakt.

De concept-statuten van de stichting zijn in een eerder stadium aangeboden aan de POC.⁷⁰

Planning:

1. Oprichten stichting Duurzame Ontwikkeling Pamaka (SDOP). Kosten ca. U\$ 2.000.
2. Project schrijven voor het kantoor en de bemensing van st. DOP en indienen bij het CDF. Kosten ca. U\$ 1000.
3. Directeur, staf en personeel aantrekken voor SDOP. Kosten U\$ 2000.
4. Kantoor inrichten. Kosten U\$ 50.000.
5. Exploitatiekosten per jaar (huur, kantoorkosten, transport en salarissen). Kosten U\$ 95.000 per jaar, U\$ 380.000 voor vier jaar.

7.7 Aandachtspunten hoofdstuk 7

In dit hoofdstuk zijn 49 aandachtspunten aan de orde gekomen. Ze zijn verdeeld over 6 gebieden. De totale geschatte kosten voor uitvoering zijn U\$ 1.746.000, waarvan 43% naar versterking van het bestuur gaat en 25% naar het opzetten en faciliteren van een sterke regionale Paramakaanse organisatie gaat. Dit moet gezien worden als een investering in institutionele versterking en capaciteitsversterking.

Overheidsbestuur en Traditioneel Gezag (8 aandachtspunten): Het lokaal bestuur van het Traditioneel Gezag dient versterkt te worden, waarbij het zowel gaat om investeringen in de infrastructuur als trainingen van het bestuur. Daarnaast dient ook het overheidsbestuur versterkt

---

⁷⁰ Samen met de statuten is een procedurebundel voor het Community Development Fund aangeboden.

te worden en meer diensten te verlenen, waartoe ook een aantal investeringen nodig zijn. Dat laatste is belangrijk wanneer de overheid Snesikondre tot een regionaal centrum wil maken. Ten derde dient de relatie tussen het overheidsbestuur en het lokaal bestuur verbeterd te worden, waarbij er structurele afspraken moeten worden gemaakt. Ten vierde dienen de onderlinge relaties tussen dorpsbesturen en tussen dorpsbestuur en bevolking verbeterd te worden. De investeringen in bestuur worden geschat op U\$ 750.000. Er zijn hiernaast nog enkele typische overheidsprojecten die op de begroting van de vakministeries drukken.

Structuur en organisatie (4 aandachtspunten): Het gaat hier om het versterken van de bestaande organisaties m.n. de vrouwenorganisaties, bevorderen van samenwerking, en zorgen dat elk dorp minstens een organisatie heeft naast het dorpsbestuur. Kosten U\$ 40.000.

Welzijn (19 aandachtspunten): Er wordt weinig gedaan op gebied van ouderenzorg, gehandicapten-zorg, jongerenwerk, sport, recreatie en cultuur. De voorstellen hier zijn er op gericht om op al deze gebieden de zorg en faciliteiten te verbeteren. Kosten U\$ 371.000.

Kansen en uitdagingen (8 aandachtspunten): De stam staat op een kruispunt en moet haar weg kiezen. Geadviseerd wordt om de Paramakaners die elders wonen meer te betrekken bij de stam en hier worden een aantal voorstellen voor gedaan. Ook drukt er een extra verantwoordelijkheid op het Traditioneel Gezag om de stam te besturen en de samenwerking met Surgold te benutten. Kosten U\$ 60.000 (plus p.m.).

Pamaka identiteit (5 aandachtspunten): De Paramakaners moeten voorkomen dat zij een minderheid in het eigen gebied worden. Ze zullen hun eigen identiteit moeten versterken en daartoe worden een paar voorstellen gedaan. Kosten U\$ 85.000 (plus p.m.).

Regionale organisatie opzetten (5 aandachtspunten): Om de kansen te benutten en goed gebruik te maken van het Community Development Fund zal er een sterke organisatie voor de Paramakaners moeten worden opgezet. Voorgesteld wordt om de stichting Duurzame Ontwikkeling Pamaka (SDOP) op te zetten, met kantoor en personeel. Kosten (vier jaar) U\$ 435.000.

8. HOOFDLIJNEN EN PROGRAMMERING

8.1 Overzicht van sterke en zwakke kanten

Het eerste hoofdstuk betreft een inleiding op het geheel en focust vooral op de relatie tussen de Pamaka en Surgold, waarbij m.n. de *Mineral Agreement* en de Intentieverklaring aan de orde komen. Ook wordt de methodologie beschreven van de behoefteninventarisatie en totstandkoming van het Pamaka Ontwikkelingsplan.

In hoofdstuk 2 is een beeld gegeven van de geschiedenis van de Pamaka, en van de kenmerken van de bevolking naar demografie (geslacht, leeftijd, aantal), woongebied, opleiding, nationaliteit, activiteitenstatus, en godsdienst. Uit dit beeld blijkt dat de 4.500 Paramakaners thans verspreid wonen over Suriname en Frans Guyana met consequenties voor hun nationaliteit. Er is een grote trek uit het stamgebied geweest vanaf de Binnenlandse Oorlog en men is vrij mobiel. Over het algemeen is het opleidingsniveau laag m.n. in het stamgebied. Er is dus weinig midden kader en nog minder hoger kader. Dat is een belangrijke factor voor het streven naar ontwikkeling en verdient speciale aandacht.

Uit hoofdstuk 3 blijkt dat er wel enige plannen zijn geweest die op het gebied betrekking hadden, maar hiervan waren vele niet expliciet op de lokale bevolking gericht, hooguit werden ze als lokale arbeidskrachten gezien, die konden werken voor grote externe bedrijven. De overheid wil(de) Snesikondre tot een regionaal centrum maken, en de lokale bewoners daar concentreren, maar heeft tot nu toe weinig daarin geïnvesteerd. Centralisatie in een bestuurscentrum brengt overigens andere complicaties met zich mee, die nog niet besproken zijn met de lokale bevolking. In diverse andere plannen zijn vooral losse projecten genoemd, veelal gericht op verbetering van de infrastructuur en basisvoorzieningen. De overheid heeft weinig van haar voornemens geïmplementeerd.

De individuele dorpen en de regio zijn in hoofdstuk 4 beschreven, waarbij elk dorp kort aan de orde komt, terwijl er per dorp een kaart is opgenomen. De aandachtspunten van elk dorp – samen 205 wenselijkheden – zijn ook weergegeven. In de afgelopen jaren is te zien dat er meer Paramakaners langs de weg van Moengo naar Snesikondre zijn gaan wonen, een trend die zal aanhouden ondanks het feit dat de voorzieningen langs de weg zeer beperkt zijn. De grondenrechten van de stam zijn niet formeel geregeld en dit dient wel aangepakt te worden.

De basisvoorzieningen zijn in hoofdstuk 5 aan de orde gekomen. Geen enkel dorp heeft een goed waterleidingsysteem met veilig drinkwater, op een deel van Langatabiki na. Er is in de meeste dorpen wel elektriciteit, maar alleen in de avond en alleen wanneer men diesel heeft. Voor duurzame ontwikkeling is permanente energie nodig en wellicht is zonne-energie een betere oplossing, plus veel goedkoper in gebruik. Er zijn drie lagere scholen, maar de output is laag en de faciliteiten moeten beter. Er is basisgezondheidszorg van de Medische Zending, welke uitgebreid zal worden. De sanitaire voorzieningen moeten beter en er is gezondheidsvoorlichting nodig. Er zijn redelijke transportverbindingen en er is mobiele telefonie, maar geen televisieontvangst, en nauwelijks internet. Er is een lokaal/regionaal radiostation dat beter ingezet moet worden. Huisvesting is geen probleem, omdat vrijwel iedereen een huis heeft. De situering van de dorpen op eilanden brengt specifieke uitdagingen met zich mee en vereist o.m. investeringen in infrastructurele werken.

Hoofdstuk 6 geeft een overzicht van het landgebruik en de verdiensectoren. Er zijn veel natuurlijke hulpbronnen en vruchtbare grond, welke veel mogelijkheden voor inkomsten

bieden. Landbouw is het belangrijkste middel van bestaan, terwijl kleine goudwinning een belangrijke inkomstenbron is. Deze sectoren verdienen de nodige aandacht en ondersteuning. Bosbouw en gebruik van Non Traditional Forest Products bieden potentie, maar de dorpen dienen hun gemeenschapsbos eerst veilig te stellen, terwijl er een aantal studies nodig zijn ter ondersteuning van deze sectoren. Toerisme zou meer kunnen betekenen, maar staat in de kinderschoenen. De afzetmogelijkheden bij Surgold dienen beter benut te worden om landbouw- en andere producten gericht te stimuleren. Visserij en jacht zijn sterk achteruitgegaan en bieden weinig perspectief, terwijl de productie van arts en craft zwak is en vrij afhankelijk is van de ontwikkeling van het toerisme. Er is ondernemerschap maar dit dient verder ondersteund te worden.

In hoofdstuk 7 zijn aspecten van identiteit en organisatie beschreven. Zowel het overheidsbestuur als het tribaal bestuur is vrij zwak en dient versterkt te worden. Naast de dorpsbesturen zijn er 14 externe organisaties en 13 lokale organisaties geïdentificeerd. Het organisatieleven is echter vrij zwak. Ouderen en mensen met een beperking zijn veelal op zichzelf en familie aangewezen en deze groepen verdienen meer professionele aandacht. Er zijn geen jongerenorganisaties en er is nauwelijks sport en recreatie. Er zijn ook geen culturele organisaties en het culturele leven is vrij zwak. De Pamaka staan op een kruispunt als stam met een aantal grote uitdagingen die hen onder druk plaatsen. De stam zal de eigen identiteit moeten versterken, men zal de trek uit het gebied moeten tegengaan en het kader in de diaspora meer moeten betrekken. Om de kansen en mogelijkheden die er zijn te benutten is het opzetten van een sterke professionele regionale ontwikkelingsorganisatie voor de Pamaka sterk aan te bevelen.

Op basis van de inventarisatie van het gebied, de mensen, de omgeving, de vraagstukken en mogelijkheden kunnen we de volgende samenvatting maken.

- a. Het gebied ontvolkt, er wonen relatief weinig mensen in een groot gebied en men is vrij mobiel.
- b. Er is weinig kader, er zijn weinig (vaak zwakke) organisaties en er is zwak bestuur.
- c. De onderlinge communicatie laat te wensen over en de doorsnee Paramakaner voelt zich te weinig betrokken bij de ontwikkelingen van het gebied en de stam.
- d. De grondenrechten en rechten op zaken als gemeenschapsbos en concessies zijn niet formeel geregeld.
- e. De dorpen op de eilanden worden regelmatig bedreigd door overstromingen en erosie.
- f. De basisvoorzieningen zijn in onvoldoende mate aanwezig en een aantal ontbreken.
- g. De economische activiteiten in het gebied zullen verder toenemen en Snesikondre kan de functie van een Atjoni krijgen, maar er is een continue bedreiging dat buitenstaanders het gebied feitelijk over zullen nemen.
- h. In het stamgebied zijn voldoende natuurlijke hulpbronnen aanwezig (zoals goud, hout, NTFP, vruchtbare grond, zand, grind, natuurschoon) om inkomen voor de stam te genereren.
- i. Er is kennis van huizenbouw, botenbouw, riviertransport, goudwinning, landbouw, en bosvruchten.
- j. De samenwerking met Surgold biedt kansen voor werkgelegenheid, afzet van goederen en diensten, assistentie bij de kleinschalige mijnbouw, hulp bij de infrastructuur, middelen voor projecten via het CDF.

We kunnen dit als SWOT analyse, een sterkte-zwakke analyse, in een matrix laten zien. De matrix laat zien dat er niet alleen problemen (zwakke punten) en bedreigingen zijn, maar zeker ook een aantal sterke kanten en kansen. Het Pamaka Ontwikkelingsplan moet helpen om de

zwakke punten te versterken, de bedreigingen te minimaliseren of weg te nemen, de sterke kanten te gebruiken en de kansen te benutten. In de voorgaande hoofdstukken zijn al deze aspecten uitgewerkt, maar het is goed om de hoofdpunten in relatie tot elkaar te zien.

Tabel 20: SWOT analyse Pamaka

STERKE PUNTEN	ZWAKKE PUNTEN
- Er zijn voldoende natuurlijke hulpbronnen om van te leven - Er is kennis van huizenbouw en botenbouw - Er is kennis van goudwinning, landbouwproductie en verwerking - Er is een samenwerkingsovereenkomst met Surgold getekend - Er is een fonds voor de Pamaka (CDF)	- Er zijn onvoldoende basisvoorzieningen - Er is weinig kader - De organisaties zijn zwak - Het lokaal bestuur is zwak - De rol van de granman is vanwege ziekte beperkt - De communicatie laat te wensen over
KANSEN	BEDREIGINGEN
- Er kunnen goederen en diensten worden geleverd aan Surgold - Het CDF kan projecten financieren - Er is werkgelegenheid bij Surgold - Er is kader in de Paramakaanse diaspora buiten het stamgebied	- Het stamgebied ontvolkt - Overstromingen en erosie vormen een bedreiging voor diverse dorpen - Grondenrechten zijn niet formeel geregeld - Buitenstaanders nemen de economische activiteiten over - Kleinschalige goudwinning gaat achteruit, omdat Pamaka geen concessies hebben - Oude onopgeloste issues kunnen onderlinge samenwerking bedreigen

8.2 Hoofdaccenten van het ontwikkelingsplan

In de dorpsplannen zijn 205 aandachtspunten aangegeven van de bewoners. In hoofdstuk 5, 6 en 7 hebben we deze aandachtspunten binnen sectorbeschrijvingen geplaatst, waarbij dezelfde punten die in elk dorpsplan voorkomen zijn gegroepeerd (bijv. noodzaak van veilig drinkwater). Het geheel is daardoor iets gereduceerd tot 187 aandachtspunten. Ook is voor zover mogelijk een eerste indicatie van de kosten gegeven. In de komende paragrafen (§ 8.3 t/m § 8.6) worden deze punten nog wat verder gereduceerd, omdat sommige aandachtspunten soms uitwerkingen (dan wel kwalificaties) zijn van een bepaald onderwerp. Soms zijn bepaalde punten eerder genoemd en later uitgewerkt, zodat we dubbelstellingen proberen te vermijden. Ook reduceren we de tekst van het aandachtspunt zoveel mogelijk tot een hele korte omschrijving, daar de langere beschrijving gevonden kan worden in de eerdere hoofdstukken.

Uiteindelijk komen we uit op 145 aandachtspunten, die gezien kunnen worden als eerste projectidentificatie. De geschatte kosten van deze projecten samen is U\$ 9.176.000 (plus een aantal pro memorie posten).

Uit de beschrijvingen in de voorgaande hoofdstukken kunnen we vier hoofdaccenten of focuspunten halen die van belang zijn voor de ontwikkeling van de Pamaka als stam. Die

hoofdzaken moeten in de planning en programmering van de aandachtspunten (en projecten) meegenomen worden.

A. Grondenrechten:

Het belangrijkste kenmerk van de Pamaka is dat zij een stam vormen en bijna 140 jaar in hun stamgebied wonen. Er gaat echter een continue bedreiging uit van het feit dat hun grondenrechten niet formeel geregeld zijn, ofschoon het gewoonterecht hen wel bescherming biedt. Echter bij de toekenning van concessies aan derden gaat de overheid steeds onzorgvuldig te werk en hier dient een eind aan te komen door de grondenrechten te formaliseren.

B. Basisvoorzieningen:

Het tweede hoofddaccent of focuspunt betreft de basisvoorzieningen m.n. water, elektriciteit, onderwijs, gezondheidszorg, huisvesting, transport en communicatie, en infrastructuur. Deze basisvoorzieningen zijn van belang voor het verhogen van de kwaliteit van het leven van de Paramakaners in het stamgebied. Investeren in de basisvoorzieningen betekent een directe verbetering van het leven van de Pamaka die in het gebied wonen. Het gaat om lokale investeringen met een vrij direct effect. Verbetering van de leefomstandigheden zal een factor kunnen zijn om de migratie uit het gebied tegen te gaan en migratie naar het gebied te bevorderen.

C. Verdien capaciteit:

Het derde hoofddaccent betreft de verdien capaciteit. Met een eigen inkomen wordt de welvaart en de levensstandaard bevorderd. Mensen die in het gebied wonen, dienen bestaanszekerheid te hebben. De mogelijkheid om zelf een inkomen te verdienen via arbeid en/of ondernemerschap is belangrijk. Wanneer men het bestaan in het stamgebied zelf veilig kan stellen zal de drang om naar elders te verhuizen ook minder zijn. Indien er veel bestaansmogelijkheden zijn, kunnen zelfs personen van buiten het gebied worden aangetrokken. Diverse sectoren zijn beschreven waaruit men inkomen kan krijgen t.w. landbouw, goudwinning, bosbouw, bosproducten, veeteelt, visserij, toerisme, en enkele andere sectoren. Investeren in deze sectoren bevorderen de bestaanszekerheid en verdien capaciteit van de lokale bevolking.

D. Identiteit en organisatie:

Het vierde hoofddaccent heeft te maken met de identiteit van de Pamaka als stam. Driekwart van de stamleden woont, vanwege verschillende factoren, thans buiten het stamgebied. Wanneer dit zo doorgaat dan raakt het gebied onbewoond en bestaat de kans dat de stam als aparte entiteit verdwijnt en de Pamaka na enige tijd volledig opgaan in hun nieuwe omgeving. Er dient daarom aandacht besteed te worden aan de identiteit, want dit heeft uiteindelijk te maken met de duurzaamheid van de stam. Binnen dit geheel gaat het om de organisatie (waaronder het bestuur) en cohesie van de stam en haar onderdelen. De identiteit dient versterkt te worden, want dat zal maken dat men bewuster is van zijn afkomst en wie men is. Dit kan positief werken op het gevoel om een bijdrage aan de ontwikkeling van de stam en het woongebied te leveren.

Deze vier hoofdzaken kunnen gezien worden als hoofddlijnen in het Pamaka Ontwikkelingsplan en vrijwel alle projecten zijn in te passen binnen één van deze hoofddlijnen.

De vier hoofdzaken zijn weliswaar apart besproken, maar dienen steeds in relatie tot elkaar bekeken te worden. Het is niet aan te bevelen om bij de uitvoering van dit ontwikkelingsplan

eerst alle basisvoorzieningen in orde te maken, want dan is de kwaliteit van het leven wel flink verbeterd bijv. een ieder heeft veilig drinkwater, licht, radio, televisie, goede gezondheidszorg, etc. Maar wanneer men geen inkomen heeft, dan zal men honger lijden en gaat de kwaliteit van het leven toch weer omlaag. En als er geen goede organisatie is om het geheel te helpen ontwikkelen dan lukt het ook niet.

Bij de programmering van de uitvoering moeten dus projecten op verschillend vlak uitgevoerd worden, zodat er geen onevenwichtige ontwikkeling komt. Dit is niet zo eenvoudig en zal het nodige puzzelwerk met zich meebrengen.

In de volgende paragrafen worden de verschillende projecten/aandachtspunten uit de vorige hoofdstukken per hoofdlijn aangegeven.

8.3 Hoofdlijn 1: Grondenrechten

De grondenrechten dienen meteen aangepakt te worden, zodat het proces wordt ingezet. Het niet formeel toekennen van de grondenrechten schept een sfeer van onduidelijkheid en onzekerheid voor de stam en voor potentiële investeerders. Er zijn drie projecten hier opgenomen die gehaald zijn uit § 4.3 en § 6.3 met een begroting van U\$ 50.000.

1. De Paramakaners moeten een eigen grondenrechtencommissie instellen die de eigen grondenrechten case inventariseert en aan de orde stelt. U\$ 30.000.
2. De grondenrechtensituatie van de Paramakaners dient geregeld te worden door de Surinaamse overheid. U\$ 10.000.
3. Collectieve aanvraag gemeenschapsbos. Kosten U\$ 10.000.

8.4 Hoofdlijn 2 : Basisvoorzieningen

De projecten die onder deze hoofdlijn vallen zijn gehaald uit hoofdstuk 5, waarbij een aantal zijn samengevoegd en sommigen zijn weggelaten. Bij de basisvoorzieningen gaat het thans om 53 projecten met een begroting van U\$ 5.864.000 (plus p.m.).⁷¹

Water (zie § 5.1 voor extra informatie en toelichting): Kosten U\$ 1.605.000

4. Programma voor aanleg waterleiding (veilig drinkwater) voor alle dorpen maken en (wellicht gefaseerd) uitvoeren. Totaal kosten ca. U\$ 1.000.000 voor alle dorpen.
5. Upgraden huidige waterleidingsysteem van Langatabiki (extra zonnepanelen voor waterpompen) en worden uitgebreid naar de rest van het dorp. Tevens dient er een goed onderhoudsplan te komen. Kosten ca. U\$ 75.000.
6. Afwatering alle dorpen, liefst samen met aanleg waterleiding. Kosten ca. U\$ 200.000.
7. Monitoren kwaliteit van het rivierwater, kreekwater, regenwater en waterleiding. Kosten jaarlijks ca. U\$ 20.000 (vier jaar U\$ 80.000).
8. Pamaka team (3 personen) trainen voor aanleg en onderhoud waterleiding en afwatering. Kosten van selectie, training en equipment ca. U\$ 50.000. Jaarlijkse exploitatiekosten van ca. U\$ 50.000. Kosten voor vier jaar U\$ 250.000.

Elektriciteit (zie § 5.2): Kosten U\$ 1.500.000

---

⁷¹ Dit is een reductie van de eerder aangegeven 72 projecten in hoofdstuk 7.

9. Maken van een programma en aanleggen van een zonne-energiesysteem op maat per dorp. Kosten ca. U\$ 1.500.000. Beginnen in dorp(en) zonder elektriciteit.
10. Het zonnepanelenproject in Langatabiki moet afgerond worden. Kosten lopend EDF project.
11. De behuizing van de generator in Langatabiki en Loka Loka moet vervangen worden. Kosten p.m. (begroting ministerie van Natuurlijke Hulpbronnen).

Onderwijs (zie § 5.3): Kosten U\$ 754.000

N.B. Een deel van de kosten komt ten laste van de reguliere begroting van het ministerie van Onderwijs en van de Onderwijsorganisaties van de EBG en de RK (die immers de verantwoorde-lijkheid over de lagere scholen dragen).

12. Plan van aanpak maken en uitvoeren om niveau van het lager onderwijs op te krikken tot het landelijk niveau qua slagingspercentage. Kosten U\$ 30.000 per jaar (vier jaar U\$ 120.000).
13. Samenwerking tussen de drie scholen bevorderen. U\$ 5.000 per jaar (vier jaar U\$ 20.000).
14. Klas voor speciaal onderwijs op de O.S. Loka Loka. Kosten U\$ 20.000.
15. Schoolvervoer voor kinderen die langs de weg naar Snesikondre wonen. Kosten p.m. (begroting Ministerie van Onderwijs).
16. Verzorgen vervolgonderwijs (secundair onderwijs) via afstandsonderwijs en/of individueel onderwijs. Kosten U\$ 20.000 per jaar (vier jaar U\$ 80.000).
17. Beurzen voor volgen vervolgonderwijs elders. Kosten U\$ 30.000 per jaar (vier jaar U\$ 120.000).
18. Verzorgen vaktrainingen. Kosten U\$ 30.000 per jaar (vier jaar U\$ 120.000). N.B. Eventueel opzetten trainingscentrum voor dit doel.
19. Verbetering onderwijsfaciliteiten incl. onderwijzerswoningen. Kosten U\$ 274.000.

Gezondheidszorg (zie § 5.4): Kosten U\$ 496.000

N.B. Een deel van de kosten drukt op de begroting van de Medische Zending. Niet meegerekend zijn de kosten die Surgold draagt dan wel heeft toegezegd.

20. Bouw en inrichting polikliniek Medische Zending Loka Loka, plus water en elektriciteit. (ca. U\$ 175.000).
21. Bouw personeelswoning bij polikliniek MZ te Loka Loka. (ca. U\$ 82.000).
22. Bouw en inrichting artsenwoning MZ te Langatabiki. Wordt reeds gebouwd. Kosten uit Twinningproject.
23. Bouw personeelswoning MZ te Nason (ca. U\$ 82.000).
24. Elektriciteitsvoorziening poli en woningen MZ te Nason upgraden (ca. U\$ 10.000)
25. Overdekt wachthuis voor patiënten te Nason (ca. U\$ 30.000).
26. IJskast voor poli te Nason (ca. U\$ 2000).
27. Onderzoek kwikgehalte bij personen en in milieu. ca. U\$ 5.000.
28. Gezondheidseducatie ter voorkoming van ziekte en schoner milieu (ca. U\$ 50.000).
29. Programma ter stimulering van sanitaire voorzieningen (bouw van ca. 50 wc's @ U\$ 500 = U\$ 25.000).
30. Onderzoek naar oorzaak en bestrijding verstandelijk gehandicapten Loka Loka en andere dorpen (U\$ 30.000).
31. Bouw nieuwe *krey oso* Atemsa (ca. U\$ 5.000).

32. Bouw *wasi dede oso* in 8 dorpen (p.m., project Surgold).
33. Aanmeersteiger voor begraafplaats Paramakakreek (p.m., project Surgold).

Transport, communicatie en media (zie § 5.5): Kosten U\$ 584.000

N.B. een belangrijk deel van de kosten zullen wellicht komen uit een lopend project waar de overheid mee bezig is om televisie in het binnenland te brengen.

34. Radio Ajaude omvormen tot een ontwikkelingsinstrument. Kosten U\$ 50.000.
35. Ontvangstapparatuur voor televisie op 2 plaatsen. Kosten U\$ 150.000 tot U\$ 200.000 per stuk, plus datatransport per maand U\$ 1500 tot U\$ 2000 (vier jaar ca. U\$ 84.000). Kosten U\$ 434.000.
36. Internetverbinding en computers voor scholen en publieke plaatsen in elk dorp. Kosten U\$ 100.000.
37. Vaste busverbinding Paramaribo-Snesikondre. Kosten p.m.
38. Betaalbaar boottransport vanaf Loka Loka twee keer per week. Kosten p.m.
39. Vliegveld Langatabiki behouden. Kosten p.m. (reguliere begroting Ministerie TCT)

Huisvesting (zie § 5.6): Kosten p.m.

40. Proberen aansluiting te vinden bij het LISP III programma (IDB financiering). Kosten p.m.

Infrastructuur (§ 5.7): Kosten U\$ 925.000

N.B. De kosten zijn gehaald uit soortgelijke berekeningen van de overheidsbegroting, maar lijken aan de hoge kant.

41. Drie aanmeersteigers Langatabiki. Kosten U\$ 270.000.
42. Aanmeersteiger te Badatabiki. Kosten U\$ 90.000.
43. Aanmeersteiger polikliniek Medische Zending te Nason. Kosten U\$ 90.000.
44. Aanmeersteiger Pakiratabiki. Kosten U\$ 90.000.
45. Aanmeersteiger Skintabiki. Kosten U\$ 90.000.
46. Stenen trap Krikimofo. Kosten U\$ 120.000.
47. Renovatie brug over de sloot bij het vliegveld Langatabiki. Kosten U\$ 10.000.
48. Verhardten wegen in Langatabiki. Kosten U\$ 50.000.
49. Opspuiten strand van Krikimofo. Kosten ca. U\$ 30.000.
50. Opspuiten strand Loka Loka. Kosten U\$ 50.000.
51. Studie om erosie tegen te gaan. Kosten U\$ 30.000.
52. Voorlichting hoogbouw aan de bewoners van de dorpen. Kosten p.m.
53. Renovatie 'koeli oso' Tabiki Ede. Kosten ca. U\$ 5.000.

Regionale infrastructuur (zie § 4.1): Kosten p.m.

De kosten van het aanleggen van een nieuwe weg zijn vrij hoog (ca. U\$ 1 miljoen per kilometer) en valt buiten dit ontwikkelingsplan. Hetzelfde geldt voor het onderhoud van de weg van Moengo tot Snesikondre en het Snesikondreplan van de overheid. Deze projecten zijn echter opgenomen omdat ze wel van belang zijn.

54. Weg van Moengo naar Snesikondre dient onderhouden te worden en met name het deel vanaf de North Access Road naar Snesikondre. Kosten p.m. (Ministerie van Openbare Werken).
55. Doortrekken van de weg van Snesikondre naar Loka Loka. Kosten p.m. (Ministerie van Openbare Werken).
56. Nagaan wat de overheid nog concreet zal doen met het Snesikondre plan. Kosten p.m.

8.5 Hoofdlijn 3: Inkomensverwerving

De projecten die onder hoofdlijn 3 vallen zijn vooral gehaald uit hoofdstuk 6. Het gaat om 48 projecten met een begroting van U\$ 1.491.000 (plus p.m.).

Kleinschalige mijnbouw (zie § 6.2): Kosten U\$ 110.000 (plus p.m.)

57. Aanvraag mijnbouwconcessie van lokale ondernemers met ondersteuning van Surgold. Kosten p.m. (overheid en Surgold).
58. Goudwinning verbinden aan ecologisch verantwoorde mijnbouw en herstel van uitgemijnde gebieden en waterloop van de kreken. Kosten p.m. (overheid).
59. Technische trainingen kleinschalige goudwinningsbedrijven op het gebied van kwikvrij goudwinning en herstel van uitgemijnde gebieden en waterloop van kreken. Kosten p.m. (Surgold).
60. Inventarisatie schuldenvraagstuk lokale kleine mijnbouwers en garantiefonds c.q. schuldderving. Kosten U\$ 100.000.
61. Oplossen vraagstuk van de skalians op de Marowijnerivier. Kosten p.m. (overheid).
62. Overleg Traditioneel Gezag met Suralco inzake bauxietwinning en gebruik van de weg. Kosten p.m.
63. Studie naar commerciële winning van zand en grind. Kosten U\$ 10.000.

Bosbouw (zie § 6.3): Kosten U\$ 132.000

64. Inventarisatie potentie van commerciële bosbouw. Kosten U\$ 10.000.
65. Ontwerpen duurzaam bosbouwplan. Kosten U\$ 20.000.
66. Professioneel begeleidingstraject bestaande Paramakaanse bosexploitanten. Kosten U\$ 10.000.
67. Aanschaf 2 mobiele zaagmolens met training. Kosten U\$ 80.000.
68. Bevorderen botenproductie via identificatie en registratie van alle botenmakers en hun behoeften, plus aanschaf 3 sets gereedschap. Kosten U\$ 12.000.

Bosproducten (zie § 6.4): Kosten U\$ 120.000

69. Inventarisatie aanwezigheid lokale kennis en gebruik van medicinale planten en oliën en potentie voor commerciële productie. Kosten U\$ 10.000.
70. Inventarisatie van de meest interessante bosvruchten (waaronder patawa en kumu) voor de verkoop. Kosten U\$ 10.000.
71. Onderzoek en bevordering houdbaarheid en verwerking van bepaalde bosvruchten. Kosten U\$ 15.000.
72. Commercialisering bosvruchten. Kosten U\$ 15.000.
73. Eenvoudige verwerking van daarvoor in aanmerking komende bosvruchten (loods met eenvoudige verwerkingsmachines). Kosten U\$ 50.000.
74. Aanplanten vruchtbomen. Kosten U\$ 20.000.

N.B. Er kan ook een omvangrijker project gemaakt worden van punten 1 t/m 5 (eventueel ook 6) dat in fasen wordt opgedeeld.

Landbouw, veeteelt en visserij (zie § 6.5): Kosten U\$ 250.000

75. Bevordering landbouw via landbouwvoorlichting. Kosten U\$ 20.000.
76. Registratie kwakverwerkers en bundeling, onderhandeling en contract met Surgold voor verkoop kwak. Kosten U\$ 5000.
77. Verbetering efficiency interne productieketen kwak. Kosten U\$ 20.000.
78. Kennisverrijking kwakproductie in Brazilië. Kosten U\$ 20.000.
79. Leningen t.b.v. aanschaf cassavemolen. Kosten U\$ 10.000.
80. Faciliteit voor aankoop van landbouwgereedschappen en –machines. Kosten ca. U\$ 50.000.
81. Gezamenlijke commissie van de Pamaka en Surgold om de producten (aardvruchten, groente en fruit) te identificeren voor levering, afspraken te maken en verdere plannen uit te werken. Kosten U\$ 20.000.
82. Plan uitwerken i.s.m. Surgold voor levering eieren, kippenvlees en ander vlees aan het bedrijf. Kosten U\$ 20.000.
83. Onderzoek naar overgang van zwerflandbouw naar permanente landbouwsystemen. Kosten U\$ 20.000.
84. Demonstratie project permanente landbouw. Kosten U\$ 60.000.
85. Ontwikkeling sportvisserij in combinatie met toerisme. Kosten p.m.
86. Onderzoek naar potentie aquacultuur. Kosten studie U\$ 5.000.

Toerisme (§ 6.6): Kosten U\$ 259.000

87. Algemeen plan maken voor Pamaka toerisme. Kosten U\$ 45.000.
88. Tours uitzetten en testen met toeristen (productontwikkeling). Kosten U\$ 25.000.
89. Promotiefilm, website en marketing van Pamakagebied in Suriname en Frans Guyana U\$ 45.000.
90. Samenwerken met Surgold om op maat toerismepakket aan te bieden en te verkopen aan staf en arbeiders. U\$ 2000.
91. Toerisme voorlichting en awareness lokale bevolking. Kosten U\$ 30.000.
92. Afspraken maken met dorpen over benefit-sharing. Kosten U\$ 2000.
93. Regionale toerisme standaarden ontwikkelen, implementeren, overleg en samenwerking faciliteren. Kosten U\$ 10.000.
94. Bedrag voor ondersteuning, training en investeringen toerisme. Kosten U\$ 100.000.

Ondernemerschap (§ 6.7): Kosten U\$ 620.000

95. Inventariseren en bundelen Paramakaanse ondernemers. Kosten U\$ 5000.
96. Overleg Pamaka en gesprekken met Surgold om behoeften en mogelijke lokale bedrijven te identificeren voor afzet van goederen en diensten. Kosten U\$ 10.000.
97. Opzetten en implementeren van een trainings- en ondersteuningsprogramma voor startende ondernemers. Kosten U\$ 50.000.
98. Begeleiding van ondernemers en bevorderen van samenwerking om lokale bedrijven succesvol te maken. Kosten U\$ 30.000.
99. Meerjarenprogramma arts and craft. Kosten U\$ 200.000.
100. Pilot lokale marktdag. Kosten ca. U\$ 15.000.

101. Opzetten Technische Werkplaats met gebouw, apparatuur, gereedschap en opleiding. U\$ 100.000.
102. Studie voor het opzetten van productiebedrijven voor landbouw, bosbouw, veeteelt en visserij. U\$ 10.000.
103. Opzetten bedrijf voor inkoop en verkoop van producten. U\$ 100.000.
104. Opzetten bedrijf voor bewustwording, stimulering, begeleiding en verbetering standaarden van ondernemers. U\$ 100.000.

N.B. punt 102, 103 en 104 zouden eventueel gekoppeld kunnen worden met punt 95 t/m 98.

8.6 Hoofdlijn 4: Pamaka identiteit

De projecten die onder hoofdlijn 4 zijn gegroepeerd zijn terug te vinden in hoofdstuk 7. Het gaat om 41 projecten met een begroting van U\$ 1.771.000.

Bestuur (zie § 7.1): Kosten U\$ 750.000

105. Verbetering faciliteiten dorpsbesuur middels opzetten kantoor met inventaris in elk dorp. Kosten U\$ 400.000.
106. Bouwen dan wel renoveren van de *krutu oso* in elk dorp. Kosten U\$ 300.000.
107. Versterking Traditioneel Gezag middels trainingen en begeleiding. Kosten U\$ 50.000.

N.B. punt 1 en 2 kunnen makkelijk gecombineerd worden door bij de *krutu oso* een kantoorruimte te reserveren en in te richten. Hierdoor worden de kosten behoorlijk gedrukt (schatting ca. U\$ 500.000 i.p.v. U\$ 700.000).

Structuur en organisatie (zie § 7.2): Kosten U\$ 40.000

108. Versterken bestaande organisaties en m.n. de vrouwenorganisaties en stimuleren samenwerking. Kosten U\$ 25.000.
109. Contact van dorpsbesturen met lokale en externe organisaties bevorderen. U\$ 5.000.
110. Opzetten werkorganisatie per dorp ter ondersteuning dorpsbestuur. Kosten U\$ 10.000.

Welzijn (zie § 7.3): Kosten U\$ 371.000

111. Opzetten van een expertisecentrum voor ouderen en mensen met een beperking en trainen lokale specialisten en vrijwilligers. Kosten U\$ 30.000.
112. Aankoop hulpmiddelen (zoals rolstoelen, looprekken, rollators, krukken, e.d.) voor mensen met een beperking. Kosten U\$ 40.000.
113. Vrouwencentrum renoveren te Nason (na evaluatie). Kosten U\$ 20.000.
114. Stimuleren schoolsport op de drie lagere scholen. Kosten U\$ 30.000.
115. Renovatie voetbalveld en opzetten tribunes te Langatabiki (na evaluatie). Kosten U\$ 20.000.
116. Renovatie recreatiezaal tot multifunctioneel centrum te Langatabiki (na overleg met overheid omtrent eigendom). Kosten U\$ 37.000.
117. Sport- en recreatiefaciliteiten voor Badatabiki. Kosten U\$ 20.000.
118. Recreatiezaal nodig in Krikimofo. Kosten U\$ 40.000.
119. Aanleg speeltuin in Krikimofo voor de kinderen. U\$ 10.000.
120. Sporttraining m.n. voetbal te Krikimofo. U\$ 2.000.
121. Sport- en recreatie stimuleren te Nason. U\$ 2.000.

- 122. Recreatiezaal renoveren Tabiki Ede. U\$ 10.000.
- 123. Speeltuin aanleggen in Tabiki Ede. U\$ 10.000.
- 124. Recreatiezaal renoveren Skintabiki. Kosten U\$ 10.000.
- 125. Sport stimuleren te Atemsa en maaimachine voor het voetbalveld. Kosten U\$ 10.000.
- 126. Een multifunctionele zaal aanleggen te Loka Loka. Kosten U\$ 40.000.
- 127. Speeltuin voor de kinderen van Loka Loka aanleggen. Kosten U\$ 10.000.
- 128. Kennisoverdracht Paramakaanse cultuur bevorderen via de radio, de school, boeken, etc. kosten U\$ 30.000.

Uitdagingen (zie § 7.4): Kosten U\$ 60.000

- 129. Leden van de stam registreren, zodat naam, adres, opleiding, werk, telefoonnummer bekend zijn. Kosten U\$ 20.000.
- 130. Kaderleden identificeren en registreren (kaderbestand). Kosten U\$ 10.000.
- 131. Diasporabeleid voor alle Paramakaners ontwikkelen via gesprekken met personen in de diaspora en organisatie van de diaspora in Frans Guyana en Suriname. Kosten U\$ 20.000.
- 132. De hoofdkapiteins van de stam dienen regelmatig en apart getraind te worden in ontwikkelen van visie, leiderschap en vaardigheden o.m. gericht op bevorderen eenheid en samenwerking en bespreken van belangrijke issues. Kosten U\$ 10.000.
- 133. Instellen permanente overlegstructuur met Surgold op het hoogste niveau om zaken snel op te lossen en door te praten. Kosten p.m.
- 134. Discussie houden rond de eventuele concentratie van de bevolking in een groter geheel. Kosten p.m.

Pamaka identiteit (zie § 7.5 en § 2.1 en § 2.2): Kosten U\$ 115.000

- 135. Regelmatig contact onderhouden met de Paramakaanse werknemers bij Surgold en hen betrekken bij de ontwikkeling van het gebied. Kosten U\$ 5.000
- 136. Educatieve tochten voor Paramakaanse diaspora m.n. jongeren om hun stamgebied beter te leren kennen. Kosten U\$ 30.000.
- 137. Speciaal programma voor identiteitsbevordering opzetten en uitvoeren. Kosten U\$ 50.000.
- 138. Voorstudie opzetten Pamaka Museum. Kosten U\$ 5.000.
- 139. Demografisch onderzoek in Frans-Guyana naar de Pamaka om beeld compleet te maken. Kosten U\$ 5.000.
- 140. Boekstaven van de oude en recente geschiedenis van de Pamaka. Kosten U\$ 20.000.

Pamaka ontwikkelingsorganisatie (zie § 7.6): Kosten U\$ 435.000

- 141. Oprichten stichting Duurzame Ontwikkeling Pamaka (SDOP). Kosten U\$ 2.000.
- 142. Project schrijven voor het kantoor en de bemensing van st. DOP en indienen bij het CDF. Kosten U\$ 1000.
- 143. Directeur, staf en personeel aantrekken voor SDOP. Kosten U\$ 2000.
- 144. Kantoor inrichten. Kosten U\$ 50.000.
- 145. Exploitatiekosten per jaar (huur, kantoorkosten, transport en salarissen). Kosten U\$ 95.000 per jaar (U\$ 380.000 voor vier jaar).

N.B. punt 1 t/m 5 kan ook als één project gezien worden met verschillende fasen.

We kunnen ten behoeve van een algemeen overzicht thans alle hoofdlijnen en onderverdelingen daarbinnen met de bedragen in een tabel weergeven (zie tabel 21). De totale begroting komt uit op U\$ 9,2 miljoen, waarbij het meeste gaat naar de basisvoorzieningen (64%), gevolgd door het versterken van de Pamaka identiteit (19%), inkomensverwerving (16%) en grondenrechten (0,5%). De basisvoorzieningen kosten dus vrij veel en met name aanleg van waterleiding en elektriciteit (samen 34% van het totaal van U\$ 9,2 miljoen). Daarentegen kost aanpak van de grondenrechten vrijwel niets (0,5%), terwijl het wel om een fundamentele zaak gaat. In de laatste kolom is een eerste indicatie gegeven van de prioriteiten, maar dit moet eigenlijk per project gebeuren om een beter beeld te krijgen. Dat zal in § 8.8 nader worden uitgewerkt.

Tabel 21: Overzicht van hoofdlijnen met een schatting van de kosten

Hoofdlijn	Subcategorie	Aantal projecten	Begroting (geschat in U\$)	Prioriteit (1=zeer hoog 5=zeer laag)
1.Grondenrechten	(geen)	(3)	(50.000)	1
<i>0,5% van het totaal</i>				
2.Basisvoorzieningen				
<i>63,9% van het totaal</i>	Water	5	1.605.000	2
	Elektriciteit	3	1.500.000	3
	Onderwijs	8	754.000	2
	Gezondheidszorg	14	496.000	3
	Transport, Comm., Media	6	584.000	2
	Huisvesting	1	p.m.	4
	Infrastructuur	13	925.000	3
	Regionale infrastructuur	3	p.m.	4
	subtotaal	(53)	(5.864.000)	
3.Inkomensverweving				
<i>16,3% van het totaal</i>	Kleinschalige mijnbouw	7	110.000	1
	Bosbouw	5	132.000	2
	Bosproducten (NTFP)	6	120.000	3
	Landbouw, veeteelt, visserij	12	250.000	1,2
	Toerisme	8	259.000	3
	Ondernemerschap	10	620.000	1,2
	subtotaal	(48)	(1.491.000)	
4.Identiteit versterken				
<i>19,3% van het totaal</i>	Bestuur	3	750.000	2
	Structuur en organisatie	3	40.000	2,3
	Welzijn	18	371.000	3
	Uitdagingen	6	60.000	2
	Pamaka identiteit	6	115.000	2
	Ontwikkelingsorganisatie	5	435.000	1
	subtotaal	(41)	(1.771.000)	
	TOTAAL	145	9.176.000	

8.7 Strategie

Om daadwerkelijk ontwikkeling te stimuleren in het gebied is er niet alleen een lijst van wenselijke projecten nodig, maar ook een strategie om resultaten te boeken. Bij het formuleren van de strategie dient de sterkte-zwakte analyse goed in de gaten gehouden te worden, alsook

de vier focuspunten. De eerste vier punten in de hiernavolgende strategie zijn primair bedoeld om een aantal zwakke punten in de SWOT analyse direct aan te pakken, terwijl het ook enkele bedreigingen kan tegengaan. Het vijfde punt (aankopen grondrechten) is bedoeld om de meest ernstige bedreigingen tegen te gaan. Het zesde punt is bedoeld om inkomen te genereren en dus een deel van de kansen te benutten. Het zevende en achtste punt geven wat algemene richtlijnen voor de uitvoering van het ontwikkelingsplan.

a. Opzetten sterke ontwikkelingsorganisatie

Deel van de strategie is om als eerste de stichting Duurzame Ontwikkeling Pamaka (SDOP) in het leven te roepen. Zonder een sterke ontwikkelingsorganisatie (zie § 7.6) zal er geen voorbereidings- en uitvoeringscapaciteit zijn voor de projecten. Met weinig kader, zwakke organisaties en zwak bestuur zal het niet mogelijk zijn om een omvangrijk ontwikkelingsplan tot uitvoering te brengen. Ook is er dan geen goede counterpart voor het CDF bestuur, voor de overheid en voor andere externe en interne actoren. Dit is dus van cruciaal belang.

b. Versterken lokaal bestuur

Het lokaal bestuur m.n. het dorpsbestuur dient ook in een vroeg stadium versterkt te worden middels trainingen op gebied van bestuursprincipes, vergadertechnieken, communicatie-vaardigheden, leiderschap, omgaan met de overheid, omgaan met NGO's, participatie, e.d. Tijdens de trainingen kan gewerkt worden aan het in kaart brengen van de nodige faciliteiten voor het dorpsbestuur zoals kantoorruimte met inventaris, vergaderruimte (krutu oso), en andere faciliteiten. Na de training zal er een begeleidingstraject moeten volgen om de trainingen te effectueren. De meeste ontwikkelingsprojecten zullen in de dorpen uitgevoerd worden en indien de dorpsbesturen niet goed voorbereid zijn om hun rol te spelen dan kunnen er flinke stagnaties ontstaan. Een sterk dorpsbestuur is nodig om het dorp te mobiliseren, voor te lichten, vergaderingen te leiden, initiatieven te nemen, zaken te monitoren, etc.

c. Verbeteren communicatie

De uitvoering van het ontwikkelingsplan is bedoeld voor de lokale bevolking, want zij zullen de voordelen uit de projecten moeten trekken. Het gaat om het opvoeren van de verdien-capaciteit voor hen, het verbeteren van de gezondheidszorg, het voorzien in beter onderwijs, etc. De lokale bevolking dient actief te gaan participeren, want zij moeten ook de belang-rijkste spelers zijn in de projecten en na afronding daarvan. Via krutu's, via de dorpsbesturen, en via de ontwikkelingsorganisatie zullen zij bereikt worden, maar heel belangrijk is om de informatie snel en zo goed mogelijk direct naar hen te brengen. Dit kan via het regionale radiostation, welke een hele belangrijke rol in de communicatie kan spelen. Het kan ook een grote rol spelen bij het bevorderen van de Pamaka identiteit. Het upgraden van het radiostation is dan ook een van de eerste zaken die aangepakt moet worden. Voorgesteld is om dit wellicht te koppelen aan de ontwikkelingsorganisatie.

d. Upgraden basisvoorzieningen

Om de lokale bevolking in de dorpen te stimuleren qua participatie in de projecten is het belangrijk dat zij op korte termijn wat voordelen van de projecten gaan zien. In elk dorp dient daarom in het eerste jaar al één of twee concrete zaken aangepakt te worden op het gebied van de basisvoorzieningen. Het zal wellicht niet lukken om overal in het eerste jaar al waterleiding aan te leggen, maar in 1 of 2 dorpen kan men daarmee beginnen en in een ander dorp weer met iets anders. De afgelopen jaren hebben de

dorpen te weinig concrete zaken gezien uit de samenwerking met Surgold en nu het CDF operationeel wordt dient dat ook zichtbaar te worden.

e. Grondenrechten aanpakken

De grondenrechten van de Pamaka zijn niet formeel geregeld en de afbakening van het tribaal gebied is niet goed omschreven, terwijl de Staat Suriname concessies op gebied van goud, bauxiet en hout in het gebied uitgeeft. Er is onvoldoende consultatie hierover met de stam geweest en de rechten worden volgens internationale normen van *Free Prior Informed and Consent* veelvuldig geschonden. Hier dient zo snel mogelijk verandering in te komen en m.n. dienen zaken als gemeenschapsbos, goudconcessies voor lokale ondernemers, e.d. geregeld te worden. Het is daarom belangrijk dat deze zaken al in de eerste fase worden aangepakt.

f. Direct inkomsten genereren

De grootste kansen voor de Pamakagemeenschap zitten in de samenwerking met Surgold. Tot nu toe is er echter te weinig uit deze samenwerking gekomen en het is belangrijk dat er daarom snel gewerkt wordt aan afzet van producten aan het bedrijf (bijv. opkoop van kwak en eventueel andere producten), zodat de lokale bevolking het voordeel van de samenwerking ook ziet. Na een redelijk snel inkomen kan er daarna verder gewerkt worden aan andere projecten.

g. Mix van projecten

Nadat de eerste projecten zoals aangegeven van start zijn gegaan, dan wel voldoende voorbereid zijn, kan het CDF bestuur de andere projecten programmeren, wellicht i.s.m. de stichting DOP. Daarbij dient steeds gelet te worden op een redelijk goede mix van projecten uit de verschillende hoofdlijnen. Het voordeel hiervan is dat er een meer evenwichtige ontwikkeling tot stand komt en niet alle middelen aan bijvoorbeeld basisvoorzieningen opgemaakt worden.

h. Clusters maken

Belangrijk is om te proberen om clusters van projecten te maken, waarbij de onderlinge samenhang van belang is. Soms kunnen er via het clusteren ook kosten bespaard worden bijv. het kan voordeliger zijn om twee waterleidingsystemen tegelijk aan te leggen, omdat dagen waarop een bepaalde deskundige anders geen werk zou hebben deze op het andere project ingezet kan worden.

8.8 Programmering

Het Pamaka Ontwikkelingsplan is in eerste instantie geschreven voor vier jaar, maar wanneer we de hoeveelheid projecten zien dan kan het gerust tot vijf jaar worden uitgebreid (2016-2020). Niet alle projecten kunnen tegelijk worden uitgevoerd, daarom is het stellen van prioriteiten belangrijk. In tabel 21 is een indicatie van de prioriteiten gegeven. De prioriteit hangt af van de SWOT analyse en de voorgestelde strategie.

In tabel 22 is de programmering voor het 1^e jaar gedaan. In feite is er nog een voorperiode (jaar 0), waarin het Community Development Fund is opgericht, het bestuur van het CDF is benoemd het CDF operationeel is (kantoor, inventaris, bankrekeningen). Nadat het CDF operationeel is geworden vangt dus het 1e jaar aan. Dat hoeft geen kalenderjaar te zijn; het jaar begint wanneer het CDF aangeeft dat de eerste projecten ingediend kunnen worden.

Zoals het thans is opgezet zal het CDF wellicht niet zelf projecten schrijven, maar dat uitbesteden of wachten op externe organisaties om projecten in te dienen. Dit kan extra tijd in beslag nemen en daarom is het essentieel dat de Pamaka een eigen ontwikkelingsorganisatie (Stichting Duurzame Ontwikkeling Pamaka) opzetten, die nauw samenwerkt met het CDF en het proces van project schrijven en indienen kan versnellen. Het eerste project dat het CDF moet goedkeuren is dan ook het opzetten van het SDOP. Dat project kan ingediend worden door de POC, die namens het Traditioneel Gezag opereert.

Tabel 22: Planning 1^e jaar (minimumprogramma)⁷²

Nr.	§	Omschrijving project	Hoofddlijn	Begroting	Initiatief
141	7.6	Oprichting stichting DOP	4	2.000	POC
142	7.6	Project schrijven SDOP	4	1.000	POC
143	7.6	Personeel aantrekken SDOP	4	2.000	POC
144	7.6	Kantoor SDOP inrichten	4	50.000	SDOP
145	7.6	Exploitatiekosten jaar 1	4	95.000	SDOP
34	5.5	Omvormen radio Ajaude	2	50.000	SDOP
1	4.3	Grondenrechtencommissie Pamaka instellen	1	30.000	Trad.Gezag
3	6.3	Collectieve aanvraag Gemeenschapsbos	1	10.000	Trad.Gezag
2	4.3	Overleg met overheid inz. grondenrechten	1	10.000	Trad.Gezag
60	6.2	Schuldenvraagstuk kleine mijnbouwers	3	100.000	SDOP
57	6.2	Aanvraag mijnbouwconcessies	3	p.m. (Surgold)	SDOP
58	6.2	Randvoorwaarden concessies	3	p.m. (NH)	NH
59	6.2	Training kwikvrij mijnen	3	p.m.(Surgold)	Surgold
95	6.7	Bundeling Pamaka ondernemers	3	5.000	SDOP
96	6.7	Identificatie bedrijven i.v.m. levering goederen en diensten	3	10.000	SDOP
97	6.7	Trainings- en ondersteuningsprogramma startende ondernemers	3	50.000	SDOP
98	6.7	Begeleiding lokale ondernemers	3	30.000	SDOP
76	6.5	Kwakverkoop aan Surgold	3	5.000	SDOP
79	6.5	Leningen t.b.v. cassavemolen	3	10.000	SDOP
81	6.5	Pamaka-Surgold plan landbouwproducten	3	20.000	SDOP
82	6.5	Pamaka-Surgold plan levering (pluim)vee	3	20.000	SDOP
107	7.1	Versterken Traditioneel Gezag	4	50.000	SDOP
132	7.4	Extra training hoofdkapiteins	4	10.000	SDOP
108	7.2	Versterken bestaande organisaties	4	25.000	SDOP
129	7.4	Registratie van alle Paramakaners	4	20.000	SDOP
130	7.4	Identificatie Kaderleden Pamaka	4	10.000	SDOP
133	7.4	Instelling topperleg Pamaka-Surgold	4	p.m. (Surgold)	Trad. Gezag
135	7.5	Contact Pamaka met werknemers Surgold	4	5.000	SDOP
4a	5.1	Opstellen programma voor waterleiding	2	25.000	SDOP
9a	5.2	Opstellen programma voor elektriciteit	2	25.000	SDOP
10	5.2	Afronden zonnepanelen project Langatabiki	2	p.m. (EDF)	Guguplex
11	5.2	Vervangen behuizing generator Langatabik en Loka Loka	2	p.m. (NH)	DEV/NH
12	5.3	Plan van aanpak beter onderwijs	2	30.000	SDOP
13	5.3	Samenwerking drie lagere scholen	2	5.000	Scholen
14	5.3	Klas speciaal onderwijs O.S. Loka Loka	2	20.000	OS LokaLoka
15	5.3	Schoolvervoer weg naar Snesikondre	2	p.m. (MINOVC)	SDOP
22	5.4	Artsenwoning Langatabiki	2	p.m. (UTSN)	MZ
24	5.4	Elektriciteit MZ Nason	2	10.000	MZ

⁷² De eerste kolom volgt de nummering in § 8.3 t/m § 8.6 en de tweede kolom verwijst hoofdstuk en paragraaf .

25	5.4	Wachthuis poli Nason	2	30.000	MZ
26	5.4	Ijskast poli Nason	2	2.000	MZ
27	5.4	Onderzoek kwikgehalte	2	5.000	MZ? ADEK?
30	5.4	Onderzoek naar verstandelijk gehandicapten	2	30.000	ADEK
31	5.4	Bouw krey oso Atemsa	2	5.000	Atemsa
32	5.4	Bouw wasi dede oso in enkele dorpen	2	p.m. (Surgold)	Dorpsbestuur
33	5.4	Aanmeersteiger begraafplaats Paramakakreek	2	p.m. (Surgold)	Trad. Gezag
37	5.5	Vaste busverbinding	2	p.m. (TCT)	TCT
38	5.5	Betaalbaar boottransport	2	p.m. (TCT)	TCT
40	5.6	Aansluiting bij LISP voor huisvesting	2	p.m. (IDB)	SDOP
		Totaal 48 projecten		807.000 (plus p.m.)	

De bovenstaande planning is een minimumplanning van wat in het eerste jaar gedaan behoort te worden. Het gaat om 48 projecten met een begroting van U\$ 807.000. Het werkelijke bedrag ligt een stuk hoger, maar diverse projecten worden al (of zullen) uit andere fondsen betaald en zijn pro memorie opgebracht.

In tabel 23 is een lijst met projecten opgenomen, die ook in het eerste jaar reeds kunnen worden opgestart, indien daartoe de verwerkingscapaciteit bij het CDF en SDOP bestaat. Het gaat om 18 projecten met een begroting van U\$ 1.056.000. Het grootste bedrag van U\$ 434.000 (project 35) komt echter ten laste van de overheid, die met een nationaal project bezig is. Onder deze 18 projecten zijn er een aantal die direct van nut zijn voor de dorpen, zodat de bevolking in de dorpen iets tastbaars hebben. Daarnaast zijn er een paar studies die eerst gedaan moeten worden, omdat de resultaten van die studies als input zullen dienen voor verdere projecten.

Tabel 23: Planning 1e jaar (extra projecten)

Nr.	§	Omschrijving project	Hoofddlijn	Begroting	Initiatief
19a	5.3	Verbetering onderwijsfaciliteiten fase 1	2	75.000	Schoolbesturen
20	5.4	Bouw en inrichting poli LokaLoka	2	175.000	MZ
35	5.5	Televisie ontvangst	2	434.000	Telesur
42	5.7	Aanmeersteiger Badatabiki	2	90.000	SDOP
44	5.7	Aanmeersteiger Pakiratabiki	2	90.000	SDOP
47	5.7	Renovatie brug bij vliegveld Langatabiki	2	10.000	SDOP
51	5.7	Studie tegengaan erosie	2	30.000	Inschrijving
53	5.7	Renovatie 'koeli oso' Tabiki Ede	2	5.000	SDOP
61	6.2	Aanpak skalians Marowijnrivier	3	p.m. (NH)	NH
62	6.2	Overleg met Suralco	3	p.m. (Suralco)	Trad. Gezag
64	6.3	Inventarisatie bosbouw	3	10.000	CELOS
68	6.3	Bevorderen botenproductie	3	12.000	SDOP
69	6.4	Inventarisatie medicinale planten	3	10.000	ADEK
70	6.4	Inventarisatie bosvruchten	3	10.000	ADEK?
87	6.6	Algemeen plan Toerisme	3	45.000	Inschrijving
102	6.7	Studie opzetten productiebedrijven	3	10.000	Inschrijving
111	7.3	Expertisecentrum ouderen en gehandicapten	4	30.000	MZ?
131	7.4	Pamaka diasporabeleid ontwikkelen	4	20.000	SDOP
		Totaal 18 projecten		1.056.000	

Bij de projecten in tabel 22 en 23 zitten een paar grote projecten die in feite kleine programma's op zich zijn omdat ze meerdere dorpen omvatten. Het gaat om de waterleiding (nr. 4), elektriciteit (nr. 9) en onderwijsfaciliteiten (nr. 19), waarvan we een eerste fase hebben

opgenomen met een beperkt budget; deze projecten zijn dan ook 4a, 9a en 19a genoemd. Er zijn echter ook veel kleinere projecten opgenomen in het eerste jaar, omdat deze projecten vaak eenvoudiger uit te voeren zijn en daar niet mee gewacht hoeft te worden.

In totaal zijn 66 (deel)projecten opgenomen in tabel 22 en 23 met een geschatte begroting van U\$ 1.863.000. Dit is ongeveer 20% van de totale begroting.

Het heeft weinig zin de programmering voor het tweede jaar, derde, vierde en vijfde jaar te doen, daar het CDF en SDOP dat beter zelf kunnen doen op basis van de ervaringen opgedaan tijdens het eerste jaar. Er zullen projecten uit het eerste jaar doorlopen, die in het tweede jaar meegenomen moeten worden. Ook zal wellicht nog met de dorpen en Traditioneel Gezag overlegd moeten worden omtrent de prioriteiten, daar men dat bij de behoefteninventarisatie niet echt kon aangeven (vrijwel alles was een prioriteit). Daarbij komt kijken dat er nieuwe behoeften bij kunnen komen of andere behoeften juist niet meer relevant zijn. Het ontwikkelingsplan kan ook tussentijds worden aangepast indien de omstandigheden zich wijzigen.

8.9 Financiering en organisatie

Het Pamaka Ontwikkelingsplan is bedoeld om de Pamaka als stam een goede basis voor hun duurzame ontwikkeling te geven, zodat zij over 10 jaar zelfstandig verder kunnen. Daarom moet tot besluit iets gezegd worden over de financiering van het plan en de organisatie daaromheen, zodat het vlot uitgevoerd wordt. De praktijk laat helaas te vaak zien dat vele mooie plannen blijven liggen, omdat de fondsen er niet zijn om het uit te voeren, of omdat de fondsen slecht georganiseerd zijn en de uitvoering stagneert. Het Community Development Fund biedt een unieke mogelijkheid om dit plan wel uit te voeren en de Pamaka als gemeenschap en als individuen vooruit te helpen.

Begroting Ontwikkelingsplan

De totale begroting van het Pamaka Ontwikkelingsplan is geschat op U\$ 9,2 miljoen.⁷³ Hier dienen we wat nader op in te gaan. Voor 123 projecten zijn de kosten geschat, waarbij de kosten per project gemiddeld uitkomen op U\$ 74.600. Daarnaast zijn er 22 projecten pro memorie opgebracht d.w.z. het gaat om 15% van de projecten. Indien we voor deze projecten het gemiddelde van de andere projecten opbrengen dan zouden we nog U\$ 1,6 miljoen bij de begroting moeten optellen, zodat de schatting voor het heel plan dan U\$ 10,8 miljoen wordt.⁷⁴

Bij het opstellen van het Pamaka Ontwikkelingsplan is er van uitgegaan dat de financiering van de projecten voornamelijk zal geschieden uit het Community Development Fund. In de voorgaande paragrafen is echter een aantal malen aangegeven dat er ook projecten zijn die door andere fondsen (zullen) worden gefinancierd of die onderdeel zijn van reguliere overheidsuitgaven en -investeringen. Weer andere projecten waren al toegezegd door Surgold als zgn. Friendship project. Voor een deel zijn deze projecten pro memorie opgebracht en dus niet zichtbaar in de begroting van het ontwikkelingsplan. Soms zijn er wel begrotingen aangegeven. Het totale bedrag van het ontwikkelingsplan dat uit het CDF gefinancierd moet

---

⁷³ Vanwege de fluctuaties van de koers zijn de bedragen in het plan zoveel als mogelijk in U\$ omgezet, omdat bedragen in SRD die geschat zijn tegen de toen geldende koers al snel een verkeerd beeld kunnen geven van de werkelijke kosten (m.n. zal alles een stuk goedkoper lijken dan het in de realiteit is).

⁷⁴ Deze methode is niet helemaal correct, omdat er bijvoorbeeld een paar hele dure regionale projecten tussen zitten m.n. doortrekken van de weg van Snesikondre naar LokaLoka wat enkele tientallen miljoenen zal kosten. Daarnaast zijn er ook projecten die vrijwel niets zullen kosten.

worden, wordt echter lager indien we de pro memorie projecten weglaten (er van uitgaande dat deze projecten door de instanties die genoemd zijn bij de p.m. dat ook inderdaad zullen betalen), de projecten waar hoogstwaarschijnlijk andere fondsen reeds voor betalen (bijv. het televisieproject van US\$ 434.000), dan komt het bedrag dat nodig is, uit rond de US\$ 8,7 miljoen. Daarnaast zullen een aantal projecten wellicht goedkoper uitvallen wanneer ze goed worden voorbereid en met lokale aannemers worden uitgevoerd (bijv. de aanmeersteigers), dan wel worden geclusterd (bijv. de *krutu oso* met de kantoorfaciliteiten voor het dorpsbestuur). Ook kunnen wat kleinere projecten in de welzijnssfeer (§ 7.3) misschien als een Friendship project worden uitgevoerd. Toch blijft er nog een bedrag van zo een US\$ 8 miljoen over dat in eerste instantie ten laste van het Community Development Fund zal komen. Indien we dat verdelen over vier jaar betekent het dat er ca. US\$ 2 miljoen per jaar nodig zal zijn en indien we het verdelen over een periode van vijf jaar (wat realistischer lijkt) dan komt het neer op US\$ 1,7 miljoen.

Medefinanciering

Het is niet duidelijk hoeveel middelen er in het CDF komen. Indien het CDF niet zelf alle middelen heeft kan zij uiteraard op zoek gaan naar andere donoren om de middelen aan te vullen. Met een goede basis van eigen middelen als CDF is het makkelijker om andere donoren te interesseren als medefinanciers. De medefinancier draagt dan niet het hele risico, maar vult de middelen die ontbreken aan. Gedacht kan worden aan Franse donoren, omdat de Pamaka niet alleen aan de grens wonen, maar de helft van de stam in Frans Guyana woont. Maar wellicht zal ook de IDB en andere donoren geïnteresseerd kunnen worden. Zelfs moet gedacht worden aan de overheid bijv. het districtsfonds en andere investeringsmiddelen, waarbij het CDF met bijv. 50% inkomt wanneer de overheid de andere 50% inbrengt. Dit zal mede een taak van het CDF moeten zijn, zodat zij zich inzet dat er voldoende middelen zijn om het Pamaka Ontwikkelingsplan uit te voeren.

Beginfase

Het Community Development Fund is een fonds dat niet in één keer wordt volgestort, maar elk jaar wordt aangevuld. Er zullen naast het CDF in eerste instantie nog weinig andere middelen zijn om het Ontwikkelingsplan uit te voeren. Daarom is van belang dat er in de eerste fase voldoende middelen aanwezig moeten zijn om een goede start te maken en in latere jaren de medefinanciering op gang te brengen. Dit is mogelijk omdat het CDF, volgens de *Mineral Agreement*, vanaf Surgold het recht tot exploitatie heeft gekregen middelen in het fonds moest storten.

Procedureregels

Veel ontwikkelingsfondsen kampen met problemen om hun middelen om te zetten. Het lijkt dan alsof er niet gewerkt wordt, want de omzet blijft laag. Soms ligt het aan de doelgroep die te weinig kader heeft om goede projecten te schrijven, en geen geld om deskundigen daarvoor in te huren, waardoor projecten steeds teruggestuurd worden. Soms is de doelgroep niet goed omschreven of is het beleidskader van het fonds te vaag. Soms zijn de criteria te zwaar of procedures te lang. Ook bij de besteding kan er van alles mis gaan wanneer dat te bureaucratisch is opgesteld. Nikos heeft een bundel met procedureregels en formulieren opgesteld t.b.v. het CDF met als oogmerk dat een en ander juist vlot zal verlopen.⁷⁵ Nikos heeft samen met Berenschot N.V. de Twinningfaciliteit Suriname-Nederland uitgevoerd, waarbij in de periode 2008-2011 zo een 100 projecten zijn afgerond ter waarde van bijna 12 miljoen

---

⁷⁵ Handleiding voor het opstarten van het projectbureau Stichting Community Development Fund (zie bijlage B aan het eind van dit ontwikkelingsplan).

Euro.⁷⁶ Momenteel wordt het tweede Twinningproject afgerond (2013-2016) met bijna 50 projecten ter waarde van 6,5 miljoen Euro. Het ging om projecten tussen de 15.000 Euro en 300.000 Euro.⁷⁷ Vergeleken met vrijwel alle andere fondsen is de afronding van zoveel projecten binnen de gestelde termijn een unicum in Suriname; het laat zien dat het wel kan, zolang men voor een goed pakket van procedures kiest.

Bij het CDF kan de bureaucratie enorm gereduceerd worden en kan de projectgoedkeuring versneld worden. Het grote voordeel van het CDF is namelijk dat het exclusief voor de Pamaka bedoeld is, waarbij het Pamaka Ontwikkelingsplan tevens een duidelijke leidraad is. Het gaat ook niet om complexe procedures met *call for projects* en allerlei inschrijvingen.⁷⁸ Dit bespaart veel bureaucratie en administratieve kosten. Het bestuur van het CDF kan zich dus richten op een beperkte doelgroep met middelen die een duidelijke bestemming hebben en een plan dat het kader aangeeft.

Project cyclus en organisatie

Elk fonds werkt met een bepaalde projectcyclus. Voor het CDF kan de volgende eenvoudige cyclus gelden:

1. Projectidentificatie (behoefteninventarisatie en selectie van ideeën en prioriteiten). Is gebeurd en vastgelegd in 9 dorpsplannen en in het Pamaka Ontwikkelingsplan door Nikos i.s.m. de stakeholders.
2. Programmering Pamaka Ontwikkelingsplan (opstellen jaarplan en begroting). De programmering voor het eerste jaar is gedaan door Nikos. CDF en SDOP zullen dit waar nodig verfijnen en voor de volgende jaren doen.
3. Projectformulering (opstellen projectdossier met begroting). Hier zal SDOP een belangrijke bijdrage moeten leveren en zorgen dat er een projectdossier komt. Soms zal dit een nadere selectie van organisaties of consultants vergen, opstellen *Terms of Reference*, maar soms kan men het zelf opstellen.
4. Goedkeuring project (beoordelen van het projectdossier en opstellen financieringscontract). Dit is de taak van het CDF bestuur en kantoor.
5. Implementatie project (selecteren uitvoeringsorganisatie, sluiten uitvoeringscontract, monitoring en rapportage). Dit is vooral de taak van SDOP, in afstemming met CDF. Het CDF leest en beoordeelt daarnaast de monitoring en rapportages. Elk project wordt door een specifieke organisatie uitgevoerd, die daarover rapporteert (zowel financieel als inhoudelijk). Soms kan SDOP zelf projecten uitvoeren.
6. Evaluatie en audit (is het doel gehaald en beantwoord het project aan de verwachting; inhoudelijke en financiële evaluatie). Dit is taak van CDF en SDOP.

Het CDF is de organisatie die het fonds beheert en de financiering in handen heeft d.w.z. het financieel beheer. Het CDF zal niet zelf projecten gaan schrijven en zal daar ook geen staf voor hebben. De Pamaka hebben zelf weinig organisatiecapaciteit en zwak bestuur en er kan niet verwacht worden dat zij dus zelf veel projecten zullen schrijven en indienen. Dat is reeds geïdentificeerd als een grote *bottle*

---

⁷⁶ Berenschot heeft als Nederlands bedrijf de subsidie van de Nederlandse overheid –na openbare inschrijving- ontvangen en uitgezet via projecten. Nikos was de werkarm in Suriname, terwijl de uitbetalingen via USONA (een dochteronderneming van Berenschot) in Curacao plaatsvonden (zie www.utsn.nl). Ondanks deze driehoeksaanpak is de bureaucratie toch tot een minimum beperkt gebleven.

⁷⁷ Bij het tweede Twinningproject was het maximumbedrag teruggebracht tot 200.000 Euro per project.

⁷⁸ De Twinningprojecten waren complex, omdat het om een samenwerking van tenminste twee organisaties ging nl. eentje in Suriname en eentje in Nederland. Daarnaast waren er loketten waarvoor men projecten moest indienen voor een bepaalde deadline.

neck bij de uitvoering van het ontwikkelingsplan. Er is dan ook prioriteit gegeven aan de eerste projecten die de organisatiecapaciteit en de bestuurlijke capaciteit moeten opvoeren. Niettemin is er – zoals eerder is aangegeven- absoluut een sterke werkarm nodig om projecten te beschrijven en van de grond te krijgen (project management). Gekozen is voor een ontwikkelingsorganisatie van de Pamaka zelf, die een centrale rol zal moeten spelen in het geheel. Deze organisatie –Stichting Duurzame Ontwikkeling Pamaka (SDOP)- kan zelf veel projecten uitwerken, schrijven, indienen en deels voor de uitvoering zorg dragen. Uiteraard kan SDOP zelf niet alles doen, maar het kan wel behoorlijk kosten besparen door als werkarm van de Pamaka te werken en SDOP moet in feite ook een werkarm van het CDF worden. De werkrelatie tussen SDOP en CDF is daarom van groot belang en dient steeds goed te zijn. SDOP kan deskundigen inhuren om werkzaamheden te doen waar zij zelf de deskundigheid niet voor heeft.

Overheadkosten van het Fonds en de Project Management Unit

Het beheren van het CDF en het voorbereiden van projectdossiers, monitoring, e.d. kost geld. Veel fondsen roepen een Project Management Unit in het leven om een programma uit te voeren en besteden hier een bepaald percentage van de middelen aan. Dat percentage varieert behoorlijk. Bij de Twinningfaciliteit wordt zeer efficiënt gewerkt en is de overhead maximaal 9%, maar bij andere Surinaamse fondsen is het weleens opgelopen tot 40%. Bij het CDF dient er rekening gehouden te worden met zo een 10% tot 12% wat bij een begroting van U\$ 8 miljoen voor 5 jaar dus neerkomt op een bedrag van U\$ 800.000 tot U\$ 960.000 totaal, oftewel U\$ 170.000 tot U\$ 192.000 per jaar.⁷⁹ Dit bedrag zou dan beschikbaar moeten zijn voor het CDF kantoor (financial management) en het SDOP kantoor (project management). De kosten van SDOP zijn reeds in de begroting van het ontwikkelingsplan opgenomen en bedragen zo een U\$ 100.000 per jaar.

Tabel 24: Financieringsaspecten van het Pamaka Ontwikkelingsplan 2016-2020

	Kosten (U\$)	Financiering CDF	Opmerking
Begroting (schatting) 123 projecten	9.176.000	8.000.000	1.176.000 door donoren en besparingen
Pro memorie 22 projecten	1.640.000	Geen	Financiering door Overheid, Surgold (Friendship projecten), UTSN, e.a.
Totaal begroting Ontwikkelingsplan	10.816.000	8.000.000	
Eerste jaar minimum-programma (48 projecten)	(35 projecten) 807.000 (plus 13 p.m.)	807.000	5x p.m. Surgold, 2x NH, 2x TCT, 1x MINOVC, 1x UTSN, 1x EDF, 1x IDB
Eerste jaar extra projecten (18 projecten)	(16 projecten) 1.056.000 (plus 2 p.m.)	500.000	1x p.m. NH, 1x p.m. Suralco 434.000 Telesur, 75.000 externe MZ donor, 47.000 besparingen
Totaal eerste jaar nodig	1.863.000	1.307.000	

⁷⁹ Bij de uitvoering van de Twinningfaciliteit zijn drie organisaties betrokken (Berenschot, Nikos en Usona), terwijl bij de uitvoering van het CDF het gaat om twee organisaties t.w. het CDF en SDOP.

BIJLAGEN

- A. Referenties
- B. Inhoudsopgave Handleiding voor het opstarten van het projectbureau Stichting Community Development Fund
- C. Intentieverklaring tussen de Pamaka gemeenschap van de Marowijne Rivier en Suriname Gold Company LLC.

Bijlage A: Referenties

1. *Akkoord voor Nationale Verzoening en Ontwikkeling (Vredesakkoord)*, 8 augustus 1992.
2. Algemeen Bureau voor de Statistiek: Vijfde algemene volks- en woningtelling 1980 (definitieve resultaten). Suriname in cijfers no. 171/92.02. Paramaribo: Bureau 5e Algemene Volkstelling, 1992.
3. Algemeen Bureau voor de Statistiek: *Resultaten Achtste (8e) Volks- en Woningtelling in Suriname (Volume I): Demografische en Sociale karakteristieken en Migratie*. 2. Suriname in Cijfers no. 294/ 2013-05. Paramaribo: ABS/Censuskantoor, 2013.
4. Alonso, L. E. & Mol, J. H.: *A Rapid Biological Assessment of the Lely and Nassau Plateaus, Suriname (with additional information on the Brownsberg Plateau)*. Arlington, VA USA: RAP Bulletin of Biological Assessment, Conservation International, 2007.
5. Amazon Conservation Team Suriname: *An analysis of Land Rights of the Indigenous Peoples and Maroons in Suriname: Adaptation of Legislation in Suriname*. Paramaribo: 2006.
6. Amazon Conservation Team Suriname: *Het systeem van grondbezit en landgebruik van de binnenlandse gemeenschappen*. Paramaribo: 2010.
7. Amazon Conservation Team Suriname: *Kaart van het traditionele stamgebied van de Paramakaners*. 2010.
8. Asadang, W.O.: *Maatschappelijk verantwoord ondernemen in de mijnbouwsector: een Case-study: Surgold LLC*. Paramaribo: Bachelor scriptie Faculteit der Maatschappij Wetenschappen, Anton de Kom Universiteit van Suriname, 2012.
9. Benjamins, H.D. & Snelleman, J.F.: *Encyclopedie van Nederlandsch West Indië*. Den Haag: Martinus Nijhoff/E.J. Brill, 1917.
10. Boksteen L.W.: *Strategische analyse en participaties actieplan voor Zuid-Oost Suriname: deelstudie impactvergroting beschikbare hoeveelheid water in het bestaande Brokopondo stuwmeer*. Paramaribo: 2009.
11. Bruijning, C. F. A., Voorhoeve, J., & Gordijn, W.: *Encyclopedie van Suriname*. Amsterdam: Elsevier, 1977.
12. China Zhong Heng Tai Investment Company Ltd.: *Overeenkomst tot het opzetten van een geïntegreerd oliepalmbedrijf, en de exploitatie daarvan*. Geen jaartal.
13. Commissie “Land Rights”: *Eindrapport “Land Rights”*. Paramaribo: 2008.
14. DNA: *Verslag Bezoek DNA aan de Goudsector 4-5 nov 2011*. Paramaribo: De Nationale Assemblee, 2011.
15. Environmental Management Resources (ERM): *Merian Project Final ESIA Report Volume I - Introduction and Environmental and Social Baseline*. Paramaribo: Suriname Gold Company, 2013.

16. Fonds Ontwikkeling Binnenland (FOB): *Rapport van de evaluatie missie*. Paramaribo: 2000.
17. General Bureau of Statistics, Ministry of Planning and Development Cooperation and Ministry of Social Affairs and Housing: *Multiple Indicator Cluster Survey 2006: Final Report*. Paramaribo, 2009.
18. Geology & Mining Consulting Group N.V.: *Interim Rapport: Streekontwikkelingsplan Linkeroever Marowijne tussen Bigiston en Pakirakondre*, 1995.
19. GISPLAN: *Streekontwikkelingsplan Paramaccaans gebied*. Paramaribo: 1995.
20. Groot, S.W. de: *Rebellie der Zwarte Jagers*. In *De Gids*, jaargang 133, nr. 9, 1970.
21. Guguplex Technologies SAC: *Langatabiki solar energy project: Update project November 2015*, 2015
22. Hebri Wereldatlas: *Suriname Wereldland*. Uitgeverij Hebri BV, 2008
23. Heemskerk, M.: *Kleinschalige goudwinning in Suriname: Een overzicht van sociaaleconomische, politieke, en milieu-aspecten*. Amsterdam, Nederland: Centrum voor Studie en Documentatie van Latijns Amerika (CEDLA), 2009.
24. Hobbess, F.B.: Age and sex composition. In J. Siegel & D.A. Swanson 'The Methods and materials of demography'. Bingley: Emerald Group Publishing Limited, 2008 (second edition).
25. Hoogbergen, W.S.M.: *De Boni-oorlogen, 1757-1860: Marronage en guerilla in Oost-Suriname*. Den Haag: Stichting Nieuwe West-Indische Gids en Centrum voor Caraïbische Studies, 1985.
26. Hoogbergen, W.S.M.: *Les Pamaaka dans les Lowéten*. In J. Moomou 'Sociétés marrones des Amériques, mémoires, patrimoines, identités et histoire du XVIIe au XXe siècles'. Paris: Ibis Rouge, 2015.
27. HWO Consultants N.V.: *Streekontwikkelingsplan: Cotticagebied tussen Wanhatti en Patamacca*. Paramaribo: 1997.
28. IAMGOLD: *IAMGOLD Corporation*. Paramaribo: IAMGOLD, geen jaartal.
29. Institute National de la Statistique et des Etudes Économiques (INSEE): *Evolutions démographiques 1982-1990-1999: Données définitives*. Paris: Ministère de l'économie, des finances et de l'industrie, 1999.
30. Institut National de la Statistique et des Etudes Économiques (INSEE): *Tableaux références et analyses: Exploitation complémentaire*. Paris: Ministère de l'économie, des finances et de l'industrie, 1999.
31. INSEE Antilles-Guyane: *Tableaux Economiques Régionaux de la Guyane*. Cayenne: INSEE, 2003.
32. International Consultants in Environmental Management (in association with Land Tenure Center, University of Wisconsin-Madison GISSAT): *Diagnosis of Land Management*

- Issues in Suriname*. Paramaribo: Ministerie van Natuurlijke Hulpbronnen en Inter-American Development Bank, 2002.
33. Inter-American Development Bank: *Strategy for Indigenous Development*. Inter-American Development Bank, Sustainable Development Department; Indigenous Peoples and Community Development Unit, 2006.
  34. Jagdew, E. R.: *Vrede temidden van oorlog in Suriname Inheemsen, Europeanen, Marrons en vredesverdragen 1667-1863*. Paramaribo: Proefschrift Faculteit der Humaniora: Anton de Kom Universiteit van Suriname, 2014.
  35. Jhinkoe Rai, G.: *Effectieve scholen: Een studie naar kenmerken van het onderwijssysteem en leerprestaties van kinderen in het gewoon lager onderwijs in Suriname*. Paramaribo: Master thesis, Institute for Graduate Studies and Research: Anton de Kom Universiteit van Suriname, 2012.
  36. Jurel, A. (District Commissaris Sipaliwini): *Districtsbegroting Sipaliwini 2016*. Paramaribo: 2015.
  37. Kahn, M.C.: *Djuka: The Bush Negroes of Dutch Guiana*. New York: The Viking Press, 1931.
  38. Koloniaal verslag van 1879: *Verslag van eene expeditie tot het traceren van een weg van de Tempatiekreek naar de rivier Suriname, Zitting 1879-1880, no. 17*. 1879.
  39. Lenoir, J.D.: *The Paramacca Maroons: A study in Religious Acculturation*. Michigan: University Microfilms, A XEROX Company, 1973.
  40. Libretto, H.R.M.: *Het Gezags- en Bestuurssysteem in het binnenland van Suriname*. Paramaribo: Drukkerij De West, 1990.
  41. Lim A Po Instituut: *DLGP – Perspectief Decentralisatie & Traditioneel Gezag*. Uitgave DLGP projectbureau: Paramaribo, 2009.
  42. Medische Zending: *Jaarverslag 2014*. Paramaribo: 2015.
  43. Migge, B.: *Code-switching and social identities in the Eastern Maroon Community of Suriname and French Guiana*. University College Dublin and CNRS-Celia, Journal of Sociolinguistics, 2007.
  44. Miltenburg, B.: *Mijn thuis en mijn werk te Nason*, geen jaartal.
  45. Ministerie van Onderwijs en Volksontwikkeling (MINOV): *Concept Surinaams Educatief Plan (SEP): Een strategisch plan voor de sector onderwijs en volksontwikkeling in Suriname voor de komende 15 á 20 jaar*. Paramaribo, 2002.
  46. Ministerie van Regionale Ontwikkeling: *Beleidsnota Binnenland*. Paramaribo: 1989.
  47. Ministerie van Regionale Ontwikkeling: *Ressortplan en –begroting 2009: Ressort Tapanahoni, district Sipaliwini*. 2009.
  48. Morssink, F.: *Boschnegeriana (Silvae-nigritiana): Eenige gegevens omtrent geschiedenis en missioneerende onzer Surinaamsche Boschnegers*. Paramaribo: geen jaartal (1932-35).

49. Nejal, D.: *Drinkwatervoorziening in Suriname: Een bijdrage van Niet Gouvernemente Organisations aan de drinkwatervoorziening in het Binnenland van Suriname*. Bachelor scriptie Faculteit der Maatschappij Wetenschappen: Anton de Kom Universiteit van Suriname, 2014.
50. NGO Instituut voor Kaderontwikkeling en Onderzoek in Suriname: *Ontwikkelingsplan Atemsa 2016-2019*. Paramaribo, NIKOS, 2016.
51. NGO Instituut voor Kaderontwikkeling en Onderzoek in Suriname: *Ontwikkelingsplan Badatabiki 2016-2019*. Paramaribo, NIKOS, 2016.
52. NGO Instituut voor Kaderontwikkeling en Onderzoek in Suriname: *Ontwikkelingsplan Langatabiki 2016-2019*. Paramaribo, NIKOS, 2016.
53. NGO Instituut voor Kaderontwikkeling en Onderzoek in Suriname: *Ontwikkelingsplan Loka Loka 2016-2019*. Paramaribo, NIKOS, 2016.
54. NGO Instituut voor Kaderontwikkeling en Onderzoek in Suriname: *Ontwikkelingsplan Nason 2016-2019*. Paramaribo, NIKOS: 2016.
55. NGO Instituut voor Kaderontwikkeling en Onderzoek in Suriname: *Ontwikkelingsplan Pakiratabiki 2016-2019*. Paramaribo, NIKOS, 2016.
56. NGO Instituut voor Kaderontwikkeling en Onderzoek in Suriname: *Ontwikkelingsplan Sebedoekondre 2016-2019*. Paramaribo, NIKOS, 2016.
57. NGO Instituut voor Kaderontwikkeling en Onderzoek in Suriname: *Ontwikkelingsplan Skintabiki 2016-2019*. Paramaribo, NIKOS, 2016.
58. NGO Instituut voor Kaderontwikkeling en Onderzoek in Suriname: *Ontwikkelingsplan Tabiki-edé 2016-2019*. Paramaribo, NIKOS, 2016.
59. Pamakagemeenschap en Suriname Gold Company LLC: *Intentie verklaring: De Pamakagemeenschap van de Marowijne rivier en Suriname Gold Company LLC*. 2013.
60. Polimé, T.: *Streekontwikkelingsplan Paramakkaans stamgebied*. Paramaribo, 1995.
61. Price, R. & S. Price: *Les Marrons*. Vents d'ailleurs/ Ici & Ailleurs, 2003.
62. Price, R.: *Maroon societies: Rebel Slave Communities in the Americas*. Garden City/ New York: Anchor books, 1973.
63. Reineman, M.: *In het spoor van de Paramaka*. Afstudeeronderzoek, 1996.
64. Schalkwijk, M. & M. Nankoe: *Dorpsplan Alalapadu 2011–2014*. Institute for Graduate Studies & Research, 2011.
65. Schalkwijk, M. & M. Nankoe: *Dorpsplan Kwamalasamutu 2011–2014*. Institute for Graduate Studies & Research, 2011.
66. Schalkwijk, M. & M. Nankoe: *Dorpsplan Sipaliwini 2011–2014*. Institute for Graduate Studies & Research, 2011.

67. Schalkwijk, M. & M. Nankoe: *Ressortplan Coeroeni 2013*. Paramaribo: Institute for Graduate Studies and Research: Anton de Kom Universiteit van Suriname, 2012.
68. Scholtens, B.: *Bosnegers en overheid in Suriname: de ontwikkeling van de politieke verhouding 1651-1992*. Paramaribo: Minov, 1994.
69. Scholtens, B.: *Poti Gaanman: Installatie Jan Levi tot grootopperhoofd Paramaka*. Paramaribo: De Ware Tijd, 1993.
70. Culturecom Consulting: *Langatabiki: Development Challenges and Opportunities*. Paramaribo, Suriname International Partners, SSDI project of the Ministry of Regional Development and the IADB, 2009.
71. Steinberg, H.G.: *Ons Suriname: de zending der Evangelische Broedergemeente in Nederlandsch Guyana*. 's-Gravenhage: Algemeene Boekhandel voor Inwendige en Uitwendige Zending, 1933.
72. Stichting Busie Suriname: *Streekontwikkelingsplan Snesikondre en omgeving (Paramaccaans stamgebied)*. Paramaribo: Fonds Ontwikkeling Binnenland, 2010.
73. Stichting CARIMECO: *Beraad voor ontwikkelingsprojekten particuliere organisaties: Evaluatie ontwikkelingsprojekten van particuliere organisaties uit het SEOA-Suriname*. Paramaribo: Stichting Planburo Suriname, 1981.
74. Stichting Planbureau Suriname (SPS) & Organisatie van Amerikaanse Staten (OAS): *Suriname Planatlas*. Washington, D.C., 1988.
75. Stichting Planbureau Suriname: *Structuuranalyse districten 2003-2008*. Paramaribo, SPS, 2010.
76. Stichting Planbureau Suriname: *Structuuranalyse districten 2009-2013*. Paramaribo, SPS, 2014.
77. Stichting Planbureau Suriname: *Structuuranalyse districten II*. Paramaribo, SPS.
78. Stichting Planbureau Suriname: *Structuuranalyse districten*. Paramaribo, SPS, 2002.
79. SUNECON en NEDECO: *Regionaal ontwikkelingsplan voor Oost-Suriname: concentratiegebied 5*. Paramaribo: Republiek Suriname, SUNECON en NEDECO, 1977.
80. Surgold: *Fact Sheet Merian Gold Project, Nassau Joint Venture*. Paramaribo: Suriname Gold Company, 2008.
81. Surinaams-Nederlandse Commissie van Deskundigen: *Programma voor de Sociaal-Economische Ontwikkeling van Suriname*. Paramaribo: 1975.
82. Surinaams-Nederlandse Commissie van Deskundigen (Sub-Commissie Ruimtelijk-Fysieke Planning): *Mobilisatie van het Eigene*. Paramaribo: 1975.
83. Suriname International Partners (SIP-Consortium): *Draft Report on Strengthening Traditional Authorities (103)*. Suriname Support for the Development of the Interior Project. Paramaribo: 2009.

84. Suriname International Partners (SIP-Consortium): *Resultaten Huishoud enquête in negen binnenlandse gemeenschappen*. Suriname Support for the Development of the Interior Project: Paramaribo, 2009.
85. Vernooij, J.: *Bosnegers en katholieke kerk: na confrontatie naar dialoog*. Paramaribo: Stichting Wetenschappelijke Informatie, 1996.
86. Vreden, A.: *De kernregio Stoelmanseiland: Een sociaal-economische verkenning*. Wereld Waternet en Europa werkstatt, 2008.
87. Wijngaarde, I. R.: *Agrarische ontwikkeling Paramaccaans stamgebied (in het kader van het streekontwikkelingsplan Paramaccaans stamgebied)*. Agrarisch Consulting N.V. Prakwaki: Paramaribo, 1995.
88. Wong, E. (districts Commissaris van Marowijne): *Hoofdenverkiezing, stamverdeeling en stamverspreiding der Boschnegers van Suriname in de 18e en 19e eeuw. Rapport uitgebracht aan Z.E. den Gouverneur van Suriname, ter voldoening aan de Resolutie van Z.E. den Minister van Staat, Minister van Koloniën d.d. 1 Juli 1936, 7e afdeeling No. 20*, Paramaribo, 1938.

Websites

1. www.afu-mena.com
2. www.bluefrogtravel.net
3. www.marianaresources.com
4. www.newmont.com
5. www.utsn.nl

Bijlage B: Inhoudsopgave Handleiding voor het opstarten van het projectbureau Stichting Community Development Fund

N.B. Het zou te ver voeren om de hele handleiding hier als bijlage op te nemen, vandaar dat slechts de inhoudsopgave is opgenomen.

1. ALGEMENE TOELICHTING

2. STATUTEN

3. KANTOOR EN PERSONEEL

Kantoor:

1. Lijst inrichting met winkels en prijzen
2. Overhead kosten per maand en per jaar
3. Logo ontwerpen
4. Brievenhoofd format met logo
5. Codenummer ontwerpen voor elk project

Personeel:

Toelichting

1. Profiel personeel

4. HANDLEIDING

Toelichting

1. Handleiding inzake procedures, financiële administratie en monitoring van projecten

5. FORMATS AANVRAAG PROJECTEN

Toelichting

Formats:

1. Aanvraagformulier project:
  - * Kleine aanvragen max. SRD 50.000 (US\$----)
  - * Middelgrote aanvragen max. SRD 100.000 (US\$-----)
  - * Grote aanvragen boven SRD 100.000 (US\$-----)
2. Begroting formulier en bijlage
3. Werkplan
4. Loontabel voor dagtarieven
5. Checklist

6. FORMATS GOEDKEURING – AFWIJZING PROJECTEN, CONTRACT DECLARATIE, BUDGET BEWAKING, MONITORING EN RAPPORTAGE

Toelichting

1. Brief goedkeuring-afwijzing project aanvragen

Contract:

1. Standaardcontract
2. Standaard Addendum verhoging of verlaging toegekend budget

Budget:

1. Digitale versie budgetbewaking
2. Declaratieformulier
3. Facturenoverzicht

Monitoring:

1. Logboek monitoring per project
2. Getekend contract, begroting en werkplan
3. Bronnen en diverse folders
4. Foto's van projecten
5. Rapportages ingediend/goedkeuren en tekenen
6. Brieven folder
7. Vervallen folder

Rapportages:

1. Tussenrapportage
2. Projectevaluatie vragen voor de tussentijdse rapportage
3. Financiële rapportage
4. Eindrapportage en evaluatie
5. Overzicht ingediende rapportages

7. OVERZICHT VAN DE PROJECTEN

Toelichting

Jaarverslagen:

1. Lijst met projecten 2016-2021

Website:

1. Fiches met projecten met budget
2. Fiches met projecten zonder budget

Bijlage C: Intentieverklaring tussen de Pamaka gemeenschap van de Marowijne Rivier en Suriname Gold Company LLC

Intentieverklaring

Dit document bevat de committeringen tussen

De Pamakagemeenschap van de Marowijne Rivier en Suriname Gold Company LLC

Partijen

De Pamaka zijn een Marrongemeenschap die woont langs de Marowijne Rivier en reeds woonachtig zijn in hun voorouderlijk grondgebied voor meer dan drie eeuwen.

Suriname Gold Company LLC (Surgold) bezit en exploiteert het Merian Goudproject gelegen op ongeveer 15 kilometer ten westen van de Marowijne Rivier dichtbij Langa Tabiki, de zetel van de Pamaka Granman.

Achtergrond

- a. Surgold heeft goudafzettingen geïdentificeerd die Surgold van plan is te mijnen, op voorwaarde dat het Recht tot Exploitatie wordt verleend door de Regering van Suriname.
- b. Het project bestaat uit maximaal vier open mijnen, verwerkingsfaciliteit, rotsafvalopslag, een ertsafvalopslag, een Energiecentrale, kampen en andere hulpinstallaties.
- c. SURGOLD is onderhandelingen aangegaan met de Regering van Suriname om tot een overeenkomst te komen die de voorwaarden neerlegt voor het verlenen van het recht tot exploitatie en voor de exploitatie van de voorgestelde mijn (hierna de "Delfstoffenovereenkomst").
- d. De voorwaarden voor het verlenen van het recht tot exploitatie neergelegd in de delfstoffenovereenkomst zijn dat Surgold een milieu- en sociale effectenrapportage (hierna de "ESIA") en de haalbaarheidsstudie moet voorbereiden, en daarvoor goedkeuring moet krijgen van de Regering van Suriname.
- e. Als onderdeel van de voorbereiding van de ESIA, heeft Surgold verschillende formele en informele consultaties gevoerd met de Pamakagemeenschap te Langa Tabiki en andere Pamakadorpen, om de Pamakagemeenschap op de juiste wijze te informeren over haar plannen voor het bouwen en exploiteren van een mijn, bestaande uit: een onderzoeksfase van 14 tot 27 juli 2011; een afbakeningsfase gehouden van 17 tot 19 augustus 2011, en een openbaarmakingspresentatie gehouden van 11 tot 14 juni 2012.
- f. The Pamakagemeenschap bevestigt dat zij geïnformeerd is geworden over de inhoud van de ESIA.
- g. Een uiteindelijke versie van de ESIA is afgeleverd door Surgold bij het Nationaal Instituut voor Milieu en Ontwikkeling in Suriname (NIMOS), en is beschikbaar voor het publiek.

Reikwijdte en doelstellingen

Surgold accepteert dat het bedrijf opereert op het voorouderlijk grondgebied van de Pamakagemeenschap.

Gelijk de Pamakagemeenschap het recht van Surgold om naar goud te exploreren en goud te ontginnen uit het Merian Goudproject erkent en ondersteunt zoals verleend door de Regering van Suriname.

In antwoord op de zorgpunten naar voren gebracht vanuit de gemeenschap tijdens het publieke consultatieproces en om de waarde van elkaars aanwezigheid in het gebied te optimaliseren, zijn de volgende voorwaarden voor samenwerking overeengekomen tussen Surgold en de Pamakagemeenschap.

Aard van de Samenwerking

1. Instelling van een Gemeenschapontwikkelingsfonds

Een Gemeenschapontwikkelingsfonds ("CDF") zal worden opgezet bij het verlenen van het recht tot exploitatie met als doel het beheren, uitvoeren en implementeren van projecten die van speciaal belang zijn voor de duurzame ontwikkeling van de Pamakagemeenschap. Financiering van de CDF zal worden verstrekt door Surgold op jaarbasis tijdens de ontwikkeling van het Merian-project en voor de duur dat Surgold de voorgestelde mijn exploiteert; echter, de CDF mag ook alternatieve financieringsbronnen zoeken. De CDF zal worden beheerd door een raad van zes bestuurders, samengesteld door een gelijk aantal afgevaardigden van de Pamakagemeenschap, de Republiek Suriname en Surgold ("Raad"). De Raad zal een managementteam benoemen voor het CDF om de besluiten genomen door de Directie met betrekking tot het gebruik van de CDF-fondsen te implementeren. Voorafgaand aan de instelling van het CDF en op regelmatige tijden daarna, zal een behoeftenanalyse van de Pamakagemeenschap worden gemaakt, waarbij een brede participatie van de Pamakagemeenschap wordt beoogd. Op basis van deze analyse, zal de raad van bestuurders welke projecten in aanmerking komen voor financiering, alsook toezicht houden op de uitvoering en de verwezenlijking daarvan door het managementteam.

2. Samenwerkingsovereenkomst

De Partijen hebben de intentie een Overeenkomst aan te gaan, die tenminste, het volgende zal aanpakken:

- a. Voorkeursbeleid tewerkstelling. - Het mechanisme dat gebruikt zal worden voor het optimaliseren van arbeidskansen voor de Pamakagemeenschap door middel van voorkeursbehandeling tijdens het sollicitatie-, trainings-, en recruteringsproces.
- b. Voorkeursbeleid inkoop. - Het mechanisme dat gebruikt zal worden om de voorkeur te geven aan gekwalificeerde leveranciers uit de Pamakagemeenschap wanneer die goederen en diensten inkopen.
- c. Feedback-, klachten- en bezwaarmechanismen. - Het mechanisme dat zal worden gebruikt voor het faciliteren van de leden van de Pamakagemeenschap bij het kenbaar maken van feedback, klachten en bezwaren en voor Surgold om dergelijke verzoeken aan te pakken.
- d. Participerende monitoringscommissie. - Het mechanisme voor het functioneren van de participerende monitoringscommissie, zoals vastgesteld in de ESIA, die mitigatieactieplannen superviseren. Leden van de commissie zouden activiteiten kunnen uitvoeren zoals: Identificatie van zorgpunten betreffende de monitoring (bv. lucht, water, biologisch, sociaal); ontwikkeling van de monitoringsprogramma's; veldwerk, verzamelen van data- en monsters; bestuderen van resultaten en bevindingen rapporteren; en aanbevelingen van veranderingen van processen of systemen.

- e. Kleinschalige mijnbouw. - Het beleid ter ondersteuning van de Pamaka kleinschalige mijnbouwers voor het verbeteren van milieuvriendelijke en veilige mijnbouwpraktijken en het verkrijgen van formele rechten om te mijnen op land dat wordt aangewezen door de Regering van Suriname.
- f. Veiligheid. - De procedures voor het creëren van bewustwording met betrekking tot zaken die de openbare veiligheid betreffen, zoals aangegeven in de ESIA (bv. verkeersveiligheid, HIV/AIDS, natuurrampen).
- g. Communicatie. - De procedures om een eerlijke, transparante en consistente communicatie met elkaar aan te gaan.

De Partijen komen overeen ijverig te werken aan de organisatie van het CDF, evenals aan de samenwerkingsovereenkomst en om de CDF op te richten en de samenwerkingsovereenkomst aan te gaan zo snel als mogelijk na het verlenen van het recht tot exploitatie.

Organisatie en uitvoering

De committeringen hierboven genoemd zullen een aanzienlijke samenwerking vereisen en wederzijds respect tussen Surgold en de Pamakagemeenschap. De rollen en verantwoordelijkheden van de Partijen betrokken bij de verschillende activiteiten geassocieerd met deze committeringen zijn toegewezen aan specifieke groepen.

Pamakaonderhandelingscommissie

Een onderhandelingscommissie is benoemd door de traditionele autoriteiten (hierna de ("POC") en heeft een volledige volmacht met betrekking tot het voorgaande van de Granman van de Pamaka en zijn volk, en zal hierna het instituut zijn dat is belast met de onderhandelingen met Surgold. De POC zal zijn bevoegdheden en verplichtingen vervullen in volledige consultatie met de Granman en zijn volk op een correcte wijze en te goeder trouw, binnen de reikwijdte van zijn mandaat. De POC is niet bedoeld voor het vervangen van de traditionele autoriteit van de Pamaka, maar is slechts ingesteld om samen met hen te werken, en de wensen en bezwaren met betrekking tot ontwikkelingsprojecten en economische activiteiten over te brengen.

Surgoldteam

Surgold benoemt hierbij de manager van relaties in de gemeenschap om te onderhandelen met de POC betreffende de voorwaarden neergelegd in deze brief.

Getekend op 30 Augustus 2013 door Surgold en de Pamaka Traditioneel Gezagdragers Handtekeningen

Fiscary Albert Kamil	Hoofd Kapitein Anthonie Abagi	Hoofd Kapitein Jozef Doedoe	Hoofd Kapitein Hendrik Ceder

SURGOLD Manager, Environment and Community Relations
Matthew King

